TŰZ HELY FÜZETEK

Szakmai módszertani útmutató

a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre

NANE
Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület

PATENT
Patriarchátust Ellenzők Társasága

Szakmai módszertani útmutató

a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre

NANE Egyesület – PATENT Egyesület
Budapest, 2012

Szakmai módszertani útmutató
a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre

A kiadvány létrejöttét az Open Society Institute Budapest Foundation – Budapesti Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány (OSI) és a Fővárosi Szociális Közalapítvány tette lehetővé.

Szerzők:
Kuszing Gábor
dr. Spronz Júlia
dr. Wirth Judit

Lektorálta:
Cserháti Éva

Szakértők, akik tapasztalataikkal a szakmaközi munkacsoport ülésein hozzájárultak a Módszertani útmutató létrehozásához:
Csepregi János, mentálhigiénés szakember • Fazekas Mária, szociális munkás, szociális menedzser, Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat • dr. Galajda Ágnes, bíró, Fővárosi Törvényszék, a Bírónők Nemzetközi Szervezetének Magyar Tagozata elnöke • dr. Hegedűs Judit, kriminálpedagógus, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar • dr. Herczeg Rita, gyermekjogi képviselő, Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal • Jónáné dr. Pocsai Edit, főügyészhelyettes, Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség • Oláh László, rendőrőrnagy, a Budapesti Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztály vezetője • Vargáné dr. Kalán Ilona, jogász, a XV. kerületi Gyámhivatal vezetője • Urbán Erika, szociológus, a Sorsunk és Jövőnk Alapítvány vezetője • dr. Vojnovics Ibolya, jogász, szociológus, Budapest Főváros Kormányhivatala Igazságügyi Szolgálat osztályvezetője, az Áldozatsegítő Osztály osztályvezetője • Zelenák József, az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat korábbi vezetője

© NANE Egyesület – PATENT Egyesület

Tartalom

1. Bevezető 7

2. A *Módszertani útmutató* célja 12

3. Távoltartás 14
   - **3.1. Mi a távoltartás? 14**
   - **3.2. Mi a különbség a polgári jogi és a büntetőeljárási távoltartás között? 14**
   - **3.3. Melyik távoltartást ki rendelheti el? 14**
   - **3.4. Melyik távoltartás mennyi időre szól? 15**
   - **3.5. Mi a távoltartás tartalma? 15**
   - **3.6. Mi történik, ha a bántalmazó megszegi a távoltartó végzést? 15**

4. Általános ajánlások 16
   - **4.1. A párkapcsolati erőszak felismerése 16**
     - 4.1.1. A párkapcsolati erőszak figyelmeztető jelei 16
     - 4.1.2. A partnerbántalmazás vészjelei 16
     - 4.1.3. A bántalmazó magatartásában megjelenő figyelmeztető jelek 17
   - **4.2. Az erőszak áldozatainak hatékony segítése 18**
     - 4.2.1. Az erőszakáldozatokkal való foglalkozás alapszabályai 19
     - 4.2.2. Nehéz helyzetek 20
   - **4.3. Kockázatkezelés 21**
     - 4.3.1. Kockázati tényezők 22
     - 4.3.2. Kockázatfelmérés a túlélő bevonásával 25
     - 4.3.3. A biztonság 25
     - 4.3.4. Biztonsági táska 27
   - **4.4. Az áldozatok speciális csoportjai 28**
     - 4.4.1. Roma áldozatok 28
     - 4.4.2. LMBT áldozatok 29
     - 4.4.3. Értelmi fogyatékos vagy pszichiátriai beteg áldozatok 30
     - 4.4.4. Testi fogyatékkal élő és beteg áldozatok 30
     - 4.4.5. Pszichoaktív szertől függő áldozatok 31
     - 4.4.6. Bevándorló, külföldi áldozatok 32
   - **4.5. Multiprofesszionális együttműködés 33**
     - 4.5.1. A szervezetek közti együttműködés normái 34

5. Általános ajánlások hatósági szervek számára 36
   - **5.1. Meghallgatási elvek az eljárás kezdetekor 37**
     - 5.1.1. A meghallgatás kezdete 37
     - 5.1.2. A meghallgatás tartalma 37
     - 5.1.3. A meghallatás lezárása 38
   - **5.2. Meghallgatási elvek az eljárás későbbi szakaszában 38**
   - **5.3. Az áldozat biztonsága a meghallgatás után – biztonsági tervek 39**
     - 5.3.1. Kezdő kérdések 39
     - 5.3.2. Az áldozat biztonsága, ha az elkövetőtől külön él 39

5.3.3. Az áldozat biztonsága, ha tervezi az elkövető elhagyását 39
5.3.4. Az áldozat biztonsága, ha az elkövetővel él 40
5.3.5. Az áldozat biztonsága az eljárás alatt 41

6. Rendőrség 43
6.1. A rendőrség eljárását meghatározó alapelvek 44
6.2. Az ügyeletes tiszt reagálása 45
6.3. A járőr beavatkozása és a helyszínen végzett nyomozás – A biztonság és a jog érvényesítése az erőszak helyszínén 47
6.3.1. Megérkezés a helyszínre 47
6.3.2. Intézkedés 47
6.3.3. Kiskorú tanú vagy sértett 52
6.4. Bizonyítékok gyűjtése és dokumentálása 54
6.4.1. A bizonyítékok dokumentálása, gyűjtése a helyszínen 54
6.5. Egészségügyi ellátás 56
6.6. Jelentés 56
6.7. Utólagos nyomozás 56
6.8. Eljárás távoltartás megszegése esetén 58
6.9. Rendőr és egyéb fegyveres testülethez tartozó gyanúsítottak 58
6.10. Utánkövetés, intézményi együttműködés, megelőzés 58

7. Ügyészség 61
7.1. Tipikus ügyészségi problémák, hiányosságok 61
7.2. Ügyészségi jó gyakorlat külföldön – ajánlások 64

8. Bíróság 65
8.1. A partnerkapcsolati erőszakkal kapcsolatos alapismeretek 65
8.1.1. Mi a partnerkapcsolati erőszak? 65
8.1.2. A párkapcsolati erőszak elkövetői és áldozatai különböző kapcsolatokban 66
8.1.3. A partner feletti állandó ellenőrzés lehetősége 67
8.1.4. A partnerbántalmazás mögött álló társadalmi felhatalmazás és támogatás 67
8.1.5. Gyerekek a partnerbántalmazásban 67
8.1.6. A partnerbántalmazás folyamatjellege 67
8.1.7. Mások, háziállatok vagy vagyontárgyak elleni erőszak a bántalmazott feletti hatalom demonstrálása céljából 67
8.1.8. Lelki erőszak szóbeli támadások révén 68
8.1.9. Szeretetbombázás 68
8.1.10. A felek egyenlő felelősségének mítosza – a „kölcsönös” bántalmazás 68
8.2. A partnerbántalmazás kockázatai 69
8.3. A családon belüli erőszak szabályozatlan fajtái 70
8.4. A partnerbántalmazás okai 72
8.4.1. A családon belüli erőszak mint tanult magatartás 72
8.4.2. Betegség okozta erőszak szemben a családon belüli erőszakkal 73
8.4.3. A kontrollvesztés mítosza 73
8.4.4. A külső körülményekkel kapcsolatos mítoszok 73
8.4.5. A harag szerepe a családon belüli erőszakban 74
8.4.6. A párkapcsolati problémák és a bántalmazott viselkedése körüli mítoszok 74
8.5. A bántalmazó férfiak 75

8.5.1. A bántalmazók társadalmi megoszlása 75
8.5.2. A bántalmazóknak az erőszakhoz való viszonyulása 76
8.5.3. A bántalmazók kontrolláló magatartása 76
8.5.4. Féltékenység, birtoklás 77
8.5.5. Néhány kiegészítő adat 77
8.6. A bántalmazott nők 78
8.6.1. A bántalmazottak társadalmi megoszlása 78
8.6.2. Elszigeteltség 78
8.6.3. A bántalmazottaknak az erőszakhoz való viszonyulása 78
8.6.4. Túlélési taktikák – „érthetetlen" reakciók 79
8.6.5. A bántalmazottak a jogi eljárásokban 80
8.7. A bántalmazó kapcsolatban élő gyerekek 83
8.8. Hamis vád, szülői elidegenítés és gyerek vagy felnőtt elleni szexuális erőszak vádja 84
8.8.1. Hamis vád incesztusügyekben 84
8.8.2. Hamis vád partnerkapcsolati szexuális erőszak ügyeiben 84
8.8.3. Szülői elidegenítés (PAS) 85
8.9. A bántalmazás megjelenése a bíróságon 86
8.9.1. Partnerkapcsolati erőszak a büntető ügyekben 86
8.9.2. Partnerkapcsolati erőszak a polgári bíróságokon 86
8.9.3. A bántalmazó férfi irányító és ellenőrző magatartása a bíróságon 87
8.9.4. Ajánlások a bántalmazás megakadályozására a bíróságon 88
8.10. További ajánlások 88
8.11. A társadalmi nemi szerepekkel kapcsolatos előítéletek megjelenése a bíróságokon 92
8.12. A családon belüli erőszak elleni fellépés egyéb polgári jogi eszközeinek alkalmazása 92
8.12.1. Hozzátartozók közötti erőszak kötelező bírói jelzése a gyámhivatal felé 93
8.12.2. Ideiglenes intézkedés 94
8.12.3. A kapcsolattartás megvonása, szünetelése vagy felügyelt, ellenőrzött kapcsolattartás szabályozása 96
8.12.4. A szülői felügyeleti jog megszüntetése 97
8.12.5. A közös szülői felügyeleti jog megszüntetése 98
8.12.6. A gyermekelhelyezés és a gyermekelhelyezés megváltoztatása 99
8.12.7. A kizárólagos lakáshasználati jog és a lakás kiürítése 100
8.12.8. A lakás kiürítése jogcím nélküli nem házastárs lakáshasználóval (hozzátartozóval vagy más személlyel) szemben 106
8.12.9. A házasság felbontása 109
8.12.10. A gondnoksági perben cselekvőképességgel összefüggő intézkedések 112

9. Gyermekvédelmi szervek – gyermekelhelyezés, szülői felügyeleti jog és kapcsolattartás 117
9.1. A tényfeltárás szempontjai 117
9.2. Ha a bántalmazó nem közvetlenül a gyereket bántja, hogyan veszélyezteti? 120
9.3. Hogyan mérjük fel, milyen hatással van a partnerbántalmazó a gyerekekre? 122
9.4. Mi legyen a szakértői javaslat vagy döntés tartalma? 127
9.5. A felügyelt kapcsolattartás körülményei és az esetleges újraszabályozás 129

10. Pszichológusok 131
10.1. Bántalmazottakkal való foglalkozás az általános pszichológiai praxis keretében 131
10.1.1. Képzés, szupervízió 131

10.1.2. Szűrés 131
10.1.3. Munkamódszer 131
10.1.4. Dokumentáció és tanúskodás 134
10.1.5. Továbbirányítás 134
10.2. Bántalmazó férfiakkal való foglalkozás 135
10.2.1. Szűrés 135
10.2.2. Felfogásmódok 136
10.2.3. Módszerek 137
10.2.4. A programok kivitelezése 138
10.2.5. A programok eredményessége 140
10.2.6. A szakemberek képzettsége 140
10.2.7. Dokumentáció és tanúskodás 141
10.2.8. Továbbirányítás 141
10.3. Igazságügyi pszichológus 141

11. Egészségügy 144
11.1. A párkapcsolati erőszak áldozatainak felismerése és hatékony ellátása az egészségügyben 144
11.1.1. A rutinszűrés 145
11.1.2. A párkapcsolati erőszak felismerése 146
11.1.3. Az egészségügyi dolgozónak joga van a figyelmeztető jeleket komolyan venni 149
11.1.4. Az erőszak áldozatainak hatékony segítése az egészségügyben 149
11.2. A megfelelő dokumentáció 153
11.2.1. Látlelet fizikai erőszak esetén 153
11.2.2. Látlelet szexuális abúzus esetén 153
11.2.3. Fényképes dokumentáció 154
11.2.4. Testtérképek 154

12. Zárszó 155

Függelék 157
1. Az elkövető veszélyességének felmérése 158
„A NAGY 26” 158
Dél-walesi biztonsági keretterv 159
2. Egyéni biztonsági keretterv – eszköz a segítő számára 162
3. Rutinszűrés-kérdőív (formanyomtatvány-minta egészségügyi dolgozók számára) 163
4. Látlelet fizikai erőszak esetén (formanyomtatvány-minta) 164
5. Minimumkövetelmények a szexuális erőszak igazságügyi orvosi vizsgálatához 165
6. Írásos hozzájárulás az egészségügyi dokumentációhoz csatolandó fényképek készítéséhez (formanyomtatvány-minta) 167
7. Testtérképek (minta) 168
8. A fojtogatás a párkapcsolati erőszakban 172
9. A nem halálos kimenetelű fojtogatás vizsgálata 175

Felhasznált források 178

1 Bevezető

Ez a *Módszertani útmutató* a családon belüli párkapcsolati erőszak különböző területein dolgozó szakemberek közreműködésével és az általuk felhalmozott tapasztalat felhasználásával jött létre. A NANE és a PATENT Egyesület a Nyílt Társadalom Intézet anyagi támogatásának segítségével 2008-ban kezdeményezte egy olyan munkacsoport megalakítását, amelyben jogászok (ügyvéd, ügyész, bíró), szociális munkás, pszichológus, rendőr, pedagógus, gyermekvédelmi és gyámhatósági munkatárs, anyaotthont és bántalmazottak számára segélyvonalat vezető és abban dolgozó szakemberek működtek együtt a párkapcsolati erőszak elleni fellépés rendszerszerű hibáinak feltárásában és a javasolt megoldások megfogalmazásában. A különböző szakmák képviselői önkéntes munkában járultak hozzá ehhez az eredményhez, a projekt koordinációjáért a NANE és a PATENT Egyesület volt felelős. A munkacsoport ülésein az elméleti vizsgálódás mellett, az eseteket megbeszélve a munkacsoport tagjai által hozott konkrét ügyekből közvetlenül azonosítottuk a megoldandó problémákat, és a hatályos jogszabályok, valamint a valós élet alapján javasoltunk megoldásokat.

Korábban nem tapasztalt együttműködés alakult ki a szakmák képviselői és a női jogi civil szervezetek között az ügyek kapcsán, amelynek során kiderült, hogy tapasztalataink sok tekintetben hasonlóak, hasonlóan látjuk a családon belüli erőszak kezelésével foglalkozó intézményrendszer és a jogszabályi háttér hiányosságait, és az ezek orvoslására adható válaszokat. Tekintettel a munkacsoport céljaira és lehetőségeire, a résztvevők végül egy olyan protokolljavaslat összeállításában állapodtak meg, mely a családon belüli párkapcsolati erőszakkal foglalkozó szakemberek egyes csoportjai számára nyújthat segítséget, főleg, de nem kizárólag a távoltartással összefüggésben. Így ez a *Módszertani útmutató* az áldozatokkal foglalkozó női jogi civil szervezetek, valamint a kormányzati hatósági, nem hatósági és a civil szektorban szolgáltatóként tevékenykedő intézmények szakembereinek közös ajánlásait tartalmazza.

A szakemberek által elvégzett SWOT-analízis a családon belüli erőszakkal foglalkozó intézményrendszer előnyeinek és hátrányainak felmérésekor a következő fő problémákat azonosította:
Nincs kötelező képzés az intézményrendszerben dolgozó szakemberek számára:

- hiányosak a szakemberek ismeretei a családon belüli erőszakról, az elkövetők és az áldozatok felismeréséről, a résztvevőkkel való foglalkozás helyes és hatékony módszereiről,
- a szakemberek számos attitűdje téves vagy hibás (áldozathibáztatás, az elkövető mentegetése, az erőszakért való felelősség megosztása az áldozat és az elkövető között, előítéletek, merev női-férfi szerepek elvárása stb.),
- az intézmények és az ott dolgozó szakemberek is elfogadják, elnézik, illetve bagatellizálják a családon belüli erőszakot,
- még mindig hat a „magánszférába" való „be nem avatkozás" erőszak esetében téves doktrínája.

Nem erre kiképzett szakemberek és intézmények kezelik a partnerkapcsolati erőszakot:

- minden szakember kifejezte, hogy fontos lenne, ha az egyes szakmákon belül speciális csoportok/egységek foglalkoznának az ilyen ügyekkel, mivel ennek hiánya hátrányosan hat az áldozatokra,
- a más intézményben felmerülő ismerethiány vagy attitűdprobléma a jobban működő intézményekre is visszahat.

Hiányos a jelzőrendszer működése:

- hiányzik az együttműködés úgy intézményi, mint munkatársi szinten,

- nincs kiépített rendszer a visszajelzésre, az áldozatok ellátásának megosztására a hatóságok és a társadalmi szervezetek között,
- strukturálatlan az intézményrendszer, elmosódnak, illetve nincsenek meghatározva a kompetenciahatárok,
- előfordul, hogy a jelzőrendszer a bántalmazottak ellenében működik (pl. tudatják az elmenekült családtagok hollétét).

Hiányzik az állami/politikai elkötelezettség:
- a jogalkotás hiányos és elégtelen,
- nincs elég intézmény, hiányosak a szolgáltatások (kevés a férőhely, a társadalmi szervezetek szolgáltatásai súlyosan alulfinanszírozottak, az egyedülálló felnőttek ellátása változatlanul elégtelen, stb.),
- a speciális szolgáltatók (családok átmeneti otthonai, krízisszolgáltatók, társadalmi szervezetek) véleményét, javaslatait figyelmen kívül hagyják.

Jogszabályokban rejlő hiányosságok:
- az esetek jelentős részére a rendszer nem képes reagálni a jogi feltételek, valamint a családon belüli erőszak, mint sajátos jelenségkör elismerésének hiánya miatt,
- ahol képes, ott a reakció lassú (pl. büntetőjogi távoltartás, kapcsolattartási, gyermekelhelyezési ügyek esetében),
- a kapcsolattartási szabályozás hátrányos az áldozatokra, nem veszi figyelembe az erőszakot, mint tényezőt,
- gyakran az áldozatok számára hátrányosabb „bekerülni a rendszerbe", mint az elkövetőknek,
- a bűncselekmények hatékony üldözését ellehetetleníti a magánindítvány intézménye,
- hiányzik a hatékony tanú- és áldozatvédelem.

A SWOT-analízisből ugyanakkor kiderült, hogy a szakemberek az intézményrendszerben számos erős pontot azonosítottak, és még több lehetőséget látnak a fejlődés elősegítésére. Előnynek tekintették a munkacsoport tagjai az érintett (családon belüli erőszak áldozataival foglalkozó) szakemberek elkötelezettségét, a rendelkezésre álló civil hátteret, az alakuló szakmai és szakmaközi együttműködést, a rendelkezésre álló (részben akkreditált) specifikus képzéseket, az eddig felhalmozott szakmai tudást és a jelenleg meglévő intézményrendszert, mint alapot. A munkacsoport tagjai a fejlődés lehetőségét a következő pontokban látják:
- az eddig kifejlesztett szakmaspecifikus és szakmaközi képzések kiterjesztése és kötelezővé tétele,
- a szakosodás,
- a meglévő jogszabályok (főként az áldozatokat védeni képes törvények, mint például a távoltartásról szóló törvény) hatékonyabb végrehajtása,
- az áldozatok feltétlen és azonnali védelmére alkalmas speciális anyagi és eljárási normák megalkotása,
- protokollok kialakítása és kötelezővé tétele,
- megelőzés: a párkapcsolati erőszak elleni fellépést már a gyermekek nevelése, oktatása során meg kell kezdeni.

A munkacsoport megalkotta saját családon belüli erőszakról szóló meghatározását, amely szerint családon belüli erőszak az alábbi viszonyban lévő személy ellen elkövetett erőszak:
a) a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (Ptk.) 685. §-ának b) pontja szerinti hozzátartozó,
b) volt házastárs vagy volt élettárs,
c) együttélés nélkül bensőséges kapcsolatban álló személy e kapcsolat fennállása alatt vagy az ilyen kapcsolat megszakadása után,
d) bensőséges kapcsolat kialakítására törekvő, de a másik fél részéről elutasított személy,
e) gyámság vagy gondnokság alá tartozó személy,
f) közös háztartásban rendszeresen, illetve időszakonként együtt élő más személy.

Magyarországon jelenleg a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény tartalmaz jogi meghatározást a családon belüli erőszakról. Ez a hatályos törvényi meghatározás lényegesen szűkebb elkövetői körre vonatkozik, mint ami az esetekkel nap mint nap foglalkozó szakmák képviselői szerint indokolt lenne, hiszen a törvény áldozatként csak a Ptk. 685. b) szerinti hozzátartozót, a volt házastársat, a volt bejegyzett élettársat, a gondnokot, a gondnokoltat, a gyámot, a gyámoltat jelöli meg. E miatt a hiányosság miatt nem alkalmazható távoltartás az elkövetőknek azon népes csoportja ellen, akik olyan nőt vagy azonos nemű partnert zaklatnak, fenyegetnek, bántalmaznak, aki korábban élettársuk volt, vagy aki soha nem állt velük intim kapcsolatban, illetve akivel együttélés nélkül tartottak vagy tartanak fenn intim kapcsolatot.

A munkacsoport az erőszaknak minősülő cselekményeket is szélesebben határozta meg, mint a mai törvényi definíciók, ugyanis a közvetlen szexuális és fizikai erőszakon kívül ide soroljuk a szóbeli, lelki és gazdasági erőszakot is. A jelenlegi magyar szabályozás nem tartja büntetendőnek, ha egy bántalmazó módszeresen aláássa partnere önbecsülését, fenyegetésekkel és manipulációval elszigeteli származási családjától és barátaitól, anyagilag ellehetetleníti, ismételt, fölösleges jogi eljárásokkal zaklatja. Ezen kívül nem számít bűncselekménynek az a fajta szexuális erőszak, amikor a férfi a nőt, illetve az egyik azonos nemű partner a másikat nem közvetlen fenyegetéssel, hanem a korábban elkövetett erőszakra való visszautalással, a gyerekkel kapcsolatos fenyegetőzéssel vagy általános megfélemlítéssel veszi rá arra, hogy – heves ellenállás nélkül, de akarata ellenére – eltűrje a szexuális aktust. A munkacsoport és következésképpen az útmutató meghatározása szerint ezek a cselekmények is erőszaknak minősülnek. Ugyanakkor, mivel a törvényi szabályozás felhasználhatóságát a munkacsoport fontos szempontnak tartotta, ezekben az esetekben is azt vizsgáljuk majd, hogy a hatályos jogszabályok alapján fel lehet-e lépni az ilyen erőszakkal szemben, és ha igen, mi módon.

A hatályos magyar jog és a területen tapasztalható számos beavatkozás nem ragadja meg a bántalmazás folyamatjellegét. A törvények értelmében a jogalkalmazók csak az egyes erőszakeseményeket értékelik, amelyek a családon belüli erőszak esetében egyenként gyakran „csekély" súlyúak. Például kevés a nyolc napon túl gyógyuló súlyos testi sértés, ennél sokkal gyakoribb, hogy a bántalmazó lökdösi, megpofozza, vagy szóban megalázza, fenyegeti a nőt vagy más bántalmazott családtagot. Ugyanakkor a családon belüli erőszakban éppen az a romboló, hogy a könnyebb és a súlyosabb cselekményeket a bántalmazók felváltva, hosszú időn keresztül, rendszeresen követik el. Az esetenkénti súlyosabb sérüléseket kiegészítik a látszólag kisebb súlyú vagy testi sérülést nem okozó magatartások, melyek célja és eredménye, hogy a nőt, leszbikus és meleg kapcsolatokban a másik partnert, az idős korút, a gyereket, a fogyatékkal élő, beteg vagy más módon hátrányos helyzetű hozzátartozót a bántalmazó félelemben tartsa, módszeresen aláássa önértékelését, kezdeményezőkészségét, családi és baráti kapcsolatait, akadályozza önálló pénzkereseti lehetőségét, és végeredményben ellehetetlenítse a súlyosabb erőszakkal szembeni védekezési és jogérvényesítési képességét. Részben a jogszabályokból, részben a jogalkalmazásból következő probléma, hogy nem minősül automatikusan súlyosbító körülménynek, ha a bántalmazó visszaesően követ el partnere, hozzátartozója ellen bűncselekményeket. Gyakori továbbá, hogy a jogalkalmazók nem veszik figyelembe a bántalmazás tendenciáját sem: hogy az elszigeteltnek tűnő események valójában egyre súlyosbodó folyamatba illeszkednek, amely során a bántalmazó legtöbbször apró fokozatokban jut el a parancsolgatástól, a megalázáson, majd a könnyű testi sértésen keresztül a súlyos fizikai erőszakig, akár az emberölésig.

A jogalkalmazásban felmerülő további súlyos akadály, hogy a családon belüli erőszakra jellemző váltakozó magatartásokat egy-egy jogterületen belül is egyenként, egymástól függetlenül bírálják el, és ráadásul általában különböző jogterületeket is érintenek (családjogit, polgári jogit, büntetőjogit, közigazgatási jogit, munkajogit stb.), így az esetek a jogban „feldarabolódnak", a hatóságok az ügyfeleket újabb és újabb eljárások megindítására kényszerítik, melyek egymástól függetlenül futnak. Az ügyek egységes szemléletű kezelése nem valósul meg: az áldozatok számára azonban az egész folyamat egységesen okozza a végső ellehetetlenülést. Az egységes és hatékony kezelés egyik fő akadálya így éppen a jogszabályokban és a jogalkalmazásban rejlik.

A jogalkalmazók mellett gyakran a szociális, gyámügyi, pszichológiai, pedagógusi szakmák területén dolgozók sem ismerik fel a partnerkapcsolati erőszak folyamatjellegét. Ezek a szakemberek nem kapnak szisztematikus képzést a partnerkapcsolati erőszakról. A létező képzések elkötelezett szakemberek eseti erőfeszítéseinek eredményei, és többnyire nem kötelező keretek közt folynak. Ezért lehet például pszichológusok és szociális munkások között elterjedt az a tévhit, hogy a partnerkapcsolati erőszak egyenlő felek között zajlik, hogy a felek közötti kommunikációs problémáról van szó, és ezért bátoríthatják a nőt vagy más bántalmazottat, hogy eltűrje az erőszakot, illetve hogy saját magatartásának vagy felfogásának megváltoztatásával próbálja meg elérni, hogy a bántalmazó viselkedése megváltozzon. Ugyanezért történhet meg, hogy a bántalmazottak nem ritkán kénytelenek megkísérelni, hogy önmaguknak és egymásnak ellentmondó hatósági és „segítői" elvárásoknak feleljenek meg: maradjanak a házasságban, de védjék meg a gyermekeiket a bántalmazás káros hatásaitól, hagyják el a bántalmazót, ugyanakkor osszák meg a lakáshasználatot, egyidejűleg gondoskodjanak róla, hogy a bántalmazó a közös gyermekekkel folyamatos és erőszakmentes kapcsolatot tartson, igyekezzenek kerülni a kapcsolatot a bántalmazóval akár a saját javaikról való lemondás árán is, ha sikerült tőle elmenekülni, de azonnal „bocsássák rendelkezésre" a gyerekeket, ha a volt bántalmazó feltűnik, akár évekkel később is, stb. Az ellentmondásos elvárásoknak természetesen nem lehet megfelelni, azonban ha nem sikerül, azt általában a bántalmazotton (jogilag és erkölcsileg is) számon kérik. A munkacsoport szakemberei egyetértettek abban, hogy az ilyen típusú problémák képzésekkel, protokollokkal kiküszöbölhetőek lennének.

Sem a magyar jogszabályok, sem a szakmai és etikai működési szabályok és protokollok nem tiltják ugyanis, hogy a partnerkapcsolati erőszakkal foglalkozó szakemberek figyelembe vegyék a partnerkapcsolati erőszak fent említett sajátosságait. Így a jogalkalmazó megteheti, hogy az egyes bűncselekmények súlyának megítélésekor, az intézkedések foganatosítása során, a büntetések mérlegelésekor figyelembe vegye a tudomására jutott, ma még bűncselekménynek nem minősülő, de a bűncselekmény súlyát növelő egyéb cselekményeket. Illetve a különböző szakterületeken dolgozóknak sem tiltja jogszabály, hogy figyelembe vegyék, milyen folyamatba illeszkednek az egyes erőszakesetek, hogy biztosítsák az áldozat védelmét és az elkövető felelősségre vonását.

A partnerkapcsolati erőszakról szóló szakmai diskurzusban igen gyakran hangzik el, hogy a partnerkapcsolati erőszakot elsősorban megelőzni kell. Még a legújabb távoltartásról szóló törvény is úgy fogalmaz, mintha a távoltartást valamilyen bűncselekmény megelőzésére alkalmaznák, holott a rendőrt a bántalmazott nők a bántalmazás után hívják ki, és a rendőr azt vizsgálja, valószínűsíthető-e, hogy a bántalmazó bántalmazta a nőt. Így a magyar jogban ez a valójában büntetőjogi kényszerintézkedés úgy tűnik fel, mint ami megelőzi az erőszakot, nem pedig egy újabb erőszakot előz meg. Ebből az tűnik ki, hogy a magyar jognak ez a szabálya a jelek szerint szándékosan letagadja, láthatatlanná teszi, vagy bagatellizálja a már elkövetett erőszakot. Ennek az üzenete semmiképpen sem előremutató: nyilvánvalóan fejlesztésre szorul az a jogszabály, amely a személy elleni erőszakot meghatározza, és kimondja róla, hogy az nem erőszak. Nem meglepő tehát, ha az ellátórendszerben és a jogalkalmazásban dolgozó szakemberek gyakran ellentmondásos elvárásokat támasztanak a bántalmazottakkal szemben, hiszen maga a jogszabály is ellentmondásos: maga a jogalkotó sem volt hajlandó az egyik személy által egy másik személlyel szemben elkövetett erőszakot erőszaknak nevezni, és ezzel erkölcsi és emberi jogi állást foglalni az erőszakkal szemben és az áldozatok mellett.

Gyakran hallani, amikor szakemberek a családon belüli erőszakról beszélnek, hogy a megoldást nem a büntetőjog, hanem a felvilágosítás, a megelőzés jelenti. Egyrészről igaz, hogy például a lányoknak és nőknek nyújtott felvilágosítás arról, hogyan ismerhetik fel idejekorán a később őket bántalmazni akaró férfiakat, az adott nők életében rövid távon, azonnal, társadalmi mértékben pedig hosszú távon is hozzájárul a partnerkapcsolati erőszak csökkenéséhez. Ugyanakkor az évtizedek óta halmozódó nemzetközi tapasztalat azt mutatja, hogy azok a férfiak, akik eljutottak a súlyos – például rendőrségi beavatkozáshoz vezető – fizikai erőszakig, nem változnak meg tartósan terápia, felvilágosítás vagy a felek közötti közvetítés hatására. A már elkövetővé vált párkapcsolati bántalmazókat elsősorban a büntetőjogi beavatkozás tudja

megállítani. Vagyis a büntetőjogi beavatkozás tudja szavatolni a legfontosabb célt: megteremteni a már áldozattá vált nők, gyerekek és más családtagok biztonságát, ugyanakkor biztosítani az elkövetők felelősségre vonását, és korlátozott mértékben, de biztosítékot nyújtani arra, hogy a felelősségre vont elkövető a jövőben tartózkodjon az erőszak látványos alkalmazásától párkapcsolataiban. A hatékony megelőző munka további feltétele, hogy egyértelmű és világos politikai, társadalmi és szakmai konszenzus legyen arról, hogy a bántalmazás nem megengedhető, hogy az áldozatoknak minden további kérdés nélkül védelmet kell kapniuk, és hogy a bántalmazásért az elkövető a felelős, és őt felelősségre is kell vonni. Ezért a munkacsoport véges kapacitását nem a sokat emlegetett, ám egyelőre nem realisztikus megelőzésre fordította, hanem olyan szakmai beavatkozásokra, amelyek célja, hogy megteremtsék a konkrét ügyek kapcsán a már megtörtént bűncselekmények áldozatainak biztonságát, és ezekkel kapcsolatban fogalmazott meg javaslatokat.

A *Módszertani útmutató*ban használt egyes kifejezések magyarázata

Tekintettel arra, hogy az Útmutató kidolgozói a párkapcsolati erőszak áldozatainak hatékony segítését kívánják előmozdítani, a jelenséget az áldozatok tapasztalatai és szükségletei alapján tárgyaljuk. Ezért tudatosan törekedtünk arra, hogy az áldozatok élethelyzeteit valósághűen jelenítsük meg. Ebből következően helyenként arra kényszerülünk, hogy a megnevezések terén ne szorítkozzunk egyik tudományág nyelvhasználatára sem, főként azokban az esetekben, amikor az adott tudományág elmulasztja az áldozatok – már említett – valós élethelyzetének figyelembe vételét vagy visszatükrözését. Így például az áldozatokat (a kifejezést – mint az ismeretes – a büntető eljárásjog például nem alkalmazza) nevezzük bántalmazottnak, áldozatnak, sértettnek és túlélőnek is, attól függően, hogy az adott kifejezés megfelel-e élethelyzetének. Nem pedig attól függően, hogy bármely tudományág elismeri-e, hogy áldozattá, sértetté vált.

Hasonló szempontok voltak irányadóak az erőszak elkövetőjére vonatkozóan, akit nevezünk elkövetőnek, bántalmazónak, gyanúsítottnak, illetve vádlottnak is.

Hatékony hatósági vagy intézményi fellépésről akkor beszélhetünk, ha az áldozatok biztonsági szintje valóban javul. Ez Magyarországon – egyelőre – kizárólag az áldozatok megkérdezésével mérhető, mivel a jelenlegi statisztikai adatgyűjtés nem szolgál e tárgyban semmiféle valósághű információval.

Incesztusnak nevezzük a gyermekkel való bármely szexuális visszaélést, amennyiben azt az áldozattal bizalmi kapcsolatban álló felnőtt követi el. Ez a kifejezés a büntetőjogi „vérfertőzés" fogalmánál jóval szélesebb, és – azzal ellentétben – pontosan írja le, mi történik a gyerekkel jellemzően, ha a gondozásáért felelős személy szexuális visszaélést követ el ellene.

Bántalmazásnak nevezünk minden rendszeres, ismétlődő cselekményt, amely a másik személy feletti hatalom megszerzésére és megtartására irányul: a fizikai bántalmazás mellett a szóbeli, a gazdasági, a szexuális, a lelki erőszakot és a zaklatást is. Beleértjük a későbbiekben gyakran előforduló, nyilvánvalóan ilyen célú egyéb cselekményeket is: például a többszörös jogi eljárásokkal való zaklatást, a bántalmazott szülői mivoltának rendszeres becsmérlését, a reprodukciós jogok gyakorlásának megakadályozását (amely a szexuális, a gazdasági és a lelki erőszak kombinációja).

A családon belüli, párkapcsolati erőszak áldozatainak túlnyomó többsége nő, elkövetőinek legnagyobb része férfi. Ugyanakkor természetesen a családon belüli erőszak más hátrányos helyzetű vagy kiszolgáltatott családtagok, így gyerekek, idősek, testi vagy szellemi fogyatékkal élők, betegek ellen is irányul. Azonos nemű párkapcsolatokban nem a felek neme határozza meg, ki a bántalmazó és a bántalmazott, illetve a heteroszexuális párkapcsolatok egy kis hányadában nő bántalmaz férfit. Emellett a partnerbántalmazás érinthet más a párral együtt élő családtagokat is. Ezért a *Módszertani útmutató*ban legtöbbször a *bántalmazott nő vagy más bántalmazott családtag* kifejezést használjuk, amellyel egyszerre kívánjuk felhívni a figyelmet arra, hogy a családon belüli, partnerkapcsolati erőszak áldozatainak túlnyomó többsége nő, és kívánjuk elismerni, hogy a családon belüli és a partnerkapcsolati erőszak az áldozatok más csoportjait is érinti.

2 A *Módszertani útmutató* célja

Ez a *Módszertani útmutató* a családon belüli erőszak elleni, hatékony szakmai fellépéshez kíván segítséget nyújtani, általános, valamint külön, egyes szakmáknak szóló ajánlásokkal.

A *Módszertani útmutató* a következő célcsoportoknak szól: jogászok, gyermekvédelmi szakemberek, rendőrök, pszichológusok, igazságügyi pszichológus szakértők, a szociális ellátórendszer munkatársai. A *Módszertani útmutató* célja a nemzetközi jó gyakorlatoknak a magyar jogszabályi környezetbe helyezésével annak elősegítése, hogy a különböző szakmai szolgáltatók és hivatalok beavatkozásai az erőszak áldozatainak védelmét, valamint az elkövetők felismerését és visszatartását szolgálják. A kiadvány célja, hogy ezzel elősegítse az emberi jogi szempontrendszer érvényesülését ezen a területen. Ez részben annak elismerését jelenti, hogy a családon belüli erőszak bűncselekmény – éppen úgy, mint az ismeretlenek sérelmére elkövetett erőszak, még ha attól eltérő sajátos jellemzőit jelenleg a magyar jogrendszer nem is fogja meg teljes körűen –, és ugyanúgy elsősorban büntetőjogi beavatkozást igényel. Másfelől az Útmutató rávilágít, hogy a büntetőjogon kívül, egyéb jogterületek is nyújtanak hatékony eszközöket a családon belüli erőszakkal szembeni fellépésre, így az Útmutató a polgári jogot alkalmazó intézményeknek is szolgál ajánlásokkal.

A családon belüli erőszak diszkriminatív, mivel a családon belül jellemzően a több társadalmi-gazdasági hatalommal rendelkező bántalmazza a kevesebb hatalommal rendelkezőt. A családon belüli erőszak egyetemesen és jellemzően úgy alakul, hogy a férfi a nőt, a felnőtt a gyereket vagy az idős korút, az egészséges a beteget vagy a fogyatékkal élőt, az állampolgár a bevándorlót bántalmazza. Így az emberi jogi megközelítés a testi épséghez és élethez, a megalázó bánásmódtól való védettséghez fűződő emberi jogok mellett a hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség alkotmányos jogát is szem előtt tartja.[1]

A különböző lehetséges beavatkozások között világos fontossági sorrend áll fenn. Elsődleges az **áldozatok védelme:** elsősorban olyan beavatkozásokra van szükség, amelyek szavatolják az áldozatok azonnali biztonságát, hiszen az emberi jogokon belül is az élet, a testi épség és az emberi méltóság védelme élvez elsőbbséget. A beavatkozásoknak ezt kell célozniuk, akár a többi szempont sérülése árán is – bár természetesen azok a legjobb megoldások, amikor az áldozat védelme és a többi szempont együttesen valósulhat meg. A távoltartás volna hivatva ezt a célt szolgálni azokban az esetekben, amikor súlyosabb beavatkozásra (az elkövető őrizetbe vétele, előzetes letartóztatása) nem áll fenn elegendő indok.

Az elkövetők felelősségre vonása a második legfontosabb szempont. Megjegyzendő, hogy a távoltartás jelenleg hatályos szabályai lényegében nem felelnek meg ennek a funkciónak, hiszen ezek alapján a fenyegetést, a bűncselekményt vagy a bűncselekmények sorozatát nem követi automatikusan büntetőjogi felelősségre vonás. Ezért azokban az esetekben, amikor erre a törvény lehetőséget ad, nem a távoltartás, hanem az előzetes letartóztatás, majd a letöltendő börtönbüntetés a megfelelő beavatkozás, amely egyszerre valósítja meg az áldozatok védelmét és az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását.

Csak ha az áldozatok védelme és az elkövetők felelősségre vonása megfelelő szinten működik egy társadalomban, akkor fordíthatjuk a figyelmünket az **általános megelőzés** irányába. Ennek két oka is van. Tekintettel arra, hogy a párkapcsolati erőszak strukturális jelenség, a nők és férfiak közötti hatalmi különbség megnyilvánulása, az általános megelőzés az egész társadalmat, és annak számos intézményét érintő

[1] Az ENSZ számos dokumentuma (pl. a CEDAW Bizottság megállapításai, az ENSZ közgyűlésének 1993-as nyilatkozata, a WHO számos tanulmánya), valamint az Európa Tanács több határozata és 2011-es Isztambuli Egyezménye (CETS No.: 210) is e szellemben tárgyalja a témát.

feladat. A széleskörű felvilágosítás, a nemek közötti egyenlőtlenségek megszüntetése és a gyermekek és egyéb kiszolgáltatott személyek jogainak teljes körű tiszteletben tartása valóban hatékony megelőzési módszer lehet. Ezt óvodai és iskolai programok szolgálhatnák, azonban nyilvánvaló, hogy még a legjobb ilyen programok is csak évtizedes távlatban vezethetnek társadalmi változáshoz, mivel jelenleg a férfiakat az összes társadalmi intézmény támogatja abban, hogy különféle mértékben erőszakosak legyenek, és hogy hatalmat gyakoroljanak a nők és a gyerekek fölött (és általában a felnőtteket ugyanilyen hatalommal ruházza fel a társadalom a gyerekek felett). A megelőző munka hangsúlyozását tehát nem lehet igazolásként használni arra, hogy nem védjük meg a már megtörtént bűncselekmények áldozatait, nem büntetjük elkövetőit.

Fontos kiemelni azonban, hogy az elkövetők következetes felelősségre vonása egyben a speciális megelőzés egyik eszköze is. A partnerkapcsolati erőszakról szóló kutatások rendre kimutatják, hogy a bántalmazók igen érzékenyek arra, hogy a társadalomban mi engedélyezett, ha csak hallgatólagosan is. Például a legtöbb bántalmazó sosem emelne kezet a főnökére, mert az nem maradna büntetlenül. A törvényeknek és a következetes jogalkalmazásnak így preventív funkciója van: azt üzeni a bántalmazónak, hogy a családon belüli erőszak nem marad büntetlenül. A felnövekvő generációk szempontjából hatékony megelőzés, ha minden kisfiú, aki szemtanúja lesz annak, hogy a papája megveri a mamáját, annak is szemtanúja lesz, hogy a papáját ezért „elviszi a rendőr".

A fontossági sorrendben a nemzetközi jó gyakorlat szerint az **elkövetőkkel való foglalkozás** áll az utolsó helyen, mert etikailag és hatékonysága szempontjából is megkérdőjelezhető. Etikai szempontból kétes bármilyen erőforrást fordítani bűncselekmények elkövetőire, miközben Magyarországon nincs elég megfelelően védett és megfelelő minőségű menedékház a bántalmazottaknak, sem törvények, amelyek megfelelően garantálnák, hogy az áldozatok saját otthonukban biztonságban legyenek. A partnerkapcsolati erőszakot elkövető férfiak megreformálásával foglalkozó külföldi programok pedig rendre arról számolnak be, hogy hosszú és költséges beavatkozások csak igen kis mértékű változást érnek el a bűnismétlés területén, ha egyáltalán elérnek valamit. Ennél sokkal hatékonyabb arról tájékoztatni a nőket, hogy miről ismerhetik fel időben a később valószínűleg erőszakosan viselkedő férfiakat.

A prioritásoknak ez a sorrendje világosan következik abból, hogy a családon belüli erőszak emberi jogi jogsértés, amelynek során egy hatalommal rendelkező személy (férfi, felnőtt, egészséges) bántalmaz egy kevesebb hatalommal rendelkezőt (nőt, gyereket, beteget). Az emberi jogi jogsértésekre adandó válasz pedig elsődlegesen az áldozatok védelme, majd az elkövetők felelősségre vonása.

A távoltartás lényegében az áldozatok védelmét szolgálná, ám ennek a külföldön bevált eszköznek a magyar megvalósítása sok kívánnivalót hagy maga után. Az útmutató célja, hogy a koránt sem ideális jogi keretek között a különböző szereplők mégis szem előtt tartsák az intézmény jogszabályban is lefektetett célját: az áldozatok emberi jogainak biztosítását.

A *Módszertani útmutató* a távoltartás fajtáinak ismertetésével, és általános, minden szakma számára szóló ajánlásokkal kezdődik. Ezt szakmaspecifikus ajánlások követik a rendőrség, az ügyészség és a bíróság munkatársai számára, majd bemutatjuk a pszichoszociális szakmák közül a pszichológusok, igazságügyi pszichológus szakértők, gyermekvédelmi munkatársak, a kapcsolattartás megállapításáért és végrehajtásáért felelős szakemberek, valamint az egészségügyi dolgozók részére összegyűjtött ajánlásokat.

A *Módszertani útmutató*ban gyakorlati és terjedelmi okokból nem ismertetjük a legjobb szabályozásokat és gyakorlatokat. Csupán jelezzük, hogy Európában a svéd, az osztrák, a spanyol, az albán és a bolgár szabályozás és gyakorlat példaértékű.

3 Távoltartás

3.1. Mi a távoltartás?

2009. október 1-től kezdődően kétféle lehetőség van annak kezdeményezésére, hogy a bántalmazó meghatározott ideig ne mehessen az áldozat közelébe. A korábbi, büntetőeljárási kényszerintézkedés részleteit a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 138/A-139. §-ai tartalmazzák. Az ún. megelőző távoltartás szabályairól a Hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény rendelkezik.

3.2. Mi a különbség a kétféle távoltartás között?

A két különböző távoltartás elrendelésének esetei eltérnek. Megelőző távoltartást – ahogy azt neve is jelzi – nem csak bekövetkezett bántalmazás, hanem annak veszélye esetén is lehet kérni. Így azt megalapozza a bántalmazott sérelmére megvalósított mindenfajta, a méltóságot, az életet, a szexuális önrendelkezési jogot, a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető tevékenység és mulasztás.

Büntetőeljárási távoltartás csak akkor rendelhető el, ha már büntetőeljárás folyik szabadságvesztéssel büntethető bűncselekmény miatt. Éppen ezért nem lehet kérni, ha az áldozat félelemből vagy egyéb okból nem tett feljelentést. Ha a büntetőeljárás magánindítványra indul, a távoltartás csak az indítvány benyújtását követően rendelhető el. A távoltartásról nem hozhat határozatot a bíróság addig, amíg a terhelttel – azzal a személlyel, aki a bántalmazást a bejelentés szerint elkövette – a megalapozott gyanú közlése nem történik meg.

Megelőző távoltartás keretében a bántalmazott jelenleg csak hozzátartozójával szemben kaphat védelmet, azonban a törvény nem terjed ki a barátra, udvarlóra, volt barátra, elutasított udvarlóra, volt jegyesre, volt élettársra és az együttlakás nélküli együttjárókra. A büntetőeljárási távoltartásnak nincs ilyen korlátozása, mindenkivel szemben elrendelhető.

3.3. Melyik távoltartást ki rendelheti el?

A megelőző távoltartás első három napját ideiglenes megelőző távoltartásnak nevezik.

Az ideiglenes megelőző távoltartást az erőszak (a törvény meghatározása szerinti súlyos veszélyeztető tevékenység vagy mulasztás) észlelése esetén a rendőrség a helyszínen is meghozhatja (vagy utána közvetlenül a kapitányságon, ha nem olyan rendőr szállt ki a helyszínre, akit a kapitánya felruházott ezzel a joggal). A megelőző távoltartást a rendőr hivatalból vagy a bántalmazott és hozzátartozói, a szociális ellátórendszer, a gyermekvédelmi és egészségügyi rendszer bejelentése alapján is elrendelheti. A rendőrség automatikusan kezdeményezi a helyi bíróságnál annak meghosszabbítását. A rendőrség határozata nélkül a bántalmazott vagy hozzátartozója közvetlenül is tud a bírósághoz fordulni, és kérheti a megelőző távoltartás elrendelését. Meghosszabbítás esetén is megelőző távoltartásnak nevezik az e jogszabály alapján kiadott távoltartás 3 napon túli részét.

A rendőrség az ideiglenes megelőző távoltartás elrendeléséről haladéktalanul köteles dönteni, kivéve, ha az elkövetőt előállították. A bíróság az ideiglenes megelőző határozat időtartama alatt, vagyis 72 órán belül dönt a megelőző távoltartás további fenntartásának kérdésében. Ha közvetlenül a bíróságot kereste meg a bántalmazott vagy hozzátartozója a távoltartási kérelemmel, akkor ez a határidő három munkanap.

A büntetőeljárási távoltartást a bántalmazott és az ügyész indítványozhatja az eljáró bíróságnál. A büntetőeljárási távoltartás esetében elvben szintén három nap áll a bíró rendelkezésére a döntéshozatalra, a gyakorlatban azonban ez több hónapot vesz igénybe.

Valamennyi távoltartással kapcsolatos eljárás ingyenes a kérelmező számára. Ha az elkövetőt próbára bocsátották, vagy felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték, a bíróság, illetve az ügyész magatartási szabályként is elrendelheti a távoltartást.

3.4. Melyik távoltartás mennyi időre szól?

A távoltartás időbeni terjedelmére vonatkozó rendelkezések nagymértékben eltérnek a nemzetközi gyakorlatban alkalmazottaktól, mivel máshol hónapokra, évekre vagy akár életre szólóan is el lehet és szokták rendelni az áldozatok biztonsága céljából. Magyarországon a törvény szerint az ideiglenes megelőző távoltartást a rendőr legfeljebb 72 órára adhatja ki, a megelőző távoltartás legfeljebb harminc napra, a büntetőeljárás-jogi távoltartás legalább tíz, legfeljebb hatvan napra szólhat. Ezek lejártát követően nincs arra lehetőség, hogy a távoltartás időtartamát meghosszabbítsák, de újabb kérelem előterjeszthető, ha annak feltételei fennállnak (azaz újabb bántalmazás áldozatává kell válni hozzá – ami ismét a magyar szabályozás hibáira mutat rá). Ha egy ügyben távoltartást rendeltek el, a büntetőeljárást soron kívül folytatják le.

3.5. Mi a távoltartás tartalma?

A távoltartás elrendelésével egyidejűleg a rendőrségi, bírósági határozat annak tartalmát is meghatározza. Tehát azt, hogy a bántalmazó adott esetben mennyi időn belül és milyen hosszú időre köteles elhagyni a közös lakást vagy távol tartani magát más meghatározott intézménytől – például kórháztól, iskolától, munkahelytől – vagy meghatározott személytől – például közös rokontól, baráttól. A távoltartás ideje alatt a bántalmazó sem közvetlenül, sem közvetve nem veheti fel a kapcsolatot a védett személlyel, így például telefonon sem keresheti, SMS-t vagy e-mailt sem küldhet számára. Szintén a határozatnak kell megjelölnie, hogy az eltiltás milyen távolságra szól.

Távoltartás ideje alatt a bántalmazó lakásfenntartási és tartási kötelezettsége fennáll, de szünetel a szülői felügyeleti és a kapcsolattartási joga. A büntetőeljárás keretében elrendelhető távoltartás hatálya alatt a kapcsolattartás csak abban az esetben szünetel, ha a távoltartó végzést a gyerek sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt hozták – ami megint csak súlyos hiba a magyar szabályozásban, hiszen nem ismeri el a gyermekre gyakorolt káros hatásait annak, ha anyját bántalmazzák, és őt pedig kényszeríti az erőszakos személlyel való olyan találkozásra, melyen a nem bántalmazó szülője nincs jelen, ami gyakran vezet a gyerek fokozott veszélyeztetéséhez. Ezen a ponton a magyar szabályozás tükrözi a férfiakkal szembeni aránytalanul alacsony elvárásokat a gyerekek iránti felelősségvállalás terén.

3.6. Mi történik, ha a bántalmazó megszegi a távoltartó végzést?

Az ideiglenes megelőző és megelőző távoltartás megsértése szabálysértést valósít meg, elzárással vagy pénzbírsággal büntethető.

Ha a bántalmazó a büntetőeljárási távoltartást szándékosan megszegi – és utólag sem menti ki magát –, a bíróság dönti el, hogy előzetes letartóztatásba veszi vagy csak pénzbírsággal sújtja. A törvény nem határozza meg, hogy mit tekint elfogadható „mentségnek". Ez a szabály egyedi, a távoltartási szabályozások között más országban ilyen enyhítéssel nem találkozunk. Ajánlásunk az alkalmazás körében egyértelműen az, hogy az ilyen mentségek körét a bíróságok a lehető legszűkebbre vonják, ellenkező esetben a távoltartás teljességgel értelmét veszti. Még helyesebb lenne e szabályt eltörölni.

4 Általános ajánlások

Ebben a fejezetben azokat az általános ajánlásokat gyűjtöttük egybe, melyek minden szakma számára leírják az erőszak áldozatával való együttműködés alapelveit. Az egyes szakmák szakembereinek szóló későbbi fejezetekben további speciális szabályokat fogalmazunk meg. E fejezetben és a későbbiekben is igyekszünk gyakorlati eszközöket nyújtani: nemzetközi munkacsoportokban, intézményekben, valamint a saját munkacsoportunkban kidolgozott kérdéssorokat, táblázatokat, kérdőíveket és egyéb eszközöket kínálunk az áldozatokkal való hatékony munkához.

4.1. A párkapcsolati erőszak felismerése

A párkapcsolati családon belüli erőszak áldozatai a felmérések szerint számos alkalommal fordulnak segítségért a legkülönbözőbb intézményekhez, mielőtt hatékony támogatást kapnának, ha ez egyáltalán megtörténik. Az első kapcsolódási pont leggyakrabban az egészségügy – ezért ezzel a kérdéssel az egészségügyi dolgozóknak szóló fejezetben külön is foglalkozunk –, ezenkívül az áldozatok gyakran keresnek védelmet a rendőrség, a gyermekvédelmi ellátórendszer, a gyermekek oktatási intézményének munkatársai körében, illetve akár saját munkakörnyezetükben is. Elvileg a szakemberek kiváló helyzetben vannak ahhoz, hogy az áldozatoknak segítséget nyújtsanak (elsősorban azért, mert ők jellemzően nincsenek sem kiszolgáltatott, sem függő helyzetben a bántalmazótól). A hatékony segítségnyújtáshoz azonban az intézmények dolgozóinak ismeretekre van szükségük úgy a felismerés, mint az áldozatok alapvető szükségletei, valamint a hatékony beavatkozás jellemzői terén. Az alábbiakban ezeket ismertetjük.

4.1.1. A párkapcsolati erőszak figyelmeztető jelei

Az alábbi lista olyan „közvetett", figyelmeztető jeleket sorol fel, melyek hátterében esetleg párkapcsolati erőszak állhat. Ezek egy részével intézményi dolgozóként általában akkor találkozhatunk, ha tartósabb kapcsolatban állunk az áldozattal (például háziorvosi, védőnői, fogorvosi, pszichológusi, pszichiátriai praxisban). Más részük azonban akár egyszeri találkozás során is észlelhető. Erőszakra kell gyanakodni, ha az ügyfél:

1. túlterheltnek, nyugtalannak, rendezetlennek látszik,
2. elhalaszt/elfelejt megbeszélt találkozókat,
3. tudni lehet róla, hogy az élete, családi élete szociálisan izolált, csak nagyon kevés rokonnal és baráttal tartja a kapcsolatot,
4. ingerlékeny, türelmetlen és fáradt (akkor is, amikor a gyerekéről/gyerekeiről gondoskodik),
5. valamilyen szert a korábbinál fokozottabban fogyaszt, vagy kezdett el fogyasztani (cigaretta, alkohol, kábítószer, altató, nyugtató stb.),
6. pszichoszomatikus (tipikusan PTSD[1]) tünetekről számol be (álmatlanság, fájdalmak, rémálmok stb.).

Amennyiben a szakember a fizikai sérüléseknek bármely nyomát látja, gondolnia kell a bántalmazás

[1] PTSD: poszttraumás stressz rendellenesség. A PTSD egyszeri traumatikus esemény (támadás) esetén is kialakulhat, a rendszeres bántalmazásnak kitett személyeknél pedig általában előfordul, és az erőszaknak való kitettség elhúzódása esetén komplex tünetté válhat. Minden erőszaktúlélő számára alapvető, hogy ő maga vagy szakember ellenőrizze, hogy szenved-e PTSD-ben, amely nem depresszió, és a többi pszichiátriai betegséggel sem azonosítható.

lehetőségére. Ha az ügyfélnek testi sérülései vannak (általában kiütések, karcolások, sebek, horzsolások, zúzódások, égések vagy törések), illetve sorozatosan balesetet szenvedett (ez esetben jellemzően a sérülések különféle gyógyulási stádiumban vannak), különösen pedig abban az esetben, ha ezek tipikusan a ruhával fedett testfelületeken találhatóak és főképpen, ha a sérülésekre adott magyarázatok következetesen ismétlődnek (tipikusan ilyenek az elesés, megcsúszás, megbotlás, lépcsőről, létráról való leesés stb.), a szakember helyesen teszi, ha bántalmazást gyanít a háttérben.

A bántalmazásra szintén joggal lehet gyanakodni, amennyiben a segítségért forduló nőnek vagy más hátrányos helyzetben lévő családtagnak megváltozik a viselkedése, ha a férje, partnere vagy több hatalommal rendelkező családtagja jelen van; ha férje, partnere vagy családtagja egyáltalán nem hajlandó egyedül hagyni akkor sem, ha ő láthatólag ezt szeretné; illetve, ha bármely egyéb jel arra utal, hogy a férj, partner vagy családtag mindent elkövet, hogy az ügyfél feletti kontrollt ne veszítse el.

Felmérések kimutatták, hogy a bántalmazó, heteroszexuális kapcsolatokban gyakoribbak a terhességek és az abortuszok, mint a nem bántalmazó, heteroszexuális kapcsolatokban. Ennek egyik oka az, hogy a szexuális élet és a fogamzásgátlás feletti kontrollt egyoldalúan a bántalmazó gyakorolja, ami része a bántalmazásnak (így előfordulhat ugyan, hogy gyereket nem akar, de védekezni nem hajlandó, és a nőnek sem engedi azt), másik oka pedig az, hogy a terhesség és a gyermekek születése a bántalmazó számára további hatalomgyakorlási lehetőséget teremt, hiszen a terhesség és gyerekgondozás növeli a nő függőségét. A bántalmazók között vannak, akik a partnerüket még nőgyógyászati vizsgálaton sem szívesen hagyják egyedül (főképp, ha felmerülhet, hogy a nő másképp szeretne dönteni a terhességről, mint ők). A nők terhesség alatti viselkedése is árulkodhat bántalmazásról: a bántalmazott nők gyakran a terhesség későbbi szakaszában jelentkeznek terhesrendelésen, mint az általában szokásos, illetve sérüléseik vannak.

4.1.2. A partnerbántalmazás vészjelei

A fent felsorolt figyelmeztető jelek fokozottabb jelenléte esetén közvetlen vészjelekről beszélhetünk. Ezek esetén a szakembernek mindent el kell követnie, hogy a feltételezett áldozatot négyszemközt és biztonságban megkérdezhesse arról, bántalmazzák-e. Ha az ügyfél úgy is dönt, hogy erről az adott helyzetben nem beszél, a kérdésből fogja tudni, hogy a szakember sejti, bántalmazzák, és így meglesz az esélye, hogy a későbbiekben felkeresse őt ezzel a problémával. Ilyen közvetlen veszélyre utaló jel, ha az ügyfélnek olyan sérülései vannak, amelyek nem egyeztethetőek össze a keletkezésük okára adott magyarázattal, illetve ha a nő – vagy a kiszolgáltatott helyzetben lévő más személy – megpróbálja elrejteni a sérüléseket vagy bagatellizálni a jelentőségüket. Olyan korábbi sérülések, melyekről világosan látszik, hogy keletkezésükkor nem részesültek megfelelő orvosi ellátásban, szintén ilyen vészjelek lehetnek, amennyiben a segítséget kérő a sérülések keletkezésekor saját elmondása szerint vagy feltehetőleg már jelenlegi partnerével élt. Ha az ügyfelet a partnere vagy családtagja akkor is mindig elkíséri, amikor az nyilvánvalóan szükségtelen, ha az ügyfél vonakodik, vagy láthatóan egyenesen fél partnere vagy családtagja előtt beszélni, ha megalázkodik előtte, akkor szintén alapos okunk van bántalmazást feltételezni.

4.1.3. A bántalmazó magatartásában megjelenő figyelmeztető jelek

Az alábbiakban azokat a jellegzetes figyelmeztető jeleket soroljuk fel, amelyek a bántalmazó magatartásában jelennek meg. Ezeket akkor lehet megfigyelni, ha a pár együtt jelenik meg a szakember előtt. Az is előfordulhat, hogy az áldozat említ néhányat közülük. Ez arra is felhívja a szakember figyelmét, hogy fokozottan ügyeljen a többi, közvetlenül megfigyelhető figyelmeztető jelre.

1. Féltékeny (féltékenységéért az áldozatot hibáztatja és elvárja, hogy egyre beszűkültebb életet éljen).
2. Partnerét kontrollálja az élet bármely területén: pénz, szabadidő, öltözködés, evés, ürítkezés, alvás.
3. Partnerét elszigeteli a családtól, a barátoktól, a hobbijától, a kereseti lehetőségektől.
4. Saját problémáinak forrását másokban keresi, nem vállal felelősséget a cselekedeteiért.
5. Saját érzéseiért másokat okol, nem vállal felelősséget az érzéseiért.

6. Támadó, védekező reakciók jellemzők rá: apró ingerre is támadóan reagál, mindig az ő érzéseivel, problémáival kell foglalkozni.
7. Durván bánik gyerekekkel és állatokkal.
8. Sértő, megalázó módon és gesztusokkal beszél a partneréhez vagy a partneréről.
9. A nemi erőszak és nők elleni erőszak témáit viccesnek vagy szórakoztatónak tartja.
10. A női és férfi szerepeket mereven elkülöníti (úgy érzi, jogosult a nők és gyerekek „megnevelésére" vagy megbüntetésére, szerinte a nők csak háztartásvezetésre, gyerekszülésre és szexre valók, stb.), és ebből származó irreális elvárásokat támaszt (a nő ne dolgozzon házon kívül, mindig legyen tökéletes anya, szerető, ne hibázzon, stb.).
11. Kétarcú: Dr. Jeckyll és Mr. Hyde (idegenek előtt szélsőségesen mást mutat – kedves vagy csak korlátozottan goromba –, mint kettesben).
12. Korábbi kapcsolataiban is követett el erőszakot partnerével szemben.

Amennyiben az ügyfél partneréről tudni lehet, hogy szokása a testi erőszakkal való fenyegetőzés, hogy „dühében" rendszeresen összetör, megrongál, tönkretesz tárgyakat (jellemzően az ügyfél tulajdonát vagy számára fontos tárgyakat), hogy a vitákat erővel vagy fenyegetéssel zárja le, hogy (fizikai vagy lelki ráhatással) kierőszakolja a szexuális együttlétet, akkor viselkedése egyértelműen bántalmazónak minősül. Ez esetben már nem figyelmeztető jelekről, hanem az erőszak nyilvánvaló meglétéről beszélhetünk, és ennek megfelelően kell felvilágosítást adnunk az ügyfélnek.

4.2. Az erőszak áldozatainak hatékony segítése

Bármely szakembernek joga van a figyelmeztető jeleket komolyan venni, de egyes intézményeknek – ilyen például a rendőrség – ez egyenesen kötelessége. Más szakmák területén is előfordulhatnak olyan esetek, melyekben felelősség terheli azt a szakembert, aki nem vesz tudomást az erőszakról (ilyen például a gyermekvédelmi törvény alapján szankcionálható jelzési és együttműködési kötelesség elmulasztása).

Ugyanakkor a szakemberek gyakran szembesülnek azzal a dilemmával, hogy bár ők maguk tisztában vannak vele, erőszak áldozatával van dolguk, az áldozat nem együttműködő. További nehézséget jelenthet a túlterheltség, az eljárásoktól való tartózkodás, a titoktartási vagy esetleg éppen a tájékoztatási kötelezettség egyes szakmákban és esetekben, a jelzési és együttműködési kötelezettség elmulasztására adott intézményi válasz hiánya, a speciális képzés hiánya, amely alapján a munkatársak magabiztosan meg tudnák különböztetni a bántalmazó és a bántalmazott szülőket, illetve partnereket, valamint a határozott hatósági fellépés hiánya, mely elveheti a szakember kedvét a további beavatkozástól. Előfordulhat, hogy a szakember maga is fél a bántalmazótól. Ez esetben még fokozottabb követelmény, hogy az áldozat külső segítséget kapjon, hiszen ha maga a szakember is fél – pedig ő nem lakik együtt a bántalmazóval, nincsen vele közös gyermeke, nem függ tőle fizikailag, esetleg anyagilag, stb. –, akkor nyilvánvalóan nem várható el a bántalmazottól, hogy egyedül védje meg magát.

A fentiek miatt még gyermekes családokban is viszonylag ritka a bántalmazóval szembeni hatékony intézményi fellépés annak ellenére, hogy a gyermeknek a biztonsághoz és az egészséges fejlődéshez való joga minden esetben sérül, ha valamely szülője bántalmazó, tehát akkor is, ha őt magát nem, csak anyját éri közvetlen erőszak. Amennyiben van hatósági fellépés, akkor gyakran a nem bántalmazó szülőtől is elszakítják a gyermeket, vagy sokszor kötelezik őt a bántalmazó szülővel való kapcsolattartásra. Nyilvánvaló, hogy az ilyen megoldások hátterében hiányos készségek és ismeretek, valamint az erőszakkal szembeni nem megfelelő attitűdök állnak.

Az erőszaknak a bántalmazottakat és a költségvetést sújtó rendkívül káros hatásai miatt[2] következő

[2] Az Európa Tanács tanulmánya szerint (Hagemann–White, 2006) egy 10 milliós lakosú ország családon belüli erőszakkal kapcsolatos rendőri, egészségügyi ellátási és egyéb költségei mintegy évi 400 millió eurót tesznek ki, mely költségek nagyságrendileg csökkenthetők a korai felismeréssel és hatékony beavatkozással.

alapelvvé kell válnia, hogy a különféle intézményekben dolgozó szakembereknek joga és felelőssége a felismert erőszakot megfelelő súllyal kezelni. A fenti dilemmák elkerülhetők, ha a munkatársak megfelelően képzettek a bántalmazott ügyfél, valamint a bántalmazó magatartás felismerésében, és megfelelő ismerettel rendelkeznek kompetenciahatáraikról, más segítő szervezetekről és intézményekről. Az erőszak áldozatának joga van a biztonsághoz, ezért az a munkatárs, aki ügyfelét ehhez hozzásegíti, nyilvánvalóan jogosan és helyesen cselekszik.

4.2.1. Az erőszakáldozatokkal való foglalkozás alapszabályai

Tekintettel arra, hogy a szakembereknek sem könnyű rákérdezniük az erőszakra, és pozitív válasz esetén fontos, hogy az áldozatot megfelelően tudják tájékoztatni, ajánljuk, hogy végezzék el a párkapcsolati erőszak dinamikájáról, a bántalmazott ügyfelek biztonságáról és autonómiájáról szóló képzést, amelyet a NANE Egyesülettől tudnak megrendelni. Az alábbiakban – ideális esetben a képzést kiegészítendő – a legfontosabb attitűd-, készség- és tudáselemeket ismertetjük, melyek egyúttal intervenciós előírások olyan munkatársak számára, akik párkapcsolati erőszak áldozataival dolgoznak.[3]

1. Ne követelje a nőtől – vagy bántalmazott ügyféltől –, hogy hagyja el partnerét, ahogyan azt sem, hogy maradjon mellette. A bántalmazott a bántalmazó partner ismeretében folyamatosan próbálja eldönteni, melyik utat tekinti biztonságosabbnak. Még ha téved is, akkor sem lehet garantálni, hogyha külső tanácsra cselekedne, nagyobb biztonságban lenne[4]. Általában véve: ne adjon olyan tanácsokat, amelyek elvárásként vagy utasításként is értelmezhetők, maradjon inkább a minél szélesebb körű információátadásnál. Az egyetlen biztonságos állapot a bántalmazott számára, ha bántalmazója nem fér hozzá. Tekintettel arra, hogy ezt hosszú távon a magyar szabályozás és jogalkalmazás nem garantálja, az ügyfélnek joga van ahhoz, hogy pontos információk birtokában ő maga hozhassa meg az életével kapcsolatos döntéseit.
2. Tudassa a bántalmazott nővel vagy partnerrel, hogy hisz neki. A párkapcsolati erőszak áldozatainak általános tapasztalata, hogy megkérdőjelezik állításaik valósságát. A bántalmazás mértéke, részletei és módszerei sokszor annyira felháborítóak, hogy az emberek (az áldozat és a szakemberek is) igyekeznek azokat figyelmen kívül hagyni, lekicsinyelni vagy hárítani, csak hogy ne kelljen szembenézni a valósággal. Sok leszbikus és meleg kapcsolatban élő nő és férfi gondolja úgy, hogy a párkapcsolati erőszak a heteroszexuális kapcsolatok problémája, és emiatt esetleg nem ismeri fel az erőszakot akkor sem, ha vele történik. Ugyanígy nehezére eshet az idősbántalmazás, a gyerekbántalmazás és a betegbántalmazás áldozatainak a hozzátartozók közti erőszak kategóriáját magukra vonatkoztatni. Önnek szakemberként az a feladata, hogy képviselje, az erőszak létezik, és megtegyen minden ön által megtehető, szükséges lépést az áldozat biztonsága érdekében.
3. Ne engedjen a kísértésnek, hogy közvetítésbe fogjon a felek közt: ön nem ismeri annyira a bántalmazót, mint ügyfele, így aligha képes arra, hogy felismerje annak minden manipulatív technikáját. Mivel ezek mindig a kapcsolat olyan korábbi eseményeiben gyökereznek, melyekről önnek nem lehet tudomása, így arról sem lehet tudása, hogy melyik alkalmas az áldozat – külső szemlélő számára – észrevétlen megfélemlítésére, befolyásolására vagy elhallgattatására.
4. Ne próbáljon az áldozat helyett döntést hozni: nem önnek kell majd azok következményeit viselnie. Az ön feladata pusztán az, hogy teljes körű tájékoztatást nyújtson, felhívja a figyelmet a bántalmazás következményeire, és az áldozat döntéseit tiszteletben tartva megtegye, amit megtehet (például

[3] Lásd még: *Miért marad?* 5. fejezet: *A hatékony segítségnyújtás eszközei* (NANE, 2006: 69–91. o.); *Integrált ügyfélellátás: Az integrált ügyfélellátás speciális szabályai* (Spronz és Wirth, 2006: 45–52. o.); WAVE-Network (2004).

[4] Hazai és nemzetközi adatok egyaránt alátámasztják, hogy a bántalmazó kapcsolatból való kilépés szándékának bejelentése a bántalmazottak életének legveszélyesebb időszaka, mely átlag két évig tart. Ekkor történik a legtöbb párkapcsolati ölés, valamint a párkapcsolati erőszakhoz kapcsolódó gyermekgyilkosság.

eljárást indítson a bántalmazóval szemben, nyomozzon, tanúskodjék, a bántalmazást figyelembe vevő szakértői véleményt adjon, pontos és részletes látleletet állítson ki, erkölcsi állást foglaljon az erőszakkal szemben, stb.)

5. Ne diagnosztizálja a bántalmazottat a partnere leírása, elmondása alapján, ne végezze el az orvosi vizsgálatot addig, amíg nem tud egyedül maradni a páciensével, ha annak partnere láthatólag igyekszik mindent elkövetni, hogy ne kelljen az ügyfelet egyedül hagynia önnel.
6. A bántalmazottak egyik leggyakoribb diagnózisa a depresszió. Míg a bántalmazásnak valóban lehet a következménye depressziós állapot, a probléma elsősorban a bántalmazás maga. Így önnek tisztában kell lennie azzal, hogy a depressziót (és az egyéb testi és lelki tüneteket[5]) nem lehet hosszú távon sikeresen kezelni akkor, ha az ügyfél rendszeres erőszak áldozata. Fontos, hogy ezt az információt vele is megossza úgy, hogy ugyanakkor ne őt tegye felelőssé sem a bántalmazásért, amit elszenved, sem azért, hogy annak vége szakadjon. Azt is világossá kell tennie, hogy nem támaszt vele szemben elvárásokat arra vonatkozóan, hogyan oldja meg a helyzetét.
7. Jelezze az ügyfélnek, hogy a bántalmazásból ki lehet lépni, és biztassa arra, hogy elhiggye, van élet a bántalmazás után.

4.2.2. Nehéz helyzetek

Még ha a szakemberek rendelkeznek is a megfelelő eszközökkel az erőszakról való kérdezést illetően, adódhatnak nehéz helyzetek az ügyféllel való beszélgetés közben. Előfordulhat, hogy mindent letagad, megtörténhet, hogy ittas, ellenséges vagy hallucinál. Lehet, hogy egyszerűen el akar menni, mielőtt beszélni tudnának, és az is lehet, hogy külföldi, és nem beszélik ugyanazt a nyelvet. További nehézséget jelenthet a dilemma az egészségügyi titoktartási kötelezettség és az esetleges feljelentési kötelezettség között.

Az alábbiakban javaslatokat talál az esetleg felmerülő nehéz helyzetekre.

A nő vagy más bántalmazott családtag tagadja, hogy bántalmazzák:

1. Ne ragaszkodjon a saját verziójához, és ne gyakoroljon rá nyomást.
2. Mondja el neki, mi miatt gondolta, hogy az ügyfél erőszak áldozata.
3. Tudassa vele, hogy a későbbiekben bármikor fordulhat önhöz segítségért, ha valaha hasonló helyzetben találja magát.
4. Ne gondolja, hogy az ügy ezzel megoldódott és lezárult. Ön megtette a kötelességét, de térjen vissza a témára később (például a következő megbeszélt találkozón).
5. Beszéljen a kételyeiről munkatársaival.
6. Dokumentálja a kétségeit, és hogy ezek milyen jeleken, bizonyítékokon alapulnak – vegyen fel pontos és mindenre kiterjedő dokumentációt a sérülésekről akkor is, ha az ügyfél nem kért látleletet, illetve ha ön nem egészségügyi dolgozó.

A nő vagy más bántalmazott családtag alkohol vagy kábítószer hatása alatt áll:

7. Beszéljen a lehető legkevesebbet.
8. Nyújtson neki támogatást és adjon neki időt ahhoz, hogy kijózanodjon az önök intézményében, mielőtt megpróbál beszélni vele.

[5] A testi és lelki tünetekről lásd bővebben a *Miért marad?* c. kézikönyv 60–68. oldalát, valamint a PTSD szakirodalmát. A PTSD szakirodalmáról részletes listát talál az *„Állj mellette!"* c. projekthez tartó háttéranyagban (NANE Egyesület, 2011: 69–76. o.)

9. Győződjön meg róla, hogy a telefonszáma szerepel az iratai között: ön vagy egy szociális munkás később felhívhatja (lehetőleg a következő 1–3 napban)[6].

A nő vagy más bántalmazott családtag ellenséges, vagy gorombáskodik:

10. Tartsa tiszteletben a dühét, és jelezze, megérti hogy mérges. A bántalmazottak dühének hátterében általában az erőszak miatti trauma és kiégés áll. Előfordulhat az is, hogy a bántalmazottnak nem sikerült eddig segítséget kapnia, például mivel a szakemberek nem tették meg a megfelelő válaszlépéseket a problémáikra.
11. Ne vegye át az ügyfél hangulatát.
12. Ajánlja fel a támogatását, illetve az elérhető szolgáltatásokat, de ne erőltesse, és ne gyakoroljon nyomást rá.

A bántalmazott a lehető leggyorsabban el akar menni:

13. Győződjön meg róla, hogy a telefonszáma szerepel az iratai között: ön vagy egy szociális munkás később felhívhatja (lehetőleg a következő 1–3 napban).
14. Jelezze neki, hogy tudomásul veszi/megérti, hogy mihamarabb el akar menni, és hogy bármikor visszajöhet.

Nem érti őt nyelvi akadályok miatt:

15. Kérje hivatalos tolmács segítségét (a beszélgetést telefonon is lefolytathatják);
16. A tolmács nem lehet a bántalmazott férje, partnere, gyereke, más rokona, barátja stb.;
17. Csak női tolmáccsal dolgozzon.

Ha a bántalmazott nő vagy családtag súlyos beteg vagy hallucinál, hagyjon időt, hogy az állapota stabilizálódjon, mielőtt beszélgetni kezd vele.

4.3. Kockázatkezelés

Az ismételt támadások veszélye a családon belüli erőszak esetében igen nagy. Ritka, hogy egy kapcsolatban, amelyben bántalmazás jelenik meg, az erőszak egyszeri lenne. Minden országra vonatkoznak a nemzetközi ajánlások, amelyek a nőket érő erőszak elleni fellépést hivatottak elősegíteni, és „kellő figyelmet fordítva az erőszakos cselekmények megelőzésére, felderítésére és büntetésére, kötelezővé teszik az állam számára, hogy tegyen lépéseket az áldozatok biztonságáról való gondoskodásra, legyen a cselekmények elkövetője akár az állam, akár magánszemély" (Európa Tanács, 2002: második bekezdés; valamint Európa Tanácsi Egyezmény a nők elleni családon belüli erőszak elleni fellépésről, 2011).

A legmegbízhatóbb kockázatjelző a családon belüli erőszak esetében az áldozat ismétlődő bántalmazása (Logar, 2006). Minél gyakrabban fordult elő bántalmazás a múltban, annál valószínűbb, hogy a támadások a jövőben is meg fognak ismétlődni. A második legfontosabb kockázati tényező a válás, mivel a gyilkosságok, gyilkossági kísérletek, valamint a fokozottan erőszakos cselekmények többségét a bántalmazók akkor követik el, ha áldozatuk megpróbálja elhagyni őket. Paradox módon azt mondhatjuk, hogy előfordulhat, hogy adott esetben és időszakban „biztonságosabb" az erőszakos kapcsolatban maradni, mint kilépni belőle (Walby és Myhill, 2001; Richards, 2003). A bántalmazó kapcsolatból való kilépés fokozza a nő meggyilkolásának kockázatát, különösen, ha az elkövető erős kontroll alatt tartja az áldozatot, és fenyegetőzött már a megölésével (Campbell és mtsai., 2003 és 2005). Kutatások kimutatták, hogy a

[6] Ennek során mind az áldozat, mind a saját biztonságára vonatkozó szabályokat be kell tartani. A párkapcsolati erőszak áldozatai gyakran nem rendelkeznek szabadon az idejükkel, telefonbeszélgetéseiket ellenőrzik, el kell számolniuk azzal, hogy ki és miért kereste őket. Ezeket a lehetséges tényezőket figyelembe kell venni! Hasonlóképpen figyelni kell arra is, hogy ön se kerüljön veszélybe.

gyilkosság áldozatává vált bántalmazott nők az esetek nagy részében haláluk előtt közvetlenül kapcsolatba léptek segítségnyújtó szervezetekkel. Az itt dolgozó szakemberek reakciója a segélykérésre, válaszuk gyorsasága döntő lehet a tekintetben, hogy a súlyos bántalmazás emberöléssé fajul-e (Richards, 2004). További bántalmazás szintén történhet a különválás után is, például a gyermekkel vagy a gyermekfelügyelettel kapcsolatos találkozások, láthatások vagy a válással kapcsolatos bírósági tárgyalások idején, illetve mediációs, párterápiás ülések után.[7]

Az utóbbi évtizedekben a kockázatkezelés módja a kutatásokon és gyakorlati tapasztalatokon keresztül fokozatosan fejlődött. A két legismertebb módszer a Dr. Jacquelyn C. Campbell által még 1995-ben kifejlesztett Veszélyfelmérési Skála (Danger Assesment Scale: Campbell, 1995) és a Partner Általi Fenyegetettség Kockázatfelmérése, amelyet a brit Columbia Institute on Family Violence fejlesztett ki (Spousal Assault Risk Assessment [SARA]: Kropp és mtsai., 1995; Kropp és Hart, 2000). Európában a jogalkalmazó szervek is elkezdtek foglalkozni a kockázatfelméréssel, példaként említhető a London Metropolitan Rendőrség, amely a Családon Belüli Erőszak Kockázatfelmérési Modelljét (Domestic Violence Risk Assessment Model, SPECSS: Humphreys és mtsai., 2005) kezdte el használni.

Fontos szem előtt tartani, hogy a kockázatfelmérés nem arra használandó, hogy megjósoljuk a támadások ismételt bekövetkeztét, hanem arra, hogy minél inkább csökkentsük az áldozat veszélyeztetettségét. Tehát a kockázatfelmérés nem elsősorban a prognosztizálás, hanem a megelőzés eszköze.

Az ügyfél biztonságának megtervezésekor nem szabad egyedül a kockázatfelmérés alább bemutatott eszközeire hagyatkozni, mivel az azokból nyert információ csak egy a sok közül, és nem helyettesítheti a nők, illetve más bántalmazott családtagok meghallgatását (Websdale, 2000). Számos tanulmány támasztja alá, hogy kiemelkedően fontos meghallgatni, mit mondanak a nőáldozatok partnerük veszélyességéről. Ahogy Weisz, Tolman és Saunders (2000) tanulmánya kimutatja, ha hozzátesszük a kockázati tényezőkhöz azt, mit mond az áldozat, milyen erőszak várható, megnő az előrejelzés biztonsága. Edward W. Gondolf professzor az Amerikában működő, bántalmazókkal foglalkozó programokat mérte fel egy négyéves, utánkövetéses, összehasonlító vizsgálatban. Értékelésében kimutatta, hogy a kockázatot az jelezte a legkövetkezetesebben és legpontosabban, hogy a bántalmazott nők mennyire érezték magukat biztonságban, és hogy mennyire tartották valószínűnek az erőszak megismétlődését. Elemzésében olvashatjuk: „a nők előrejelzései legalább olyan hasznosak voltak, mint az elkövetők összes jellemzője együttvéve". (Gondolf, 2002: 174. oldal)

4.3.1. Kockázati tényezők

A támadások megismétlődésének kockázata a családon belüli erőszak esetében nagyon magas; kifejezetten ritkán fordul elő egyszeri bántalmazás. Szakítás, válás idején az erőszak kockázata növekszik: a gyilkosságok, gyilkossági kísérletek és súlyos testi sértéssel járó erőszakos cselekmények leggyakrabban akkor következnek be, amikor a bántalmazott megkísérli elhagyni a bántalmazó partnert. Az alábbi lista nemzetközi tanulmányok alapján határozza meg a kiemelt veszélyeztetettség kockázati előjeleit. Minél több előjel figyelhető meg egy adott esetben, annál magasabb a kockázata annak, hogy az erőszak megismétlődik vagy súlyosbodik.[8]

1. **Korábban elkövetett erőszakos cselekmények** a partner, a gyermekek, vagy a család más tagjai ellen: A bántalmazó erőszakos előéletéből, az általa elkövetett erőszak formáiból és mintázatából fontos következtetéseket vonhatunk le további magatartására nézve. Ezért fontos kiderítenünk, elkövetett-e már korábban is hasonló, erőszakos cselekményeket. A korábbi rendőrségi intézkedések, a (különösen erőszakos bűncselekmény miatti) büntetett előélet, bejelentések a bántalmazó erőszakos maga-

[7] Arról, hogy a mediáció, a párterápia és a családi csoportkonferencia miért nem ajánlott párkapcsolati erőszak ügyeiben, lásd a Patent Egyesület háttéranyagát: Patent Egyesület, 2009.

[8] A lista a WAVE-Network (Women against Violence Europe) 2006-os kiadványának felhasználásával készült.

tartásáról, mind az elkövető erőszakra való hajlamának bizonyítékai, és így a kockázat felmérésének fontos tényezői.

2. **A szakítás, válás** olyan helyzet, amely magas kockázattal jár: Mint azt fentebb is említettük, a családon belüli vagy párkapcsolati erőszak esélye tovább nő, ha az áldozat el akarja hagyni az elkövetőt.
3. **Az erőszak gyakorisága és súlyossága:** Párkapcsolati erőszak esetén gyakori, hogy az elkövető megüti, ütlegeli, megveri, fojtogatja, különböző tárgyakkal megsebesíti, megkéseli az áldozatot. Minél gyakrabban követett el a bántalmazó ilyen erőszakos cselekményeket, annál veszélyesebbnek tekinthetjük. Az erőszakos cselekmények gyakorisága a kapcsolat során ritkán marad mindvégig ugyanakkora: jellemzően az erőszakkitörések egyre gyakrabban követik egymást. A különböző súlyú erőszakkitörések is váltakozhatnak. Ha ezek egyre súlyosabb erőszakformákat, illetve egyre súlyosabb sérelmeket okoznak, az is a kockázat fokozódására utaló jel.
4. **Korábbi partnerek, családtagok ellen elkövetett erőszak.**
5. **Erőszak más családtagok részéről:** A bántalmazó családjának más tagjai által elkövetett erőszak szintén kockázati tényező, mivel az áldozatnak még nehezebb kilépnie az erőszakos párkapcsolatból, ha nemcsak partnere, hanem annak több családtagja vagy egész családja tartja kontroll alatt, vagy elnézi, támogatja az erőszakot, ami egyenesen ellehetetlenítheti a szökést.
6. **Erőszak a családon kívül:** A családon belüli erőszak elkövetőinek nagy többsége kizárólag a család körén belül követ el erőszakos cselekményeket. Mindazonáltal, ha a bántalmazó a családon kívül is erőszakos, arra következtethetünk, hogy az erőszak használata általános tendencia nála. Az ilyen bántalmazók a segítséget nyújtó intézmények és szervezetek munkatársaira is veszélyt jelenthetnek. Így különösen fontos, hogy legyen biztonsági terve a menedékhelyeknek, anyaotthonoknak és egyéb intézményeknek, amelyek ilyen esetekkel kapcsolatba kerülhetnek.
7. **Fegyverbirtoklás, fegyverhasználat:** Amennyiben a bántalmazó fegyvert birtokol (akár legálisan akár illegálisan), értelemszerűen megugrik a fegyverrel elkövetett erőszakos cselekmények kockázata. Különösen akkor, ha korábbi erőszakos cselekményei alkalmával már használt fegyvert vagy fenyegetőzött a fegyver használatával. Így a bántalmazó fegyverviselési engedélyét felül kell vizsgálni, és lehetőleg vissza kell vonni. Az erőszakos bántalmazók többször használnak ezen kívül fegyverként küzdősportokból elsajátított technikákat, illetve agresszív állatokat (például harci kutyákat).
8. **Alkohol- és/vagy drogfüggőség:** Míg az erőszakot nem az alkohol és/vagy a drogok okozzák, az erőszakos viselkedésre egyébként hajlamos emberben ezek a szerek általában csökkentik az erőszakot gátló tényezők küszöbértékét. Így például az egyébként szóbeli bántalmazást alkalmazó személy alkoholos vagy kábítószeres állapotban eljuthat a fizikai erőszak használatáig.
9. **Fenyegetések:** A fenyegetéseket mindig komolyan kell vennünk. A bántalmazó részéről elhangzó fenyegetések, fenyegetőzések nem mást fejeznek ki, mint valódi szándékait, terveit, és gyakran előre jelzik a később valóban végrehajtott erőszakot. Nem helyes az a hiedelem, hogy aki „csak" fenyegetőzik, az nem veszélyes. A bántalmazó nem úgy működik, mint a közmondásbeli kutya, amelyik, ha ugat, nem harap. A gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy az erőszak számos esetében a erőszakos tettet megelőző fenyegetések jóslatként működtek.
10. **Fenyegetőzés gyilkossággal, súlyos testi erőszakkal vagy súlyos kényszerítéssel:** A gyilkossággal való fenyegetőzést minden esetben komolyan kell vennünk. Későbbi nyomozási adatokból tudható, hogy a családon belüli erőszak gyilkossággal végződő eseteinek nagy részében az áldozatot az elkövető korábban gyilkossággal fenyegette, és az adatok szerint az áldozatok igen nagy pontossággal fel tudják mérni, mikor „gondolja komolyan" az elkövető gyilkossági szándékát.
11. **Öngyilkossággal való fenyegetőzés, depresszió:** Az öngyilkosságot kilátásba helyező fenyegetéseket szintén komolyan kell vennünk. Több példa is van rá, hogy a bántalmazó végül nemcsak partnerét ölte meg, hanem önmagát, a család más tagjait, gyerekeit, saját új partnerét vagy volt felesége/élettársa/barátnője új partnerét is. Amennyiben a bántalmazó öngyilkosság elkövetésével fenyegetőzik, lépjünk kapcsolatba egy a *párkapcsolati erőszak természetrajzában jártas* orvossal, pszichológussal

vagy nőszervezeti munkatárssal, és az eset előzményeinek ismertetésével kérjünk értékelést a helyzet kockázati szintjéről, annak valószínűsíthetőségéről, hogy a bántalmazó önmagában vagy a környezetében élőkben kárt tesz. Bár az elkövetők nagy része az érzelmi zsarolás eszközeként használja az öngyilkossággal való fenyegetőzést, soha nem lehetünk biztosak benne, nem követ-e el valóban öngyilkosságot, (és ha ezt megteszi, akkor általában a bántalmazott partnert sem hagyja életben). A depresszió, a depresszióra való hajlam szintén mutatója lehet az elkövető veszélyességi fokának. A depressziós állapotot a beszűkülés jellemzi: az öngyilkosságon kívül nem lát más alternatívát, és „úgysem számít semmi". Ez az állapot és az elkövető ilyen irányú gondolatai szintén növelik az esélyét annak, hogy erőszakos cselekményt kövessen el.

12. **Túlzott féltékenység és birtoklási vágy:** Azokat az elkövetőket, akik megölik vagy többször megsebesítik partnerüket, gyakran megszállott birtoklási vágy vezérli. Számukra minden, a partnerük környezetében megforduló férfi, leszbikus és meleg párok esetén azonos nemű személy (vagy bárki más, legyen az akár családtag) veszélyforrást jelent: attól félnek, hogy elvesztik a partnerük felett gyakorolt kontrollt. Túlzott féltékenységük általában abban nyilvánul meg, hogy állandó és rendszeres ellenőrzés alatt tartják, folyamatosan hűtlenséggel/árulással vádolják partnerüket. Ez akár rögeszméjükké is válhat, ami azért különösen veszélyes, mert a bántalmazó teljesen elhiheti, hogy joga van partnerét a végletekig kontrollálni.
13. **Erőszak a háziállatokkal szemben:** Sok bántalmazó erőszakos a család háziállataival. Ez részben a hierarchiában alatta állók felé tanúsított erőszak egyik megnyilvánulása, részben pedig ezzel a fenyegető módszerrel is megfélemlíti partnerét és gyerekeit Veszélyességének felmérésében segíthet az általa az állatokkal szemben elkövetett erőszak természetének feltárása.
14. **Szélsőségesen patriarchális világnézet és attitűd:** A bántalmazó által képviselt szélsőségesen patriarchális eszmék és a hierarchiákban való merev hit szintén kockázatjelző lehet. Ilyen jellemző nézetek közé tartozhat például az, hogy egy lány vagy fiatal nő nem határozhatja meg maga, mihez kezd az életével, hanem tisztelettel és engedelmességgel kell tartoznia a „családfő" apa vagy férj iránt. A saját életével kapcsolatos döntések meghozatalára ilyen családban a gyereknek, fiatalnak és a nőnek egyáltalán nincs vagy nagyon korlátozott a lehetősége. Ez azt is jelentheti, hogy eltiltják az általa választott személytől, akarata ellenére házasságra kényszerítik, vagy megakadályozzák, hogy elváljon, és a leszbikus, meleg, biszexuális vagy transznemű fiatalt pedig eltilthatják partnerétől. Ez a világnézet különösen akkor veszélyes, ha a „tiszteletről" (mely az ilyen családban általában inkább félelem) és a „hagyományos" nemi szerepekről alkotott merev nézetek által uralt családban élő bántalmazott nem tartja (a bántalmazónak) megfelelő módon tiszteletben ezeket a szabályokat – „szégyent hoz a családra". Emiatt erőszak, bántalmazás áldozatává válhat, illetve súlyosabb esetekben az életével is fizethet érte.
15. **Üldözés, fenyegető zaklatás, pszichoterror:** Sok bántalmazó képtelen elfogadni a partnerétől való elválás gondolatát, azt mindenáron meg akarja akadályozni, és nem riad vissza az erőszak használatától sem. Ezek a bántalmazók a kapcsolat befejezése után is folytatják az erőszakos tettek elkövetését, és akár évekig is képesek fenyegetésben tartani korábbi partnerüket.
16. **A gyermekek veszélyeztetése:** A gyermekek legtöbbször a bántalmazó kapcsolat befejezése után is ki vannak téve az erőszaknak. Ennek oka, hogy hiába vált el a bántalmazott szülő partnerétől, a hatóságok előírják a kapcsolattartást a bántalmazóval, amelyek során az erőszakot követhet el a gyerekek ellen. A bántalmazó partnere iránti agressziója a gyermekekre is átterjedhet, bántalmazhatja, sőt, akár meg is ölheti őket bosszúból. Így a biztonsági terv kialakítása során tekintettel kell lennünk a gyermekekre, és az erőszakos apáktól meg kell vonni a láthatási jogot, amíg bizonyítani nem tudják, hogy hosszú távra hatásosan kezelték erőszakos magatartási problémáikat.[9]

[9] Arról, hogy a fizikai erőszakon kívül még milyen káros hatásai vannak a bántalmazóval való kapcsolattartásnak, és hogy a gyermekelhelyezést, a szülői felügyeleti jogot és kapcsolattartást konkrétan hogyan érdemes szabályozni, lásd a 9. fejezetet.

17. **A távoltartási végzés figyelmen kívül hagyása:** Határozottan magasabb kockázatot jelez, ha az elkövető nem tartja be a távoltartásra vonatkozó határozatot (azaz azokat a biztonsági előírásokat, amelyek megakadályoznák, hogy az áldozat közelébe menjen), illetve a bíróság vagy a gyermekvédelmi hatóság bármilyen más rendelkezését. Ez annak a mutatója, hogy a bántalmazó nem tervez változtatni erőszakos magatartásán sem.

Lehetséges „kiváltó" okok: Figyelembe kell vennünk, hogy bizonyos helyzetek az erőszakos magatartás ugrásszerű növekedéséhez vezetnek. Gyakran előfordul, hogy az erőszakos cselekményt látszólag közvetlenül kiváltó ok a párkapcsolatban bekövetkező valamilyen változás, amelyet az elkövető nem tud kezelni. (Például, ha a bántalmazott munkát vállal, segítséget kér partnere akarata ellenére, vagy utánanéz, mit kell tennie ahhoz, hogy elválhasson, illetve, ha a férj tudomást szerez róla, hogy felesége beadta a válókeresetet.) Így fontos számolnunk azokkal a helyzetekkel és eseményekkel, amelyek kiválthatják vagy felerősíthetik az erőszakot, és biztosítanunk kell a megfelelő biztonsági intézkedéseket az erőszak megelőzésének érdekében. Természetesen ezek az „okok" nem tekinthetők valódi oknak, hiszen nyilvánvaló, hogy senkinek sincs joga valakit arra kényszeríteni, hogy vele éljen, ha nem akar; ne dolgozzon, ha ez a szándéka; ne kérjen segítséget, ha jogaiban sértik. Így a helyes megoldás nem az, hogy a bántalmazottat arra biztatjuk, hogy próbáljon megfelelni a bántalmazó irreális elvárásainak. Tisztában kell lennünk azzal, hogy a bántalmazott nő vagy más családtag fel tudja mérni, mitől várható, hogy partnere, bántalmazója „felbőszül". A biztonsági terv kialakításánál komolyan kell vennünk a bántalmazott ezzel kapcsolatos prognózisát.

4.3.2. Kockázatfelmérés a túlélő bevonásával

Az elmúlt évtizedekben a kutatás és gyakorlat segítségével kifejlesztettek néhány eszközt a családon belüli erőszakot elkövetők veszélyességének felmérésére. A kidolgozott eszközök célja nem elsősorban az erőszak előrejelzése, hanem inkább a megelőzés. A rendszeres információgyűjtés, illetve annak kiegészítése korábbi élményekkel és tudással arra szolgál, hogy megállapítható legyen, ha az áldozatot súlyos bántalmazás fenyegeti. A biztonsági tervet ennek fényében lehet kialakítani. Ha több szervezet átfogóan működik együtt, az összehangolt kockázatbecsléshez rendkívül fontos az információk megosztása. A kockázat felmérését az áldozatokkal együtt kell végezni, és ez csak akkor lehetséges, ha a segítő és az áldozat közti kapcsolat támogató és bizalommal teli. Javasolt egy a nők és gyerekek elleni családon belüli erőszakra specializálódott nőszervezet segítségét kérni. A felmérést mindig biztonsági terv készítése kell, hogy kövesse.

Kockázatfelmérő eszközök: A függelékben két kérdőív található, mindkettő szabadon sokszorosítható és használható.

„A NAGY 26" (Duluth, Minnesota): Az egyesült államokbeli Duluthban a Párkapcsolati Erőszak Elleni Intervenciós Program (Domestic Abuse Intervention Program – DAIP) keretei között 26, az elkövető veszélyességét felmérő kérdést dolgoztak ki. A kérdőívet minden ügyfél kitölti, aki családon belüli erőszak miatt fordul a jelzőrendszer bármely intézményéhez. A kérdőív használatát minden intézmény és szakember számára ajánljuk veszélyfelméréshez.

A másik kockázatfelmérő eszköz a dél-walesi rendőrség kérdőíve alapján készült, amelyet a rendőrségi szaknyelv elhagyásával úgy alakítottunk át, hogy bármely szakma számára könnyen használható legyen. A kérdőívet szakembernek kell felvennie az ügyféllel.

4.3.3. A biztonság

Minden intézménynek tisztában kell lennie azzal, hogy az áldozatok biztonsági szintjének – más oldalról az elkövető veszélyességének – felmérése alapvető és megkerülhetetlen feladat. A biztonsággal való foglalkozást alapvető szakmai hiba elmulasztani.[10]

[10] A fejezet kiegészítéseként a függelék tartalmaz biztonsági kerettervlistát.

1. Ha az ügyfél fél hazamenni, segítsen neki szállást találni, ha szükséges, vegyék fel a kapcsolatot egy anyaotthonnal, menedékhellyel.
2. Még ha a kliens nem is mondja ki félelmeit, kérdezzen rá, biztonságban érzi-e magát otthon. Ha nem, biztassa, hogy keressen magának egy biztonságos helyet, és ha szükséges, segítsen neki találni.
3. Dolgozzon ki biztonsági tervet az ügyféllel.

Biztassa az ügyfelet, hogy vegye komolyan az erőszaktól való félelmét. Ön se bagatellizálja el a félelmet, mert ettől ügyfele úgy fogja érezni, hogy ön szerint csak túloz, és ezért nem fog elég figyelmet fordítani saját biztonságára.

A következő pontokat kell figyelembe vennünk az áldozatok és gyermekeik segítése, támogatása során:

1. Kivel tud az áldozat beszélni helyzetéről, kiben bízhat meg (barátok, rokonok, munkatársak, tanárok az iskolában stb.)?
2. Az áldozatnak legyen egy összekészített táskája vészhelyzet esetére a saját és gyermeke(i) legnélkülözhetetlenebb holmijával, kiemelten ügyelve az összes fontos dokumentumra és iratra (illetve ezek másolataira). A táskát olyasvalakinél hasznos tartani, akiben megbízhat. Emlékeztessük rá, hogy mindig tartsa magánál a lakáskulcsot, és, ha van, a kocsikulcsot is. Szó szerint értendő, hogy tartsa magánál.
3. Ha vannak fegyverek a lakásban, meg kell találni a módját azok eltávolításának.
4. Közösen átgondolandó, hogy vészhelyzet esetén mit lehet tenni az áldozat legnagyobb biztonsága érdekében? Kit tud felhívni az áldozat, mit tud tenni a segítő vészhelyzet esetén?
5. Bátorítsuk, hogy hívja ki a rendőrséget, ha az erőszak ismét elkezdődik, ellenőrizzük, hogy hogyan tudja felhívni a rendőrséget, van-e mobiltelefonja, keressük ki vele a kerületében, városában található rendőrség közvetlen számát, ami gyorsabb kapcsolást tehet lehetővé. (A rendőrség központi segélyhívó száma akkor is tárcsázható, ha a telefon zárolva van, vagy ha a feltöltőkártyán már nincs pénz: 112 az Európai Vészhelyzet Vonal száma[11], amely az EU minden országában él, és 107 a Magyar Rendőrség telefonszáma.)
6. Ki tud-e alakítani egy egyezményes jelet a gyerekekkel vagy a szomszédokkal, ha ki kell hívni a rendőrséget, de ő nincs abban a helyzetben, hogy ezt megtegye? Tudják-e a gyerekek, hogyan kell értesíteni a rendőrséget, mentőket?
7. Ha azonnal el kell hagynia a házat, hova tud menni? Segítsünk végiggondolni a szóba jövő lehetőségeket, ahova elmehet vészhelyzet esetén. Írjuk össze vele a címeket, telefonszámokat, és emlékeztessük, hogy a listát olyan helyen tartsa, ahol a bántalmazó nem találhat rá.
8. Ha menekülnie kell, melyek a lehetséges menekülési útvonalak?
9. Emlékeztessük rá, hogy bántalmazás esetén feltehetőleg ő tudja eldönteni, hogy mivel tudja leginkább megvédeni magát (és a gyermekeit): előfordulhat, hogy a legjobb, ha megpróbál elmenekülni, de az is megeshet, hogy az a hasznosabb, ha megpróbálja megbékíteni az elkövetőt. Elvileg bármit megtehet, amivel megvédheti magát és a gyermekeket. Fontos azonban, hogy az áldozat tisztában legyen a jogalkalmazói viszonyulással: a jogintézmények, melyek az áldozatnak nem biztosítanak védelmet segítségkérései során, szeretnek példát statuálni a magát és gyermekeit erőszak elkövetésével megvédő áldozatból. A jogrendszer az önvédelmet gyakran nem ismeri el ilyen esetekben, hanem önbíráskodásnak, vagy egyenesen előre kitervelt bűncselekménynek értékeli.
10. Emlékeztessük, hogy ha bajba került, fontos, hogy mihamarabb felvegye a kapcsolatot velünk, valamely a bántalmazottakat segítő szervezettel vagy személyes segítőjével.

[11] A 112-es egységes segélyhívószám Magyarországon is hívható, de technikai okokból egyelőre gyorsabb, ha egyenesen a rendőrség vagy mentők (104) számát hívjuk.

Ha a nő vagy más bántalmazott azt tervezi, hogy elhagyja az erőszakos partnert, családtagot:

1. Hogyan és mikor tud a legbiztonságosabban eljönni?
2. Van-e útlevele, pénze, úti célja, ahova mehetne?
3. Tudja-e, hogyan kell eljutni a legközelebbi anyaotthonba, bántalmazottak számára fenntartott menedékotthonba (ha van ilyen)?[12] Tudja-e annak vagy a megfelelő segélyvonalaknak a telefonszámát? Tanácsoljuk neki, hogy írja fel a számot, és tartsa olyan helyen, ahol a bántalmazó partner nem találhatja meg.
4. Mit tud ő, és mit tudnak mások tenni, hogy megakadályozzák, hogy az elkövető a nyomára akadjon?
5. Ki az, akiben megbízik, hogy támogatni és védelmezni fogja?
6. Hogyan tud biztonságosan közlekedni a munkahelyére, haza vagy az iskolához/óvodához, mikor a gyerekekért megy?
7. Milyen közösségi/hivatalos források segíthetnek neki abban, hogy biztonságban érezze magát?
8. Milyen láthatási, felügyeleti és látogatási intézkedések szükségesek ahhoz, hogy a bántalmazott és gyermekei biztonságban legyenek?
9. Tud-e távoltartási határozatot kapni, megakadályozandó, hogy a bántalmazó megközelítse, vagy kapcsolatba kerüljön vele?

Ha a nő vagy más bántalmazott személy elhagyta bántalmazó partnerét, családtagját, vitassuk meg vele a következő szükséges lépéseket:

1. Biztonságos körülmények megteremtése, például biztonsági zárak felszerelése az ajtókra, ablakokra, megfelelő biztonsági rendszer kiépítése a lakásban/házban (ablakrácsok, zárak, jobb világítás, tűzjelző stb. beszerelése).
2. Megbeszélni a gyerekekkel vagy a barátokkal, családtagokkal, szomszédokkal, hogy veszélyhelyzet esetén hívják ki a rendőrséget.
3. Beszélni a nevelőkkel, tanárokkal az óvodában, iskolában arról, hogy kinek szabad felvenni a gyerekeket óvoda, iskola után vagy közben, és kifejleszteni egyéb speciális óvintézkedéseket a gyerekek védelmében.
4. Kiépíteni egy szociális hálót, amelynek tagjai támogatják az áldozatot: találni például egy nőket segítő segélyszervezetet, megkérni a családot, barátokat, kollégákat, hogy segítsenek neki.
5. Ha lehet, távoltartási határozatra irányuló kérelem előterjesztése a bíróságon.
6. Az Áldozatvédelmi Szolgálathoz való fordulás feltételei, lehetősége esetleges újabb támadás esetén.
7. Ha egy gyermek állami gondoskodásban való elhelyezését kéri, vagy „elcsavarog", annak legtöbbször családon belüli erőszak az oka. Így az ilyen megkeresést vegyük nagyon komolyan, a gyermeket igyekezzünk elhelyezni megfelelő intézményben, illetve a megtalált gyermeket – különösen ha a családon belüli erőszakról be is számol – ne küldjük vissza a bántalmazó családba. Ha van olyan szülője vagy rokona, akivel szeretné felvenni a kapcsolatot, ezt tegyük lehetővé.

4.3.4. Biztonsági táska

Tanácsoljuk a kliensnek, hogy a következők legyenek a biztonsági táskában, arra az esetre, ha neki és gyermekeinek menekülniük kell:

1. útlevelek, születési anyakönyvi kivonatok,
2. házassági anyakönyvi kivonat vagy egyéb, az együttélésre vonatkozó irat,
3. TAJ-kártyák, gyermekek egészségügyi könyve,
4. menekültek, menedékesek esetében bevándorlási dokumentumok,
5. jogosítvány, a gépjármű papírjai,

[12] A NANE Egyesület segélyvonalának száma 06-80-505-101 (18:00 és 22:00 között), az OKIT száma 06-80-20-55-20 (24 órás)

6. válási papírok, egyéb hivatalos dokumentumok és fontos szerződések (különösen, ha vagyonjogi kérdéseket érinthetnek, így például lakásvásárlással, bankszámlával, eltartással, ajándékozással, közüzemi szolgáltatásokkal stb. kapcsolatos szerződések, saját vagy közös bankszámla kivonata, saját vagy közös számlához tartozó bankkártya),
7. családtagok, barátok, szociális szervezetek és nőszervezetek telefonszámai és címei,
8. ruhák és fontos használati tárgyak a nő és gyermekei számára,
9. kulcsok (lakás, kocsi stb.),
10. a gyerekek kedvenc játékai, tankönyvei stb.,
11. fontos fényképek,
12. látleletek.

Hívjuk fel a figyelmet arra, hogy bár a biztonsági táska összeállítása nehéznek tűnhet (például a gyerek iskolaszerei nyilván nem lehetnek állandóan egy nem használt táskában), amit csak lehet a fentiek közül, azt érdemes előre összekészíteni (iratok esetében legalább másolati példányokat, illetve a személyazonosításra alkalmas útlevél, személyi igazolvány és vezetői engedély közül az egyiket). Már a lista többszöri áttekintése is segíthet abban, hogy sikerüljön emlékezni az előre nem összekészíthető dolgok szükségességére vészhelyzet esetén. Amennyiben van gyermek, helyes, ha ő is fel van készítve a teendőkre (akár ön, akár ügyfele által): ha a gyermek kevésbé esik pánikba, akkor ő is segíteni tud a számára fontos dolgok hirtelen összegyűjtésében.

4.4. Az áldozatok speciális csoportjai

Gyakran, amikor a családon belüli, partnerkapcsolati erőszak áldozataira gondolunk, középkorú, fehér, heteroszexuális, ép testű és értelmi képességű, egészséges emberek jutnak az eszünkbe. Ezért fontos áttekinteni, hogy a roma, leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű, a szellemi vagy testi fogyatékkal élő, pszichiátriai vagy testi beteg áldozatok jogainak érvényesülése előtt milyen speciális akadályok állnak.

4.4.1. Roma áldozatok

A roma származású bántalmazott nők és egyéb családtagok jogainak érvényesítését hátráltatják a romák elleni előítéletek. Egyes előítéletek szerint a partnerkapcsolati, családon belüli erőszak elfogadottabb a „roma kultúrában", és ezért nem kíván beavatkozást. Egyes hatósági személyek és szolgáltatók pedig egyszerűen nem sajnálják a roma nőket és bántalmazott családtagokat, ezért nem teszik meg a megfelelő intézkedéseket. A hatóságoknak és szolgáltatóknak azonban saját nézeteiktől függetlenül, etnikai hovatartozásra való tekintet nélkül be kell avatkozniuk, és azonos színvonalú szolgáltatásokat kell nyújtaniuk.

Tévhitek élhetnek a partnerkapcsolati erőszakról egyes roma személyekben is, például: „nálunk ez nem fordul elő", „mi család- és gyerekközpontúak vagyunk", „nálunk a nők irányítanak", illetve ezek a tévhitek a szolgáltatók, hatósági alkalmazottak körében is élhetnek. Ez megnehezíti, hogy az áldozatok néven nevezzék az őket érő erőszakot, és segítséget kérjenek, illetve hogy megfelelő segítséget kapjanak.

A roma nők és egyéb családtagok jogainak érvényesülését hátráltathatja az is, ha rossz a roma közösség és a rendőrség vagy más hatóságok és szolgáltatók kapcsolata. Ha a rendőrség például nagy erőkkel eljár a romák által elkövetett kisebb súlyú szabálysértések és bűncselekmények ügyében, de tétlen marad a romákat érő súlyos, testi épséget vagy életet fenyegető bűncselekmények esetén, az azt közvetíti a családon belüli erőszak áldozatai számára is, hogy a rendőrség nem megbízható, amikor roma embereket kellene védelmeznie. Ugyanígy enyhén szólva nem kelt bizalmat a roma áldozatokban a helyi hatóságokkal szemben, ha az önkormányzat falat épít a roma telep elszigetelésére, a roma telepre szivattyúzza a községet veszélyeztető árvizet, szegregált iskolákat tart fenn. Ezért a roma nők és más bántalmazott családtagok biztonságának és jogainak biztosítása érdekében az önkormányzatoknak, a szolgáltatóknak és a hatóságoknak általános diszkriminációellenes intézkedéseket kell hozniuk, és jó kapcsolatokat kell ápolniuk a roma közösségekkel.

A bizalmatlanság mellett az a hatása is lehet az intézményes diszkriminációnak, hogy ha egy roma nő feljelentést tesz a férje ellen, esetleg számíthat a közösség elítélésére, kiközösítésre, mivel az amúgy is ellenséges hatóságoknak „árulkodik", a megbízhatatlan külső hatalomnak „teregeti ki a szennyest". Ezt szintén úgy lehet megszüntetni, ha a hatóságok látványosan bizonyítják, hogy a romákat nem kezelik diszkriminatívan semmilyen téren.

A romák sokkal gyakrabban élnek szegénységben, mint a nem romák, így a szegénységből adódó hátrányok – csökkent hozzáférés közlekedéshez, telefonáláshoz, internethez, információhoz, anyagi függés – gyakrabban és súlyosabban korlátozzák a roma áldozatokat, mint a nem romákat. A szociális ellátó intézményeknek törekedniük kell ezek ellensúlyozására, illetve ezt figyelembe kell venni a nő vagy más családtagok biztonságának megtervezésekor, és az egyéb beavatkozások során.

4.4.2. LMBT áldozatok

Amerikai kutatások szerint három nagy tévhit él a szolgáltatókban a leszbikus és meleg partnerkapcsolatokban előforduló partnerkapcsolati erőszakkal kapcsolatban. Az első, hogy nem létezik, holott a kutatások szerint körülbelül annyira gyakran fordul elő, mint heteroszexuális párkapcsolatokban. A második, hogy kölcsönös az erőszak – valójában az azonos nemű kapcsolatokban is az egyik fél az elkövetője, a másik pedig az elszenvedője a sorozatos bántalmazásnak. A harmadik, hogy enyhébb az erőszak az azonos nemű kapcsolatokban, ami szintén nem igaz.

Akárcsak a romák esetében, gyakori, hogy a leszbikus és meleg párok félnek a hatósági és szolgáltató személyek előítéletességétől, ami akadálya annak, hogy ezekhez forduljanak. Amerikai kutatások szerint a hatóságokkal való kifejezett rossz kapcsolat is előfordul, és ennek következtében az LMBT emberek úgy érezhetik, elárulják a közösségüket, ha a hatósághoz fordulnak. Hátráltatja az LMBT áldozatokat a segítségkérésben, hogy a partnerkapcsolati, családon belüli erőszakról általában mint heteroszexuális kapcsolatokban zajló folyamatról beszélünk, ami megnehezíti, hogy ezt a fogalmat az LMBT emberek magukra vonatkoztassák. Például a nemi erőszakot olyannyira az erőszakos behatolással azonosítja a köznyelv és a jog is, hogy nőknek nehezükre esik nemi erőszaknak nevezni a kierőszakolt szexet, amikor azt női partner követi el ellenük.

Hátráltathatja az LMBT áldozatok jogainak érvényesülését, ha a szolgáltatók és hatóságok a testméret vagy férfiasnak vagy nőiesnek tartott kinézet alapján próbálják azonosítani az áldozatot és az elkövetőt. Nem igaz az a sztereotípia, hogy az ágyban „férfias" szerepet játszó fél (ha egyáltalán van ilyen az adott kapcsolatban) az elkövető.

Amerikai tapasztalat, hogy ahol bevezették a partnerkapcsolati erőszak rutinszerű szűrését, a szolgáltatók a leszbikus párkapcsolati erőszak áldozatait gyakran a bántalmazó partner jelenlétében hallgatják meg. Mivel ellentétes információ hiányában a legtöbb ember mindenkiről azt feltételezi, hogy heteroszexuális, a segítő gyakran azt hiszi a bántalmazottat kísérő másik nőről, hogy az támogató barátnője, és nem feltételezi, hogy a nő bántalmazó partnere. Ezért gyakran elmulasztják az azonos nemű bántalmazó és bántalmazott elkülönítését. Fontos tehát, hogy a bántalmazott nőket és férfiakat valóban négyszemközt hallgassák meg, még az azonos nemű kísérő se legyen jelen. (Ráadásul még heteroszexuális partnerkapcsolati erőszak esetében sem lehet biztos a szakember, hogy az azonos nemű kísérő nem az elkövető oldalán áll-e.)

Hátráltatja az áldozatok segítségkérését, ha attól kell tartaniuk, hogy előítéletesen kezelik őket. Például az áldozatok félhetnek segítséget kérni, ha attól tartanak, hogy a szexuális érdeklődésük miatt majd elveszik tőlük a gyereküket.

Mivel az LMBT közösségek többnyire kicsik, az áldozatok attól is tarthatnak, hogy nem fognak tudni elmenekülni a partnerük zaklatása elől, vagy társaság nélkül maradnak, ha beszélnek az erőszakról.

Külön vigyázniuk kell a szolgáltatóknak és hatóságoknak, hogy az áldozat anyakönyvezett nemét, szexuális érdeklődését vagy HIV-státuszát magántitokként kezeljék. A leszbikus, meleg, biszexuális vagy transznemű partnerét bántalmazó személy gyakran maga is fenyegeti ezen információk kiadásával a bán-

talmazottat, vagy szigeteli el azok nyilvánosságra hozatalával a bántalmazottat barátaitól, munkájától, származási családjától.

A HIV-pozitív emberek gyakran azért maradnak az egyébként elfogadhatatlan kapcsolatban, mert úgy gondolják, nem tudnának új partnert találni, illetve elveszítenék támogatójukat. A HIV-gyógyszerek visszatartása, illetve az ezzel való fenyegetés a HIV-pozitívokat érő bántalmazás egyik fajtája.

4.4.3. Értelmi fogyatékos vagy pszichiátriai beteg áldozatok

E két csoport közös jellemzője, hogy a hatóságok és szolgáltatók még kevésbé hisznek nekik, mint a szellemileg és lelkileg ép áldozatoknak. Ugyanakkor az, hogy valaki értelmi fogyatékos vagy pszichiátriai beteg, nem zárja ki, hogy bántalmazzák. Sőt az ilyen személyek még kiszolgáltatottabbak a családtagjaiknak, ami növeli a bántalmazás kockázatát. A bántalmazók tudják, hogy a hatóságok valószínűleg nem fognak hinni az áldozatnak, illetve hogy az áldozatuk jobban függ tőlük, így szabadabban mernek bántalmazni. Ezért fontos, hogy értelmi fogyatékos vagy pszichiátriai beteg áldozat bejelentéseit is azonos súllyal kezeljék a hatóságok.

Azért is komolyan kell venni a szellemi fogyatékos vagy pszichiátriai beteg áldozat bejelentését, mert klasszikus bántalmazó taktika a bántalmazott megőrjítése és a róla készült elmeorvosi szakvélemény beszerzése. Sok bántalmazónak tudatos taktikája, hogy a nő vagy más családtag összezavarásával, a nyilvánvaló tagadásával megzavarja partnere ítélőképességét, illetve az erőszak letagadása mellett paranoidnak nyilváníttatja a nőt vagy más családtagot. Ugyanígy vannak bántalmazók, akik partnerük szellemi leépítésén dolgoznak a családtag információktól, ingerektől való elszigetelésével. Emellett a súlyos bántalmazás minden formája megviseli lelkileg és szellemileg a bántalmazottakat, így több évnyi bántalmazás után könnyen lehet valakiről terhelő elmeorvosi, pszichiátriai szakvéleményt készíttetni. A hatóságoknak és a szolgáltatóknak fontos megjegyezniük, hogy a pszichiátriai lelet könnyen lehet a bántalmazás eredménye és jele.

Ezeknek a csoportoknak a tagjai kiszolgáltatottabbak az átlagnál. Félhetnek attól, hogy kisebb valószínűséggel találnak partnert. Előfordulhat az is, hogy a bántalmazók által rendszerint használt, anyagi és lelki függőséget kialakító stratégiák nélkül is napi életvitelük függ a bántalmazótól, a bántalmazó lehet a gyámjuk, illetve lehet, hogy nem képesek önálló keresetet jelentő munkát végezni, önállóan közlekedni, önálló jogi nyilatkozatot tenni. Fontos, hogy a szolgáltató és hatóság szakemberei ilyen esetekben még inkább ragaszkodjanak ahhoz, hogy az áldozattal négyszemközt beszéljenek, még akkor is, ha jogilag esetleg nem beszámítható.

Ha valóban sérült az értelmi fogyatékos vagy pszichiátriai beteg belátóképessége, elképzelhető, hogy nem tudja néven nevezni a bántalmazást. Ez nem jelenti, hogy a bántalmazás nem történt meg, hogy nem kell hinni az áldozatnak. Ilyenkor a szolgáltatónak, hatóságnak még tüzetesebb tényfeltárást kell végeznie, illetve még körültekintőbben kell tájékoztatnia az áldozatot, hogy bántalmazás áldozata, és messzemenőkig fel kell mérni, hogy mi az áldozat igénye a beavatkozással kapcsolatban. Még ha valóban sérült is a személy belátóképessége, akkor is ő ismeri legjobban a bántalmazót, így nagyon fontos végighallgatni, és figyelembe venni az igényeit, feltérképezni a helyzetét és a szükségleteit.

El kell kerülni a pszichiátriai beteg vagy értelmi fogyatékos áldozatok intézményben való elhelyezését vagy gondnokság alá helyezését, ha azt az áldozat ellenzi. Kifejezetten tilos az ilyen áldozatok elhelyezése vagy gondnokság alá helyezése, ha azt a bántalmazó vagy annak hozzátartozója kezdeményezi, illetve tilos az ő gondnokságuk alá helyezni a bántalmazottat. Gyakran bántalmazók úgy bántalmazzák a pszichiátriai beteg vagy értelmi fogyatékos partnerüket, hogy annak gondnokság alá helyezését vagy intézménybe való beutalását kezdeményezik, hogy a nőt vagy más bántalmazott családtagot gondnokként, illetve a gondnokon vagy az ellátó személyzeten keresztül még jobban kontrollálják.

4.4.4. Testi fogyatékkal élő és beteg áldozatok

Mindkét csoportra jellemző, hogy az átlagnál kiszolgáltatottabbak. Megélhetésük, közlekedésük, gyógyszerezésük, napi életvitelük függhet a bántalmazótól. A siket, halláskárosult, vak vagy gyengén látó bán-

talmazottakat könnyebben tudja a bántalmazó elszigetelni alternatív információforrásoktól. A testi fogyatékkal élő vagy beteg személy akkor is rá lehet utalva a bántalmazóra, ha a bántalmazó maga is fogyatékos vagy beteg. Például egy kerekesszékes családtag függhet segítség, közlekedés, ügyintézés tekintetében a mankóval járó családtagtól. A fogyatékos vagy beteg áldozat e függőségek miatt még nagyobb valószínűséggel dönt úgy, hogy benne marad a kapcsolatban, illetve még jobban félhet elveszíteni a partnerét, mert tarthat attól, hogy elesik az őt egyébként valamennyire ápoló, ellátó hozzátartozótól.

4.4.5. Pszichoaktív szertől függő áldozatok

Ezek az áldozatok gyakran azzal találkoznak, hogy nem hisznek nekik a hatóságok, illetve a különböző szolgáltatók, mert elmondásukat a pszichoaktív szer (alkohol, nyugtató, altató, fű, egyéb kábítószer) hatásának tulajdonítják. Fontos tudni, hogy ha az áldozat intoxikált, vagy általában pszichoaktív szert használ, esetleg egyenesen függő, nem zárja ki, hogy ellene erőszakot követtek el. Egyes hatósági személyek és szolgáltatók esetleg csökkent értékű személynek tekintik az alkoholistákat és droghasználókat, és ezért nem avatkoznak be, mondván az illető megérdemli, vagy szerhasználatával maga okozta a helyzetét. A hatóságok és szolgáltatók akkor járnak el helyesen, ha a pszichoaktív szert használó, attól függő áldozatok ügyeit is megfelelő szakmai színvonalon, kellő gondossággal kezelik.

Az ilyen áldozatok még kiszolgáltatottabbak lehetnek a partnerüknek, mivel életvitelük, droghoz jutásuk függhet a bántalmazótól, vagy félhetnek attól, hogy más partner nem viselné el a függőségüket. Sok bántalmazott nő és más bántalmazott családtag épp a bántalmazás lelki hatásait próbálja pszichoaktív szerekkel kezelni, ami gyakran a valódi problémával, a bántalmazással nem foglalkozó egészségügyi dolgozók javaslatára szedett nyugtatókkal kezdődik – már csak ezért sem igazságos az ilyen áldozatok ügyeiben kevésbé gondosan eljárni. Egyes bántalmazók azzal teszik még kiszolgáltatottabbá partnerüket, hogy drogfüggővé teszik, aminek következtében a bántalmazott függhet a bántalmazótól a szer beszerzésével kapcsolatban, a bántalmazó azzal zsarolhatja a nőt vagy más családtagot, hogy nem ad neki drogot, hogy feljelenti az illegális droghasználat miatt, vagy mert a droghasználat veszélyezteti a nő vagy más családtag által nevelt gyereket.

Ha az illegális szert használó bántalmazott személy azt tapasztalja, hogy a hatóság nem lép fel kellő hatékonysággal a bántalmazással szemben, ellenben az ő szerhasználatával szemben nagy határozottsággal fellép, akkor a legközelebbi erőszakesetnél nem fog segítséget kérni, ami a testi épségébe, életébe kerülhet. Amint ismeretes, a bántalmazott nők különböző okok miatt átlagosan 6-8 alkalommal mennek vissza a bántalmazóhoz, fogadják őt vissza, mire végleg megszakítják vele a kapcsolatot, ezért fontos, hogy az ismételt támadások kapcsán a bántalmazott nő vagy más családtag ugyanolyan bizalommal fordulhasson a hatósághoz vagy szolgáltatóhoz.

Az illegális szereket használó áldozatok esetében a szolgáltató vagy hatóság akkor jár el hatékonyan és etikusan, ha a pszichoaktív szer használatának szankcionálásától eltekint, vagy ha ez jogilag lehetetlen, a szankciót minimálisra csökkenti (például eltereléssel), illetve ha a bántalmazott esetében nem vizsgálja azt, milyen (legális vagy illegális) szer következtében tűnik intoxikáltnak a személy. Azért etikus is és hatékony is ez az eljárás, mert a hatóságnak vagy szolgáltatónak a súlyosabb, a személy testi épsége vagy élete ellen irányuló bűncselekménnyel, a bántalmazással kell foglalkoznia, amíg nem garantált az áldozat biztonsága, nem azzal a bűntettel, az illegális szer használatával, amely maximum a személyt önmagát veszélyezteti. Valamint azért, mert a szerhasználat és -függőség gyakran a bántalmazás következménye, így nem igazságos amiatt a bántalmazottat tovább büntetni, ellenben etikus és hatékonyabb is az ok – a bántalmazás – megszüntetésével foglalkozni.

Ha a bántalmazott nő vagy más bántalmazott családtag által nevelt gyerek is veszélybe kerül azért, mert az áldozat pszichoaktív szert használ, egyes esetekben ugyanígy nem etikus és nem hatékony a bántalmazott személy ellen kiskorú veszélyeztetése miatt eljárást indítani. Ilyen esetekben is érdemes megvizsgálni az okokat: az a bántalmazó veszélyezteti a gyereket, aki a bántalmazott szerhasználatának kialakulásához, fenntartásához vagy súlyosbodásához hozzájárul. Fontos, hogy a hatóságok és szolgáltatók

ne alkalmazzanak kettős mércét a szülőkkel szemben, és vizsgálják meg, hogy a bántalmazó férfi (vagy azonos neműek közötti kapcsolatban a bántalmazó partner) mit tett annak érdekében, hogy a bántalmazott (bántalamzás miatt kialakult vagy súlyosbodó) szerhasználatából adódó negatív hatásokat a gyerek életében ellensúlyozza. Nem megengedhető az a hagyományos szemlélet, amely szerint a gyerek gondozása egyedül az anya feladata – ha a nő szerhasználat miatt nem képes a gyerek gondozására, a férfinak a dolga, hogy a gyerekről gondoskodjon, és veszélyezteti a gyereket, ha ezt a kötelességét elmulasztja. Vigyáznia kell a hatóságnak vagy szolgáltatónak, hogy ne váljon a bántalmazó ügynökévé, ha a bántalmazónak az a taktikája, hogy először függővé teszi a partnerét, majd amikor alkalmatlanná válik a gyerek gondozására, feljelenti kiskorú veszélyeztetéséért. Ilyen esetekben a bántalmazót terheli a felelősség a veszélyeztetésért. Arról, hogy milyen szempontokat kell figyelembe venni gyerekelhelyezéssel kapcsolatban, ha a bántalmazott szülő vagy annak környezete veszélyt jelent a gyerekre, lásd a 9. fejezet 9.4. pontját.

Akárcsak az értelmi fogyatékkal élők és a pszichiátriai betegek esetében (lásd fent, a 4.4.3. alfejezet végén), el kell kerülni a gondnokság alá helyezést, ha azt ellenzi az áldozat, illetve tilos a bántalmazottat a bántalmazó vagy annak családtagjai gondnoksága alá helyezni.

4.4.6. Bevándorló, külföldi áldozatok

A bevándorló áldozatok különösen kiszolgáltatottak lehetnek a bántalmazónak, ha tőle függ az országban maradásuk, legális letelepedésük, későbbi állampolgárságuk. Ez komoly akadálya lehet annak, hogy elhagyják a bántalmazót.

A magyar nyelvet nem ismerő bántalmazottak nyelvi és kulturális szempontból is elszigetelve élhetnek. Sok bántalmazónak kifejezett taktikája, hogy külföldi partnert választ, vagy olyan országban telepedik le, ahol partnere nem beszéli a nyelvet, illetve nincs munkalehetősége, nem jogosult juttatásokra, így szigetelve el a partnerét annak korábbi családjától, barátaitól, a jövőbeli barátoktól és az önálló bevételi forrásoktól. A nyelvi elszigeteltség megakadályozhatja a bevándorló vagy külföldi áldozatot abban, hogy a hatóságokhoz forduljon. Ha mindketten külföldiek, de a bántalmazó beszél magyarul, a bántalmazott joggal tarthat attól, hogy a bántalmazó bejelentés esetén meggyőzi a hatóságot, hogy nem történt bántalmazás. Emellett a számára idegen országban élő, helyi nyelvet nem beszélő nő vagy más családtag általában el van zárva a jogi információktól is.

Az illegálisan Magyarországon tartózkodó bevándorlók még kiszolgáltatottabbak, ha partnerük belföldi, mivel ebben az esetben a bántalmazó azzal fenyegetheti a nőt vagy más bántalmazott családtagot, hogy kiadja őt vagy őket a hatóságoknak. A hatóságoktól való félelem miatt az illegálisan Magyarországon tartózkodó bántalmazottak maguk is a lakásba húzódhatnak, kerülhetik a kapcsolatok kiépítését és fenntartását, ami tovább súlyosbítja elszigeteltségüket. Az olyan családokban, ahol bármely családtag illegális bevándorló, gyakran azért nem kérnek segítséget a bántalmazó ellen, mert meg akarják óvni az illegális bevándorló családtagot attól, hogy a hatóság látóterébe kerüljön.

Egyes külföldiekkel szemben kifejezetten előítéletesek lehetnek a szolgáltatók, illetve hatósági alkalmazottak. Például azt gondolhatják, hogy az adott kultúrában a partnerbántalmazás és az erőszak egyéb formái elfogadottak, vagy lenézhetik az adott külföldieket, mondván, értük nem kár, illetve főleg ázsiai bevándorló csoportokról elterjedt nézet, hogy ügyeiket – így az igazságszolgáltatást is – közösségükön belül elintézik. Függetlenül attól, hogy mit hisz a szolgáltató vagy hatósági személy egy kultúráról, vagy ellenséges-e annak tagjaival szemben, megkülönböztetés nélkül a magyar törvényeket és szakmai előírásokat kell betartania az ő ügyeik kezelésekor is.

Annak érdekében, hogy a bevándorló, külföldi áldozatok az erőszak ismétlődése esetén is bizalommal forduljanak a hatósághoz, illetve szolgáltatókhoz, azok akkor járnak el etikusan és célravezetően, ha nem vizsgálják az áldozat bevándorlási státuszát, hanem az adott ügyre, a bántalmazásra koncentrálnak. Azért etikus is és hatékony is ez az eljárás, mert a hatóságnak vagy szolgáltatónak a súlyosabb, közvetlenül a személy testi épsége vagy élete ellen irányuló bűncselekménnyel, a bántalmazással kell foglalkoznia, amíg

nem garantált az áldozat biztonsága, nem pedig az illegális itt tartózkodással, amely közvetlenül nem veszélyezteti senki testi épségét vagy életét.[13]

4.5. Multiprofesszionális együttműködés

Az intézmények együttműködésének az áldozatok biztonsága szempontjából felmérhetetlen fontossága van. A társadalom összehangolt válasza az erőszakra hasznos és fontos, illetve – amennyiben a megfelelő módon kivitelezik – hatásos eszköz a családon belüli erőszak áldozatainak védelmében és biztonságuk megteremtésében (Shepard és Pence, 1999). Néhány országban, például Nagy-Britanniában speciális eljárást fejlesztettek ki a kiemelkedően veszélyeztetett helyzetű áldozatok számára, több intézmény részvételével tartott kockázatfelmérő megbeszélés néven (Multi Agency Risk Assessment Conference, MARAC). A kutatások szerint a visszatérő erőszakos cselekmények számának csökkentésére a MARAC módszere igen eredményes hatással van (Robinson, 2006). Az intézményi együttműködés során a következő alapkérdéseket kell megvizsgálni:

1. Milyen veszélyhelyzetek alakultak vagy alakulhatnak ki az adott intézményben, amelyek a személyzet és/vagy az ügyfél biztonságát veszélyeztethetik?
2. Van-e az adott intézményben biztonsági terv az ott dolgozók számára? Ha van, akkor miből áll, és mennyire valósul meg?
3. Van-e az adott intézményben a biztonság megóvására bevezetett technikai eszköz (kamera, riasztó, kívülről nem nyitható ajtó stb.)? Ha van, akkor milyen?
4. Mik az adott intézmény erős oldalai a biztonság tekintetében? Mik a gyenge pontjai? Milyen további eszközöket vezetnének be?

Az alapellátást nyújtó szervezeteknek és intézményeknek ismerniük kell a párkapcsolati erőszak jelenségét és spirális természetét, és képesnek kell lenniük

1. különbséget tenni elkövető és áldozat között;
2. felismerni az erőszakos magatartást;
3. felismerni a trauma jeleit az áldozaton;
4. minden ügyfél/páciens esetében rutinszűrés keretében meggyőződni róla, nem bántalmazás áldozata-e az illető (például betegfelvételi eljárás vagy családsegítőben történő esetfelvétel során);
5. rákérdezni az esetleges erőszakra, és tisztában lenni vele, milyen lépéseket kell megtenni figyelembe véve, hogy az áldozat biztonsága az elsődleges;
6. megfelelően reagálni válsághelyzetben: vigyázni az áldozat és a munkatársak biztonságára, megfelelő és teljes körű tájékoztatást adni az áldozatnak az elérhető szolgáltatásokról, és elirányítani ezekhez;
7. figyelemmel kísérni az ügyfél/páciens helyzetének alakulását (utánkövetés);
8. együttműködni más szakemberekkel és intézményekkel.

Mivel járulhatnak hozzá a különböző szakmák az áldozatok védelméhez?

1. A nőszervezetek, bántalmazott nők számára fenntartott menedékházak (*shelterek*) azzal, ha megosztják a rendelkezésükre álló, a témával kapcsolatos tapasztalatuk, ismereteik és készségeik.
2. A gyermekvédelmi intézmények azzal, ha elismerik a bántalmazott nők vagy más bántalmazott családtagok önrendelkezési jogát, ha megkülönböztetik a bántalmazót és a bántalmazottat, ha világos és a további bántalmazást megelőző láthatási döntéseket hoznak, ha betartják az áldozat biztonságát garantáló titoktartást.
3. A szociális ellátórendszer, önkormányzatok azzal, ha felismerik és komolyan veszik a bántalmazást, ha az áldozatot támogatják információkkal, anyagilag, elhelyezéssel (szociális bérlakásban vagy bán-

[13] Az Egyesült Államokban ezt az elvet törvényi szintre emelték: ott szövetségi törvény garantálja, hogy a bűncselekmények felderítésében a hatóságokkal együttműködő áldozatok tartózkodási engedélyt kapnak.

talmazottak számára fenntartott menedékházban), ha biztosítják az ingyenes tanácsadást nyújtó intézményi szakemberek (főképp az erre alkalmazott jogászok, pszichológusok, szociális munkások) képzését, ha további ingyenes szolgáltatásokat (például terápiát) indítanak speciálisan képzett szakemberekkel.

4. A bevándorlókat segítő szervezetek azzal, ha információt nyújtanak a hazai jogszabályokról, elérhető támogatásokról, szolgáltatásokról, és ha speciális szolgáltatásokat nyújtanak (például terápiás csoportok, tolmács).
5. Az egészségügyi intézmények azzal, ha elkerülik az áldozat medikalizációját (a bántalmazás nem az áldozat pszichés problémája; a depresszió nem ok, hanem tünet; az antidepresszánsok nem oldják meg az áldozat helyzetét; a fizikai betegségek gyógyítása ugyan természetesen szükséges, de megszüntetni elsősorban a bántalmazást kell, stb.); ha ügyelnek a pontos látleletfelvételre; információt adnak a látlelet ingyenes beszerzésének lehetőségéről; rutinszerűen szűrnek az erőszakra; tájékoztatást nyújtanak az erőszak felnőtt és gyermek áldozatra gyakorolt egészségügyi hatásairól; a vizsgálatok során kerülik az áldozat retraumatizálását.
6. A rendőrség azzal, ha biztosítja az áldozat jogait információátadással és hatékony fellépéssel erőszak esetén, feltétel nélkül száll ki a helyszínre; oktatást és képzést biztosít a témában; speciális egységeket hoz létre.
7. A jogalkotó és jogalkalmazó azzal, ha olyan jogi környezetet és jogalkalmazói szemléletet alakít ki, mely érzékeny a családon belüli erőszak áldozatainak helyzetére és elősegíti, garantálja jogaik érvényesítését; ha ingyenes jogi szolgáltatásokat hoz létre speciálisan képzett szakemberekkel.
8. A szakmapolitikai intézmények, kutatók azzal, ha információt nyújtanak a döntéshozók számára az áldozatok helyzetéről, igényeiről és védelméről.

4.5.1. A szervezetek közti együttműködés normái

Az alábbi példa az erőszakmegelőzés és közbeavatkozás stratégiájának megvalósítására kialakított, 1998 óta aktív, berlini erőszak-megelőzési projekt módszertanát mutatja be, mely a sikeres együttműködési rendszer egyik lehetséges mintája.

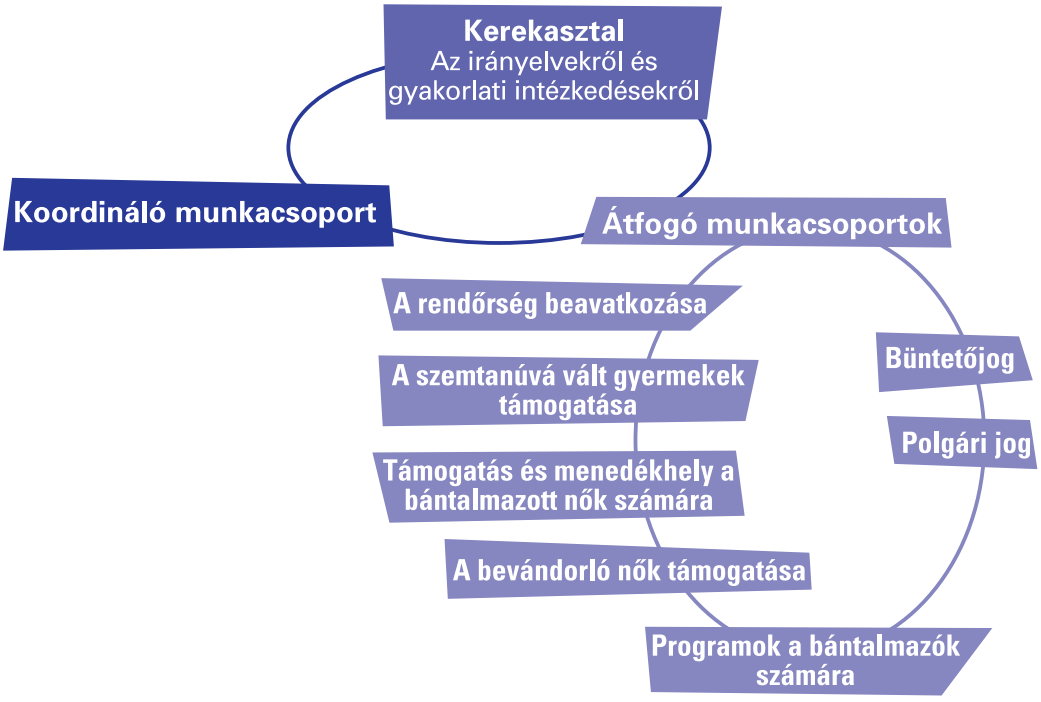

A több szervezet és intézmény bevonásával megvalósított beavatkozásra és erőszakmegelőzésre példa a következő minta. Ezt a modellt a gyermekeket és fiatalkorúakat is érintő párkapcsolati erőszak eseteire dolgozták ki a Rostock és Schwerin proaktív tanácsadó szolgálat keretében, és a rendőrségi beavatkozást követően használják. A proaktivitás egyre elterjedtebb módszertani megközelítés, melynek lényege, hogy nem várják meg a probléma kialakulását vagy súlyosbodását, hanem aktív és pozitív lépésekkel, az intézmények kezdeményezésében a már ismert helyzetre átfogóan reagálnak az áldozat(ok) védelmében. Ennek természetesen megelőző hatásai is vannak.

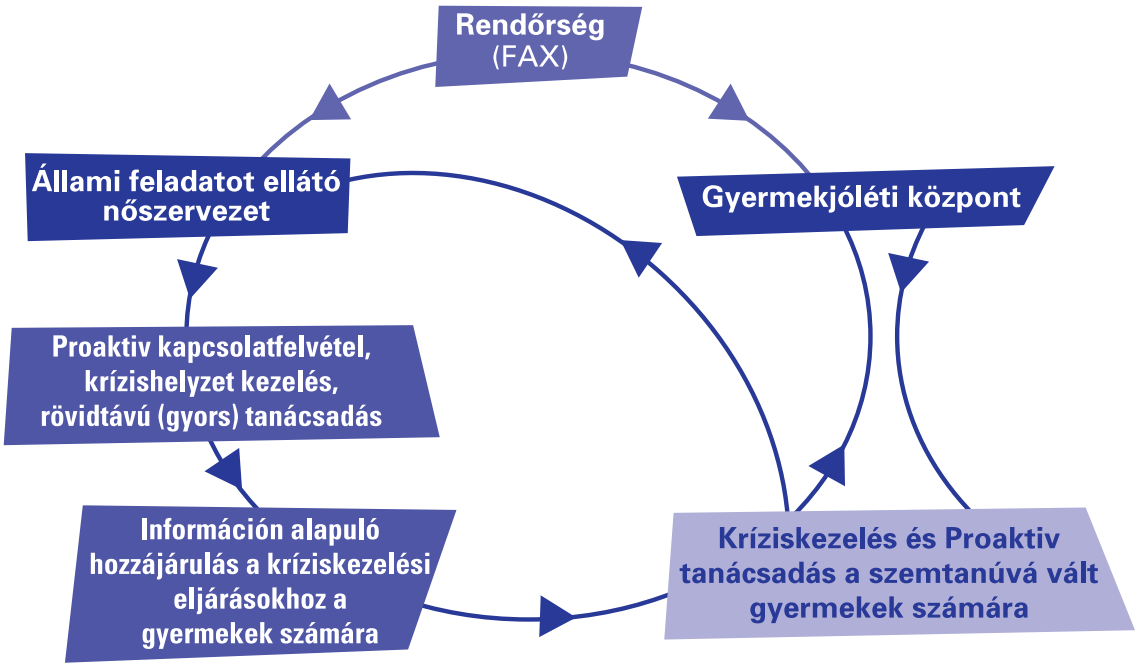

Az intézményi együttműködés során fontos továbbá, hogy

1. minél gyakrabban kiértékeljük és megvitassuk a közös célkitűzések megvalósíthatóságát, eredményességét, mibenlétét;
2. minél gyakrabban kiértékeljük és megvitassuk az új eljárásokat, irányelveket;
3. felmérjük az erőszak-megelőzés és a beavatkozás esetleges romlásának következményeit, és ezek hatását nemcsak az egyes személyekre, hanem a szervezetekre, intézményekre is;
4. tisztában legyünk azzal, hogy a sikeres multiprofesszionális együttműködéshez szükség van különböző forrásokra: idő, pénz és türelem nélkül nem működik;
5. a nem megfelelő szakmai munkát, mulasztást megfelelő szankciók kövessék.

5 Általános ajánlások hatósági szervek számára

Tekintettel arra, hogy nyomozó hatóságnak számít a rendőrség, az ügyészség és a bíróság is, valamint az áldozatok életét jelentősen befolyásoló hatósági szerepet játszik a gyámhatóság, a jegyző és más közigazgatási szervek, a meghallgatásra és a kikérdezésre vonatkozó általános ajánlásokat itt ismertetjük. A további fejezetekben pedig megfogalmazzuk az egyes jogalkalmazói ágakra vonatkozó specifikus ajánlásokat, külön kitérve a gyermekek sorsát, testi-lelki egészségét és fizikai biztonságát alapvetően meghatározó, a kapcsolattartási eljárás során alkalmazandó irányelvekre.

Az áldozatok meghallgatására vonatkozó, korábban ismertetett irányelvek itt is mérvadóak. Az általános alapelveket természetesen a nyomozó hatóságok speciális feladatainak és céljainak figyelembe vételével kell alkalmazni, azonban az áldozat biztonságát ezek a speciális feladatok és célok sem veszélyeztethetik. Az alábbi felsorolások gyakorlati útmutatót nyújtanak a hatósági szerveknek eme speciális helyzet figyelembe vételével.

Minden áldozat helyzete egyedi: attól függ, milyen veszélyességű a bántalmazó, mennyi ideje tart a kapcsolat, milyen erőforrásai vannak a bántalmazottnak, milyen próbálkozásokat tett a korábbiakban arra, hogy a bántalmazás ellen fellépjen, és ezek mennyire jártak sikerrel. Mindaddig, amíg a jog- és ellátórendszer nem képes vagy nem hajlandó az erőszakáldozatok biztonságát garantálni, senkinek nincs joga azt állítani, hogy létezik „biztos módszer" az áldozat és gyermekei biztonságának garantálására. Éppen ezért arra sincs joga senkinek, hogy előírásokkal és elvárásokkal kényszerítse a bántalmazottat valamilyen cselekedetre vagy valaminek az eltűrésére. Az a helyes eljárás, ha a bántalmazott helyzetét alaposan felmérve a lehető legtöbb információval látjuk el lehetőségeit illetően, de nem kényszerítjük semmilyen lépésre, és ugyanakkor nem tartjuk vissza az általa választott lépésektől.

Amennyiben a helyes utat választjuk, egyrészt megszületik az adott helyzetben megfelelő biztonsági terv, másrészt sokkal nagyobb lesz az esély arra, hogy a megfélemlített, ellentétes elvárások és kényszerek között őrlődő áldozatokra jellemző visszahúzódás és az egyre reménytelenebbnek bizonyuló, meggondolatlan kitörési kísérlet helyett a bántalmazott – az akár tanúkénti – kiegyensúlyozott együttműködést választja. A szakember nem felejtheti el, hogy a bántalmazás az interperszonális erőszak olyan sorozata, amellyel szemben valóban csak a hatóságok léphetnek fel hatékonyan. Ha az áldozat ilyen fellépést tapasztal, akkor úgy érzi, van értelme együttműködnie. Ha ezt nem kapja meg, akkor a hatóság minden tekintetben éppen úgy viselkedik, mint a bántalmazó: letagadja a bántalmazott mindennapi valóságát, megkérdőjelezi tapasztalatait, őt hibáztatja az ellene elkövetett erőszakért, elvárja tőle, hogy a bántalmazás semmilyen nyomot ne hagyjon benne és gyermekeiben, és főként, hogy ő egyedül, valódi támogatás nélkül oldja meg azt a problémát, melynek okozója egy másik személy. Nyilvánvalóan nem várható el, hogy ilyen körülmények között akár a legcsekélyebb bizalom is kialakuljon az áldozatban a hatóság felé.

Ez azért is rendkívül sérelmes, mivel a bántalmazottak nagy része az első vagy akár első néhány alkalommal, amikor a hatóságokkal kapcsolatba kerül, rendkívül nagy bizalommal van irántuk, és hisz abban, hogy azok az igazságot látva és értelmezve számára és gyermekei számára fizikai- és jogbiztonságot fognak nyújtani. Ezt a bizalmat a hatóságok sajnos általában elég hamar eljátsszák. Az alábbi módszerek segíthetnek abban, hogy ez a bizalom ne rendüljön meg.

5.1. Meghallgatási elvek az eljárás kezdetekor

Fontos, hogy nyíltan beszéljünk az áldozattal, és kerüljük az előítéleteket. Az áldozatnak nagyon nehezére eshet beszélni mindarról, ami vele történt. Tapasztalatai, szükségletei és félelmei nagyon is valódiak, tartsuk ezeket tiszteletben.

5.1.1. A meghallgatás kezdete

1. Mutatkozzunk be.
2. Az interjú megkezdése előtt világosítsuk fel az áldozatot jogairól és az adminisztratív procedúráról (mi történik a vallomásával, stb.).
3. Egy rövid bevezető segíthet abban, hogy meggyőződjön róla, tiszteletben tartjuk tapasztalatait, érzéseit. Például: „Köszönöm, hogy eljött. Sajnálom, hogy ilyesmin kellett keresztülmennie. Tudom, hogy a bántalmazás sokkoló élmény. Biztosítom, hogy mindent megteszek, hogy segíthessek önnek. Ön nagyon bátor, hogy hajlandó tanúskodni. Most fel kell tennem néhány kérdést. Tudom, hogy fájdalmas lehet minderről beszélni, de meg kell tudnunk minden részletet, hogy felléphessünk az erőszakkal szemben. Kérem, szóljon, ha nem tud tovább beszélni, vagy szünetre van szüksége."
4. Mondjuk ki világosan, hogy az erőszak nem az áldozat hibája, hanem az elkövető felelőssége, és hogy az erőszakra nincs mentség. A családon belüli erőszak esetén az elkövető (és gyakran az áldozat környezete is) általában magát az áldozatot hibáztatja az ellene irányuló erőszak miatt.
5. Biztosítsuk az áldozatot, hogy nem kételkedünk abban, hogy az erőszak valóban megtörtént. Családon belüli erőszak esetén az elkövető általában azt mondja az áldozatnak, hogy senki sem fog hinni neki, ha beszél, és ez nem ritkán valóban így van.
6. A bántalmazottat külön hallgassuk meg, akkor is, ha kísérővel érkezik. Ha a bántalmazott kifejezi, hogy szeretné, ha a kísérője jelen lenne a meghallgatásnál, négyszemközt is nyilatkoztassuk erről, ugyanis lehet, hogy a kísérő az elkövető vagy az elkövetőt támogatja, akinek a jelenlétében nem mer őszinte lenni. Így járjunk el akkor is, ha a nőt nő kíséri, ne feledjük, hogy leszbikus párkapcsolatban az elkövető is nőnemű, illetve a kísérő nő létére egyet érthet a bántalmazással.

5.1.2. A meghallgatás tartalma

1. Zárt – igennel vagy nemmel megválaszolható – kérdések helyett („A férje megverte?") tegyünk fel nyitott kérdéseket („Mi történt, amikor a férje hazajött? Hogyan ütötte meg?").
2. Kérjük meg az áldozatot, hogy mondja el időrendben, mi történt. Kezdje a bántalmazást megelőző órákkal („Mikor ért haza aznap este? Mi történt ezután?").
3. Hagyjuk beszélni, és hallgassuk figyelmesen.
4. Ha valamit nem értünk, kérdezzünk rá.
5. Adjunk neki időt a gondolkodásra és a válaszra. Ne siettessük.
6. Kérdezzük ki részletesen a bántalmazásról és a sérüléseiről („Hogyan ütötte meg? Hol? Az öklét használta vagy eszközzel ütötte? Használt fegyvert? Milyet?").
7. Csak tényszerű, illetve az érzéseire irányuló nyitott kérdéseket tegyünk fel.
8. Ne csak a fizikai erőszakról kérdezzük, hanem az erőszak más formáiról is, mint például a fenyegetés, tárgyak összetörése, állatok bántalmazása, szexuális erőszak stb.
9. Kerüljük a „Miért"-kezdetű kérdéseket („Miért verte meg a férje? Miért erőszakolta meg önt?"), mert az áldozat semmiféle felelősséggel, magyarázattal nem tartozik az elkövető indítékaiért. Ilyen kérdéseket legfeljebb csak az elkövetőknek lehet feltenni, bár annak sincs sok értelme: nem okokat, hanem kifogásokat fogunk kapni válaszul. Ennek legfeljebb annyi haszna lehet, hogy megvilágítsák, melyek azok a helyzetek, viselkedések és gondolatok, amelyek az elkövető szerint őt feljogosítják a másik ember elleni erőszak alkalmazására. Ez adalék lehet az elkövető veszélyességének felmérésre. Ha a meghallgatás elég részletes, az elkövető állítólagos indítékai amúgy is kiderülnek a szövegkörnyezetből. („Amikor el akartam indulni egy baráti találkozóra, elkezdett verni, és azt akarta, hogy ne menjek el.") Ha mindenképpen rá akarunk kérdezni ezekre a körülményekre, ilyesmit kérdezhetünk: „Mire hivatkozott a férje?"
10. Ne tegyünk fel olyan kérdéseket, amelyek azt sugallják, hogy az áldozat a hibás az erőszakért, amit valaki más ellene követ el. („Mi tartja önt egy ilyen ember mellett?", „Nem tudta volna lecsillapítani valamivel?")

11. Az áldozatot ne csupán tanúnak lássuk, vagy „eszköznek” az igazság kiderítésére, hanem személynek, akinek biztonsága és az ezzel kapcsolatos szükségletei prioritást kell hogy élvezzenek bármilyen beavatkozás esetén. Ezért fontos, hogy ne egyetlen eseményre vagy csak magára az aktuális támadásra koncentráljunk, hanem átfogó képet nyerjünk az áldozat helyzetéről és arról, milyen és mekkora veszély fenyegeti őt és gyerekeit. Az alábbi kérdések (illetve a függelékben található kockázatfelmérő eszközök) segítségével meghatározhatjuk a kockázati tényezőket, és az áldozattal közösen személyes biztonsági tervet dolgozhatunk ki:
    a) Van az erőszaknak előzménye? Bántalmazta máskor is az elkövető?
    b) Mi volt a legsúlyosabb bántalmazás, sérülés?
    c) Gyakoribbá, brutálisabbá vagy súlyosabbá vált az idők során a bántalmazás?
    d) Van otthon fegyver (például lőfegyver, kés)?
    e) Használt az elkövető valaha is fegyvert, illetve fenyegetőzött ezzel?
    f) Fojtogatta valaha az áldozatot?
    g) Él az elkövető alkohollal vagy drogokkal?
    h) Olyankor bántalmazza az áldozatot, amikor részeg vagy kábítószer hatása alatt áll?
    i) Fenyegetőzött valaha azzal, hogy megöli az áldozatot vagy a gyerekeket?
    j) Tart attól az áldozat, hogy az elkövető komolyan megsebesíti vagy megöli őt vagy a gyerekeket?
    k) Tart attól az áldozat, hogy az elkövető megöli magát?
    l) Féltékeny az elkövető, vádolja azzal az áldozatot, hogy „megcsalja”?
    m) Depressziós vagy paranoid az elkövető?
    n) Követi az áldozatot, kémkedik utána, kontrollálja, zaklatja?
    o) Hajlamos az áldozat az öngyilkosságra?
    p) Bántalmazott valaha másokat is az elkövető, sértett már törvényt?
    q) Elvált az áldozat az elkövetőtől, vagy gondolkodik a váláson?

Ha több kérdésre is igen a válasz, az áldozat komoly veszélyben lehet, ezért a meghallgatást minden esetben kövesse egy biztonsági terv kidolgozása.

5.1.3. A meghallgatás lezárása

1. Ha magnóra vettük a beszélgetést, a lejegyzéskor is használjuk az áldozat saját szavait. E tekintetben tartsuk szem előtt a Be. 167.§ (1) és (2) bekezdését.
2. Hagyjuk, hogy az ügyfél vagy sértett (és esetleges kísérője) alaposan elolvashassa a dokumentumot, és győződjünk meg róla, hogy az áldozat megérti, mielőtt aláírja. Szükség esetén változtassunk a leírtakon. Adjuk egy példányt a jegyzőkönyvből.
3. Mielőtt elmegy, beszéljünk vele a biztonságáról.
4. Tájékoztassuk jogairól és az igénybe vehető egyéb szolgáltatásokról.
5. Győződjünk meg róla, hogy biztonságosan távozhat.

5.2. Meghallgatási elvek az eljárás későbbi szakaszában

A következő lista segítségével a bírósági dolgozók könnyebben feltárhatják, miért vonakodik az áldozat vallomást tenni, és megtudhatják, vajon az áldozatot kényszerítették vagy megfélemlítették-e, hogy elálljon a vádtól. Itt a „vádlott” kifejezést használjuk a bántalmazó megjelölésére, mivel a bírósági eljárást vettük alapul. A kérdések az eljárás korábbi szakaszában, valamint polgári jogi (családjogi, gyámhatósági) eljárásokban is hasznosak – természetesen a bántalmazó eljárásjogi helyzetére illő szóhasználattal.

1. Miért érzi úgy, hogy nem szeretne vallomást tenni?
2. Mikor döntött így?
3. Ön a vádlottal élt, amikor a bántalmazás történt?

4. Most a vádlottal él?
5. Ha nem, tudja a vádlott, hol él ön most?
6. Ön anyagilag függ a vádlottól?
7. Vannak a vádlottal közös gyerekei?
8. Beszélt az ügyről a vádlottal?
9. Ígért a vádlott valamit, ha nem tesz vallomást?
10. Ez az oka annak, hogy le akarja állítani az eljárást/nem tesz vallomást?
11. Megfenyegette önt, a gyerekeket vagy a családját a vádlott vagy bárki más, hogy ne tegyen vallomást?
12. Van bármi más oka, hogy féljen a vádlottól?
13. (Ha lehetséges:) Tudja, hogy a bíróság elrendelheti, hogy a vádlott tartsa magát távol öntől, és ne lépjen semmiféle kapcsolatba önnel és a családjával?
14. (Ha lehetséges:) Tudja, hogy ha az ügyben feljelentés születik, a vádlottat kötelezhetik, hogy járjon terápiába, fizessen az általa okozott károkért, és tartsa magát távol öntől és a családjától?
15. (Ha a nőnek, partnernek, családtagnak látható sérülései vannak:) Hogyan szerezte ezeket a sérüléseket? (Itt utaljunk rendőrségi jelentésekre, látleletekre, fényképekre, olyan sérülésekre, amelyek még a tárgyalás idején is láthatók.)
16. Beszélt ezekről az aggodalmairól a helyi krízisközpont/menhely/családsegítő központ munkatársaival?
17. Ha nem, beszélne velük?
18. (Amennyiben ez megoldható:) Szeretné, ha egy bírósági őr elkísérné, amikor elhagyja a bíróságot?

5.3. Az áldozat biztonsága a meghallgatás után – biztonsági tervek

5.3.1. Kezdő kérdések

1. Hogyan segíthetek?
2. Mire van szüksége, hogy biztonságban érezze magát?
3. Mit próbált meg a múltban, hogy védje magát és a gyerekeket?
4. Mi vált be? Mi nem vált be?

5.3.2. Az áldozat biztonsága, ha az elkövetőtől külön él

1. Zárcsere.
2. A lakás biztonságosabbá tétele (ablakrácsok, biztonsági zárak, jobb világítás).
3. Beszélni az iskolával és az óvodával a veszélyről, és világosan megmondani, ki viheti el a gyerekeket és ki nem.
4. Megtanítani a gyerekeket, hogyan hívják a rendőrséget vagy másokat, akik segítenek (családtagokat, barátokat).
5. Olyan áldozatokat támogató szervezeteket találni, amelyek informálják az áldozatot a jogairól és a rendelkezésre álló jogi védelemről.
6. Megfelelő ügyvédet találni (például a családsegítő szolgálat jogi tanácsadása, az áldozatvédelmi szolgálat, a Fehér Gyűrű vagy a helyi áldozatvédelmi referens segítségével).
7. Amennyiben lehetséges, távoltartási kérelemmel kell fordulni a bírósághoz, vagy az áldozatot támogatni kell ebben. Ha a feltételek fennállnak, nem mulasztandó el az őrizetbe vétel, előzetes letartóztatás kezdeményezése, fenntartása.
8. Megkérni valakit, hogy költözzön az áldozathoz, hogy ne legyen egyedül. Lehetőség szerint ez olyan személy legyen, aki visszatartó erővel bírhat az elkövető szemében, vagy aki megfelelő hatékonysággal tud segítséget hívni vészhelyzetben.

5.3.3. Az áldozat biztonsága, ha tervezi az elkövető elhagyását

1. Hogyan és mikor tud(nak) a legbiztonságosabban elköltözni?

2. Van autója? Ha nincsen, van olyan ismerőse, aki elviszi?
3. Van pénze?
4. Van hová mennie, ahol biztonságban lehet?
5. Hogyan tudja biztosítani, hogy az elkövető ne találjon rá? Hogyan segíthetnek ebben mások?
6. Mit kell magával vinnie? Mire van szüksége?
7. Készítsen össze előre egy „biztonsági csomagot", és tartsa biztos helyen (egy barátnál vagy szomszédnál); ha kitör az erőszak, esetleg nem lesz ideje magával vinni a dolgait. A csomag tartalmazza a következőket:
   a) ruhák önmaga és a gyerekei számára, kényelmi felszerelések,
   b) pénz/hitelkártya,
   c) kulcs a házhoz és az autóhoz,
   d) egy-két játék a gyerekeknek,
   e) gyógyszerek és receptek, orvosi zárójelentések, közgyógyellátási füzet, gyerekek egészségügyi füzete,
   f) családtagok, barátok, segítő szervezetek címe és telefonszáma,
   g) minden hivatalos irat, amire neki és a gyerekeknek szüksége lehet: válási papírok, bírósági iratok, szociális támogatásra vonatkozó iratok, lakás tulajdoni iratai vagy bérleti szerződése, bevándorlási és biztosítási papírok.
8. Mit érdemes ezek közül biztonságos helyen tartania (csekkfüzet, értéktárgyak, hivatalos iratok)?
9. Kiben bízik eléggé ahhoz, hogy elmondja, hogy elmegy, és kitől kérhet támogatást? Kiben nem bízhat?
10. Hogyan tudja elérni, hogy akkor is biztonságban legyen, amikor munkába megy, vagy amikor a gyerekekért megy az óvodába/iskolába?
11. Milyen jogi eszközökkel növelheti a biztonságát?
12. Milyen társas/közösségi forrásokra támaszkodhat?
13. Tudja-e a helyi anyaotthon vagy krízismenhely telefonszámát?
14. Kapcsolatba lépett-e már bármilyen, a témára szakosodott segítővel/szervezettel?
15. Milyen gyermekelhelyezési és láthatási szabályozás garantálja az ő és gyerekei biztonságát?
16. Amennyiben jogilag lehetséges, megbeszélni, hogy növelné-e a biztonságukat egy távoltartási rendelet.

5.3.4. Az áldozat biztonsága, ha az elkövetővel él

Ha az áldozat az elkövetővel él, a hatóságok munkatársai gyakran érzik magukat visszás helyzetben. Sokféle hiedelem nehezíti a helyzetüket (pl. nem értik, miért nem hagyja el az áldozat a bántalmazót[1]; úgy vélik, az áldozatnak legalább annyi felelőssége van az erőszak megállításában, mint nekik; úgy gondolják, nem tudnak fellépni az erőszak ellen az áldozat együttműködése nélkül; nem tekintik súlyosnak az erőszakot; úgy vélik, az áldozat ugyanannyira felelős az erőszakért, mint az elkövető; stb.), azonban tény, hogy az áldozatok jelentős része egy idő után nem lát kiutat a helyzetéből. A hatóságok feladata az interperszonális erőszak elleni fellépés, akkor is, ha az áldozat együtt él az elkövetővel. Mivel arra senkit nem lehet kényszeríteni, hogy valakit ne szeressen vagy elhagyjon, ha ő maga az erőszaknak nem elkövetője, hanem áldozata, a helyes eljárás az adott körülmények között nyújtható maximális biztonsági és jogvédelmi szint elérése. Az áldozat akkor tud felelős döntést hozni a későbbiekben az elkövető elhagyásáról, ha azt tapasztalja, hogy az erőszak elleni fellépésben nem hagyják majd magára. Ez időt vehet igénybe, de mivel senki sem szeret erőszak áldozatává válni, a hatóságok akkor tudják csak hatékonyan felgyorsítani ezt a döntési folyamatot – amely kizárólag az áldozat sajátja –, ha a saját feladatukat megfelelően végzik, azaz világossá teszik, hogy fellépnek az erőszak ellen. A biztonsági intézkedéseket az alábbi kérdésekkel és javaslatokkal segíthetjük:

[1] Erre nézve meglehetősen alapos háttérirodalommal szolgál a *Miért marad?* című kézikönyv, valamint a trauma szakirodalma.

1. Mi jelentené a legnagyobb biztonságot vészhelyzet esetén?
2. Kit hívhatnak segítségül (ő vagy a gyerekek)?
3. Van telefonja? Mi történik, ha nem tudja használni a telefont? Tud-e jelezni a gyerekeknek/szomszédoknak?
4. Hívná-e a rendőrséget, vagy jelezné-e valakinek, hogy telefonáljon?
5. Ha menekülnie kell a gyerekekkel, hogyan és hová menekülhetnek?
6. Melyek a veszélyes helyek a házban, mire kell vigyáznia, hogy ne eshessen csapdába?
7. Ha vannak veszélyes eszközök vagy fegyverek a házban, hogyan távolíthatnánk el ezeket? Amennyiben a bántalmazónak legálisan otthon tartott fegyvere van, amellyel a családtagjait fenyegeti, jelezzen a fegyvertartásért felelős szabálysértési, illetve igazgatásrendészeti szerv felé. (A fegyvert magához venni annak, akinek nincs erre engedélye, bűncselekmény, még akkor is, ha ezt megelőzésből teszi.)
8. Javasoljuk az áldozatnak, hogy készítsen össze egy „biztonsági csomagot", és tartsa biztos helyen (lásd fent).
9. Emlékeztessük, hogy veszély esetén bízzon a saját ítélőképességében annak tekintetében, hogy mi a legjobb megoldás, és hogyan tudja menteni magát és a gyerekeket. Van, amikor az a legjobb, ha azonnal elmenekül, és van, hogy jobb megpróbálni lecsillapítani az elkövetőt, és másnap elmenekülni.
10. Javasoljuk, hogy lépjen kapcsolatba egy bántalmazott nők számára fenntartott szervezettel, hogy tudja, hová mehet vészhelyzet esetén.

5.3.5. Az áldozat biztonsága az eljárás alatt

Az eljárás idején (akár nyomozási, akár tárgyalási szakban van az ügy, illetve akár közigazgatási, polgári vagy büntetőeljárás van folyamatban) az áldozatnak sajátos státusza van. A hatóságok legjobb esetben is általában úgy tekintenek rá, mint tanúra, aki a sikeres eljárás „eszköze". Az áldozat számára azonban az eljárásnak egyetlen esetben van értelme: ha biztonságát növelni tudja. Az áldozatok jelentős része, főleg ha a kapcsolat egyéb körülményei (hossza, gyermekek száma, az áldozat anyagi függése stb.) ezt indokolják, nem feltétlenül csak úgy tudja elképzelni a biztonsága javulását, hogy elhagyja a bántalmazót. A legtöbben legalább kezdetben hisznek benne, hogy határozott hatósági fellépés esetén a bántalmazó észleli, magatartása nem helyes és nem elfogadott, és ezért abba fogja hagyni a bántalmazást. A magyar tapasztalatok – széleskörű határozott hatósági fellépés hiányában – nem elegendőek arra, hogy megállapítsuk, ez a remény valóra válik-e vagy sem. A nemzetközi tapasztalatok azonban azt mutatják, ha valami csökkenti a bántalmazást, az a határozott és következetes hatósági fellépés. Ellenkező esetben bármely hatósági fellépés csupán az áldozatok további traumatizációját eredményezi. Ennek elkerülését segíthetik az alábbi (jelenleg inkább az ideális helyzetet leíró, de célként kitűzendő) szempontok:

1. A bántalmazást átélt nőt vagy a családon belüli erőszak más áldozatát a lehető leghamarabb tájékoztatni kell arról, hogy milyen módon indíthat a bántalmazó ellen eljárást. Tudatni kell vele továbbá a bírósági eljárás menetét és azt, hogy mire számíthat.
2. Biztosítani kellene az áldozat számára az ingyenes jogi segítséget, megfelelő esetben egy általa választott ügyvéd útján, aki anyagi helyzetétől függetlenül képviseli.
3. A jogi segítség mellett minden áldozatnak ingyenes lelki és szociális támogatást kellene kapnia az eljárás ideje alatt.
4. Biztosítani kellene a jogot az áldozat számára, hogy ugyanabban a perben vagyoni és nem vagyoni jellegű kártérítési igényét is érvényesíthesse, és anyagi kompenzációt kaphasson az őt ért károkért és sérelmekért.
5. A per folyamán a túlélőnek biztosítani kell a jogot, hogy elolvashassa a periratokat, hogy kérelmet nyújthasson be bizonyítékokért, és hogy kérdéseket tehessen fel a tárgyalás során. Bár ez a jog az eljárási szabályok szerint elvileg megilleti, a költségek sok áldozat számára lehetetlenné teszik annak gyakorlását.

6. Biztosítani kellene a jogot a túlélőnek, hogy ne kelljen vallomást tennie. Ugyanakkor fontos, hogy a bírósági szervek vegyék fontolóra, mi lehet az oka annak, hogy a túlélő nem akar vallomást tenni, és hogy támogassák és bátorítsák erre. Ez növeli annak a valószínűségét, hogy mégis mer tanúskodni.
7. Még mielőtt az elkövetőt kiengedik az előzetes letartóztatásból vagy a börtönből, erről értesíteni kell mind a túlélőt, mind a rendőrséget. Az elkövető szabadon bocsátását szükség és lehetőség szerint olyan feltételekhez kell kötni, melyek a túlélő biztonságát biztosítják (pl. távoltartás, a túlélővel való kapcsolatba lépéstől való eltiltás).
8. Az ügyészségnek és a büntetőbíróságnak a per ügymenetének megtervezésekor is gondolnia kell a túlélő biztonságára, így például biztosítani kell a jogát arra, hogy ne kelljen találkoznia az elkövetővel a tárgyalóterem előtt.
9. A túlélőnek biztosítani kell a jogot, hogy egy általa választott személy jelen lehessen a kikérdezés és a tárgyalás során.
10. Biztosítani kell, hogy a per folyamán a túlélőnek csak egyszer, legfeljebb kétszer kelljen vallomást tennie, hogy ne érje őt további trauma, amikor minden elmondáskor újraéli a történteket.
11. A túlélőnek biztosítani kell a jogot, hogy ne kelljen az elkövető jelenlétében vallomást tennie. (Ausztriában például lehetőség van a külön bírósági kihallgatásra: a túlélő vallomását zárt láncú televízión közvetítik egy másik szobából. Ez a jog automatikusan jár minden 14 évét be nem töltött személynek. A 14 évnél idősebbeknek folyamodniuk kell érte.)

6 Rendőrség

A rendőrségnek bűncselekmények, szabálysértések esetén beavatkozási joga, illetve kötelezettsége van. Ezt számos jogszabály és jogszabályt kiegészítő kötelező norma alapozza meg, többek között a büntetőeljárásról, a szabálysértési eljárásról, a rendőrségről és az ideiglenes távoltartásról szóló törvények, valamint a témára vonatkozó ORFK-utasítások. A rendőrség már 2003-ban felismerte, hogy fontos szerepe van a párkapcsolati erőszakkal szembeni fellépésben. Elsőként adott ki ezzel kapcsolatos – protokollnak is beillő – normát, mely a rendőrök számára országosan kötelező lett. Ezt az első ORFK-utasítást a távoltartásra vonatkozó, 2006-ban hatályba lépett büntetőeljárási törvény módosítását követően 2007-ben frissítették. Végül a megelőző távoltartásra vonatkozó törvény hatályba lépésekor, 2009-ben – ez utóbbi törvény végrehajtásának egységesítése érdekében – az Országos Rendőrfőkapitány erre vonatkozóan is megfogalmazta utasításait.

A jelen *Módszertani útmutató* ezekre a jogszabályi és rendőrségi normákra épít, azonban kiegészíti azokat egyrészt a nemzetközi ajánlásokkal, a külföldön bevált tapasztalatok beépítésével, valamint a gyakorló rendőrök által megfogalmazott problémákra adott javaslatokkal. A *Módszertani útmutató* itt is igyekszik minél több konkrét eszközt nyújtani: kérdéssorokat, a felderítést és a tényállás feltárását segítő konkrét szempontokat, a bizonytalanságot enyhítő, az előfeltételezések és sztereotípiák hatásait csökkentő iránymutatást.

Tekintettel a rendőrség mozgásterének nagyon szigorú határaira, ügyeltünk arra, hogy a *Módszertani útmutató* csak olyan ajánlásokat tartalmazzon, amelyeket a rendőr a rá vonatkozó hatályos jogszabályok maradéktalan betartásával megfogadhat, ezen belül azonban igyekeztünk az összes adott lehetőséget felvázolni. A *Módszertani útmutató* maga is tartalmaz olyan részleteket, melyeket protokoll formájában kivonatolni lehet, hogy az intézkedő rendőrök kézbe kaphassák. A kapitányságoknak arra is van módja, hogy a javaslatokat szabadon kombinálva saját protokollt állítsanak fel. Mindkét esetben biztosítani kell, hogy a világos és konkrét lista az intézkedő rendőrnél megtalálható legyen. Egyöntetű tapasztalat ugyanis, hogy a rendőrök jelentős része a vonatkozó ORFK-utasításokat nem tudja alkalmazni, mivel azokat vagy egyáltalán nem ismeri, vagy nem elég alaposan.

A *Módszertani útmutató* e fejezete is a párkapcsolati erőszak nemzetközileg elfogadott emberi jogi megközelítésén nyugszik. Ennek lényege: az áldozatnak alapvető emberi joga van az erőszaktól való azonnali és hatékony védelemre, testi és lelki épsége, anyagi javai megőrzésének lehetőségére; a családon belüli erőszak a közrendet és a közbiztonságot sérti vagy fenyegeti; az erőszak – akár bűncselekményi, akár szabálysértési szintű, akár a büntetőjog által egyelőre el nem ismert mértékű – az áldozat alapvető jogait fenyegeti vagy veszélyezteti. Az ilyen sérelmek esetében – a jogos védelem kivételével – a védelmet csak a fegyveres szervek és a hatóságok biztosíthatják jogszerűen. Mivel az önvédelemre vonatkozó jogszabályok és jogalkalmazási elvek egyelőre ritkán tükrözik a nők, gyerekek és egyéb kiszolgáltatott áldozatok valóságát, a rendőrség fokozott kötelezettsége határozottan fellépni az alapvető emberi jogában sértett áldozat védelmében.

A rendőrség tagjai számára két fő terület szokott leginkább problémát jelenteni: az egyik, hogy van-e joga, vagy kötelessége-e a rendőrnek „beavatkozni mások magánéletbe", a másik, hogyan kezeljék a „nem együttműködő tanú" jelenségét. Előbbire a válasz nyilvánvalóan igen: a rendőrnek a jogszabályok szerint nincs mérlegelési lehetősége a bűncselekmények vagy azok veszélye elleni fellépésben pusztán aszerint, hogy azt hol vagy kik között követték el. A „nem együttműködő tanú" jelensége[1], bár igen frusztráló lehet,

[1] Ezek közül többről – más szempontok szerint – a *Módszertani útmutató* 4. fejezetében talál példákat.

valójában csak a párkapcsolati erőszak természetrajzát nem eléggé ismerő szakembernek okozhat problémát. Ezért ennek hatékony megoldása a bibliográfiában felsorolt szakirodalom olvasása mellett a rendőrök képzése. Összefoglalva: nem várható el ésszerűen a tanúvallomás megtétele vagy fenntartása olyan személytől, aki nem kap hatékony védelmet a visszatérő erőszak elkövetőjétől, és nincsenek forrásai, hogy védelméről maga gondoskodjék. Ezt az ismert és elfogadott tapasztalatot a nemzetközi jó gyakorlatban azzal hidalták át, hogy úgy kezdtek tekinteni a családon belül párkapcsolati erőszakra, mint az emberölésre abból a szempontból, hogy az eljárást és a nyomozást úgy folytatják, hogy annak során egyáltalán nem számítanak az áldozat tanúvallomására, vagy legalábbis nem elsősorban arra számítanak. A tapasztalatok azt is mutatják, hogy az a bántalmazott, aki észleli, hogy az ügyét komolyan kezelik, a nyomozást alaposan folytatják anélkül is, hogy annak sikerét az ő felelősségévé tennék, együttműködőbbé válhat – különösen, ha bántalmazója távol van tartva, vagy előzetes letartóztatásba helyezik, azaz, ha biztonsága garantált. Sajnos a magyar távoltartó törvények a biztonság hosszabb távú garantálására jelenleg nem alkalmasak. Ugyanakkor a törvények szerint rendelkezésre álló 30 vagy 60 nap is számíthat. Ha indokolt az előzetes letartóztatás, akkor az áldozat védetté válik a közvetlen bosszútól és befolyásolástól, ami nyilvánvalóan növeli az esélyét az áldozat tanúvallomásának.

Az alábbi módszertani elemek között találhatóak olyanok is, amelyek a rendőrök képzésében már szerepelnek. Ismétlésüktől mégsem tekintettünk el, mert fontosnak tartjuk, hogy ilyen módon koherens egységet alkotva szolgálhassanak útmutatóul a párkapcsolati erőszak eseteivel találkozó rendőrök számára. Hasonló okokból ismételtük meg itt az ORFK-utasítások egyes, a módszertan szempontjából fontos és helyes előírásait is.

6.1. A rendőrség eljárását meghatározó alapelvek

1. A rendőrnek további feltárásig, minden családon belüli erőszakcselekményt bűncselekményként (szabálysértésként) kell kezelnie, mert egyedül ez biztosítja, hogy valóban feltárásra kerülnek az eset releváns körülményei.
2. Korra, vallásra, világnézeti meggyőződésre, nemzeti vagy etnikai hovatartozásra, nemre, szexuális érdeklődésre, fizikai vagy szellemi állapotra, állampolgárságra és társadalmi-gazdasági állásra való tekintet nélkül, vagy bármely egyéb megkülönböztetéstől mentesen minden családon belüli erőszak esetében azonos védelmet kell nyújtani az áldozatnak. Ez alól az sem jelent kivételt, ha az elkövető maga is fegyveres testület tagja, állami hivatalnok vagy híres ember.

Előítélet például, hogy a roma kultúrának része a partnerbántalmazás – a roma nőket a nem roma nőkkel azonos jogvédelem illeti meg. Szintén előítélet, hogy a pszichiátriai betegek tévképzeteik miatt nem mondanak igazat az erőszakról – a pszichiátriai betegek valójában még kiszolgáltatottabbak, így az általuk tett bejelentéseket alaposan ki kell vizsgálni. Tévhit, hogy a leszbikus és meleg kapcsolatokban nincs bántalmazás, vagy az kölcsönös. Téves feltételezni azt is, hogy egy testi fogyatékkal élő férfi nem tud bántalmazni, vagy hogy egy idős nőt ne érhetne nemi erőszak. Szintén kötelessége a rendőrségnek a hajléktalan bántalmazottak megvédése.

3. A rendőr ne lépjen külön megegyezésre a bántalmazóval, ne részesítse kedvezőbb bánásmódban, ne próbáljon békíteni, ne legyen elnéző az elkövetett cselekményekkel szemben – még akkor se, ha a bántalmazó a személyes ismerőse, fegyveres testület tagja, kollégája, felettese.
4. A rendőr köteles a 32/2007. (OT 26.) utasítást (a továbbiakban: 1. Utasítás), valamint a (37/2009 OT 22.) ORFK-utasítást (a továbbiakban: 2. Utasítás, a továbbiakban együtt: Utasítások) ismerni és alkalmazni a bántalmazottak biztonsága érdekében. Ezen belül is különös figyelmet kell fordítani az ugyanabból a környezetből érkező ismétlődő hívásokra.

6.2. Az ügyeletes tiszt reagálása

1. Az ügyeletes tiszt hívja vissza a megszakadt segélyhívásokat.
2. A rendőr olvassa vissza a hívó címét és telefonszámát, hogy biztos legyen, jól értették-e.
3. Az ügyeletes tiszt a partnerkapcsolati erőszak minden bejelentett esetéhez küldjön rendőrt. Így azokhoz az esetekhez is, amelyek a bejelentés alapján nem tűnnek különösebben erőszakosnak, ahol a nő vagy a családon belüli erőszak más áldozata sokadszorra telefonál, illetve a volt partnerével korábbi szakítás után újra kapcsolatba lépett.

A 32/2007. (OT 26.) ORFK-utasítás 3. pontja szerint a rendőrnek az erőszakos cselekmények bejelentésekor kötelessége haladéktalanul megjelenni. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. tv. szerint:

2. § (1) A rendőrség védelmet nyújt az életet, a testi épséget, a vagyonbiztonságot közvetlenül fenyegető vagy sértő cselekménnyel szemben, felvilágosítást és segítséget ad a rászorulónak. A rendőrség tiszteletben tartja és védelmezi az emberi méltóságot, óvja az ember jogait.

13. § (1) A rendőr jogkörében eljárva köteles intézkedni vagy intézkedést kezdeményezni, ha a közbiztonságot, a közrendet[2] vagy az államhatár rendjét sértő vagy veszélyeztető tényt, körülményt vagy cselekményt észlel, illetve ilyet a tudomására hoznak. Ez a kötelezettség a rendőrt halaszthatatlan esetben szolgálaton kívül is terheli, feltéve, hogy az intézkedés szükségességének időpontjában intézkedésre alkalmas állapotban van.

33. § (2) A rendőr a hatóság vagy az illetékes szerv elé állíthatja azt,

g) akivel szemben ideiglenes megelőző távoltartás elrendelésének van helye.

39. § (1) A rendőr magánlakásba bebocsátás vagy hatósági határozat nélkül nem léphet be, illetve nem hatolhat be, kivéve

a) segélyhívás esetén [...];

b) bűncselekmény elkövetésének megakadályozása, megszakítása vagy a bűncselekmény elkövetőjének vagy gyanúsítottjának elfogása és előállítása céljából;

c) közveszély, továbbá az életet vagy testi épséget fenyegető közvetlen veszély elhárítása, illetőleg az ilyen veszélyben lévők kimentése érdekében;

f) az elővezetés végrehajtása érdekében;

42. § (1) A rendőrség a rendőri intézkedéssel, illetve az ellátott szolgálati feladattal összefüggésben az intézkedéssel érintett személyről, a környezetéről, illetőleg a rendőri intézkedés szempontjából lényeges körülményről, tárgyról képfelvételt, hangfelvételt, kép- és hangfelvételt (a továbbiakban: felvétel) készíthet.

A rendőrségről szóló törvény 39. § (1) a) pontját és a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény rendelkezéseit (valamint az ennek nyomán kiadott 37/2009 (OT 22.) ORFK-utasítás előírásait) összeolvasva a jelen *Módszertani útmutató* azt az elvet követi, hogy a rendőrnek minden családon belüli erőszak körébe tartozó bejelentés esetén haladéktalanul meg kell jelennie. Mivel előzetesen nem tudja eldönteni, hogy az erőszaknak pontosan milyen (bűncselekményi, szabálysértési vagy „csupán" a távoltartásról szóló törvény szerinti) foka valósult meg vagy fog megvalósulni kiérkezéséig, és ezt csak a helyszínen tudja ellenőrizni, nemcsak joga, hanem kötelessége is a segélyhívás esetén fellépni, és akár a magánlakásba is belépni. A párkapcsolati erőszak áldozatai általában pontosan mérik fel partnerük aktuális veszélyességét, és tudják, hogy melyik az a helyzet, amikor a rendőr megjelenése megakadályozhat egy erőszakos bűncselekményt. Ezért – amellett, hogy a nem erőszakos bűncselekmények üldözése is feladata a rendőrségnek –

[2] Más országokban is ismeretes ilyen szabályozás, ezért kezdődött a hatékony fellépés bevezetése számos országban azzal, hogy kimondták: a párkapcsolati erőszak a közrendet és a közbiztonságot sérti, illetve veszélyezteti. Fentebb a *Módszertani útmutató* is ezt tette, nyilvánvaló ugyanis, hogy a családon belüli erőszak – melynek során évente 100-200 személyt ölnek meg, amely tipikusan személy elleni erőszakcselekményekből áll és áldozatainak száma a reprezentatív mintán végzett felmérések, és a hivatalos bűnügyi statisztikákra alapozott tudományos becslések szerint akár évente egymillió is lehet – sérti, illetve veszélyezteti a közbiztonságot és a közrendet. Abban talán mára konszenzus alakult ki, nem szükségszerű, hogy a családon belüli erőszak a társadalmi rend része legyen, és ha jelenleg mégis így van, az nem fenntartandó állapot.

a rendőr fontos bűnmegelőzési, közrendvédelmi feladatot végez, amikor a hívás alapján bármely veszélyeztető, fenyegető vagy egyéb, még nem erőszakosnak tűnő bűncselekmény esetében is gyorsan és hatékonyan közbeavatkozik.

Káros az olyan gyakorlat, amelyben valamely kapitányságon az ugyanabból a családból érkező többszöri hívásokat egyre kevésbé veszik komolyan azzal, hogy „úgyis mindig ugyanaz történik ott". A partnerkapcsolati erőszak elkövetői az idő múlásával inkább veszélyesebbé válnak, mint veszélytelenebbé, ezért a visszatérő hívás nagyobb kockázatra utal, és még határozottabb beavatkozást kíván. Mielőtt végleg kilépnek a bántalmazó kapcsolatból, a partnerkapcsolati erőszak áldozatai átlagosan 6–8 alkalommal próbálják meg elhinni partnerük ígéretét, hogy megváltozik, a bántalmazás abbamarad, és a kapcsolat „rendeződik", erre azonban általában nem kerül sor. Ezért ha az áldozat visszafogadja partnerét, vagy visszatér hozzá, nem jelenti azt, hogy az erőszaknak vége, és még kevésbé, hogy a rendőrségnek joga vagy lehetősége lenne úgy dönteni, hogy az adott kapcsolatban az áldozatot nem kell megvédeni a bántalmazástól. Ezért fontos, hogy a rendőr beavatkozzon a visszatérően telefonáló és a partnerükkel újra kapcsolatra lépő hívók esetében is. A rendőrnek nem feladata a bántalmazott értékelése, osztályozása, besorolása aszerint, hogy korábban hányszor kért segítséget, vagy hogy miként viselkedett korábbi segítségkérései után (pl. mennyire volt együttműködő)[3]: feladata csupán arra terjed ki, hogy a törvények hatálya alá tartozó bűncselekményekről és erőszakcselekményekről értesülve határozottan fellépjen.

4. Az ügyeletes tiszt a bejelentéseket az egyéb, potenciálisan halált okozó bejelentésekkel azonos sürgősséggel kezelje. Lehetőség szerint két rendőrt, egy nőt és egy férfit küldjön a helyszínre.
5. A segélyhívásra válaszoló személy ne vitassa meg a hívóval, hogy akar-e, érdemes-e feljelentést tenni, „visszavonni", bíróságra menni. Ne tegyen egyéb olyan megjegyzést se, amely arra utal, hogy az áldozattól függ a rendőri beavatkozás.
6. Az első segélyhívás alkalmával legalább a következőket kérdezze meg a rendőr:
   a) Hol van a veszélyhelyzet? Mi a cím? Emelet, ajtó?
   b) Mi történt?
   c) Kivel beszélek?
   d) Ön az áldozat? Ha nem, ön tanú?
   e) Megsérült valaki? Ha igen, szükség van-e mentőre?
   f) A gyanúsított a helyszínen van-e? Ha nem, mi a gyanúsított személyleírása, és vélhetően hol tartózkodik?
   g) Használtak-e, van-e fegyver? Ha igen, milyen?
   h) A bántalmazó alkohol vagy más tudatmódosító szer hatása alatt áll-e? Ha igen, milyen szerről van szó?
   i) Vannak-e gyerekek a helyszínen?
   j) Volt-e már a rendőrség ezen a címen? Ha igen, hányszor?
   k) Van-e az áldozatnak érvényes távoltartó végzése?

[3] Amennyiben adott rendőrkapitányságon mégis igény mutatkozik az értékelésre, akkor konstruktív eredményt csak a saját tevékenység értékelése hozhat. A rendőrkapitány például elrendelheti annak vizsgálatát, hogy korábban bejelentést tett, majd az együttműködéstől visszalépő áldozatok esetében a rendőrség, ügyészség mit tett annak érdekében, hogy a bejelentő a bejelentése után biztonságba kerüljön, és abban is maradjon; milyen eljárási cselekményeket végzett, amelyek a hatékony felderítést ténylegesen biztosították; milyen ezt akadályozó tényezők merültek fel, az áldozat esetleges visszalépésén kívül; elégedett volt-e az áldozat-tanú a biztonsága érdekében tett hatósági intézkedésekkel, ha igen, melyekkel, ha nem, mennyiben és miért; minden esetben értesítették-e a potenciálisan életveszélybe kerülő tanút az eljárás alá vont személy vagy gyanúsított elleni eljárási cselekmények idejéről, szabadlábra helyezéséről, stb. Az ilyen értékelés minőségbiztosítási funkciója mellett a felderítési mutatók javítását is hatékonyan szolgálhatja.

7. Az ügyeletes tiszt elsősorban az áldozat biztonságát köteles elősegíteni, függetlenül attól, hogy közvetlen vagy közvetett veszélyben van-e az áldozat. Az ügyeletes tiszt tanácsolja az áldozatnak, hogy kerüljön biztonságba bármely módon, mely az adott helyzetben lehetséges: például, várjon a rendőrségre egy barátnál vagy ismerősnél; menjen el otthonról, ha a bántalmazó elment, de visszajött, vagy várható, hogy vissza fog jönni.

6.3. A járőr beavatkozása és a helyszínen végzett nyomozás – A biztonság és a jog érvényesítése az erőszak helyszínén

6.3.1. Megérkezés a helyszínre

1. Rendőr haladéktalanul jelenjen meg a partnerkapcsolati erőszak minden bejelentett esetének helyszínén (lásd még 6.2.3. pont fent).
2. A helyszínre kiszálló rendőr:
   a) állapítsa meg az áldozat hollétét és állapotát;
   b) állapítsa meg, hogy jelen van-e az állítólagos elkövető;
   c) állapítsa meg, hogy van-e fegyver;
   d) állapítsa meg, hogy pontosan mi történt, előzetesen értékelje, hogy véleménye szerint történt-e bűncselekmény és milyen (akár hivatalból, akár magánindítványra büntetendő, akár a közvetlen bántalmazás miatt, akár mert a gyerekek annak tanúi voltak), illetve szabálysértés;
   e) hívjon mentőt, ha szükséges;
   f) különítse el az áldozatot, az elkövetőt és a tanúkat, és az elkövetőnek ne legyen lehetősége szemkontaktust sem tartani a sértettel.

6.3.2. Intézkedés

1. Az 1. Utasítás 10. pontja egybevág a *Módszertani útmutató*t összeállító szervezetek és szakértők álláspontjával: „Ha a törvényi feltételek fennállnak, a bántalmazót elő kell állítani, őrizetbe kell venni, illetőleg kezdeményezni kell előzetes letartóztatását." Az Utasítás szerint tehát minden olyan esetben előállítást kell foganatosítani a bántalmazóval szemben, amikor erre törvényi lehetőség van, például amikor a személy bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható. Egybevág ezzel az Országos Rendőrfőkapitánynak a hozzátartozók közötti erőszak miatt foganatosítandó távoltartásról szóló 37/2009 (OT 22.) ORFK-utasítása, amelynek 5. és 17. pontja csak akkor teszi lehetővé az ideiglenes megelőző távoltartás elrendelését, ha előállításra nincsen lehetőség. A rendőr tehát azokban az esetekben használhatja a távoltartás intézkedését, ha az előállításra és azt követően az előzetes letartóztatás kezdeményezésére nincs törvényes lehetősége, nem ezek helyett.

   Az Utasítás idézett pontja szerint „Az előzetes letartóztatás kezdeményezésekor az ügyészt tájékoztatni kell azokról a körülményekről is, amelyek a további [bántalmazás, bűnismétlés] veszélyét valószínűsítik, illetve amelyek alapján feltételezhető, hogy a büntetőeljárás sikeres lefolytatását a gyanúsított meghiúsítaná".

   A legtöbb családon belüli erőszak esetben fennáll a bűnismétlés és a tanúk (az áldozat, szomszédok, rokonok, gyerekek) megfélemlítésének, így a nyomozás akadályozásának veszélye. A rendőr kérdezzen rá az áldozatnál ezek valószínűségére, és ha a bántalmazott szerint lehetséges, hogy a partnere újra erőszakos lesz, vagy befolyásolja, megfélemlíti a tanúkat, kezdeményezze a bántalmazó előzetes letartóztatásba helyezését. Ismeretes, hogy az ügyészség általában csekély hajlandóságot mutat a bántalmazók előzetes letartóztatásának támogatására, ezért a kezdeményezést minél alaposabb helyzetértékeléssel, a korábbi erőszak felmérésével és értékelésével, esetleges korábbi rendőri, hatósági intézkedések felsorolásával kell alátámasztani. A rendőrség alkalmazhatja a kockázat felmérésére irányuló, e *Módszertani útmutató*ban bemutatott kérdőíveket[4] vagy saját eszközt dolgozhat

[4] Lásd a függelékben.

ki, mellyel az alapos kockázatfelmérést el tudja végezni. Ezt az iratokhoz lehet csatolni vagy összefoglalni az ügyészségnek felterjesztett iratban.

Az 1980-as évek óta halmozódnak azok a kutatási adatok, amelyek szerint a letartóztatás csökkenti leginkább a bűnismétlést partnerkapcsolati erőszak esetén (szemben az elbeszélgetéssel, békítéssel vagy a gyanúsított otthonról való elküldésével olyan indokokkal, hogy „sétáljon" vagy „szellőztesse ki a fejét"). Ebből az következik, hogy a hatóságok azzal tudják leginkább elősegíteni az áldozat biztonságát, ha a gyanúsítottat előállítják, őrizetbe és előzetes letartóztatásba helyezik, amikor arra jogi lehetőségük van. Természetesen azonban ez nem csak a rendőrségtől, hanem az ügyészségtől és a bíróságtól is függ. Bár a magyar szabályozás alapján kiadható rövid időtartam nem felel meg a szakmai standardoknak, az ideiglenes megelőző távoltartás a második leghatékonyabb eszköz, így kiadására mindenképpen sort kell keríteni, ha az elkövetőt nem helyezik előzetes letartóztatásba.

2. A helyszínre kiszálló rendőr ismerje fel, ki az elkövető és ki az áldozat, és tegyen különbséget köztük. Ez különösen akkor fontos, ha mindkettőjüknek vannak sérülései, illetve ha az a ritkább helyzet áll elő, hogy a férfi azt állítja, őt támadta meg a nő.

   Azokban az esetekben, amikor heteroszexuális kapcsolatban a férfi számol be bántalmazásról, nagyon gyakori, hogy valójában ő az, aki rendszeresen bántalmazza a nőt. Amikor a nő egyszer önvédelemből vagy felindultságból követ el erőszakot, akkor a férfi ezt azonnal felhasználja ellene, például kihívja a rendőrséget, vagy eljárást indít.

   Meleg és leszbikus kapcsolatokban a rendőr nem hagyatkozhat arra, hogy a magát áldozatnak mondó személy neme alapján gyanakodni kezdjen, esetleg éppen ő az, aki rendszeresen erőszakos a másikkal. Az alábbi tényezők a meleg és leszbikus kapcsolatokban is segíthetnek felmérni az elkövető és az áldozat kilétét.

   A bántalmazó és a bántalmazott felismerésének megtanulása és ennek komolyan vétele a gyermekes családok esetében különösen fontos. Rendszeresen előfordul ugyanis, hogy az erőszak áldozata ellen (is) indul eljárás kiskorú veszélyeztetése miatt, mivel az áldozat „nem védte meg" a gyermeket attól, hogy az erőszak tanúja, esetleg véletlenszerűen maga is sértettje legyen. Ez gyakorlatilag kétszeres emberi jogi jogsértés: az erőszak áldozata nem kap jogvédelmet, a gyermeket pedig elszakíthatják nem bántalmazó szülőjétől is. Így az ilyen eljárás a többi között a gyermekvédelmi törvény szellemével és betűjével is ellentétes.

   Ezért a rendőr mérje fel, és a jelentésében, illetve az ideiglenes megelőző távoltartást elrendelő határozatban (a 37/2009 (OT 22.) ORFK-utasítás által meghatározott űrlapon) dokumentálja az alábbiakat:

3. Ha bármely személy az állítja, hogy önvédelemből cselekedett, lehetett-e oka a támadónak azt feltételezni, hogy ő vagy valaki más közvetlen veszélyben van?
4. Figyelje meg és dokumentálja az egyéb önvédelemre utaló jeleket: például fojtogatásnál karmolási nyomok a nő, bántalmazott személy saját arcán, nyakán (melyek megerősítik, hogy az esetleges karmolási nyomok a férfi arcán nem eredeti támadás nyomai, hanem a támadás elleni védekezés során keletkeztetek). Kérdezzen rá az ilyen bizonyítékokra, fektessen hangsúlyt a nem látható helyeken keletkezett sérülésekre (a bántalmazók gyakran ügyelnek arra, hogy ilyen testfelületekre koncentrálják a fizikai erőszakot) és az olyan támadásokra, melyeknek nyoma nehezebben felfedezhető (pl. a fojtogatás, amely a gége, illetve a nyelőcső sérülése miatt akkor is okozhat nyolc napon túl gyógyuló sérülést és halálfélelmet, ha nyomai első ránézésre nem látszanak).[5]
5. A rendőr mérje fel az erőszak előtörténetét, rendszerességét (1. Utasítás 7. pont). Ezek felméréshez kérdezze meg a feleket:
   a) Mi előzte meg a mostani esetet? Mi a története a felek között fennálló ellentétnek?
   b) Korábban milyen erőszakcselekményeket követett el bármely fél?

[5] A fojtogatás felmérésnek módszertanáról lásd a függeléket.

c) Dokumentálja ezek számát akkor is, ha azok elévültek, vagy nem született feljelentés.
d) Ki volt gyakrabban erőszakos a másikkal?
e) A korábbi erőszakos cselekmények következtében keletkezett-e sérülés? Kit hányszor ért olyan erőszak, amelynek következtében sérülése keletkezett? Kinek hányszor volt olyan sérülése, hogy szükséges volt (vagy lett volna) az áldozat egészségügyi ellátása?
f) Fél-e a bejelentő vagy a partnere, amikor a másik megtámadja?
g) Kérdezze meg a rendőr: „Rendszeresen veri-e önt a partnere, vagy csak egyszeri alkalomról van szó?"
h) Kényszeríti-e bármelyik felet a partnere, hogy mellette maradjon, és mivel?

6. Figyelje meg a személyek érzelmi állapotát (1. Utasítás 7. pont). Az elkövetők sokkal nagyobb valószínűséggel mérgesek, nyugodtak, akár jókedvűek, barátságosak, szemben az áldozatokkal, akik legtöbbször félnek, felindultak, fásultak vagy a poszttraumás stressz egyéb tüneteit mutatják. Figyelem: Különböztesse meg a nyugalmat a fásultságtól, letaglózottságtól!
7. Figyelje meg és dokumentálja az egyéb olyan jeleket, amelyek arra utalhatnak, hogy melyik fél az elkövető, melyik az áldozat (1. Utasítás 7. pont). Például zilált, szakadt, koszos, véres ruházat, elkenődött arcfesték szemben a rendezett ruházattal, megjelenéssel.
8. A rendőr kerülje mindkét fél letartóztatását, a távoltartás elrendelését mindkét fél ellen, vagy partnerbántalmazásos esetekben eljárás indítását mindkét fél ellen kiskorú veszélyeztetése címén (az előző pontból és a fentebbiekből következően). A partnerkapcsolati erőszak során az esetek túlnyomó többségében egy elkövetőről és egy áldozatról van szó, és a rendőrnek feladata a bántalmazó azonosítása és letartóztatása. Ez a meleg és leszbikus párok esetén is így van. Azok a párok, akik kölcsönösen erőszakosak egymással, a legritkább esetben hívják ki a rendőrséget.
9. Az ideiglenes megelőző távoltartás elrendelésekor a rendőr engedélyezze a bántalmazónak, hogy maximum egy táskába összekészítse és magával vigye a legszükségesebb személyes tárgyait (az Országos Rendőrfőkapitány 37/2009 (OT 22.) ORFK-utasításával összhangban). A rendőr legyen jelen a csomagolásnál és ellenőrizze, hogy valóban csak a legszükségesebb tárgyakat (ruha, tisztálkodási szerek, notesz, saját telefon) viszi magával a bántalmazó. Ellenőrizze a bántalmazó tárcáját, és hogy mennyi készpénzt, milyen nagy értékű vagyontárgyakat akar magával vinni (ide értve a bántalmazó nevén lévő, de közösen szerzett családi autót, ékszert, órát, bankkártyát). Kérdezze meg a bántalmazottat (elkülönítve a bántalmazótól), hogy ha ezeket a bántalmazó magához veszi, az kiszolgáltatott helyzetbe hozza-e a bántalmazottat (például a bántalmazó várhatóan kiüríti a családi bankszámlát, vagy a bántalmazott nem fog tudni eljutni a munkahelyére, elvinni a gyerekeket az óvodába). Ha igen, intézkedjen arról, hogy a bántalmazó ne vihesse magával a kérdéses családi vagyontárgyakat, és hogy a bántalmazottnak legyen ezekhez hozzáférése.
10. A rendőr figyeljen arra, hogy a bántalmazó adja át a bántalmazottnak a kulcsokat, melyek ahhoz a lakáshoz és egyéb ingatlanhoz tartoznak, ahonnan távol tartják.
11. A rendőr ne próbálja meg békíteni a feleket. Az 1. Utasítás 6. pontja szerint ez nem dolga a rendőrnek, azonban az Utasítás tiltást sem fogalmaz meg. Jelen *Módszertani útmutató* kifejezetten károsnak és veszélyesnek tartja azt, ha a rendőr a hatósági fellépés helyett békít vagy közvetít. A 40 évre visszanyúló nemzetközi tapasztalat szerint ez csak bátorítja a bántalmazó férfiakat, hiszen következmény nélkül marad az elkövetett bűncselekmény, és joggal vezethet oda, hogy a bántalmazott saját kezébe veszi a védelmét, és önvédelemből akár megöli a bántalmazóját. A hatósági jogkör használatának elmulasztása – mely ilyen esetekben kizárólagosan a rendőrség kezében van – egyértelmű üzenet az áldozat felé, melynek lényege, hogy az állam lemond az erőszakkal szembeni fellépésre szóló kizárólagos jogáról. Az elkövető felé pedig azt üzeni, hogy a rendőr őt „szolgálja és védi".
12. A rendőr hallgassa végig a sértettet. Kutatások kimutatták, hogy a sértett biztonsága sokkal sikeresebben szavatolható, ha a rendőr úgy avatkozik be, hogy először végighallgatja a partnerkapcsolati erőszak sértettjét. Az 1. Utasítás 6. pontjának d) alpontjában előírt feladat – mely szerint a rendőrnek

„törekednie kell a cselekmény alapjául szolgáló hatalmi viszony megismerésére" – is ezen a módon teljesíthető leginkább, hiszen a bántalmazó férfiak vagy más családtagok általában kisebbítik az általuk elkövetett jogsértéseket, és kifogásokat keresnek rájuk. Ezért a hatalmi viszonyról első sorban annak elszenvedője, a sértett tud reális tájékoztatást adni.

13. A rendőr végezzen kockázatelemzést. A fentieken (lásd a minden szakmának szóló ajánlásokat a kockázatelemzésről[6]) túlmenően, a következő javaslatokat tartsa be ennek során:
    a) A rendőrség tekintse különösen veszélyesnek a gyilkossággal, öngyilkossággal fenyegető bántalmazókat, ők ugyanis nagyobb valószínűséggel követnek el partnergyilkosságot, mint az ilyennel nem fenyegetők – ezekkel a bántalmazókkal szemben különösen indokolt az előzetes letartóztatás.
    b) Ha magas kockázatú esetről van szó, a rendőr fontolja meg az őrizetbe vételt és az előzetes letartóztatás indítványozását, valamint intézkedjen arról, hogy a rendőrség lépjen kapcsolatba a többi hatósággal, szolgáltatóval és a civilekkel. Lehetőleg a bántalmazott bevonásával készítsenek közös, minden intézményre kiterjedő biztonsági tervet[7] a bántalmazóval kapcsolatban. Ha mégsem vették volna őrizetbe, előzetes letartóztatásba, akkor például lépjenek kapcsolatba a gyámhatósággal és az óvodával, iskolával, hogy megakadályozzák, az apa elrabolja a gyerekeket.
    c) Készítsenek biztonsági tervet az áldozattal függetlenül attól, hogy a kapcsolatban marad-e vagy eljön, és hogy a bántalmazó távozik-e vagy sem, illetve hogy a rendőrség tesz-e valamilyen beavatkozást.
14. Amennyiben a bántalmazó elmenekült a helyszínről, a rendőr intézkedjen a gyanúsított körözéséről és a környék átfésüléséről. Ennek során vegye figyelembe, hogy a sértett mit mond, valószínűleg hova menekült a gyanúsított, és haladéktalanul irányítsa oda a rendőröket.
15. Az eljáró rendőr semmilyen körülmények között ne tanácsolja, hogy a sértett ne tegyen feljelentést, illetve ne tegyen olyan megjegyzést, amely elbátortalaníthatja a panasztevőt. A rendőr ne vitassa meg a panaszossal, hogy milyen eséllyel fogják felelősségre vonni az elkövetőt, hogy az adott bűncselekmény ügyében nehéz-e a bizonyítás, nyomozás, hogy milyen nehézségek várhatók az eljárás során.
16. Az eljáró rendőr annak megállapítása során, hogy a bántalmazó elkövetett-e bűncselekményt a sértett sérelmére, hogy szükséges-e a gyanúsított letartóztatása, távoltartása, eljárás indítása távoltartás megszegése miatt vagy egyéb intézkedés (pl. járőrözés, a nő elszállítása anyaotthonba) – a jogszabályi előírásokon kívül –, **ne** mérlegelje az alábbi tényezőket:
    a) A bántalmazó és az áldozat kapcsolata vagy családi állapota (pl. nem házasok, külön élnek vagy válófélben vannak).
    b) A bántalmazó és az áldozat egy háztartásban élnek-e.
    c) A bántalmazónak és az áldozatnak vannak-e közös gyerekei.
    d) A gyerekek láthatása során történt-e az erőszak.
    e) A távoltartó intézkedés megléte vagy hiánya (kivéve természetesen, ha az intézkedés ennek megszegése miatt történik).
    f) A letartóztatás lehetséges anyagi hatása a bántalmazó vagy a bántalmazott számára.
    g) A bejelentő büntetett előélete, ismertsége, korábbi esetleges sorozatos bejelentései.
    h) A bejelentő pszichiátriai betegsége.
    i) Hogy a bejelentő tudatmódosító szer hatása alatt áll-e.
    j) Ígéret, hogy az erőszak abba fog maradni.
    k) A bejelentő érzelmi állapota.
    l) Látható sérülések hiánya.
    m) A bejelentésre okot adó esemény helye (magán- vagy közterület).

[6] A Módszertani útmutató 4. fejezete részletezi a kockázati tényezőket, a kérdőíveket a függelék tartalmazza.

[7] A függelék tartalmaz biztonsági kerettervet, a 4.3.3. fejezet pedig a hozzá tartozó magyarázatokat.

n) A rendőr meglátása arról, hogy a sértett valószínűsíthetően „végigcsinálja-e" az eljárást, vagy hogy az eljárás végül a gyanúsított elítéléséhez fog-e vezetni.
o) A rendőr véleménye, hogy a bűncselekményt az áldozat kiprovokálta, megérdemelte-e, a gyanúsítottnak „oka" volt-e az erőszakra (pl. stressz, ital, a bántalmazott nem főzött vacsorát, vagy „megcsalja" a bántalmazót).
p) Az áldozat kívánsága, hogy a bűncselekmény gyanúsítottját őrizetbe vegyék-e.

17. Az 1. Utasítás 8. pontjával összhangban a „családon belüli erőszakos bűncselekmény helyszínén intézkedő rendőr köteles tájékoztatni az áldozatot a feljelentés és a magánindítvány joghatásairól, a büntetőeljárás menetéről általában, továbbá a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) távoltartásra vonatkozó rendelkezéseiről".
18. Amikor a rendőr családon belüli erőszak körében csak magánindítványra üldözhető cselekményeket azonosít, az áldozat ezzel kapcsolatos kívánságát vegye figyelembe azzal, hogy amennyiben a bántalmazott – félelemből, a hatóságba vetett bizalom hiányából vagy bármely egyéb okból – úgy nyilatkozik, hogy nem kíván magánindítványt tenni, alaposan meg kell vizsgálni, hogy fennállnak-e a hivatalbóli eljárás megindításának lehetőségei. Amennyiben tehát a sértett vagy a rendőr szerint a bántalmazó továbbra is veszélyt jelent a környezetére, a rendőr vizsgálja meg, fennáll-e valamilyen szabálysértés vagy más bűncselekmény (pl. garázdaság) tényállása, és annak alapján indítson eljárást. Amennyiben gyermek van a családban, ez általában fennáll, ha akár közvetett, akár közvetlen módon kihatott rá az erőszak. Hasonlóképpen fennáll ennek lehetősége, ha a bántalmazó környezete is észlelte a bántalmazást – azaz az elég hangos volt ahhoz, hogy más is hallja. A hivatalbóli eljárásról a hatóság lehetőleg ne mondjon le. Hasonlóképpen kell eljárni akkor, ha a bántalmazott mentességi jogára való hivatkozása a Be 296. § (3) bekezdése szerint korábbi tanúvallomását felhasználhatatlanná teszi.
19. Ha a sértett nem tesz feljelentést, a rendőr nyilatkoztassa arról, hogy ettől függetlenül az eredeti bejelentésében és a tanúvallomásban foglaltakat fenntartja-e, valamint hogy mi az oka arra, hogy nem tesz feljelentést. Ilyen esetekben gyakran kiderül, hogy ugyan a nő szeretné, ha a partnere ellen eljárás indulna, de fél, hogy a partnere újból erőszakos lesz. A nő válaszait a rendőr jelentésben dokumentálja. Erre azért van szükség, hogy a később esetlegesen eljáró hatóságok előtt dokumentálva legyen az erőszak. Ez egyébként önmagában megalapozhatja az előzetes letartóztatás indítványozását, hiszen az ilyen nyilatkozatból világosan kiderülhet, hogy a tanú befolyásolásának, megfélemlítésének nem csupán a lehetősége áll fenn, hanem az már meg is valósult, amivel a bántalmazó az eljárást igen sikeresen meghiúsíthatja.
20. Az intézkedő rendőr a feleket ne csak külön hallgassa meg, hanem külön is tájékoztassa. (Lásd szintén: 1. Utasítás 7. pont.) Ha erre nincsen automatikus lehetőség, a rendőr gondoskodjon a megfelelő körülmények kialakításáról, például a gyanúsítottnak az otthonból való eltávolításával.
21. A kihallgatást lehetőség szerint a kihallgatott személlyel azonos nemű rendőr végezze.
22. Az 1. Utasítás 19. pont a) alpontja az újratraumatizálás elkerülése érdekében fontos szabályt rögzít, amikor előírja, hogy a „lelkileg traumatizált áldozat tanúvallomását videofelvételen kell rögzíteni".
23. A kihallgatás terjedjen ki a korábbi erőszakos bűncselekményekre még akkor is, ha azokkal kapcsolatban eljárás bármely okból nem indítható. A rendőr vegye jegyzőkönyvbe a korábbi erőszakról szóló beszámolót is. A családon belüli erőszak esetén gyakori, hogy a jogalkalmazó úgy tekint az egyes erőszakcselekményekre, mint elszigetelt incidensekre. Ez ellentmond a családon belüli párkapcsolati erőszak természetének és mechanizmusának, mellyel romboló és egyre nagyobb sérelmeket okozó hatást fejt ki. Ezért ez a gyakorlat mind szakmailag, mind a hatékony bűnüldözés és bűnmegelőzés szempontjából helytelen.
24. El kell kerülni, hogy a bizonytalan bevándorlási státuszú sértettek ellen idegenrendészeti eljárás induljon. A bántalmazás elleni védelemre minden, a Magyar Állam területén tartózkodó személynek joga van, így azt attól függetlenül le kell folytatni, hogy időközben kiderül, vagy rendeződik-e az áldozat státusza, vagy hogy az országban való tartózkodással jogszabályt sért-e. E két eljárást el kell

különíteni egymástól, kivéve, ha olyan külföldiről van szó, aki éppen a bántalmazásra tekintettel lehet jogosult fokozott védelemre, menekültként való elismerésre vagy egyéb idegenrendészeti védelmi intézkedésre.

25. A rendőr fókuszáljon az erőszakra, amely miatt az intézkedés megindult, akkor is, ha a sértett alkohol vagy bármely más szer befolyása alatt állónak tűnik. Az azonnali védelmi intézkedést az erőszak miatt kell megtenni, és ahhoz annak az áldozatnak is joga van, aki valamely szer hatása alatt áll, még akkor is, ha annak fogyasztásával törvényt sértett. Hasonlóan: védelemben kell részesíteni a pszichiátriai betegségben szenvedő sértettet is.
26. A rendőrség vizsgálja meg a helyszínen, hogy a bántalmazónak van-e fegyvere. Amennyiben a helyszíni intézkedés során ezt elmulasztotta, de a későbbiekben – a sértett vallomásából vagy egyéb forrásból – adat merül fel arra nézve, hogy a bántalmazónak akár engedéllyel, akár anélkül tartott fegyvere van, a rendőrség intézkedjék házkutatási engedély beszerzésről, és ennek birtokában tartson házkutatást. A helyszínen talált fegyvereket vagy fegyverként használt tárgyat kobozza el.
27. A rendőrség fokozottan figyeljen arra, hogy felhívja a sértett figyelmét adatai zárt kezelésének lehetőségére, különösen ha a sértett új tartózkodási helyre költözik. Amennyiben a sértett ezzel a lehetőséggel nem él, a jegyzőkönyv tartalmazza az okot, amelyet erre a sértett megjelölt.
28. A rendőrség adja meg a sértettnek a rendelkezésre álló összes áldozat- és tanúvédelmi segítséget, hogy ezzel elősegítse partnere fenyegetésétől és bosszújától való védelmét. (Lásd még: 1. Utasítás 21. és 22. pont)
29. A rendőr tájékoztassa a sértettet a távoltartás igénylésének lehetőségéről, az egyéb jogi lehetőségekről, az ügyszámról, az eljáró rendőr nevéről és jelvényszámáról, az eljáró szervről, ügyintézőről, a tervezett további lépésekről, a rendelkezésre álló szolgáltatásokról stb. (Lásd még: 1. Utasítás 21. és 22. pont)
30. A rendőr ne mulassza el megtudni, hogy van-e érvényben távoltartó rendelkezés a bántalmazóval szemben. Ha igen, intézkedjen a távoltartás megszegése miatti eljárás megindításáról.
31. A rendőr a jegyzőkönyvből a sértettnek csak akkor ne adjon másolatot, ha a bántalmazott szerint kifejezetten veszélyes lenne egy ilyen iratot hazavinnie.

6.3.3. Kiskorú tanú vagy sértett

1. Az 1. Utasítás 12. pontja szerint kiskorú tanú jelenléte a családon belüli erőszak során mindig indokolja annak vizsgálatát, hogy megvalósult-e a kiskorú veszélyeztetésének bűncselekménye, és amennyiben igen, akkor hivatalból eljárást kell indítani. A dokumentum felhívja a figyelmet, hogy a kiskorú jelenlétében történő partnerbántalmazás kiskorú veszélyeztetésének minősül.

   A kiskorú jelenlétében folytatott partnerbántalmazás sok szempontból veszélyezteti a kiskorú érzelmi és erkölcsi fejlődését: a gyerek megtanulja, hogy – heteroszexuális kapcsolatokban – a bántalmazott nő nem érdemel tiszteletet, alacsonyabb rendű, mint a férfiak, illetve annak ellenére, hogy a férfi a bántalmazó, a nem bántalmazó szülőre lehet mérges a gyerek. A bántalmazás rombolja a nem bántalmazó szülőnek a gyerekek gondozására való képességét, hiszen a szülő a támadások kivédésével van elfoglalva, és depressziós lehet, vagy PTSD tüneteitől szenvedhet, így a bántalmazó ezen keresztül is veszélyezteti a gyereket. Összességében a partnerbántalmazás elkövetője legtöbbször még azokban az esetekben is veszélyezteti az ugyanazon háztartásban élő kiskorút, amikor a bántalmazás nem a kiskorú jelenlétében történik. Így az esetek túlnyomó többségében a rendőrségnek kiskorú veszélyeztetése ügyében eljárást kell indítania a bántalmazó ellen.

   (Arról, hogy a partnerüket bántalmazó férfi vagy azonos nemű kapcsolatokban a bántalmazó partner milyen módon veszélyezteti a gyerekeket, részletesen lásd a gyermekelhelyezés, szülői felügyeleti jog és kapcsolattartás szabályozása ügyében eljáró szakmáknak szóló 9. fejezetet.)
2. A partnerbántalmazással elkövetett kiskorú veszélyeztetése vizsgálatakor és az ezzel kapcsolatos intézkedések meghozatalakor a rendőr vegye figyelembe, hogy kizárólag a bántalmazó szülő a felelős

a bántalmazás következtében veszélyeztetett kiskorú veszélyeztetéséért. Nem tehető felelőssé a bántalmazott szülő, aki nem hagyta el a bántalmazót, nem védte meg vagy önvédelem során maga is veszélyeztette a gyereket.

Még ha az adott alkalommal a bántalmazó nem is fenyegette meg közvetlenül a sértettet, a sorozatos fenyegetések és a korábbi bántalmazás előtörténete miatt a nem bántalmazó szülő az esetek túlnyomó többségében nincs abban a helyzetben, hogy kilépjen a kapcsolatból, és megóvja gyermekét attól, hogy a partnerbántalmazás a jelenlétében történjen, vagy hogy kivédje a bántalmazónak a gyerekre gyakorolt hatását. Gazdasági okok, lelki terror és megfélemlítés, a nő önbecsülésének, kezdeményező készségének, kapcsolatainak, karrierjének módszeres lerombolása, valamint a környezet, a családdal kapcsolatban lévő szakemberek és a hatóságok tétlensége vezet oda, hogy nők benne ragadnak a számukra és a gyerekek számára káros kapcsolatban.

Amennyiben a rendőrség sikertelen annak feltárásában, hogy melyik szülő a bántalmazó és melyik a bántalmazott, és eljárást indít a bántalmazott ellen is, a gyermek megtanulja, hogy az áldozatokat senki nem védi meg. Azaz a bántalmazás mások szerint rendjén való, éppen ezért a legjobb, ha a bántalmazó oldalára áll, hiszen amikor anyját nem védték meg, akkor nem védték meg őt sem. A rendőrség és egyéb hatóságok ilyen tévedése a párkapcsolati erőszak újratermelésének egyik legbiztosabb eszköze.

3. Amikor a rendőrség a partnerbántalmazással elkövetett kiskorú veszélyeztetése ügyében tényfeltárást végez, nyomoz, a rendőr foglalja jegyzőkönyvbe azokat a körülményeket és a bántalmazó azon cselekedeteit, amelyek a nőt vagy más bántalmazott családtagot – elmondása szerint – a kiskorú veszélyeztetésének eltűrésére, esetleg a gyerek veszélyeztetésére késztették. Amikor a rendőrség a partnerbántalmazás kapcsán kiskorú veszélyeztetése miatt más hatósághoz fordul, adjon tájékoztatást erről.
4. Ha a partnerbántalmazás miatt a menekülő bántalmazott szülő kénytelen hátrahagyni gyerekét, vagy a rendőr jelenlétében a szülők nem tudnak megegyezni a gyerek elhelyezéséről, a rendőrség végzéssel helyezze el a gyermeket a nem bántalmazó szülőnél, és a végzést hajtsa is végre.

   Mivel leszbikus és meleg párkapcsolatokban a törvény nem engedi sem a közös örökbefogadást, sem a partner gyermekének örökbefogadását, ezért elképzelhető, hogy a menekülő szülő hivatalosan nem áll rokoni viszonyban a pár által évek óta közösen nevelt gyerekkel. Ilyen esetekben a rendőrségnek fel kell derítenie, hogy a nem bántalmazó szülő sajátjaként tekint-e a korábban a közös háztartásban nevelkedett gyerekre (örökbe fogadta volna-e, ha arra lett volna lehetősége). Amennyiben igen, helyezze el nála a gyereket, függetlenül attól, hogy hivatalosan ki a gyerek biológiai vagy örökbefogadó szülője.
5. Az Utasítás 42. pontja szerint: „Ha a gyermek felügyelet nélkül marad, vagy testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését családi környezete vagy önmaga súlyosan veszélyezteti, és emiatt azonnali elhelyezése szükséges, a Rendőrség a kiskorú ideiglenes hatályú elhelyezéséről határozhat." Amint a gyámügyi hatóságoknak szóló részben olvasható, a bántalmazók általában számos módon veszélyeztetik a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését. Így a partnerüket bántalmazó férfiaknál és azonos nemű élettársaknál fennáll annak veszélye, hogy az apa vagy szülő aláássa az anya vagy a másik szülő és a gyerek kapcsolatát; merev, tekintélyelvű módon viszonyul a gyerekhez; elhanyagolja és felelőtlenül viselkedik vele; lelki erőszakot követ el a gyerek ellen, és manipulálja őt. Emellett a partnerüket bántalmazó férfiak esetében az átlagosnál nagyobb a gyerek elleni fizikai vagy szexuális erőszak veszélye; fennáll annak veszélye, hogy a gyerek elsajátítja a bántalmazó partnerkapcsolati erőszakhoz vezető nézetrendszerét; hogy az apa vagy az azonos nemű bántalmazó elrabolja a gyereket; illetve hogy új párkapcsolatában vagy a láthatások során erőszakot követ el a volt vagy új partnere ellen, és ezzel újból veszélyezteti a gyereket. Ezért partnerkapcsolati erőszak esetén a gyereket alapesetben a nem bántalmazó szülőnél kell elhelyezni, a partnerét bántalmazó férfinál, élettársnál nem szabad elhelyezni a gyereket.
6. Abban a ritka esetben, ha az anya vagy azonos nemű kapcsolatokban a bántalmazott élettárs lakóhelye

– vagy menekülés esetén várható tartózkodási helye – szélsőségesen veszélyes lenne a gyerek számára, a rendőrség lépjen kapcsolatba a szociális és gyámügyi feladatokat ellátó szervekkel, és kérje fel őket a menekülő szülő lakhatásának megnyugtató rendezésére. Amennyiben nincs lehetőség a szülő számára megfelelő lakhatás biztosítására (vagy esetleg az anya vagy bántalmazott élettárs személye a bántalmazó jelenléte nélkül is veszélyt jelentene a gyerekre), a rendőr a nővel, élettárssal közösen mérje fel, hogy hol lehet átmenetileg elhelyezni a gyereket, ami biztonságos a számára, ahol nem érik a fent felsorolt káros hatások a partnerét bántalmazó férfi vagy partner által, és ahol biztosítható a nem bántalmazó szülő és a gyerek kapcsolatának fenntartása (pl. az anya rokonai, barátai).

7. A gyermekkorú sértettet pszichológus bevonásával, lehetőleg gyermekkihallgató szobában kell kihallgatni, illetve tanúvallomását videofelvételen kell rögzíteni, hogy meg lehessen akadályozni a sértett vagy tanú újratraumatizálását. (1. Utasítás 19. pont)
8. A rendőrség vegye fel a kapcsolatot a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaival, és értesítse a partnerkapcsolati erőszakról, illetve a családon belüli erőszak bármely formájáról. (Lásd még: 1. Utasítás 20. pont) Ennek mérlegelésekor a rendőrnek tisztában kell lennie azzal, hogy a jelzőrendszer értesítése akkor is fontos, ha a gyereket nem éri közvetlen fizikai bántalmazás, csak tanúja a partnerbántalmazásnak. Egyrészt az Utasítás is kiskorú veszélyeztetésének tekinti, amikor a gyerek érzelmi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését az veszélyezteti, hogy tanúja a partnerbántalmazásnak (lásd fentebb). Másrészt statisztikák szerint a partnerüket bántalmazó férfiak sokkal gyakrabban követnek el gyerekbántalmazást, mint a partnerüket nem bántalmazók, így a fizikai és a szexuális erőszak veszélye is nagyobb a gyerekre.
9. Ideiglenes megelőző távoltartás esetén különösen fontos a gyermekvédelmi jelzőrendszer, azon belül is a gyerek oktatási intézményének (iskola, óvoda) értesítése arról, hogy a bántalmazó szülői jogai szünetelnek. Ez kiemelkedő fontosságú, mert a bántalmazók gyakran az oktatási intézményből rabolják el a gyereket a pedagógusok félrevezetésével. Az intézmény értesítésével megakadályozható az emberrablás vagy a kiskorú elhelyezésének megváltoztatása bűncselekménye.

6.4. Bizonyítékok gyűjtése és dokumentálása

6.4.1. A bizonyítékok dokumentálása, gyűjtése a helyszínen

1. A rendőr külön hallgassa ki a sértettet és az elkövetőt, valamint a tanúkat (Utasítás 7. pont).
2. Ha a sértett a rendőr szerint nem erőszakos eseményről számol be, kérdezze meg a nőtől vagy más bántalmazott családtagtól, mit jelent a számára az adott esemény, mi az, ami miatt úgy gondolja, hogy erőszak vagy bűncselekmény történt.
3. A rendőr hallgassa ki a helyszínen tartózkodó kiskorú tanúkat. Jegyezze fel a kiskorú tanúk nevét. Dokumentálja az erőszak gyerekekre tett hatását, a gyerekek érzelmi állapotát.
4. A rendőr jegyezze fel a sértett és a gyanúsított elérhetőségeit, illetve várható tartózkodási helyét.
5. Különösen fontos, hogy a rendőr megfelelő adatokat gyűjtsön a gyanúsítottról, megfelelően kikérdezze, dokumentálja a viselkedését, hiszen majd ő utána kell nyomozni. Egy brit kutatás és a Patent Egyesület jogsegélyszolgálatának tapasztalata szerint gyakori, hogy a rendőrség elsősorban a sértettről kezd adatokat gyűjteni.
6. A rendőr intézkedjen a segélyhívás felvételének megőrzéséről, dokumentálja a jelentésben, hogy milyen lépéseket tett ennek érdekében.
7. Jegyezze fel a sértett és a gyanúsított viselkedését és lelki állapotát. Készítsen ezekről hang-, fénykép- vagy videofelvételt.
8. Jegyezze fel a szakadt ruhát, az elkenődött arcfestéket. Készítsen erről fényképfelvételt.
9. Dokumentálja (feljegyzés, felvétel) a fegyvereket, a fegyvernek használt tárgyakat.
10. Készítsen felvételt a sérülésekről, vagy jegyezze fel azokat, használja a függelékben található, erre való testtérképeket. Kérdezzen rá a nem látható helyen lévő sérülésekre. Jegyezze fel a sértett állítását arról, hogy milyen sérüléseket szenvedett, azok pontos helyével, akkor is, ha azok nem láthatók.

11. Az intim testrészen található sérülés dokumentálását azonos nemű rendőr végezze.
12. Kiemelkedő fontosságú a fojtogatás felmérése és dokumentálása, ugyanis miközben az áldozatok 50%-án nincs látható nyoma, nagyon veszélyes. Egyrészt a következő támadás során halálos lehet, másrészt az adott támadás következményei miatt (pl. vetélés, agyvérzés) hetekkel később is meghalhat az áldozat. A rendőr kérdezzen rá, ismerje fel a jeleit (a hang durvasága vagy hangadási képtelenség, zihálás, nyelési és légzési nehézség, sérülések a nyakon, különös tekintettel karmolások nyomaira, amit a nő saját magán ejtett – ezek az önvédelemről tanúskodnak –, a nyelv megdagadása, a szem, szemhéjak, nyak, arcbőr bevérzése), valamint tájékoztassa az áldozatot a veszélyekről, és gondoskodjon egészségügyi ellátásról. A rendőr kérdezze meg a fojtogatással kapcsolatban:
    a) Érez-e fájdalmat vagy rosszullétet? Hol és milyen mértékűt?
    b) Nehezére esik-e a beszéd vagy a légzés?
    c) Van-e sérülése korábbról?
    d) Terhes?
    e) Van-e a ruha által takart sérülése?
    f) Gyengének érzi-e magát, szédül-e, tart-e attól, hogy elájul?
    g) Elveszítette-e a hólyagja, a végbele feletti uralmat, hányt-e?
    h) A támadó egyik vagy mindkét kezét használta-e?
    i) Elölről vagy hátulról támadott?
    j) Használta-e az alkarját?
    k) Volt-e rajta gyűrű vagy óra?
    l) Mit gondol, meddig szorította a nyakát, fojtogatta?
    m) Mit mondott a támadó mielőtt, miközben vagy miután fojtogatta?
    n) Volt-e halálfélelme?
    o) Sikerült-e valahogy védekeznie?
    p) Sikerült-e a támadónak sérülést okoznia? Hogy és hol?
    q) Mitől maradt abba a támadás?
    r) Próbálta-e már korábban is fojtogatni?[8]
13. Fojtogatás esetén, különösen akkor, ha az elkövető közben az áldozat megölésével fenyegetőzik, szándékos emberölés kísérlete miatt indokolt hivatalból megindítani a nyomozást. Azokban az esetekben is, amelyekben a testi sértés elkövetése közben vagy előtte az elkövető az áldozat megölésével fenyegetőzik.
14. Fegyverhasználat esetén a rendőr kobozza el a fegyvert vagy annak használt tárgyat (pl. kést, baltát), ha engedélyköteles fegyverről van szó, ellenőrizze, hogy rendelkezik-e az elkövető fegyvertartási engedéllyel, és mindezt dokumentálja. Amennyiben nem rendelkezik, meg kell indítani ellene az eljárást engedély nélkül tartott fegyverviselés, illetve annak használata miatt. Amennyiben rendelkezik, az engedély visszavonása iránt kell intézkedést kezdeményezni.
15. Csak idegen nyelven beszélő sértett esetén a rendőrség gondoskodjon tolmácsról. A tolmács ne legyen a sértettel egy háztartásban lakó személy vagy a család közeli ismerőse. Ha nem lehetséges független tolmács alkalmazása, akkor idegen nyelvű írásos tanúvallomást kell felvenni, amelyet később le lehet fordítani.
16. Fogyatékkal élő, beteg, vagy egyéb okból védekezésre csak korlátozottan, vagy egyáltalán nem képes áldozat esetén az eljárást kivétel nélkül szintén hivatalból meg kell indítani, és jegyzőkönyvben rögzíteni a betegség körülményeit.
17. A rendőr kérésre kísérje el a sértettet látlelet készítésére. Hívja fel a sértett figyelmét arra, hogy a látleletet nem neki kell kikérnie és kifizetnie, hanem azt a hatóság ingyen kikérheti.
18. A rendőrség kezdeményezze igazságügyi orvosszakértőnél a sérülések keletkezésére vonatkozó szak-

[8] A fojtogatás felmérésnek módszertanáról lásd a függeléket.

vélemény elkészítését. Rendszeres például, hogy állkapocstörés esetén az áldozatok azt vallják, hogy leestek valahonnan, ugyanakkor az igazságügyi orvosi szakmai tapasztalat szerint ez a fajta sérülés alig jöhet létre más módon, mint erős ökölcsapásra. Ha a sértett meghallgatható állapotban van a helyszínen, az intézkedő rendőr tegyen fel kérdést a sérülés létrejöttére vonatkozóan, és dokumentálja (fényképpel, videofelvétellel vagy a szemrevételezés jegyzőkönyvezésével) a sérülés állítólagos okát, hogy azt a későbbiekben be tudja mutatni a szakértőnek. A tárolóban rendben elhelyezett létra például egyértelműen megkérdőjelezi, hogy az áldozat valóban a létráról esett volna le.

19. Irányítsa tovább a sértettet a partnerkapcsolati erőszakkal foglalkozó szolgáltatókhoz.
20. Gondoskodjon arról, hogy a sérülésekről 2–3 nappal a támadás után újból felvételt készítsenek, hogy a sebet nem, de véraláfutást okozó fizikai erőszak is dokumentálva legyen.
21. Szó szerint jegyezze fel a személyek maguktól tett kijelentéseit is, ne foglalja össze a kijelentést, vagy ne kategorizálja. (Ne azt írja pl., hogy „a gyanúsított sértegette a sértettet", hanem: „kinyírlak, te ribanc".)
22. A kihallgatás érdekében akadályozza meg a gyanúsított és a sértett közti kommunikációt azok elkülönítésével, ideálisan külön helyiségben úgy, hogy ne is láthassák egymást, hogy a gyanúsított ne befolyásolhassa a sértettet.

6.5. Egészségügyi ellátás

1. A rendőr hívjon mentőt, illetve vigye el a sértettet az ügyeletre, ha orvosi ellátásra van szükség.
2. Kérje el és jegyezze fel az orvosi ellátást nyújtó személyek (mentős, orvos) nevét és telefonszámát, és az kerüljön bele a jelentésbe.
3. Dokumentálja és jelentse a sértett panaszát, sérüléseit, az esetleges diagnózist (a dokumentáláshoz segítséget nyújtó testtérkép szabadon sokszorosítható a Függelékből).

6.6. Jelentés

1. Az 1. Utasítás 9. pontja szerint: „A rendőr az intézkedéseiről jelentést készít, amelyet a szolgálat befejezését követően a beszámoltató parancsnokának ad át. A rendőri jelentés tartalmazza:
   a) az intézkedés alapjául szolgáló, családon belüli erőszakkal kapcsolatos esemény részletes leírását; (Vagyis kerüljenek bele a tényfeltárás, bizonyítékgyűjtés során megismert és fent részletezett információk.)
   b) a foganatosított rendőri intézkedések rövid leírását, különös tekintettel az alkalmazott kényszerintézkedésekre;
   c) az alkalmazott áldozatvédelmi intézkedéseket (figyelemfelhívás, tájékoztatás, menedékhelyre kísérés stb.).
2. A rendőr ügyeljen arra, hogy az elkövetett bűncselekmények tényállásának minden elemét dokumentálja.
3. Az előírtakon túl jegyezze fel, hogy lefényképezte-e a helyszínt, a sértettet, továbbirányította-e őt, értesítette-e a mentőket, nyújtott-e elsősegélyt, elkobozta-e a fegyvereket.
4. A jelentéshez csatolja a felvételeket, látleletet, szakértői véleményeket.
5. Akkor is készítsen részletes jelentést a rendőr, ha véleménye szerint nem történt nevesíthető bűncselekmény, annak indoklásával, hogy miért értékelte így az esetet.
6. A (37/2009 OT 22.) ORFK-utasítás 8. pontja szerint a rendőrnek a jelentésben kötelessége beszámolni arról, hogy miért nem alkalmaz ideiglenes megelőző távoltartást, ha erre az intézkedésre nem kerül sor.

6.7. Utólagos nyomozás

Széles körben elterjedt az a nézet, hogy a partnerkapcsolaton belüli erőszak, nemi erőszak és incesztus eseteiben nincsenek bizonyítékok, amelyeket a rendőrség gyűjthetne, illetve nehéz vagy egyenesen lehetetlen nyomozni.

Általánosan bevett gyakorlat, hogy a rendőrség lényegében nem nyomoz ezekben az ügyekben, hanem elsősorban a sértett-tanú (ritkábban az elkövető) vizsgálatára igazságügyi pszichológus szakértőt rendel ki. Valójában a pszichológus felé az az elvárás, hogy eldöntse, megtörtént-e a cselekmény, habár a kirendelés általában azt kéri eldönteni, hogy a sértett-tanú elmondása „élményszerű-e". A pszichológusok többsége vissza is utasítja, hogy ő arról döntene, hogy valami megtörtént-e vagy sem, véleményük szerint ők csak arról nyilatkoznak, hogy olyan-e a beszámoló, mint amilyen várható, ha valakivel erőszak történt. Így könnyen előáll az az állapot, hogy míg a kirendelő hatóságok általában úgy tekintenek a szakértőre, hogy az ő véleményén áll vagy bukik minden, és ezáltal rá hárítják a döntés felelősségét, a szakértők tagadják, hogy ők döntenének: ők csak az „élményszerűséget" vizsgálják.

Valójában a pszichológusok által használt eszközök legtöbbször nem alkalmasak arra, hogy eldöntsék, hogy egy olyan esemény, amelynél nem voltak jelen, megtörtént-e. Kutatások szerint a partnerkapcsolaton belüli erőszak, a nemi erőszak, sőt még az incesztus elkövetőinek sincs semmilyen különleges személyiségjegye, amelyet a pszichológusok által használt tesztekkel azonosítani lehetne. Ezért az a helyes eljárás, ha a rendőrség nem a pszichológusra bízza a történések valószínűsítését, hanem nyomoz.

1. Az Utasítás szerint: „A családon belüli erőszak fogalomkörébe tartozó bűncselekmény alapos gyanúja esetén a nyomozást haladéktalanul el kell rendelni."
2. Amennyiben a nyomozás nem vezet értékelhető bizonyítékokra, a rendőrség használjon titkos adatgyűjtést. Az Utasítás szerint: „amennyiben indokolt és feltételei fennállnak – a titkos információgyűjtés eszköztárát is igénybe kell venni."
3. A nyomozás során a rendőrség kérdezze ki a gyanúsított korábbi partnereit, korábbi kapcsolatból származó gyermekeit, felnőtt gyermekeit, rokonait arról, hogy a gyanúsított erőszakos volt-e velük vagy a korábbi partnerrel.
4. A rendőrség kérdezze ki a párral, családdal és a gyanúsítottal, sértettel, illetve bármelyikük gyerekével kapcsolatban álló segítő szakembereket, oktatási és egyéb intézmények és hatóságok dolgozóit (háziorvos, szakorvos, pszichológus, családsegítő központ, gyámhivatal, iskolai, óvodai pedagógus stb.), valamint a gyanúsított korábbi családjával kapcsolatban álló, a gyanúsított korábbi lakhelye szerinti ilyen tanúkat, hogy tudnak-e arról, hogy a gyanúsított korábban is erőszakot követett el a partnere, korábbi partnere, gyereke ellen. Kérje be ezektől az intézményektől és személyektől az erőszakról szóló esetleges bizonyítékokat, feljegyzéseket, felvételeket, nyilatkozatokat.
5. Amennyiben az előző pontban felsorolt lehetséges tanúk valamelyike a sértett vagy annak gyereke felé fennálló titoktartásra hivatkozva megtagadja a tanúvallomást, figyelmeztetni kell az igazmondási kötelezettségére, és arra, hogy hogy ha nem mond igazat, a hatóság félrevezetése, nyomozás akadályozása miatt eljárás indulhat ellene. Ha a tanú érzékelhetően fél az elkövetőtől, ez az elkövető veszélyességének jele, így fokozott figyelmet érdemel.
6. A rendőrség hallgassa ki a párral, családdal és a gyanúsítottal, áldozattal, gyerekükkel, illetve a gyanúsított korábbi családjával, korábbi párkapcsolatából származó gyerekkel kapcsolatban álló személyeket (szomszédok, családtagok, kollégák stb.), hogy tudnak-e arról, hogy a gyanúsított korábban is követett-e el erőszakot.
7. A rendőrség a bejelentést követően haladéktalanul vagy ahhoz a lehető legközelebbi időpontban tartson házkutatást a családon belüli erőszak, szexuális erőszak, incesztus, zaklatás elkövetőjénél. A bizonyítékgyűjtés terjedjen ki a gyanúsított számítógépére, mobiltelefonjára és egyéb számítástechnikai és kommunikációs eszközeire. Tapasztalataink szerint ezt a fontos nyomozati cselekményt nagyon ritkán végzik el, pedig főleg a szexuális erőszak elkövetőinek lakásán és számítógépén gyakran találhatók bűnjelek, felvételek, az erőszakhoz használt eszközök, zaklató, könyörgő, fenyegető SMS-ek, e-mailek.
8. A párkapcsolaton belüli erőszak nagyon gyakran jár együtt zaklatással, így a rendőrség külön kérdezzen rá a bántalmazott nőnél a zaklatásra, és annak esetén kérje ki a zaklató híváslistáját, e-mailjeit, hallgassa le telefonját, figyelje meg a zaklatót.

9. Ha a látleletből nem derül ki a sérülések keletkezésének oka, a rendőrség hallgassa ki a látleletet kiadó orvost arról, hogy a sérülések alapján valószínűsíthető-e az erőszak, illetve rendeljen ki a sérülések keletkezésének megállapítására orvosszakértőt.
10. Látlelet hiányában hallgassák ki a sértettet ellátó, illetve megvizsgáló egészségügyi személyzetet (mentős, ügyeletes orvos).
11. Készítsenek utólagos felvételeket a sértett sérüléseiről, hogy a 2–3 nap múlva jelentkező véraláfutások is láthatóak legyenek, így dokumentálják a sebet nem okozó ütéseket.

6.8. Eljárás távoltartás megszegése esetén

1. Ha a sértett arról számol be, hogy a gyanúsított ellen távoltartó végzés van érvényben, a rendőrség ellenőrizze a távoltartó végzés meglétét, és vegye őrizetbe az elkövetőt, ha azt megszegte (Rtv. 33. §).
2. A rendőr függetlenül attól indítson eljárást távoltartás megszegése miatt, hogy a gyanúsított a helyszínen maradt-e a rendőrség megérkezéséig.
3. A helyszínről távozott elkövető esetében adjanak ki elfogató parancsot.
4. A rendőr minden esetben készítsen írásos jelentést a távoltartó rendelkezés megsértéséről, és azt csatolja az aktuális aktához.

6.9. Rendőr és egyéb fegyveres testülethez tartozó gyanúsítottak

Azokat a gyanúsítottakat, akik fegyveres testület tagjai, ugyanúgy kezelje a rendőr, mint az egyéb gyanúsítottakat. Így még inkább, ne lépjen velük külön megegyezésre, ne részesítse őket kedvezőbb bánásmódban, még akkor se, ha a gyanúsított a rendőr személyes ismerőse, kollégája, felettese.

6.10. Utánkövetés, intézményi együttműködés, megelőzés

1. Minden rendőrőrs vezessen külön nyilvántartást a partnerkapcsolati erőszak eseteiről.
2. A rendőrségek minden partnerkapcsolati erőszakügy esetében jelöljenek ki egy rendőrt, aki jól ismeri az ügyet, és akinek feladata az adott ügyre vonatkozó nyilvántartás vezetése, az ilyen jellegű ügyek nyomon követése és az ezzel kapcsolatos intézményi együttműködés koordinációja.
3. A partnerkapcsolati, családon belüli erőszak áldozatainak telefonszámát és tartózkodási helyének címét tüntessék fel a segélyhívásokat fogadó ügyeletes látóterében. A hívásokat fogadó ügyeletes kiemelten kezelje a korábbi sértettektől érkező segélyhívásokat.
4. Személyi szabadságot korlátozó intézkedés (előállítás, őrizetbe vétel, előzetes letartóztatás, távoltartás) megszüntetéséről a rendőrség értesítse a családon belüli erőszak áldozatát a bántalmazó szabadlábra helyezését megelőző lehető legkorábbi időpontban (1. Utasítás 11. pont).
5. A rendőrség a személyi szabadságot korlátozó intézkedés megszüntetéséről szóló értesítés érdekében kössön írásos együttműködési megállapodást az ilyen megszüntetést elrendelő hatóságokkal (bíróság, ügyészség). Az együttműködés során ezek a szervek értesítik a rendőrséget a megszüntető határozatról. (Az együttműködési megállapodások kötésének kívánatosságáról lásd az 1. Utasítás 28. pontját.)
6. A rendőrség működjön együtt a bírósággal a megelőző távoltartásokhoz szükséges idézések kézbesítésében. Számos magyar bíróság és rendőrség azt a jó gyakorlatot alakította ki, hogy az ideiglenes távoltartás meghosszabbításáról szóló bírósági tárgyalásra szóló idézést a rendőr az ideiglenes távoltartás kiadásával együtt kiadja a gyanúsítottnak. Ehhez a rendőr kitöltetlen idézéseket kap az ilyen ügyek tárgyalásával megbízott bíróktól, illetve megkapja a bírók órarendjét is. A rendőr az órarend ismeretében a helyszínen rávezeti a tárgyalás időpontját a kitöltetlen idézésre, és ezzel egyidejűleg telefonon értesíti a bírót a tárgyalás időpontjáról.
7. Az 1. Utasítás 13. pontja szerint a körzeti megbízottaknak a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok körében proaktívan fel kell vennie a kapcsolatot a családon belüli erőszak áldozataival. Az Utasítás helyesen fogalmazza meg ezeket a feladatokat. Ugyanakkor indokolt, hogy a rendőrség ne

csak a bántalmazó férfival egy háztartásban élő kiskorúak érdekében, hanem az olyan partnerkapcsolati erőszak esetében is hasonlóan intézkedjen, ahol nincsenek gyerekek. Így a rendőrségnek általában is:

a) „törekednie kell a családon belüli erőszak körébe tartozó látens jogsértések csökkentésére oly módon, hogy az általa ismert családon belüli erőszak áldozataival felveszi a kapcsolatot, tájékoztatja őket a rendelkezésre álló jogi és szociális lehetőségekről, valamint a segítő szervezetek és intézmények elérhetőségeiről;" (1. Utasítás 13. pont, a) alpont)
b) a tudomására jutott, családon belüli erőszakra vonatkozó információkról haladéktalanul köteles jelzést adni (rövid úton, szóban, illetve írásban) a családvédelmi koordinációs szerv, valamint a kiskorú veszélyeztetésére vonatkozó információról a gyermekjóléti szolgálat felé, illetve a gyermekvédelmi jelzőrendszer összes tagja felé; (1. Utasítás 13. pont, b) alpont módosítással)
c) „folyamatos munkakapcsolatot kell tartania a helyi gyermekjóléti és családsegítő szolgálat munkatársaival és – szükség esetén – mindazon intézményekkel, amelyek a család védelmére hívatottak." (1. Utasítás 13. pont, c) alpont)

8. „Valamennyi személy elleni erőszakos bűncselekmény gyanúsítottját tanulmányozni kell abból a szempontból is, hogy veszélyes lehet-e a környezetére, fennáll-e a veszélye családon belüli erőszak elkövetésének. A tanulmányozás a gyanúsított személyi körülményeinek és az ügy jellegének figyelembevételével, a beszerzett információk alapján történjen. Ha az ügyben pszichológus szakértő kirendelésére egyébként sor kerül, az erre vonatkozó kérdést a szakértőnek fel kell tenni. Ha a megállapítások, illetve a szakértői vélemény szerint a családon belüli erőszak veszélye fennáll, megelőzésére a megfelelő intézkedéseket meg kell tenni, továbbá jelzést kell adni a gyermekjóléti szolgálatnak." (1. Utasítás 23. pont)
9. „A kiskorú eltűnése miatt folytatott közigazgatási hatósági eljárás során:
   a) ha családi kötelékből történik az eltűnés, annak tényéről és körülményeiről haladéktalanul értesíteni kell a gyermekjóléti szolgálatot;
   b) vizsgálni kell, hogy az eltűnés összefüggésbe hozható-e családon belüli erőszakkal;
   c) a megkerült kiskorú meghallgatása során tisztázni kell, hogy az eltűnésében családon belüli erőszak közre játszott-e." (1. Utasítás 25. pont)
10. A kiskorú eltűnése miatt folytatott eljárásban ki kell alakítani a gyermek megtalálásának esetére azt az eljárást, amelyben a gyermekvédelmi szervekkel együttműködve biztosítani lehet, hogy a gyermek ne kerüljön vissza bántalmazó szülőhöz. Ugyanebben az eljárásban fel kell mérni, hogy a gyermeknek van-e nem bántalmazó szülője, és ha igen, biztosítani kell, hogy a nem bántalmazó szülő és a gyermek együtt kerülhessen biztonságba. Ha a gyermek a nem bántalmazó szülőjével menekült el, a gyermekvédelmi szervekkel együttműködve garantálni kell, hogy biztonságban tudjanak maradni. A bántalmazás elől elmenekült gyermeket és nem bántalmazó szülőjét nem szabad kötelezni a bántalmazó szülővel való kapcsolattartásra.
11. A rendőr írásban adjon összegyűjtött felvilágosítást a bántalmazottnak a rendelkezésre álló szolgáltatásokról, jogorvoslati lehetőségekről, segítő szervezetekről. Ez lehetőleg ne legyen egy oldalnál hosszabb, és tartalmazza, hogy a megindult eljárásban mi a következő lépés, és az mikor várható, van-e határidő, amit a bántalmazottnak be kell tartani (pl. a távoltartás végett meddig fordulhat bírósághoz).
12. Főszabálynak kell tekinteni, hogy ha a bántalmazás láthatólag (tehát nem orvosi diagnózis szerinti „nyolc napon túl gyógyuló") súlyos sérelmet okozott; ha a bántalmazó a cselekmény elkövetése alatt, előtt vagy után a nő, illetve a gyermek megölésével, öngyilkossággal fenyegetőzött, illetve fojtogatta az áldozatot; valamint ha a „A NAGY 26"-ban vagy a kockázatfelmérésre használt egyéb eszközben háromnál több kérdésre válaszolt az áldozat igennel; és végül, ha a bántalmazottat kórházba kellett szállítani, akkor a megfelelő eljárás az elkövető őrizetbe vétele és előzetes letartóztatásának kezdeményezése.

A következő fejezetekben az ügyészség és bíróság számára szóló ajánlásokban részletesen kifejtjük ezeknek a hatóságoknak a szerepét is. Annyit azonban már itt meg kell jegyezni, hogy az ügyészség számára a legfontosabb tudnivaló, hogy az előzetes letartóztatás, valamint a bántalmazott vagy a rendőrség által kért távoltartás támogatása alapvető feladata: ennek hiányában a rendőrség nyomozó munkája akadályozva van, és az áldozat biztonságának akadályává gyakorlatilag maga az ügyészség válik, még akkor is, ha a rendőrség minden tőle telhetőt elkövet a hatékony beavatkozásra és megelőzésre. Hasonló alapelv érvényes a bíróság tevékenységére: amennyiben ilyen esetben az előzetes letartóztatást, illetve a távoltartást a bíróság nem rendeli el, gyakorlatilag ellehetetlenítheti a nyomozást éppúgy, mint az elkövető felelősségre vonását, és az áldozatok biztonságát. Tekintettel a családon belüli erőszak során évente megölt áldozatok számára – amely gyilkosságok rendre valamely korábbi hatósági fellépést követően történnek, ezzel is igazolva, hogy a nem hatékony fellépés az erőszak esélyét nem csökkenti, hanem növeli –, a *Módszertani útmutató* ajánlása e kérdésben egyértelmű: minél korábbi és minél határozottabb a hatósági válasz, annál biztosabban lehet garantálni a felnőtt- és gyermekáldozatok jogvédelmét és biztonságát. Ez szolgálja egyébként a bántalmazó személy hosszabb távú érdekeit is, mivel ezzel akadályozható meg, hogy eszkalálódó erőszakcselekményei miatt – korlátozás hiányában – egyre súlyosabban büntethető bűncselekmények elkövetőjévé váljon.

7 Ügyészség

A hatóságokra vonatkozó ajánlások között a *Módszertani útmutató* számos ajánlást tartalmaz, amely az ügyészségre is irányadó. A magyar ügyészség mindeddig alig volt nyitott a családon belüli erőszak elleni hatékony fellépés módszereinek kialakításában, illetve az egyéb szervekkel, szervezetekkel való együttműködés kiépítésében. Az ügyészség hazai gyakorlatával kapcsolatban az esetek és a szakmai tapasztalatok alapján a munkacsoport egyelőre elsősorban a tipikus problémák felvázolásáig jutott el, melyeket az alábbiakban megosztunk továbbgondolásra. A fejezet második pontjában a tipikus problémák és nehézségek kezelésére ajánlásokat teszünk a külföldi gyakorlat alapján, mivel nem áll rendelkezésre hasonló jó gyakorlat magyar eljárások nyomán. A külföldi példák azonban semmi olyasmit nem tartalmaznak, ami ne lehetne megvalósítható Magyarországon részben a hatályos jogszabályok alapján, vagy pedig ne lehetne megvalósításukat elősegíteni a megfelelő jogszabályi módosításokkal.

7.1. Tipikus ügyészségi problémák, hiányosságok:

1. A kapcsolat teljes hiánya az ügyészség vagy eljáró ügyész és az ügyfél között. Ez a gyakorlatban általában úgy jelenik meg, hogy a hatóságok felvilágosítják az ügyfelet, hogy nincs szüksége saját ügyvédre – mivel elvileg az ügyészség úgyis őt képviseli, és mivel a sértetti képviselet amúgy sem nyújt túl sok hasznos lehetőséget az áldozat jogainak érvényesítésére az eljárásban –, ugyanakkor az ügyész elzárkózik a személyes kapcsolattól. Ez utóbbi miatt az ügyész szinte kizárólag az iratokból dolgozik, aminek egészen más az eredménye, mint azokban a ritka esetekben, amikor az ügyész nem hárítja el a személyes találkozást. Az iratok gyakran nem tárják fel a teljes eseménysort, hiszen a korábbi hatóság már azon a szűrőn keresztül jeleníti meg az esetet, hogy az ügyészség előre láthatólag mit fog gondolni róla. Jogvédelemi szempontból csupán annyi látszik, hogy az ügyészség kényelmesebbnek, egyszerűbbnek tekinti a személytelen ügyvitelt, ami alkalmatlan a helyzet tényleges felmérésére, és így az áldozatok biztonságának előmozdítására.
2. Nincs kapcsolat a polgári (pl. családjogi) és büntetőügyek között akkor sem, amikor volna rá lehetőség. Ez különösen komoly hibákat eredményez a gyermekeket érintő ügyekben – gyermekelhelyezés, tartásra irányuló perek, kapcsolattartás –, mivel gyakorlatilag láthatatlanná teszi a perek hátterében meghúzódó valódi okokat, és ezzel rendre téves következtetésekhez vezet a perekben. A különböző perek és eljárások közötti kapcsolat feltárását leghatékonyabban az ügyészség tudná biztosítani.
3. Nem alkalmazzák a távoltartást mint magatartási szabályt. Az ügyészség a rendőrség hibás fellépése, illetve a bántalmazott kérelmének – jellemzően félelemből fakadó – hiánya esetén is tudná alkalmazni a távoltartást, amivel nagymértékben előmozdíthatná a bántalmazottak biztonságát. Tekintettel arra, hogy ennek jogszabályi akadálya nincsen, az ilyen eljárás teljes körű hiányának okaira csak alaposabb kutatás tudna rámutatni. A jelek mindenesetre arra utalnak, hogy az ügyészség vagy nem veszi komolyan a párkapcsolati erőszakot, nem ismeri el annak súlyát, vagy az áldozatot teszi felelőssé az erőszakért és a megoldásért is, illetve képzés hiányában nem is ismeri fel az interperszonális erőszak e formáját.
4. 2009-ben országos felmérés mutatta ki, hogy az ügyészség a büntető távoltartásnál rendkívüli mértékben inaktív. A büntető távoltartás első két éves gyakorlatának áttekintése szerint a bíróságok számára a kelleténél nagyobb – mondhatni meghatározó – jelentősége van annak, hogy a távoltartásra irányuló kérelmet az ügyészség támogatja, ellenzi vagy hallgat felőle: mindhárom esetben gyakran indoklás

nélkül. Akár egyetértünk azzal, hogy a bíróságok ilyen mértékben támaszkodnak az ügyészségre e kérdésben, akár nem, tény, hogy az ügyészség szerepe e körben meghatározó. Tehát az ő feladata, hogy a távoltartásra irányuló kérelmeket alaposabban vizsgálja meg, és főképpen jól megalapozott érvekkel, bizonyítékokkal alátámasztva indokolja meg, ha a kérelmet nem támogatja, illetve ha arról nem nyilvánít véleményt.

5. Ügyészségi szakemberek is egyetértenek abban, hogy még a fentebb említett enyhe ügyészségi aktivitáson belül is gyakori, hogy mikor előzetes letartóztatásnak volna helye, az ügyészség csupán távoltartást javasol. Ügyészségi szakértők megállapították, hogy különösen gyakori ez, ha kiskorú van a családban, ilyenkor a bántalmazó láthatási joga és a „gyermek érdeke" a (súlyos bűncselekményt elkövető) szülővel való kapcsolattartásra az a kifogás, amire hivatkoznak az előzetes letartóztatás mellőzése céljából. E gyakorlat rendkívüli károsságát a gyermekre az ügyészségeknek fel kell ismerniük.[1]
6. Az esetek tanulmányozásából arra lehet következtetni, hogy az ügyészség a családon belüli erőszak körében elkövetett bűncselekmények súlyát sokszor szélsőségesen bagatellizálja. Előfordul, hogy az ölési kísérletet a megvalósult tényleges sérelem alapján sorolják be akkor is, ha a megvalósult sérelem enyhe foka csupán a véletlennek vagy az áldozat védekezésének köszönhető, teljességgel figyelmen kívül hagyva a támadás súlyosságát vagy az elkövető valódi – gyakran kinyilvánított – szándékát. A családon belüli erőszak során bekövetkezett emberölések előzményének áttekintése megerősíti ezt a megfigyelést. A meggyilkolt áldozatok többsége ellen ugyanaz az elkövető korábban is követett el olyan cselekményt, amely a megölésére irányult, vagy ennek lehetőségét magában hordozta, és ilyenkor mindig meg is fenyegette az áldozatot azzal, hogy megöli. A fojtogatás külön említést érdemel: ennek alapos vizsgálatára és szigorú szankcionálására ugyanis a legritkább esetben kerül sor annak ellenére, hogy az még „enyhe" formájában is életveszélyes. Az ügyészségnek tehát fokozott figyelmet kell fordítania arra, hogy helyesen mérje fel a párkapcsolati erőszak súlyát, az erőszak elkövetőjének veszélyességét.
7. Olyan családok megítélésekor, ahol bántalmazás történik, az ügyészség – számos más hatósággal egyetértésben – a szülők kollektív bűnösségének elvét részesíti előnyben. A felnőttek tekintetében nem tesznek különbséget az elkövető és az áldozatok között. Nem ritkán a tényleges bántalmazót egyáltalán nem vonják eljárás alá, hanem az anya ellen kezdeményezik azt kiskorú veszélyeztetése miatt azzal az indokkal, hogy nem védte meg a gyerekeket. Az áldozatok ellen indított eljárások hátterében meghúzódó okokról szintén nincsenek pontos adatok, de egyrészt tarthatatlan előítéleteket tükröznek a jogalkalmazói szerv részéről, másrészt feltételezhető, hogy a lezárt ügyek statisztikájának javítását szolgálják. (Lényegesen könnyebb fellépni egy már megfélemlített erőszakáldozat ellen, aki valószínűleg nem rendelkezik a jogi segítséget lehetővé tevő anyagiakkal, mint a bántalmazó ellen. Így a „sikeres" ügyzárás sokkal esélyesebb.) Ennek a megközelítésnek a jogszerűtlensége ugyan nem szorul magyarázatra, a jelek szerint mégis külön fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az erőszak elkövetéséért a jogszabályok szerint az erőszak elkövetőjét kell felelősségre vonni és nem az áldozatot.
8. Az előző pont fényében különösen elfogadhatatlan, hogy az ügyészség szinte sosem észleli hivatalból, hogy az a szülő, amely bántalmazza a másikat, egyúttal a kiskorú veszélyeztetését is elköveti.
9. Furcsa gyakorlat, hogy terhes nő, illetve a három éven aluli gyermek anyjának bántalmazása esetében – bármennyire súlyosan veszélyeztető vagy traumatizáló is volt – meglehetős következetességgel arra jut az ügyészség, hogy nem történt kiskorú veszélyeztetése. A három éves kort a jelek szerint az ügyészségek valamiféle önkényes határként jelölik meg, amely alatt az indoklások szerint a gyermek „olyan kicsi, hogy még úgyse érzékeli vagy fogja fel" az anyja elleni bántalmazást. Ugyanezt a gyakorlatot figyelhetjük meg a gyermek elleni közvetlen erőszak, különösen szexuális visszaélés esetében.
10. Az ügyészségi (és bírósági) gyakorlat azt mutatja, hogy a tényleges gyógytartam a családon belüli erőszak eseteiben egyáltalán nem szerepel szempontként sem a minősítés, sem a büntetési tétel

[1] Hogy a gyerekekre milyen hatással van a partnerét bántalmazó szülővel való kapcsolattartás, arról lásd a 9. fejezetet.

körében. A bántalmazás számos jellemzően hosszú idő alatt gyógyuló következménye (dobhártyasérülések, fogsérülések, szemsérülések, pszichoszomatikus megbetegedések, gége és nyelőcsősérülések stb.) a „gyógytartam" körében egyáltalán nem kerül elbírálásra, ezzel is eltagadva az áldozatok által átélt erőszak valódi súlyát és jelentését.

11. Az ügyészség következetes gyakorlata alapján megállapítható, hogy az áldozatok kímélete (amely a büntetőeljárás egyik fontos alapelve) nem szerepel szempontként. Sőt, az ügyészség rendre folyamodik olyan eljárásokhoz, melyeknek hatékonytalansága nyilvánvaló az ilyen ügyek feltárásában, ugyanakkor épp ennyire nyilvánvalón alkalmas arra, hogy az áldozatot (mint sértett-tanút) az eljárástól eltántorítsa. A szembesítés a legkirívóbb példája az ilyen gyakorlatnak, amelyet az ügyészség úgy a családon belüli erőszak, mint a szexuális erőszak körében következetesen megkövetel a rendőrségtől annak ellenére, hogy régóta egyértelmű, nem lesz eredményes. Bár ismert tény, talán nem árt emlékeztetni arra, hogy az elkövetőnek semmi oka, hogy a szembesítés során elismerje cselekményét. Hiszen érzékeli, hogy az áldozatot a hatóság ugyanúgy kényszeríti, mint ő maga, és hogy az továbbra is meg van félemlítve, miközben az esetek túlnyomó többségében számára az eljárás gyakorlatilag semmilyen hátrányt nem okoz, és nem korlátozza az áldozat befolyásolásában. Ugyanakkor természetesen az áldozatot egy ilyen eljárás hatásosan traumatizálja újra, biztonságérzetét és valós biztonságát csökkenti. Az ügyészségnek tehát fel kell hagynia azzal a gyakorlattal, hogy az ilyen esetekben a sértett és a gyanúsított szembesítését előírja a rendőrség számára, sőt, ezzel ellentétes értelmű ajánlással kell élnie a rendőrség felé.
12. Mint a rendőrségnek szóló útmutatóban kifejtettük, a megfelelő eljárás az elkövető őrizetbe vétele és előzetes letartóztatásának kezdeményezése, ha a bántalmazás láthatólag súlyos sérelmet okozott; ha a bántalmazó a cselekménye alatt, előtt vagy után a nő, illetve a gyermek(ek) megölésével, öngyilkossággal fenyegetőzött, illetve fojtogatta az áldozatot; valamint ha a „A NAGY 26"-ban vagy a kockázatfelmérésre használt egyéb eszközben[2] háromnál több kérdésre válaszolt az áldozat igennel; és végül, ha a bántalmazottat kórházba kellett szállítani. A rendőrség az előzetes letartóztatást gyakran nem is kezdeményezi, mivel az a tapasztalata, hogy az ügyészség azt nem támogatja. Hasonlóképpen, mint azt fentebb jeleztük, ritkán támogatja az ügyészség az áldozat távoltartási kérelmét. Az ügyészség számára szolgáló fontos szabály tehát, hogy úgy az ilyen előzetes letartóztatás, mint a bántalmazott vagy a rendőrség által kért távoltartás támogatása alapvető feladat: ennek hiányában a rendőrség nyomozó munkája akadályozva van, és az áldozat(ok) biztonságának akadályává gyakorlatilag maga az ügyészség válik.
13. Az ügyészségek a családon belüli erőszak (párkapcsolati erőszak, incesztus) esetekben a sértett által benyújtott panaszt rendre semmitmondó, az eredeti határozatot ismétlő formulákkal utasítja el. A panasz érdemi kivizsgálására, a panaszolt döntés érdemi felülvizsgálatára a legritkább esetben van példa.
14. Általános szakértői meglátás, hogy a speciális képzés hiánya hátrányosan hat az ügyészség tevékenységére a családon belüli erőszak körében. Az ügyészek gyakorlatilag nem tudják nyomozni ezeket az ügyeket, az áldozattól várják a bizonyítást, tárgyi bizonyítékot és tanúkat. Következtetéseik könnyen válnak tévessé azokban az esetekben is, amikor rendelkezésre állnak bizonyítékok, mert azokat kevéssé tudják értelmezni Az ügyészségek gyakran nem ismerik fel az áldozat és az elkövető magatartásának árulkodó jeleit, a korábbi látleletek jelentőségét; nem tárják fel, miért vonakodnak a potenciális tanúk vallomást tenni; meglehetősen felületesen és csak formailag, de nem érdemben bírálják el az ilyen ügyekben érkező beadványokat és panaszokat.
15. Hasonló eredményekhez vezet az ügyészség meglehetősen merev elzárkózása a szakmai együttműködéstől és közös képzésektől. A nyitottság e hiánya, mely különösen szembeötlő a hasonló feladatokat ellátó más jogalkalmazó szervek viszonylagos nyitottságához képest, kerékkötője a többi hatóság hatékony fellépésének is.

[2] Lásd a függelékben.

7.2. Ügyészségi jó gyakorlat külföldön – ajánlások

1. Ha az áldozat „visszavonja a feljelentést" – például mentességre vagy egyéb jogilag megengedett okra hivatkozva gyakorlatilag beszünteti az együttműködést a hatósággal –, az ügyet nem zárják le, hanem az eljárást felfüggesztik, és olyankor kérdik meg az áldozatot, vajon tényleg vissza akarja-e vonni feljelentését, amikor nem áll az elkövető befolyása alatt. Ennek figyelemmel kísérése az ügyész feladata.
2. Van olyan nemzetközi gyakorlat is, amely inkább az ügyésznek az eljárás folytatásához való jogára épít: az ügyészség akkor is tovább folytatja az eljárást, ha a sértett-tanú megszűnik együttműködni, és a meglévő bizonyítékok alapján vagy újabb, immár a sértett-tanútól semmilyen formában nem függő bizonyítékok beszerzésével folytatja az ügyet. E gyakorlat megerősítésére szolgál, hogy igen szigorú indoklási kötelezettség áll fenn, ha az ügyet az ügyészség mégsem kívánja folytatni. (Ugyanilyen súlyos indoklási kötelezettség terheli a rendőrséget is hasonló esetben – tehát ha nem kezdeményez távoltartást vagy előzetes letartóztatást, illetve ha nem veszi őrizetbe az elkövetőt –, mely gyakorlatot a rendőrségre vonatkozó ORFK-utasítások helyesen átvesznek.)
3. Az ügyészség feljegyzi és az ügy irataihoz csatolja az összes olyan körülményről szóló dokumentációt, amely indokolja, illetve megmagyarázza az áldozat fenti döntését, valamint feltérképezi és dokumentálja azokat a részleteket is, amelyeket az áldozat együttműködése nélkül is fel lehet tárni.
4. Ha van gyermek a családban, és az iratok nem tartalmaznak semmit arról, hogy mit mondtak a gyerekek a nyomozás, kihallgatás, kiszállás során, akkor az ügyésznek meg kell kérdeznie a gyermekeket.
5. Amennyiben az eljárás későbbi szakaszában fény derül olyan körülményre, amely a rendőrségi nyomozás során nem kapott kellő figyelmet vagy fel sem tárták, az ügyészség fokozott figyelemmel vizsgálja, hogy az módosítja-e a javasolt minősítést, vagy más módon kihathat-e az áldozatok biztonságára, illetve jogvédelmére.[3]
6. Az áldozatoknak kirendelt védő jár, és a kirendelt védők felügyelete az ügyészek feladata. Lehetőleg biztosítaniuk kell, hogy családon belüli erőszak ügyekben végig ugyanaz a védő járjon el, kivéve, ha nyilvánvalóan nem jól képviseli az áldozat érdekeit.
7. Egy angol kutatásban részletesen megvizsgálták a vádemelést elutasító ügyészi határozatokat, és azt találták, hogy alábbi hibák és hiányosságok rendre megjelentek bennük:
   a) fogalmazási, nyelvtani, helyesírási hibák;
   b) ugyanazoknak a hibáknak a másolása újabb levelekbe;
   c) nehezen érthető zsargon használata;
   d) indoklás hiánya, amiből úgy tűnt, hogy önkényesen ejtették a vádat;
   e) személytelen hangnem;
   f) szabványformula, amelyet nem az üggyel foglalkozó ügyész ír;
   g) a tények és jogszabályok hosszadalmas sorolása, a döntés indoklása nélkül;
   h) támogató szolgáltatásokról szóló információ hiánya;
   i) nem adtak felvilágosítást a végzésekben az ügyfél számára a további lépésekről – arról sem, hogy ugyan az adott esetben az eljárás megszűnik, az áldozat újra fordulhat a rendőrséghez;
   j. nem tartották meg a végzést (vagy az arról szóló leveleket).

   A fenti hibák és hiányosságok kiküszöbölésére külön figyelmet fordítottak. Az ügyészségi határozatok hasonló átfogó vizsgálatának Magyarországon is helye volna, és az eredmények alapján további ajánlásokat lehetne megfogalmazni.
8. A családon belüli erőszak ügyészi kivizsgálására számos országban speciális egységet alakítottak ki.
9. A speciális képzés minden jó gyakorlattal rendelkező országban általános, és az ilyen ügyekkel foglalkozó ügyészek számára kötelező.

[3] Ilyen eset volt például néhány évvel ezelőtt, amikor a bántalmazó által az áldozatok sérelmére megvalósított fojtogatás egyáltalán nem kapott figyelmet az eljárás során, annak ellenére, hogy a kiérkező rendőrök annak nyomait észlelték és jegyzőkönyvezték. Az ügyészség (és a bíróság) e körülményt nyilvánvaló jelentősége ellenére teljesen figyelmen kívül hagyta. Az esetben a fojtogatás ellen védekező és testi sérülést okozó áldozatot ítélték el.

8 Bíróság

A bíróságok számára összeállított ajánlások alapját az a kézikönyv[1] képezi, amelyet a washingtoni legfelsőbb bíróság adott ki a bírák képzésére. Ezt egészítette ki a munkacsoport további anyagokkal a magyarországi jogszabályok és a jelenlegi helyzet alapján. A bíróságnak szóló fejezetben szerepelnek olyan alapismeretek is, melyek a *Módszertani útmutató* által megcélzott többi szakma oktatási anyagainak már részét képezik, a bírósági jogalkalmazásban azonban annyira szembeötlő a hiányuk, hogy feltételezhető, a bírák oktatásában még semmilyen formában nem kaptak helyet. Így a fejezet önállóan is alkalmas a bírósági munka hatékonyságának növelésére, bár a bírósági munkatársak számára hasznos lehet, ha a többi fejezetben foglaltakkal is megismerkednek, és viszont: az e fejezetben tárgyalt alapismeretek ismételt elolvasása a többi szakma gyakorlói számára is ajánlott.

8.1. A partnerkapcsolati erőszakkal kapcsolatos alapismeretek

8.1.1. Mi a partnerkapcsolati erőszak?

A partnerkapcsolati erőszak (amelyet gyakran neveznek családon belüli erőszaknak, feleségbántalmazásnak, hozzátartozók közötti erőszaknak stb.) megértéshez fontos ismerni annak jogi és viselkedéses definícióját. Mindkettő meghatározza a bántalmazó és a bántalmazott közötti kapcsolatot és az erőszakos magatartásformákat. A viselkedéses meghatározás szélesebb, mint a jogi, akár az elkövető és az áldozat közötti viszony, akár a figyelembe vett erőszakos cselekmények tekintetében. A jogalkalmazó számára azért fontos megismerni a viselkedéses definíciót, mert ez segíthet megérteni a – jog szűkebb meghatározása szerinti bűncselekmények mellett elkövetett – szélesebb értelemben vett jogsértéseket, a mögöttes folyamatokat, a családon belül elkövetett bűncselekmények összefüggésrendszerét.

A partnerkapcsolati erőszak a viselkedéses **meghatározás** szerint
- az erőszakos és kényszerítő viselkedések mintázata,
- ideértve a fizikai, szexuális, pszichológiai erőszakot és a gazdasági kényszerítést,
- amelyet felnőttek vagy kamaszok használnak intim partnerük vagy más bántalmazott ellen.

A párkapcsolati erőszak során használt taktikákra számos példa található a *Miért marad?* című kiadványban, alább a *Módszertani útmutató* könnyebb használhatósága érdekében csupán néhány példát idézünk:

Fizikai erőszak
Ezt a legkönnyebb felismerni, és az erőszaktípusok közül általában szinte csak ez kerül jogi elbírálásra. Köpés, bökdösés, a másik személy megrázása, megragadása, ellökése, tárgyak dobálása, ütés tenyérrel vagy ököllel, a másik feltartóztatása, lefogása, fojtogatás, tárgyakkal való ütés, fegyver használata stb.

Szexuális erőszak
Lelki nyomásra, kényszerítésre vagy fizikai erőszakra végrehajtott szexuális jellegű cselekmény. A nemi erőszak minden formáján kívül ide tartozik a keresetlen szexuális érintés, a kényszerítés másokkal való bármilyen szexuális tevékenységre és szexuális tartalmú filmek nézésére, azaz bármely olyan tevékenység, amelynek a szexualitáshoz köze van, és azt az áldozat nem akarta.

[1] Washington State Gender and Justice Commission (2006)

Lelki erőszak
Mások, vagyontárgyak vagy háziállatok elleni erőszak; az áldozat, a gyerekek vagy mások elleni erőszakkal, öngyilkossággal való fenyegetés; ordibálás; zaklatás és túszejtés; az áldozat elszigetelése a családjától, barátaitól, közösségétől, kultúrájától, pontos információtól; fizikai vagy pszichológiai módszerekkel az áldozat önértékelésének és képességeinek aláásása; az áldozat megalázó cselekedetekre való kényszerítése; az áldozat tevékenységeinek kontrollálása; „engedmények" és „büntetések" kiszámíthatatlan adagolása.

Gazdasági erőszak
A pénz feletti teljes kontroll gyakorlása; a család megtakarított pénzének elköltése; a család anyagi fenntartásához való hozzájárulás megtagadása; rejtett pénzforrások fenntartása; közös javak rongálása; azoknak az erőforrásoknak az aláásása, amelyekre az áldozat támaszkodhat (pénz, önálló jövedelmet biztosító munka, társadalombiztosítás, utazás, gyerek óvodai, bölcsődei ellátása, bébiszitter, lakhatás stb.).

A gyerekek felhasználása az áldozat irányítására
A gyerekek kikérdezése az áldozat viselkedéséről, kapcsolatairól, életéről; kényszerítésük arra, hogy részt vegyen a felnőtt áldozat lelki vagy fizikai bántalmazásában; azok túszként való felhasználása; a láthatások felhasználása arra, hogy az elkövető zaklassa, irányítsa, ellenőrizze az áldozatot; a felnőtt áldozat szülői képességeinek aláásása; viták és fizikai erőszak a láthatás, gyerekelhelyezés kapcsán; hamis bejelentések a gyerekvédelemhez; a gyerek(ek) bántalmazása (testi, lelki vagy szexuális), illetve elhanyagolása láthatások alkalmával.

8.1.2. A párkapcsolati erőszak elkövetői és áldozatai különböző kapcsolatokban

A partnerkapcsolati erőszak olyan kapcsolatokban történik, ahol a felek ismerik egymást. A Ptk. 685. §-ának b) pontja szerinti hozzátartozón kívül a felek lehetnek volt házastársak vagy élettársak, együttélés nélkül bensőséges kapcsolatban álló személyek e kapcsolat fennállása alatt vagy az ilyen kapcsolat megszakadása után, bensőséges kapcsolat kialakítására törekvő, de a másik fél részéről elutasított személy, gyámság vagy gondnokság alá tartozó személy, közös háztartásban rendszeresen, illetve időszakonként együtt élő más személy. Tehát a felek lehetnek jelenlegi vagy volt partnerek, és lehet, hogy van gyerekük, de az is lehetséges, hogy nincs. A kapcsolat lehet heteroszexuális, meleg vagy leszbikus, és lehet hosszabb vagy rövidebb ideje tartó. A párkapcsolati erőszak tipikus magatartásait akár olyan bántalmazó is elkövetheti, aki csak szerette volna, ha párkapcsolat alakul ki közte és az áldozat között, de utóbbi azt elutasította, így a kapcsolat valójában sosem jött létre. A partnerbántalmazás történhet kamaszok vagy egy kamasz és egy felnőtt között is. Ezekben az esetekben is a felnőttekre jellemző erőszakos és kényszerítő minták jellemzőek. Az elkövetők és áldozatok jellemzőiről alább még részletesen írunk.

A tipikus magatartásformák meghatározó eleme nem az, hogy az áldozat és az elkövető közti kapcsolat milyen, hanem hogy az elkövető mennyire hisz abban, hogy joga van egy másik ember élete, magatartása, gondolatai vagy akár érzelmei fölött kontrollt gyakorolni, és hogy szerinte mennyire van joga ahhoz, hogy a másik személy magatartását ő értékelje aszerint, hogy az az elvárásainak megfelel-e. Ennek az értékelésnek az alapján pedig mennyire hiszi azt, hogy joga van „jutalmazni", illetve „büntetni" egy másik személyt. A partnerkapcsolati erőszak elkövetője általában azt hiszi, hogy a fentiekhez teljes mértékben joga van, és e hitének megfelelően cselekszik. Mivel igen ritkán kap olyan visszajelzést, hogy ehhez még sincs joga, az idő előrehaladtával a partnerkapcsolati erőszak elkövetésére hajlamos személy e hiedelmeiben megerősödik, és az erőszakot egyre bátrabban folytatja. Ezért a partnerkapcsolati erőszakban az ún. erőszakkitörések (az egyes erőszakos megnyilvánulások) jellemzően súlyosbodnak és sűrűbbé válnak. Így a minél korábbi hatékony szankcionálás az egyetlen olyan módszer, amely a párkapcsolati erőszak elkövetőjét – annak jogosultságtudatát csökkentve – arra serkenti, hogy magatartását megváltoztassa.

8.1.3. A partner feletti állandó ellenőrzés lehetősége

Az ismeretlenek által elkövetett erőszak és a partnerkapcsolati erőszak hatásai sok szempontból hasonlóak. Például fizikai erőszak esetén mindkettőnél sérülés keletkezik. Ugyanakkor partnerkapcsolati erőszak esetén a trauma hatása sokkal erősebb, mivel a bántalmazott ismeri a bántalmazót. A családon belüli erőszak elkövetője állandóan hozzáfér a bántalmazotthoz, ismeri annak napi tevékenységeit, fizikai és lelki értelemben is folyamatos ellenőrzést gyakorolhat az áldozat élete felett a támadást követően is. Az ismeretlenek közötti erőszak elkövetőinek általában nincs lehetősége az áldozat ilyen további ellenőrzésére. Ez a tényező erőteljesen befolyásolja a bántalmazó és a bántalmazott viselkedését is a büntető- vagy polgári peres eljárások során, amint később tárgyaljuk.

8.1.4. A partnerbántalmazás mögött álló társadalmi felhatalmazás és támogatás

A legtöbb bántalmazó úgy gondolja, hogy jogosan ellenőrzi és irányítja partnerét. Gyakran ezt a környezet is támogatja: a családon belüli erőszakot általában enyhébben ítéli meg a környezet, sőt a jogalkalmazó is, így közel sem kell olyan társadalmi elítélésre számítania egy a partnerét akár súlyosan bántalmazó személynek, mint annak, aki idegent támad meg. Emiatt a bántalmazottak olyan akadályokba ütköznek, amelyek a kapcsolatban való maradásra késztetik őket, vagy máshogy gyengítik önvédelmi képességüket.

8.1.5. Gyerekek a partnerbántalmazásban

A partnerbántalmazás viselkedési meghatározása a felnőttek vagy kamaszok közötti erőszakot helyezi előtérbe, ugyanakkor a legtöbb párkapcsolati erőszak egyben a bántalmazottal egy háztartásban élő gyerekek veszélyeztetését is jelenti, hiszen a gyerekek jelenlétében zajló erőszak fenyegetést jelent a gyerekek számára is, illetve a bántalmazott által elszenvedett bántalmazása aláássa annak szülői képességeit. Sok bántalmazó ezen felül eszközként használja a gyerekeket a nő zsarolására, bántalmazására. (Erről részletesebben lásd alább és a szülői felügyeleti jogról, gyerekelhelyezésről, kapcsolattartásról szóló 9. fejezetet.)

8.1.6. A partnerbántalmazás folyamatjellege

Minden bántalmazási esemény az előzőekre épül, és további alkalmaknak készíti elő a talajt. A bántalmazás minden eleme, eseménye hatással van a többire. Ez az egymásra hatás egyazon eseményen belül is jelentkezhet, például amikor a bántalmazó szóbeli, lelki erőszakkal vegyíti a fizikai erőszakot. A szóbeli és fizikai erőszak együttes alkalmazása a bántalmazott ellen számos lelki folyamatot indít be, a fizikai erőszak egyben mindig lelki erőszakot is jelent. Az erőszakfajták váltogatása, fokozódása és kiszámíthatatlansága összességében úgy hat, mint amit a menekültjogban „kumulatív hatás"-nak ismernek el: a „kisebb", akár büntetőjogi mértéket el sem érő erőszakok összességükben a súlyos erőszakhoz mérhető eredményt produkálnak és jogos rettegést hoznak létre az áldozatban. A későbbiekben kifejtjük e jellemzőnek a jogi relevanciáját, amely jelenleg nem jelenik meg a jogszabályokban, és ezért általában a jogalkalmazásban sem.

8.1.7. Mások, háziállatok vagy vagyontárgyak elleni erőszak a bántalmazott feletti hatalom demonstrálása céljából

Úgy tűnhet, a bántalmazó néha a gyerekeket, a tárgyakat vagy a háziállatokat támadja, amikor valójában a partnere feletti hatalom demonstrálása a cél. A többi alárendelt általában a partnernek is „alárendeltek", jellemzően olyan személyek, állatok vagy tárgyak, akikért vagy amelyekért a bántalmazott valamilyen felelősséggel tartozik – akár társadalmi elvárások szerint, akár konkrétan, akár csak a bántalmazó világnézete szerint. Az ilyen típusú erőszak jellemzően azt a célt szolgálja, hogy a bántalmazottat (aki itt célzott, közvetett áldozat) rávegye valamire, büntesse vagy elérje, hogy mások (pl. hatóságok) megbüntessék. Ez a fajta erőszak megnyilvánulhat a gyerek elleni fizikai vagy szexuális erőszakban, bútorok összetörésében, a felnőtt áldozat háziállatának kínzásában, megölésében, a gyerek láthatásával kapcsolatos visszaélésekben stb. Ezekben a helyzetekben természetesen nemcsak (sőt, látszólag nem is elsősorban) a felnőtt bántalmazott sérül, hanem valaki vagy valami más is, a cselekmény mégis a partner bántalmazásának mintázatába illeszkedik.

8.1.8. Lelki erőszak szóbeli támadások révén

A fizikai erőszakkal kombinált szóbeli bántalmazás azért hatásos, mert a bántalmazottak korábbi tapasztalataikból tudják, hogy a bántalmazó be is váltja a fenyegetéseit. A fizikai erőszaknak akár egyetlen korábbi megnyilvánulása is elég ahhoz, hogy a bántalmazó ilyen fenyegetettséget hozzon létre. Nem ritka, hogy a bántalmazók már azzal engedelmességet tudnak elérni a partnerüknél, hogy emlékeztetik a korábbi erőszakra. A szóbeli támadások ilyenkor e fenyegetettség felkeltésével lelki erőszakot valósítanak meg, mivel hatékonyan előhívják a trauma emlékeit.

8.1.9. Szeretetbombázás

A családon belüli erőszak elkövetői a hadifoglyok őreihez hasonlóan váltogatják az erőszakot a kényeztetéssel (például virággal, ajándékkal, a gyerekekre irányuló figyelemmel, ígérettel, hogy a férfi megjavul, segítséget kér). Egyes bántalmazottak azt hiszik, a bántalmazásnak vége. Valójában az ilyen szeretetbombázásnak mind az időzítése, mind egyéb jellemzői rávilágítanak, hogy a bántalmazók tudatában vannak annak, mikor kell és mennyire „szükséges" ezt a módszert alkalmazniuk ahhoz, hogy az áldozat ne lépjen ki a kapcsolatból: általában azon a határon, amikor a bántalmazott elhagyná a kapcsolatot, taktikát változtatnak a körülményeknek leginkább megfelelő módon. Ez megnyilvánulhat abban, hogy csupán visszavesznek bántalmazó magatartásukból, vagy megnyilvánulhat a fent említett aktív, pozitív magatartásokban, sőt, az sem ritka, hogy a repertoárnak része a bántalmazó saját sebezhetőségének, érzékenységének kihangsúlyozása, melyben az áldozat megértését és segítségét vagy külső szakember segítségét kéri, vagy ezt helyezi kilátásba. Bár külső szemlélő számára ezek a módszerek gyakran átláthatóak és az agymosás látható jegyeit viselik, az áldozat számára – az erőszakciklus többi eleme és a társadalmi elvárások miatt – ez sokáig nem lehet világos, így e technikák általában elég sokáig alkalmasak arra, hogy maradásra késztessék.

8.1.10. A felek egyenlő felelősségének mítosza – a „kölcsönös" bántalmazás

Egyesek helytelenül úgy gondolják, hogy a bántalmazó és a bántalmazott egyenlőképpen erőszakos, az egyik tettleg, a másik szóban. Valóban vannak olyan bántalmazottak, akik sértegetik a bántalmazót, ez azonban nem elegendő kritérium annak eldöntésére, hogy a sértegetés valóban bántalmazottá teszi-e a másik felet. Ha mégis így van, akkor sem elegendő e kritérium annak megállapítására, hogy a bántalmazás kölcsönös és egyenrangú. Egyes elméletek szerint létezik kölcsönös bántalmazás. Ugyanakkor a körültekintő tényfeltárás a legtöbb esetben azt mutatja ki, hogy az egyik fél az elsődleges fizikai bántalmazó, és a másik fél pedig önvédelemből követ el erőszakot (pl. a nő akkor karmolja, harapja vagy szúrja meg a férfit, amikor az fojtogatja), illetve hogy az egyik fél sokkal súlyosabb erőszakot követ el, mint a másik (fojtogatás szemben a karmolással). Előfordul, hogy a bántalmazott úgy alkalmaz fizikai erőszakot, hogy megvédje magát a krónikus bántalmazástól, hogy bántalmazójának védekezésre képtelen helyzetét használja ki. Az ehhez a „megoldáshoz" vezető út részletes elemzésére itt nincs mód, az ismert esetek tényei alapján tudható, hogy erre olyankor kerül sor, ha két feltétel van jelen az áldozatok életében: a bántalmazók hosszan tartó módszeres erőszaknak tették ki őket, és a hatóságoktól való többszöri segítségkérésük ellenére sem kaptak semmiféle védelmet vagy támogatást. Mivel az ilyen helyzetekben nem egy közvetlen erőszakos támadás elleni fellépés valósul meg, a magyar jogalkalmazók csak rendkívül ritkán mérlegelik az önvédelem megállapításának lehetőségét ezekben az ügyekben. Ajánlásunk egyértelműen az, hogy az ilyen ügyekben különösen fontos az eseményeket kontextusukban vizsgálni – nemcsak a konkrét vádlott cselekményének valódi és igazságos megítélése miatt, hanem azért is, mert a hatóságok, szociális szervek és intézmények felelőssége elsikkad, amennyiben kizárólag a bántalmazott viseli a felelősséget az ő mulasztásaikért is.

A bántalmazás jól meghatározott kritériumok szerint megkülönböztethető a kölcsönös bántástól. E kritériumok leglényegesebb eleme, hogy a bántalmazott személyek félnek. A bántalmazás megállapítása esetén is tovább lehet menni a kritériumok mentén, és meg lehet különböztetni elsődleges és másodlagos támadót. E kritériumok kidolgozására a jogalkalmazók hétköznapi gyakorlati munkájának megkönnyí-

tése miatt volt szükség az Egyesült Államokban (a kettős letartóztatások elharapózásának megakadályozása miatt), és ez az 1990-es években megtörtént. Az elődleges és másodlagos támadó viszonylag gyors megkülönböztetése szintén azon az egyszerű elven nyugszik, hogy a szisztematikus erőszak áldozatairól tudni lehet, hogy félnek, míg a bántalmazók nem félnek, és nem mutatják a PTSD jellemző tüneteit. Nem minden erőszakáldozat reagál ugyanúgy az erőszakra (előfordulhat, hogy nem látszik az áldozaton, hogy fél vagy hogy PTSD[2] tünetei lennének); a rendszeres erőszaknak kitett személyek nem ritkán megkísérelnek visszavágni, vagy valamilyen módon visszanyerni a kontrollt maguk felett. Ennek módszerei lehetnek olyanok, amelyekkel a jogalkalmazó nem ért egyet, azonban elsődleges feladata mégis az, hogy a módszeres bántalmazást az elsődleges támadó részéről megakadályozza.

További fontos szempont, hogy a fizikai erőszak és a sértegetésben megnyilvánuló szóbeli erőszak közé nem tehető egyenlőségjel. Már csak azért sem, mert kutatások egyértelműen alátámasztják a bántalmazottaknak azt a mindennapos tapasztalatát, hogy a fizikai bántalmazók mindig használnak szóbeli erőszakot is (az egyenlőség tehát már itt megdől). A fizikai bántalmazást elkövető férfiakról pedig kimutatták, hogy szóban is erőszakosabbak, mint a bántalmazottak vagy a nem bántalmazó férfiak és nők.

Tekintettel arra, hogy a két félnek teljesen eltérőek a céljaik is, nem meglepő módon a bántalmazó kapcsolat megszakadása után az addig lelki bántalmazónak tűnő nők, illetve egyéb bántalmazott családtagok abbahagyják a „lelki bántalmazást", míg a bántalmazó férfiak tovább folytatják az erőszakot, amennyire lehetőségük van rá. Mivel a bántalmazottak általában a kapcsolaton belül tapasztalható egyenlőtlenség vagy a felettük gyakorolt kontroll ellen lázadnak, az általuk a kapcsolatban megvalósított szóbeli (vagy akár esetleges fizikai) erőszak abbamarad a kapcsolat felbomlásával. A bántalmazók az egyenlőtlenség és a másik feletti uralom létrehozása vagy fenntartása érdekében erőszakosak, és ennek megfelelően a kapcsolat felbomlása után gyakran tovább folytatják, sőt, akár fokozzák az erőszakot, hogy megtorolják a másik fölötti hatalmuk elvesztését vagy megpróbálják azt helyreállítani. A kapcsolat felbomlása utáni zaklató vagy erőszakos magatartás tehát igen jó indikátora visszamenőlegesen annak, hogy a kapcsolatban ki volt az ún. elsődleges bántalmazó. A kölcsönös bántalmazás a leszbikus és meleg párok esetében is nagyon ritka, és nem jellemző az idősek, a beteg családtagok vagy az egyéb kiszolgáltatott helyzetben lévő családtagok esetében sem.

8.2. A partnerbántalmazás kockázatai

A párkapcsolati erőszak, mint ismert, potenciálisan halálos. Ez különösen megdöbbentő annak fényében, hogy a nemzetközi tapasztalatokból mára kiderült, a korai hatékony és határozott beavatkozás képes a halálos esetek számát nagymértékben csökkenteni, vagy akár teljesen megakadályozni a gyilkosságokat. A kutatások szerint a bántalmazott nők számára legveszélyesebb a válási szándék bejelentését követő időszak, ideértve a válást és az azt követő néhány évet. Amerikai statisztikák szerint az elvált vagy a külön élő nőket bántalmazta leggyakrabban volt partnerük. Egy kutatás szerint a a bántalmazóval való szakítás hétszeresére növeli annak valószínűségét, hogy a bántalmazó férfi megölje a bántalmazott nőt. Főleg a válást követő két hónapban mutatható ki statisztikailag a gyilkosság kockázata. Ezek az eredmények valószínűleg igazak a leszbikus és meleg kapcsolatokban elkövetett bántalmazásra is. Mindezek miatt fokozott jelentősége van annak, hogy a bíróság helyesen mérje fel az elkövető cselekményeinek tényleges súlyát, veszélyességét, és ennek megfelelően szankcionálja a cselekményt.

Mivel a partnerkapcsolati erőszak előfordulása igen magas, a bíróságoknak az összes családjogi ügyben érdemes szűrést végezni a partnerkapcsolati és gyerekek elleni erőszak azonosítására. Ha kiderül, hogy erőszakról van szó, a bíróság végezzen szűrést annak kiderítésére, hogy melyik fél az elsődleges bántalmazó. Ha kiderül, hogy a kapcsolatban erőszak gyanítható, helye van a kockázatelemzés elvégzésének, ha gyerek is van, akkor ennek helye van az ő vonatkozásában is.

A veszélyesség helyes felmérésének fontosságával, módszereivel és az ez által elérhető biztonsággal a

[2] Poszttraumás stressz rendellenesség; lásd erről bővebben Herman (2003).

jelen útmutató 4.1. és 4.3. fejezete foglalkozik részletesen. A gyerekeket is érintő párkapcsolati erőszak esetén a kockázatelemzés sajátos szempontjait a gyermekvédelmi szakmáknak szóló 9. fejezetben lehet megtalálni.

8.3. A családon belüli erőszak szabályozatlan fajtái

A partnerkapcsolati erőszak jogi meghatározása számos ponton nem fedi le a bántalmazók tényleges viselkedését. A partnerkapcsolati erőszak jogi meghatározását a hozzátartozók közötti erőszak esetén alkalmazható megelőző távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény tartalmazza. Az erőszak meghatározását ezen kívül az anyagi büntetőjog és kisebb mértékben a szabálysértési jog szolgáltatja. Mivel a megelőző távoltartásról szóló törvény nem büntetőjogi törvény, az abban foglalt meghatározásokat a büntetőjogi definíciók szűkítik abban az esetben, ha a megelőző távoltartást követően bármilyen büntetőeljárást kíván indítani a bántalmazott. Emellett fontos felismerni, hogy az anyagi büntetőjog és a szabálysértési jog nem fedi le a családon belüli erőszak jelenségét, mivel a szabályozott tényállások sem kimerítően, sem pontosan nem ragadják meg a családon belül elkövetett jogsértések formáit és jellemzőit.

A családon belüli erőszak formái közt a szakirodalom megkülönböztet testi, lelki, szóbeli, szexuális és gazdasági erőszakot. Mindegyik típusnak számos megnyilvánulási formája létezik, s ezek közül jó néhány kívül esik a hatályos joganyagon. A PATENT Egyesület jogsegélyszolgálatának és a NANE Egyesület telefonos szolgálatának, valamint a munkacsoportban részt vevő jogvédelmet ellátó további intézmények (OKIT, Áldozatsegítő Szolgálatok, menedékszolgáltatást nyújtó anyaotthonok stb.) tapasztalatai szerint az alábbi erőszakos magatartásokat jelenleg nem büntetik.

Fenyegető zaklatás: a Btk. 176/A. § nem terjed ki az áldozatok által gyakran elszenvedett jogi zaklatásra, ami a volt partner értelmetlen és alaptalan jogi procedúráknak való rendszeres alávetését foglalja magában (eljárások kezdeményezése gyámhatóság, adóhatóság, egészségbiztosítási intézmények előtt, törvényességi felügyeleti eljárás indítása, lejáratás rokonok, ismerősök, munkáltató előtt), de ugyanígy kívül reked a tényálláson az internetes visszaélés is, pl. áruk, szolgáltatások rendelése a zaklatott személy adataival visszaélve. Nem veszi figyelembe a törvény az olyan zaklató elkövetési magatartásokat, melyek megjelenési formájukban nem bántóak, de egyértelműen zaklatásnak minősülnek, ha nem önmagukban, hanem kontextusban és az áldozatra gyakorolt romboló hatás szempontjából vizsgáljuk őket. Így például nem minősítette az ügyészség zaklatásnak azokat az sms-eket, melyek formálisan a közös gyerekkel történő kapcsolattartás lebonyolításáról szóltak, nyilvánvaló céljukat és hatásukat tekintve azonban a volt feleség fenyegetését, megalázását, bántását szolgálták . Végül érthetetlen módon nincs szankcionálva az egyszeri, ám súlyos zaklató magatartás: amikor a bántalmazó puszta megjelenésével, esetleg valamilyen az élet kioltására alkalmas eszköz felmutatásával félemlíti meg áldozatát; sírcsokrot, halotti mécsest helyez el a nő lakása előtt; a bántalmazott aznapi tevékenységeit megörökítő képfelvételeket tesz a postaládájába jelezve, hogy minden mozdulatát követi a nőnek vagy más zaklatott családtagnak. A jogsegélyszolgálatnál felmerült egyik ügyben a volt felesége munkahelyére több ízben berohanó, ott randalírozó elkövetővel szemben a rendőrség azért nem indított nyomozást zaklatás miatt, mert sajátos jogértelmezésük szerint a rendszeres, ill. tartós kritérium csak akkor teljesül, ha a zaklató cselekményt legalább tízszer követik el. A jogszabálynak egyértelműen kell fogalmaznia ahhoz, hogy ilyen téves jogértelmezéseket megelőzzön.

Szexuális zaklatás: ezt jelenleg „Az Egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény" tartalmazza, nem a büntető törvénykönyv, ami nem biztosít hatékony jogvédelmet az áldozatok számára. Az erre irányuló áttekintés szerint mindeddig összesen két eset került az Egyenlő Bánásmód Hatóság elé.

Nemi erőszak: Valamennyi nemzetközi emberi jogi dokumentum, testületi ajánlás, jogalkotási modell, sőt még az Emberi Jogok Európai Bírósága[3] is kiemeli, hogy az erőszakos közösülés bűncselekményét a beleegyezés hiányához, nem pedig az erőszak, illetve fenyegetés kifejtéséhez kell kötni. A magyar jog szabályozási megoldása büntetőjogi védelem nélkül hagyja azokat az áldozatokat, akiket úgy erőszakolnak meg, hogy ehhez nem fizikai erőszakot vagy minősített fenyegetést alkalmaznak, hanem ehelyett közvetett, de nagyon is valós fenyegetéseket (utalnak korábbi, akár életveszélyes erőszakra, kilátásba helyezik a gyerekek bántalmazását, stb.). Ez utóbbi a partnerkapcsolati nemi erőszakra sokkal jellemzőbb. Bár az erőszak és a közvetlen fenyegetés megköveteléséhez képest előrelépés, ezt a hiányosságot nem orvosolja az sem, ha a nemi erőszak elkövetését „kényszerítés" esetén ismeri el a jogszabály. A szexuális erőszak megfelelő szabályozása a beleegyezés hiányához köti a bűncselekmény megvalósulását.

Reprodukciós jogok gyakorlásának korlátozása: nem rendezi a Btk. a szexuális visszaélés ezen formáit. Ilyen a kényszerített terhesség, a fogamzásszabályozás lehetőségének korlátozása vagy teljes kizárása és a kényszersterilizáció. Ismeretes olyan eset, ahol az áldozat 11 abortuszon esett keresztül, mert férje nem volt hajlandó védekezni, és neki sem engedte azt.

Gazdasági erőszak: legtöbb formáját a Btk. nem érinti, így nincs pönalizálva a családi kassza kisajátítása, a munkavállalás ellehetetlenítése, a gyerekek után járó állami juttatások kisajátítása. Sőt, a „saját tulajdon megsemmisítése nem lehet bűncselekmény" elve miatt a közös tulajdonban levő javak megrongálására, megsemmisítésére a jog egyenesen felhatalmazza a bántalmazókat, amit azok rendszeresen ki is használnak olyan esetekben is, amikor az áldozat elmenekült, és olyan esetekben is, ha a közös ingatlanban maradt. Nincs szankciója és semmiféle egyéb megoldása annak sem, ha a bántalmazó nem hajlandó hozzájárulni, hogy a korábban közösen használt ingatlanban a közműveket az ő nevére írják át, annak ellenére hogy a bántalmazott(ak) elmenekülése miatt azt egyedül használja, a számlák nem fizetésével pedig a távol levő bántalmazottnak adósságot halmoz fel. Nincs továbbá hatékony szankciója a gyermektartás nem fizetésének sem egyrészt a pozitív jogszabályi előírások (melyek szerint az elmaradt tartás maximum fél évre visszamenőlegesen követelhető), másrészt a „negatív" szabályozás (azaz a szabályozás hiánya) miatt, mely szerint a hatóságok a tartás összegét nem a tartásra kötelezett valós vagyoni viszonyai, hanem bizonyítható „jövedelme" alapján állapítják meg.

Személyi szabadság megsértése: nem jár el a nyomozóhatóság azokban az esetekben, ahol a szabadságtól való megfosztás nem fizikai erőszakkal, hanem megfélemlítéssel, zsarolással történik.

Lopás: nem minősül bűncselekménynek az az igen elterjedt gyakorlat, amikor a válófélben lévő vagy otthonról elköltözött férj egy teherautóba pakolja a közös lakás teljes ingó vagyonát, és véglegesen távozik onnan. A hatóság a feljelentés elutasításakor arra hivatkozik, hogy amíg nem történt meg a vagyonmegosztás, addig nem teljesül az „idegen dolog" kritérium.

Folyamatjelleg: Az ügyek vizsgálatából kiderül, hogy a jog nem ismeri és nem ismeri el a bántalmazás folyamatjellegét. A rendelkezésre álló büntetőjogi és szabálysértési tényállások nem képesek megragadni a családon belüli erőszak jelenségének lényegét. Bár elvileg az általános tényállások alkalmazhatóak ezekben az esetekben is, mégis hátrányos helyzetbe kerülnek a bántalmazottak, mert nem az ő helyzetüket tükrözik az adott rendelkezések: közvetett diszkrimináció valósul meg. A jogalkalmazó csak egy-egy szeparált bűncselekményt vizsgál, amiből nem áll össze a bántalmazás folyamata. Mivel a jogilag megragadható epizódok jellemzően kisebb súlyúak, így az egyes cselekményért kiszabott büntetés is enyhe. A nők elleni családon belüli erőszak lényege pedig pont a két bűncselekménynek minősülő magatartást összekötő, azok hatását objektíve erősítő köztes időszak, a félelem, a rettegés, a szorongás és a megaláz-

[3] M.C. v Bulgaria , (39272/98) [2003] ECHR 646 (2003. december 4.)

tatás periódusa. Az áldozatok maguk sem tudják a folyamatból elkülöníteni az egyes erőszakeseteket, viszont az igazságszolgáltatás aktorai ezt elvárják tőlük, és gyakran az együttműködés hiányával is megvádolják őket az eljárás során. Ismeretes olyan eset, ahol a bíró pénzbírsággal fenyegette meg a bántalmazottat, amiért az nem a kérdéses két testi sértésről tett vallomást, hanem a bírói felszólítás ellenére is beszámolt a többi erőszakos eseményről.

Az egyszeri esetek szeparált elbírálása sokszor azt eredményezi, hogy nem tudnak különbséget tenni elkövető és áldozat között. Így, mivel a bántalmazott nem számolhat be az őt korábban ért bűncselekményekről, kontextus híján a jogalkalmazó támadásként értékeli a védekező cselekményt. Ezért történhetett meg egy ügyben, hogy a bántalmazottat egy év felfüggesztett szabadságvesztés büntetésre ítélték, amiért gázspray-vel lefújta a rá vasdoronggal támadó, őt korábban rendszeresen megverő volt férjét.

További problémát jelent, hogy az egymáshoz időben viszonylag közel eső bűncselekményeket a bíróság egyesíti, ám ugyanolyan enyhe szankciót szab ki, mint egy cselekmény esetében. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a jogalkalmazás során láthatatlanná válik és büntetlenül marad a bántalmazás egy jelentős része.

Bár a jogalkalmazónak korlátozottak a lehetőségei arra, hogy ezeket a jogsértéseket büntesse, nincs olyan törvény, amely tiltaná, hogy figyelembe vegye azokat a jog által büntetendőnek rendelt cselekmények súlyának megítélésekor, illetve annak megállapításakor, hogy ki bántalmazott kit, kinek lehetett oka önvédelemre, állhatott-e a személy másik személy kényszere, pszichológiai nyomása alatt, hogy bűncselekményt kövessen el. Polgári ügyekben – így válás, szülői felügyeleti jog, gyerekelhelyezés, kapcsolattartás esetében – pedig a jogalkalmazó az erőszak itt felsorolt teljes skáláját figyelembe veheti. (Az ezekről szóló ajánlásokat lásd a 9. fejezetben.)

8.4. A partnerbántalmazás okai

Az alábbiakban az átláthatóság és a könnyebb használhatóság kedvéért azt a módszert követjük, hogy partnerkapcsolati erőszakra vonatkozó ismert és gyakran ismételt szokásos elméletekre (tévhitekre) a washingtoni bírói kézikönyv válaszait tárjuk az olvasó elé. A kézikönyv az elmúlt 40 év alatt felgyűlt ismereteket gyűjti egybe a bántalmazásról, így azt csak helyenként egészítjük ki, amennyiben az a magyar helyzet miatt szükséges.

8.4.1. A családon belüli erőszak mint tanult magatartás

A biológiai magyarázatokkal szemben helyesebbnek tűnik az a megfigyelésen alapuló következtetés, hogy a bántalmazó viselkedést, valamint az arra vonatkozó szabályokat – hogy ki ki ellen és mikor követhet el erőszakot – megfigyelés és jutalmazás útján sajátítják el a bántalmazók. Ezt tanulja például egy kisfiú, amikor azt látja, hogy az anyját az apja veri, amikor a tévében erőszakos hősöket lát, vagy amikor a szakember mintegy cinkosa lesz az elkövetőnek, és az áldozatot okolja az erőszakért, vagy láthatásra kényszeríti őt bántalmazó szülőjével. A bántalmazás tehát nem azért jellemzőbb a férfiakra, mert a fiúk bántalmazónak születnek, hanem azért, mert a fiúk szocializációja támogatja a férfiak erőszakosságát. A családon belüli erőszakot a gyermekek nemcsak a családban, hanem a szélesebb társadalomban is tanulják. A jogban, a vallásban, az oktatásban, a mentális és testi egészségügyben, a gyerekjóléti, szociális intézményrendszerben mind vannak olyan elemek, amelyek megerősítik és támogatják az erőszakot. Ilyenek például azok a hagyományos tanítások, amelyek szerint a nőnek alá kell vetnie magát a férje akaratának, vagy azok a törvények, amelyek nem ismerik el erőszaknak a bántalmazók által használt erőszak minden formáját. Ezek a társadalmi gyakorlatok megerősítik a bántalmazónak azt a tudatát, hogy részéről jogos az erőszak használata, hiszen ezek következtében történhet meg, hogy általában elmarad a megbüntetése. Ezért a partnerbántalmazás mindenhol szinte ugyanazokkal a jellemzőkkel bír, a különbség legfeljebb abban jelenik meg, hogy a társadalom és a jog milyen mértékében tolerálja vagy támogatja az erőszakot.

8.4.2. Betegség okozta erőszak szemben a családon belüli erőszakkal

Az organikus agyi betegség okozta erőszak eltér a családon belüli erőszaktól: nemcsak a kisebb hatalommal rendelkező adott személy ellen irányul – ilyen a partner vagy a gyerekek –, hanem minden jelenlevő ellen. Ugyanígy nem fedezhető fel a bántalmazás folyamata és annak taktikái, valamint egyáltalán nem mutatható ki benne a cél vagy az elérni kívánt hatás (hatalomra törekvés, anyagi javak megszerzése stb.) és az erőszakfajták közötti egyenes kapcsolat. Általában együtt jár más idegrendszeri tünetekkel, például beszédzavar, mozgáskoordinációs zavar, pszichózis. Az, ha a bántalmazó állítása szerint nem emlékszik a cselekményre, önmagában nem jele a betegség okozta erőszaknak, hanem része lehet az erőszak tagadásának vagy lekicsinylésének.

8.4.3. A kontrollvesztés mítosza

Gyakran azt állítják – főleg a bántalmazók – hogy „elvesztették az irányítást" önmaguk felett. A bántalmazás azonban sokkal inkább a tudatos folyamatok jellemzőit mutatja, mivel a bántalmazók nem vernek mindenkit. Az áldozattal erőszakosak olyankor is, amikor saját állításuk szerint is másra haragszanak (a főnökükre, más családtagjukra stb.). Hasonlóképpen válogatnak a tárgyak rongálásában is: általában csak a bántalmazott értéktárgyaiban tesznek kárt, a sajátjukéiban vagy egy ismeretlenéiben az utcán nem. A bántalmazók alapos kikérdezése gyakran arra is rávilágít, hogy nemcsak abban hoznak döntéseket, hogy kit bántalmazhatnak, hanem abban is, hogy mennyire. Ha áldozatukat nem akarják megölni, akkor általában nem ölik meg; ha nem akarják, hogy látszódjon az erőszak nyoma, akkor olyan helyeken ütik, amelyek ruházattal vagy hajjal takartak; ha azt akarják elérni, hogy az áldozat ne tudjon elmenni otthonról, akkor inkább azokon a testrészeken ütik, amelyeket nehezebb feltűnés nélkül eltakarni. A bántalmazók tehát választanak, amikor állítólag „elvesztik az irányítást". Az ilyen döntések azt mutatják, hogy valójában irányítják a viselkedésüket.

A családon belüli erőszak viselkedések mintázata. Egyes taktikák végrehajtása sok tervezést igényel (ilyen a zaklatás, a kikérdezés stb.). Egyes bántalmazók „szabályok" betartását követelik a bántalmazottól, és büntetéseket szabnak ki azok megszegésekor. Az ilyen részletekkel való törődés szintén ellentmond annak, hogy a bántalmazók „elvesztenék az irányítást" a viselkedésük fölött, vagy hirtelen haragúak lennének.

A bántalmazók gyakran akkor bántalmaznak, amikor nincsenek érzelmileg feszült állapotban. A bántalmazók azért választják az erőszakot, hogy megszerezzék vagy elérjék, amit akarnak vagy amit jogosnak vélnek. A bántalmazókkal folytatott interjúk szerint a bántalmazók a burkolt és a nyílt erőszak esetén is tudják, mit akarnak a bántalmazottól. A bántalmazók az erőszakot és a fenyegetést változó intenzitással használják, hogy a bántalmazottat félelemben tartsák. Máskor ajándékokkal, ígéretekkel és engedményekkel manipulálják a nőt. Ezek tudatosan megválasztott taktikák: a bántalmazók mindig a céljuknak leginkább megfelelőt használják.

Nehezen tartható tehát az a nézet, hogy a családon belüli erőszak oka az elkövető „kontrollvesztése" lenne. Inkább olyan viselkedésmintázat ez, amelyet a bántalmazó azért használ, mert az beválik neki. És ugyanezért követi el ismételten. Így a bántalmazó eléri, hogy a bántalmazott engedelmeskedjen, miközben a társadalom ezt általában elnézi, gyakran pedig támogatja is.

8.4.4. A külső körülményekkel kapcsolatos mítoszok

Stressz: Az emberek különböző módon reagálnak az őket a mindennapokban vagy különleges helyzetekben érő stresszre: például problémamegoldással, tudatmódosító szerek használatával, evéssel, nevetéssel, visszahúzódással. Az emberek aszerint választanak a stresszkezelő technikák között, hogy mi vált be korábban. Fontos, hogy mindenki vállalja a felelősséget azért, amit választ, ahogyan a stresszt levezeti, főleg, ha az erőszakos vagy egyéb törvénybe ütköző cselekedet. Ahogy nem mentenénk fel egy utcai rablót azért, mert fel volt zaklatva, amikor kirabolta az áldozatát, a családon belüli erőszak elkövetőjének sem jár felmentés azért, mert ideges volt. Ráadásul, ahogy már megjegyeztük, sok bántalmazás akkor történik, amikor a bántalmazó nincs zaklatott érzelmi vagy idegállapotban. Ha észben tartjuk, hogy a bántalmazás

a bántalmazott uralását célzó, tudatos viselkedésmintázat, akkor látható, hogy az egyedi stresszt keltő helyzet nem tudja megmagyarázni a bántalmazás teljes mintázatát, történetét.

Tudatmódosító szerek: Az alkoholtól és az egyéb tudatmódosító szerektől senki nem lesz erőszakos. A legtöbb ember bántalmazás nélkül használja ezeket az anyagokat. Ugyanakkor gyakran használják a bántalmazók kifogásként az alkoholt és a tudatmódosító szereket, hogy olyan cselekedeteket is megengedjenek maguknak, amelyeket józan állapotban nem tennének meg. Kutatások szerint ugyanakkor még ezekben az esetekben sem oka a tudatmódosító szer az erőszaknak. Egyes kutatások valóban találtak statisztikai összefüggést az erőszak és a szerhasználat között, de nem mutattak ki ok-okozati összefüggést, azaz a szerhasználat nem vezet erőszakhoz. Egyes kutatók szerint a bántalmazók inkább azért fogyasztanak tudatmódosító szert, hogy legyen felmentésük az erőszakra, így az erőszakos szándék az oka a szerfogyasztásnak, nem fordítva. Mások szerint a tudatmódosító szereknek általános gátláscsökkentő hatása van, ami az egyébként is erőszakos szándékú emberek esetében erőszakhoz vezet, míg más emberek esetében más viselkedéshez. Megint mások szerint a két probléma annyira elterjedt, hogy nagy köztük az átfedés. Függetlenül a tudatmódosító szerek pontos szerepétől, azt nem szabad felmentésként elfogadni, ahogy az autóbalesetek esetében sem fogadja el felmentésként az igazságügyi rendszer.

Ugyan az alkohol vagy más tudatmódosító szer használata nem lehet oka, sem elfogadható indoka az erőszaknak, fontos tény, amelyet fel kell jegyezni. A tudatmódosító szerek használata mellett a bántalmazók általában súlyosabb, akár életveszélyes sérüléseket okoznak, ezért ez fontos a kockázatelemzés során. Az olyan bántalmazók esetében, akik a bántalmazáshoz alkoholt vagy tudatmódosító szert is használnak, a bírósági ítéletnek az erőszakra és a tudatmódosító szer használatára külön is reagálnia kell. A függő bántalmazók esetében lehetetlen, hogy felhagyjanak a bántalmazással, ha a szerhasználatukat, alkoholizmusukat nem kezelik. Ugyanakkor nem elég az elvonás, leszoktatás elrendelése, mivel az alkoholizmus vagy egyéb szerfüggőség kezelése nem szünteti meg az erőszakot. Ezért a beavatkozásnak mindkét területre kell irányulnia.

8.4.5. A harag szerepe a családon belüli erőszakban

A haragnak a családon belüli erőszakban betöltött szerepe komplex. Sokszor a bántalmazók nem mérgesek, vagy nincsenek érzelmileg felfokozott állapotban. Egy kutatásban például az derült ki, hogy bántalmazó férfiak egy csoportjának szívverése épphogy lelassult az erőszakkitörés előtt, amit a kutatók úgy értelmeznek, hogy a férfiak hideg fejjel készültek az erőszakos cselekményre, és nem önuralmukat vesztve lettek erőszakosak (Gottman és mtsai., 1995). Ezek a kutatások azt mutatják, hogy a bántalmazás nem a harag kezelésének problémája, és így további adalékkal szolgálnak ahhoz, hogy a dühmenedzsment nem a megfelelő módja a bántalmazókkal való foglalkozásnak. A düh nem ritkán jelen van az erőszakkitörésekben, azonban gyakran megfigyelhető, hogy a bántalmazó úgy lovallja bele magát a harag állapotába, mint ahogyan az alkoholista bántalmazó iszik bántalmazás előtt: mintegy lehetővé téve, megindokolva saját magának az erőszakos kitörést. A düh ezekben az esetekben sokkal inkább az indok, mint az ok szerepét tölti be. A bántalmazó a bántalmazottal szemben – a kedveskedésnek a bántalmazottat a kapcsolatban tartó időszakát kivéve, amikor tehát vele szemben is képes kordában tartani az indulatait – egyáltalán nem kísérli meg sem kezelni, sem korlátozni a dühét, míg ugyanerre feletteseivel vagy más, nem kiszolgáltatott személlyel szemben képes. Ha észben tartjuk, hogy a bántalmazás viselkedések mintázata, nem pedig egyedi erőszakos eseményekből áll, akkor megmagyarázhatóvá válnak azok az alkalmak, amikor a bántalmazó úgy bántalmaz, hogy nem mérges.

8.4.6. A párkapcsolati problémák és a bántalmazott viselkedése körüli mítoszok

Számos ember átél stresszt és tapasztal negatív érzelmeket a párjával kapcsolatban, de ezért nem folyamodik erőszakhoz, és nem követ el bűncselekményeket. Ha a bántalmazott viselkedésében vagy a kapcsolatban keressük a bántalmazás okait, az elvonja figyelmünket a bántalmazóról, és ezzel támogatjuk

őt abban, hogy lekicsinyelje, tagadja vagy megindokolja a bántalmazást, és mást tegyen felelőssé saját cselekményeiért. Ha így teszünk, azzal a bántalmazót akaratlanul is megerősítjük viselkedésében, ami növeli a bántalmazás valószínűségét, az pedig az erőszak fokozódásához vezet. Ez ellentétben van azzal az elvvel, hogy a bírósági beavatkozás célja a bántalmazottak biztonságának megteremtése és a bántalmazó felelősségre vonása.

A legtöbb bántalmazó azonos minta szerint viselkedik korai kapcsolataitól kezdve egész élete során minden párkapcsolatában függetlenül attól, hogy milyen a személyisége a nőnek vagy az azonos nemű partnernek, vagy hogy mi jellemzi az adott párkapcsolatot. Az, hogy a bántalmazó viselkedési mintái a partnerek és kapcsolatok változékonysága mellett is állandóak, azt támasztja alá, hogy a partnerkapcsolati erőszak oka nem a kapcsolat milyenségében keresendő.

A kutatások szerint semmilyen személyiség- vagy demográfiai jellemzők nem különböztetik meg a bántalmazott nőket a nem bántalmazottaktól, és ez az eredmény nagy valószínűséggel a családon belüli erőszak egyéb áldozataira is igaz. Ez megint csak ellentmond annak a tévhitnek, hogy valami a bántalmazott nőben, személyben váltja ki az erőszakos partnerből az erőszakot. Egy kutatás arra az eredményre jutott, hogy a bántalmazott nő viselkedése semmiképp sem tudta megváltoztatni a bántalmazó viselkedését (Hoating és Sugarman, 1986). Ez szintén azt mutatja, hogy nem a bántalmazott partner viselkedése az, ami meghatározza az erőszakot. Van olyan bántalmazó, aki alig ismeri áldozatát, ez is azt mutatja, hogy nem az áldozat viselkedése vagy a partnerkapcsolat minősége határozza meg a bántalmazó viselkedését.

Az áldozatát jól vagy alig ismerő bántalmazó ugyanúgy gondolkodik: neki kell uralnia a kapcsolatot és irányítania partnerét, és e célra megengedhetőnek tartják az erőszak használatát. Ez, és nem a partner viselkedése vagy a kapcsolat határozza meg a viselkedésüket.

8.5. A bántalmazó férfiak

Az alábbiakban a bántalmazók általános jellemzése következik, akik az esetek túlnyomó többségében férfiak. Ugyanakkor létezik erőszak leszbikus párkapcsolatokban is, és az esetek egy igen kis hányadában férfit bántalmaz nő. Ezekre az elkövetőkre is illenek az alábbi leírások, mert minden partnerét vagy kiszolgáltatott helyzetben lévő családtagját bántalmazó személy hasonló módon jellemezhető. Az alábbi viselkedések, tulajdonságok egyes elemei megtalálhatók nem bántalmazó férfiaknál is. Ezért az itt közölt információ természetesen nem helyettesíti az ügy tényeinek megismerését. Ugyanakkor irányíthatja a tényfeltárást, a döntéshozatalt, és elősegítheti a leghatékonyabb beavatkozást.

8.5.1. A bántalmazók társadalmi megoszlása

Bántalmazók megtalálhatók minden korosztályban, etnikumban, társadalmi osztályban, iskolázottsági szinten, foglalkozásban és vallásban. A bántalmazók csoportja nagyon heterogén: nincs egyetlen személyiségdiagnózis, amely a bántalmazókat megkülönböztetné más férfiaktól.

Annak ellenére, hogy nincsenek ezt alátámasztó kutatási eredmények, gyakran hallani azt a véleményt, hogy egyes társadalmi csoportokban gyakoribb a bántalmazás. Ennek a tévhitnek hátrányos következményei lehetnek az áldozatok biztonságát és az elkövetők felelősségre vonását illetően. Ilyen eset, ha a bíró azt gondolja, hogy a családon belüli erőszak elterjedtebb a romák között, mint a fehérek körében. Ennek a tévképzetnek az lehet a következménye, hogy fehér elkövető esetében el fogja fogadni az általa felhozott mentő körülményeket, ami a fehér áldozatok védelmének hiányosságához fog vezetni. Ugyanilyen előítélet élhet a szegényebb, vidéki vagy kevésbé tanult népességcsoportok tekintetében. Ezek is oda vezethetnek, hogy a jobb módú, városi vagy értelmiségi elkövető áldozata nem kap megfelelő segítséget, mert kevésbé adnak hitelt annak, hogy az „ő köreiben" bántalmazó lehet.

A kultúra ugyanakkor valóban befolyásolja a bántalmazó taktikáját: vallásos bántalmazók bibliai idézeteket használhatnak az erőszak megindoklására; meleg bántalmazók azzal fenyegethetik a partnerüket, hogy nyilvánosságra hozzák homoszexuális voltukat; a bevándorló bántalmazó pedig azzal fenyegetheti a bántalmazottat, hogy feljelenti az idegenrendészeten. A kultúra azt is meghatározza, hogy

az áldozatokat kik támogatják. Egyes kultúrákban nagy becsben tartják a közösségi vezetőket, így ha azok igyekeznek az akár bántalmazó kapcsolatot is egyben tartani, akkor az áldozat nem fordulhat segítségért. Más kultúrák tagjai esetleg nem bíznak az állami hatóságokban. Mindezek a módszerek ugyanazt a célt szolgálják: a bántalmazott kapcsolatban tartását.

8.5.2. A bántalmazók erőszakhoz való viszonyulása

Egyes bántalmazók tagadják, mások lekicsinylik az erőszakot (például: „csak egyszer ütöttem"; „a gyerekek nem is látták"; „nem is ütöttem meg, csak meglegyintettem"; „már az is erőszak, ha az ember kívánja a saját feleségét?"). Számos bántalmazó rajta kívül álló tényezőkben keresi a bántalmazás okát, azaz nem vállalnak felelősséget cselekedeteikért. Az ilyen bántalmazóktól hallható mondatokat a bántalmazást szintén semmibe vevő intézményrendszer gyakran indoklásként változatos formákban ismétli meg: „nem tett eleget házastársi kötelességének"; „a feleség alkoholista"; „elhanyagolta a háztartást"; „a bántalmazó azért alkalmazott erőszakot, hogy egyben tartsa a családot"; „a férfinak stresszes a munkahelye"; „a szülő eszköztelennek érezte magát a gyerek fegyelmezéséhez"; „a gyerek kiprovokálta a verést".

A bíróságon a bántalmazók gyakran hosszan magyarázzák, miért nem volt valójában erőszak az erőszak, és mi volt az a bántalmazottban, ami kiváltotta az erőszakot. A bántalmazók ezzel saját viselkedésükről próbálják meg elterelni a figyelmet. A bíróság rövidre zárhatja az ilyen önfelmentési kísérletet azzal, ha a bántalmazó viselkedésének leírására koncentrál, és nem hagyja, hogy a bántalmazó az általa felhozott indokokra terelje a figyelmet. Az, hogy a bántalmazó mit és mikor tett, értékesebb információ a bíróság számára, mint az, hogy a bántalmazó milyen indokokat hoz fel tettére.

8.5.3. A bántalmazók kontrolláló magatartása

A bántalmazók arra törekszenek, hogy irányítsanak és ellenőrizzenek másokat, főleg a bántalmazottat. Viselkedésüket a bíróságon is főleg az a cél határozza meg, hogy ellenőrzésük alá vonják a bántalmazottat, ez azonban itt kiegészül egy másik céllal is: hogy befolyásolják a bíróságot. Bár könnyű ezt a gondolatot félresöpörni (a bírók általában nem tartják magukat könnyedén befolyásolhatónak), a bántalmazóknak – ügyvédjük útján, vagy anélkül – meglepően sokszor sikerül úgy irányítani a tárgyalást, ahogy akarják: a bántalmazott viselkedése mint ok kerül fókuszba, míg a biztonságra való feltétlen igény akár teljesen eltűnhet a tárgyalás folyamatában. A bántalmazott és tanúinak megfélemlítése nem ismeretlen a bírósági tárgyalásokon, és ehhez nem ritkán maga a bíró is hozzájárul például azzal, hogy a tanú sértegetését, megalázását a bántalmazó, illetve annak ügyvédje részéről nem akadályozza meg. A bírósági tárgyalások ilyen módon akaratlanul is a bántalmazó kontrollja alá kerülnek.

A bántalmazók nem csak a bántalmazottat és a bíróságot (illetve egyéb hatóságokat), hanem a gyereküket is kontrollálni akarják. A legtöbb bántalmazó a gyerekére saját maga meghosszabbításaként és nem különálló személyként gondol. Így gyakran képtelenek elkülöníteni saját szükségleteiket és problémáikat a gyerekeitől. Például egy a közlekedéstől félő bántalmazó ragaszkodhat ahhoz, hogy gyereke ne biciklizhessen. A bántalmazók a gyerekeiket saját szükségleteik szempontjából veszik figyelembe, hozzájuk fűződő viszonyuk általában elhanyagoló. A gyermekére nem sokat adó bántalmazó magatartása egy esetben fordul meg, de csak látszólag: a gyermekelhelyezési per során, melyben a gyermeket a volt partner további bántalmazásának, kontrollálásának eszközeként használja. Nem ritka, hogy a gyerek felügyeletéért és/vagy láthatásáért kitartóan pereskedő bántalmazó a láthatások során a gyermekkel alig tölt időt; gyógyszerezését vagy akár táplálását elhanyagolja; ha speciális szükségletei vannak, azokat nem tartja be; nem fordít figyelmet arra, hogy a gyermek a házi feladatait elvégezze. Mégis ragaszkodik a láthatásokhoz, sőt, akár a gyermek nála való elhelyezéséhez vagy a kapcsolattartási alkalmak számának, hosszának növeléséhez. Az ilyen bántalmazó a kapcsolattartási alkalmakat általában arra is igyekszik használni, hogy a gyerektől szerezzen be információkat volt partneréről. Ismeretes, hogy elhúzódó gyermekelhelyezési perekre főként bántalmazó kapcsolatok megszűnése után kerül sor, ezért különösen fontos, hogy a bíróság feltárja, megjelennek-e az adott ügyben a fenti vagy azokhoz hasonló tényezők, és ha igen, akkor azt a döntésnél

megfelelő súllyal vegye figyelembe. A bántalmazóval való kapcsolattartásra kényszerítésnek a gyermekre való rendkívül káros következményeiről és a gyereknek a bántalmazóval való esetleges kapcsolattartásáról lásd a 9. fejezetet.

8.5.4. Féltékenység, birtoklás

A bántalmazó férfiak és általában a bántalmazók legtöbbször súlyosan féltékeny és birtokló személyek. Féltékenyek például a bántalmazott idejére, vádaskodnak, hogy partnerük megcsalja őket, túl sok időt tölt a gyerekekkel, a szélesebb családdal, a munkájával, a barátaival stb. Akár van, akár nincs társaságuk, a bántalmazók gyakran azt állítják, csak a bántalmazottal tudnak őszintén beszélni. A féltékenységüket nem a bántalmazott nő vagy családtag viselkedése váltja ki, hanem az része az erőszakos ellenőrzésnek és irányításnak. Ennek feltárása a bíróságon meglehetősen egyszerű, mivel a bántalmazók nem szokták azt gondolni, hogy az ellenőrzésnek ez a formája társadalmilag elítélt, így nem is nagyon igyekeznek azt titkolni. Gyakran az áldozat sem gondolja, hogy a férjének ne lenne joga megtudni, ő hol járt, kivel beszélt telefonon, kikkel beszélgetett a munkahelyén, az óvodában a gyerekekért menet vagy a boltban. Az ellenőrzés egészen szélsőséges formákat ölthet (filléres elszámoltatás, az ügyek elintézésének percre való beosztása és ennek számonkérése). Ezeket a tényezőket a bíróságon fel lehet tárni, ugyan erre gyakran nincs szükség, mert kiderülnek a korábbi nyilatkozatokból, és megfelelő információval szolgálhatnak a bántalmazó kontrolláló magatartásának mértékről. Ez pedig segítséget nyújthat a felek tényleges helyzetének pontos felméréséhez.

8.5.5. Néhány kiegészítő adat

A fent kifejtett szocializáció következtében a párkapcsolati erőszak elkövetői túlnyomóan férfiak, a bántalmazottak többsége pedig nő. Amerikában az országos statisztikák szerint a bántalmazók mintegy 85%-a férfi (Bureau of Justice Statistics, 2003).[4] Bár Magyarországon ezt az adatot többen igyekeztek megcáfolni, és nem állnak rendelkezésre olyan kiterjedt kutatások és statisztikák, mint a nyugati országokban, elmondhatjuk, hogy gyakorlatilag a világon mindenhol hasonló arány derült ki. A magyar nemi szocializáció nem különbözik alapvetően a nyugati kultúrákban általánostól (ha különbözik, akkor inkább patriarchálisabb, mint nemi egyenlőségre törekvő), így feltehető, hogy Magyarországon is hasonló a helyzet.

A nők erőszakos magatartásának két formáját sikerült eddig megfigyelni párkapcsolatban: az egyik esetben (ez a gyakoribb, bár ez is relatíve ritka) a nők önvédelemből folyamodnak erőszakhoz, válaszul az őket ért erőszakra. A másik esetben, amely még ritkább, a nők a férfiakéra jellemző viselkedésmintákhoz folyamodnak. Több országban végzett kutatások szerint ez a párkapcsolati erőszak esetek 2–7 százaléka. A férfiak által nők sérelmére elkövetett és a nők által férfiak sérelmére elkövetett bántalmazás között a felmérések a következő különbségeket találták: előbbi jellemzően sokkal súlyosabb és gyakoribb sérülésekkel jár; utóbbi esetben a férfiak korábban és lényegesen kevesebb anyagi és érzelmi veszteséggel lépnek ki a bántalmazó kapcsolatokból, mint a nők, és ehhez több erőforrással (pénzzel, emberi kapcsolatokkal, szociális hálóval) rendelkeznek.

A bántalmazóknak nem csak rossz tulajdonságaik vannak. Jó tulajdonságaik gyakran a bíróságot és a bántalmazottat is félrevezetik. Az emberek szeretnék azt gondolni, hogy csak „szörnyetegek" bántalmaznak, vagy hogy a „jó" emberek abba tudják hagyni a bántalmazást. Az igazság az, hogy normális és kedvesnek tűnő emberek is lehetnek bántalmazók, sőt, a bántalmazók kifejezetten jól meg tudják válogatni, hol érdemes jó tulajdonságaikat bemutatni.

Az eddigi tapasztalatok szerint a bántalmazás csak akkor marad abba, ha a bántalmazót felelősségre vonják, és maga úgy dönt, hogy felhagy az erőszakkal.

[4] A partnerbántalmazással kapcsolatos statisztikai adatokról lásd részletesebben: Kuszing (2006)

8.6. A bántalmazott nők[5]

8.6.1. A bántalmazottak társadalmi megoszlása

Bántalmazott nők, illetve egyéb bántalmazott családtagok megtalálhatóak minden korosztályban, etnikumban, társadalmi osztályban, iskolázottsági szinten, foglalkozásban és vallásban. A bántalmazottak csoportja éppen olyan heterogén, mint a bántalmazóké. Egyetlen közös jellemzőjük, hogy olyasvalaki bántalmazza őket, akivel partnerkapcsolatuk van. Nincs egyetlen személyiségdiagnózis, amely a bántalmazott nőkre vagy más családtagokra ráillene, nem társfüggők, nem játszanak másokétól eltérő játszmákat, nem választják készakarva a bántalmazó férfiakat, kapcsolatokat. Az, hogy valakit bántalmaznak, a bántalmazó viselkedésének a következménye, nem pedig a bántalmazott személyes tulajdonságaié.

Van olyan bántalmazott nő, aki gyerekkorában vagy korábbi kapcsolatában már elszenvedett bántalmazást, és van, akik nem. Nincs bizonyíték arra sem, hogy a gyerekkori vagy felnőttkori bántalmazás azt eredményezné, hogy az áldozat később kifejezetten keresné a bántalmazó férfiakat. A bántalmazás egyedül a bántalmazó irányításától függ, az áldozat előéletétől és erőforrásaitól legfeljebb annyiban, hogy milyen hamar ismeri fel a kapcsolat bántalmazó jellegét, és milyen korán próbál meg kilépni belőle. (Mint a bántalmazókról szóló részben láthattuk, az sem garantálja az áldozat biztonságát, ha hamar kilép a kapcsolatból, hiszen a bántalmazók nem ritkán fenyegetnek, zaklatnak és akár ölnek meg olyan nőket, akik még együtt járni sem voltak hajlandóak velük.)

8.6.2. Elszigeteltség

A bántalmazott eljárás alatt mutatott viselkedését könnyebb megérteni, ha felmérjük, hogy a bántalmazónak mennyire sikerült elszigetelnie őt akár fizikailag, akár pszichológiailag. A fokozatos elszigetelés addig fajulhat, hogy a végén szó szerint mindenben meghatározzák a bántalmazott nő valóságát. Először csak azt állítják, hogy „annyira szeretik a nőt, hogy nem tudnak nélküle meglenni", ennek következtében a nő egyre kevesebb időt tölt a barátaival, származási családjával, munkatársaival. Ezeket a taktikákat idővel felváltja a nyíltabb irányítás, így a szóbeli és fizikai erőszak, ha a nő mással akar időt tölteni. Külső kapcsolatok nélkül a nőnek egyre nehezebb lesz megítélnie, miben van igaza a partnerének, mi helyénvaló, és mennyire értékes ő maga vagy a munkája. Ráadásul a bántalmazók állandó becsmérléssel („az anyádnak mindenbe bele kell avatkoznia", „a barátnőd leszbikus", „ezek az emberek tönkre akarják tenni a családokat") egyre jobban aláássák a még megmaradt kapcsolatok értékét. Egyes bántalmazott nők eljuthatnak odáig is, hogy elhiszik, a bántalmazó nélkül nem tudnának élni. Mindez igaz a nem heteroszexuális vagy transznemű bántalmazottakra is, illetve a bántalmazó a családban élő gyerekeket, idősebb rokonokat is elszigetelheti.

A bántalmazók gyakran elszigetelik a bántalmazottat az információforrásoktól, és ellenőrzik, hogy az milyen információhoz juthat hozzá. A félreinformálás is része lehet a módszereknek („szükséged van az aláírásomra az állampolgársági kérelemhez", „a bank szerint olcsóbb és egyszerűbb, ha csak egy néven fut a számlánk"), és a bántalmazó igyekszik közbelépni, ha partnere pontos információt akarna szerezni (pl. a gyerekvédelemnél, a jogi tanácsadáson, a családsegítő központban).

A bántalmazók által használt pszichológiai taktikák hasonlítanak a börtönlakók és hadifoglyok agymosására használt technikákhoz. Mindezek következtében a kapcsolat előrehaladtával a bántalmazott egészen elszigetelődhet, így sem segítő hálója, sem információi, sem forrásai nem maradnak.

8.6.3. A bántalmazottaknak az erőszakhoz való viszonyulása

Az általános hiedelemmel ellentétben a bántalmazottak **többsége** nem tagadja, nem kicsinyli le az erőszakot, nem keres rá indokokat, illetve nem fogadja el az elkövető által felsorolt indokokat, és nem okolja

[5] Ahogy a bántalmazó férfiaknál, a bántalmazott nőkről írottak is igazak a partnerbántalmazás nem heteroszexuális áldozataira, illetve azokra, akiket nem partnerkapcsolatban, hanem más családi kapcsolatban bántalmaznak szisztematikusan.

magát az erőszak miatt. A bántalmazott nők többsége világosan és egyértelműen beszél az erőszakról, de a környezet leggyakrabban nem hajlandó meghallani őket. Ehelyett a nőket tüntetik fel pejoratív színben, ha nem akarnak beszélni az erőszakról. Fontos megérteni, hogy a bántalmazott nők egy **kisebbsége** azért nem beszél az erőszakról, vagy kicsinyli le, mert így tudja túlélni. Mások csak az első eseteket nem említik, mert fájdalmas arról beszélni, hogy az embert a legközelebbi hozzátartozója bántalmazza, és egy ideig reménykednek, hogy a bántalmazó magatartása megváltozik.

A bántalmazottak általában akkor hagyják abba az erőszakról való beszámolást, ha ehhez valamely negatív tapasztalatuk társul. Ez lehet a környezet közönye, de lehet ennél intenzívebb élmény is: amikor a korábbi beszámolót áldozathibáztatás vagy valamilyen „büntetés” követte akár a környezet, akár az elkövető részéről. A bántalmazottak ekkor attól félnek, hogy a bántalmazó erőszakosabbá válik, ha beszélnek az erőszakról vagy elismerik annak súlyosságát, és ez a félelmük a megfelelő védelem hiányában igen megalapozott. Ezekben az esetekben a bántalmazó általában már terrorizálta a bántalmazottat, hogy „falazásra” kényszerítse. A bírósági eljárás során a bántalmazó még inkább erőszakossá válhat, hogy elhallgattassa a nőt vagy más bántalmazott családtagot.

A bántalmazottak sokszor az intézményes támogatás hiánya miatt nem beszélnek az erőszakról. Nem ritka, hogy a rendőr, a gyámhatóság, a tanácsadók vagy más szakember győzi meg a nőt, hogy „úgysem lehet mit tenni”. A hatóságok elégtelen beavatkozása is oka lehet az áldozatok elhallgatásának. Egyes jogászok, illetve más szakemberek is arra biztatják a bántalmazott nőket, hogy ne hozzák fel a bántalmazást, mert azt csak ellenük fogják felhasználni. A hatóságok általi cserbenhagyás is az áldozat megbüntetésének egyik formája. Romák, illetve leszbikusok és melegek pedig gyakran azért nem fordulnak a hatóságokhoz, mert félnek a diszkriminációtól, illetve mert csoportjuk tagjainak a hatóságok nem szoktak megfelelő védelmet, támogatást nyújtani, vagy egyenesen ellenségesek velük.

Néha a bántalmazott tagadása túlélési mechanizmus. Egyes bántalmazottak úgy élik túl a traumatizáló eseményeket, hogy nem emlékeznek azokra vagy minden részletükre. Egyes túlélők úgy gondolják, hogy az a sérülés, ami nem igényelt orvosi vagy kórházi ellátást, nem érdemel említést. Tapasztaltuk is lehet arról, hogy a kisebb sérüléseket a hatóságok nem veszik komolyan.

Leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű áldozatok néha azért nem azonosítják erőszakként az elkövető cselekményeit, mert a közvélekedésben a bántalmazás fogalma annyira összekapcsolódott a heteroszexuális kapcsolatokkal, hogy az áldozatok egyszerűen nem alkalmazzák saját helyzetükre ezt a fogalmat. Ugyanígy az idősbántalmazás, a gyerekbántalmazás, a betegbántalmazás áldozatainak is nehezére eshet, hogy a helyzetüket hozzátartozó elleni erőszakként azonosítsák.

A bántalmazottak részéről tapasztalható tagadást és lekicsinylést azzal lehet csökkenteni, ha az erre hivatott intézmények megteremtik a bántalmazottak biztonságát. A bíróságon úgy lehet segíteni a bántalmazott nőt, hogy ne kelljen tagadnia vagy lekicsinyelnie az erőszakot, ha ahelyett, hogy azt várnánk el, értékelje, bántalmazás történt-e, inkább arra kérnénk, hogy írja le, egy adott alkalommal pontosan milyen cselekményeket valósított meg a bántalmazó.

8.6.4. Túlélési taktikák – „érthetetlen” reakciók

A bántalmazott reakciói először érthetetlennek tűnhetnek (pl. a nő visszatér a bántalmazóhoz, vagy csak több évnyi bántalmazás után válik el), azonban ezek általában csupán túlélési taktikák. A bántalmazott nők és más bántalmazott családtagok elsősorban azért maradnak a bántalmazóval, mert félnek tőle – jó okkal. A bántalmazott tudhatja korábbi tapasztalataiból, hogy a bántalmazás csak rosszabb lesz, ha segítséget kér. Nemzetközi statisztikák szerint a bántalmazó a bántalmazás túlnyomó többségét (USA: 75%) a válás idején követi el. Legtöbbször azzal is fenyegeti a bántalmazottat, hogy sosem szabadul meg tőle. Sok bántalmazott tudja korábbi tapasztalatból, hogy amikor elhagyta a bántalmazót, az megkereste, és különféle módszerekkel visszakényszerítette magához. Ezek közül az egyik leggyakoribb, de korántsem az egyetlen módszer a közös gyerek elrablása, majd a vele való zsarolás.

Minden ismert adat cáfolja, mégis erősen tartja magát az egyik legkárosabb tévhit, miszerint a bántalmazott szabadon elhagyhatja a kapcsolatot. A bántalmazó akkor szokta leginkább fokozni az erőszakot és a zsarolást, amikor az áldozat végül úgy dönt, kilép a kapcsolatból. A bántalmazó a legritkább esetben engedi, hogy megszökjön az ellenőrzése alól. Ez a tévhit azért tartozik a legkárosabbak közé, mert alapjául szolgál gyakorlatilag minden áldozathibáztató attitűdnek.

8.6.5. A bántalmazottak a jogi eljárásokban

Sok bántalmazott, aki visszalép a pertől, vagy nem tűnik együttműködőnek, csak túl akarja élni az erőszakot. Szemben az általánosan elterjedt tévhittel, a bántalmazottak nem passzívak és önalávetők, hanem különböző módszerekkel próbálnak megbirkózni az erőszakkal, és ellenállni annak. Gyakran azonban az intézmények nem támogatják a bántalmazott nőket és egyéb családtagokat az ügy végigvitelében, vagy egyenesen megnehezítik , illetve ellehetetlenítik azt. Ha például a bántalmazó férfit nem tartják előzetes letartóztatásban, vagy csak pénzbüntetésre ítélik, mikor az megszegi a távoltartást, vagy a bíróság a távoltartást csak hosszú hónapok alatt hozza meg, akkor a nő legjobb belátása szerint cselekszik, ha visszatér eredeti túlélési taktikájához, például ahhoz, hogy megfelel a bántalmazónak (és immár a hatósági elvárásoknak is).

Míg a bíróság nem ritkán csak hosszú ideig tartó eljárás lefolytatásával tudja megakadályozni a bántalmazás folytatódását, addig a legtöbb bántalmazott azt szeretné, ha a bántalmazás rögtön megszűnne. A bántalmazott nők különböző taktikákat használnak a pillanatnyi bántalmazás azonnali megszüntetésére: elfogadják, hogy a férfi nyilvánosan letagadja vagy kevésbé súlyosnak tüntesse fel a bántalmazást, és ők sem említik azt; vagy – különösen egy erre irányuló hatósági nyomás mellett – elfogadják az ígéretét, hogy soha többet nem történik ilyesmi, és az eljárás megszüntetésére kérik a bíróságot, vagy nem jelennek meg a tárgyaláson.

Néha az áldozatok magatartását az határozza meg, hogy hosszan tartóan traumatizálta őket egy közeli hozzátartozójuk. Ezért a viselkedésük következetlen lehet. Néha arra reagálnak, amit a bántalmazó közvetlenül a tárgyalás előtt mondott vagy tett, néha arra, amit korábban a kapcsolat során. Pontos tényfeltárás nélkül a bírónak nem lehet képe arról, hogy a bántalmazónak a kívülálló számára látszólag veszélytelen megjegyzése vagy mozdulata milyen korábbi traumatizáló eseményre utal. Ahelyett tehát, hogy a bántalmazott nőt vagy más bántalmazott családtagot mazochistának vagy hisztérikusnak tartanánk, vagy azt gondolnánk, hogy önmaga előtt is tagadja az erőszakot, vagy elhinnénk, hogy valójában nem történt semmi, a bántalmazott viselkedését elsődlegesen túlélési taktikának érdemes tekinteni, amely az azonnali biztonság elérését célozza általunk nem feltétlenül ismert korábbi tapasztalatok alapján.

A bántalmazott nők és a többi bántalmazott többsége még a nyilvánvaló nehézségek ellenére is végigcsinálja az eljárást, ha a bántalmazást nem tudja vagy nem hajlandó tovább elviselni. Ha magas az eljárásokból kieső bántalmazott nők, illetve egyéb bántalmazottak aránya, a bíróság tekintse át, mivel segíthetné elő a bántalmazottak jogvédelmét elég hatékonyan ahhoz, hogy ez megváltozzon. A bántalmazottak csak egy pontig tudnak elmenni a veszélyvállalásban, ráadásul általában nemcsak saját biztonságukra kell gondolniuk, hanem a gyerekeikére is. Amennyiben a bántalmazást is tartalmazó ügyek nagy számban esnek ki az eljárásból, az a rendszer valamely hibájának nyilvánvaló jele, és mint ilyen, intézményes megoldást kíván, ezt a felelősséget nem lehet áthárítani a bántalmazottakra.

A bírónak tisztában kell lennie azzal, hogy egyes bántalmazottak azért nem jelennek meg a bíróságon, vagy nem veszik át az értesítést, mert a bántalmazó megakadályozza őket ebben (például ellopja a postai értesítőt vagy megfenyegeti őket). Nem szabad ebből arra következtetni, hogy az erőszak nem folytatódik, vagy hogy a bántalmazott nő, családtag nem kívánja az eljárás lefolytatását. A bántalmazottak anyagi forrásai is rendkívül korlátozottak: általában nem tudnak neves vagy egyáltalán bármilyen ügyvédet fogadni. Előfordul, hogy a bántalmazott azért nem jelenik meg a bíróságon, mert az ügyvédje elmulasztotta értesíteni a tárgyalás napjáról. A bíróságnak ügyelnie kell arra, hogy a tárgyalásra szóló idézést a bántalmazott által megadott címre is elküldje, és nem árt ellenőrizni a tárgyalás előtt vagy után – nem a bán-

talmazó jelenlétében –, hogy a bántalmazottnak van-e olyan ismerőse, rokona, ahol biztonságban kaphat levelet anélkül, hogy azt eltüntetnék.

Egyes bántalmazók felhagynak az erőszakkal, amint az igazságszolgáltatási eljárás megindul. Ilyenkor a bántalmazott (és a bíróság) azt hiheti, hogy a bántalmazó tényleg felhagyott az erőszakkal, mert nem tudja, hogy csak taktikát váltott. Ez ahhoz vezethet, hogy a nő vagy más bántalmazott családtag nem kívánja az eljárás folytatását. Az is előfordulhat ugyanakkor, hogy a bántalmazott nem először éli át ezt a helyzetet, és tisztában van az erőszak megszűnésének valódi kilátásaival, ezért folytatni kívánja az eljárást. Ilyen esetben komoly hiba nyomást gyakorolni rá (hogy bocsásson meg, adjon még egy esélyt, stb.), mert ez nemcsak azt kérdőjelezi meg, hogy képes helyzetét értékelni és felnőttként döntést hozni, hanem kétségbe vonja korábbi tapasztalatainak valós voltát is. Az üzenet számára nem más, minthogy az eljáró bíró nem hisz neki, azt gondolja, hogy hazudott, ez pedig a bíró pártatlanságát kérdőjelezi meg.

A bántalmazottak nem véletlenül vonakodnak attól, hogy tanúskodjanak az erőszak ügyében. Okaik részben ugyanazok, mint más erőszakos bűncselekmények áldozataiéi:

1. Félnek, hogy a vádlott megtorolja a tanúskodást.
2. Nem akarnak újra találkozni támadójukkal a bíróságon.
3. Szégyenkeznek vagy bűntudatuk van, mert úgy gondolják vagy azt tapasztalják, hogy mások azt hiszik, viselkedésük valahogy hozzájárult a támadáshoz.
4. Szeretnék maguk mögött tudni az egészet.
5. A súlyos trauma eredményeképpen tagadásban vannak, ambivalensen éreznek, visszahúzódóak, vagy erősen ingadozik a hangulatuk.

Ezeket az okokat felerősíti, ha a bántalmazó együtt él a bántalmazottal, vagy ismeri annak napközbeni mozgását, így folyamatosan hozzáfér a bántalmazotthoz. Hasonlóképpen hat, ha a bántalmazott nőt vagy más családtagot korábbi próbálkozásaikor a bántalmazó feljelentette (pl. rágalmazásért), vagy további erőszakot követett el ellene, és nem érkezett védelem. A bántalmazott így megtanulta, hogy a bántalmazó beváltja a fenyegetéseit, ha ő az igazságszolgáltatáshoz fordul. A bíróság tartsa észben, hogy a bántalmazott félelmei nem elméletiek. A bíróság előtt álló ügyek szinte mindegyikében az erőszak egyre erősödő mértékű volt, így valós alapja van annak, hogy a bántalmazott nő attól fél, a férfi még erősebb erőszakot fog alkalmazni ellene, ha tanúskodik. A partnerkapcsolati erőszakban előforduló sajátos tényezők az alábbiak:

1. A bántalmazó váltogathatja az erőszakos és figyelmes, szerető viselkedést, amellyel rábírhatja a bántalmazott nőt vagy más családtagot, hogy ne tanúskodjon.
2. Ha a bántalmazottnak és a bántalmazónak közös, illetve korábban közösen nevelt gyerekei vannak, a bántalmazó a gyerekeken keresztül továbbra is kapcsolatban marad a partnerével, még akkor is, ha már különköltöztek.
3. A bántalmazott, illetve annak gyerekei gazdaságilag függésben lehetnek a bántalmazótól. Így a bántalmazottnak egymásnak ellentmondó érdekei és érzései lehetnek a bántalmazó lehetséges bebörtönzésével kapcsolatban.
4. A bántalmazott eltartója lehet a bántalmazónak, így a bántalmazó még inkább érdekelt lehet abban, hogy megfélemlítse.
5. A bántalmazott közössége és családja azzal fenyegetheti a bántalmazottat, hogy visszavonja a támogatását, ha a bántalmazott tanúskodik.
6. A bántalmazott úgy gondolhatja, hogy az igazságszolgáltatás nem fogja megállítani a bántalmazót, és nem fog neki, illetve a gyerekeinek biztonságot nyújtani. Ez a gondolat fakadhat abból, hogy a bántalmazott nő vagy más családtag korábban nem kapott megfelelő segítséget az igazságszolgáltatástól, de lehet az eredménye a bántalmazó befolyásának is, aki elhitette a bántalmazott partnerrel, hogy „semmi sem fogja őt megállítani".[6]

Az alábbi kérdések abban segíthetik a bíróságot, hogy megtudják, a bántalmazott nő vagy más bántalmazott személy miért vonakodik a tanúskodástól, illetve, hogy fenyegetés vagy pszichológiai kényszer hatására akarja-e, hogy az eljárás ne folytatódjon. A kérdéseket nem a tárgyalóteremben[7], és lehetőleg a bántalmazott segítőjének jelenlétében kell feltenni.

1. Miért vonakodik a tanúskodástól/utasítja azt vissza?
2. Mikor gondolta először, hogy nem akar tanúskodni, mi történt, ami ezt a döntést megelőzte?
3. Együtt élt a bántalmazóval, amikor ez történt?
4. Most együtt él a bántalmazóval?
5. Ha nem, a bántalmazó tudja, hogy hol lakik?
6. Anyagilag független a bántalmazótól?
7. Van közös gyereke a bántalmazóval?
8. Beszélgettek a perről a bántalmazóval?
9. A bántalmazó tett-e ígéretet, hogy megtesz önnek valamit, ha eláll az eljárástól, nem tanúskodik? Emiatt az ígéret miatt nem akar tanúskodni, nem akarja folytatni az eljárást?
10. A vádlott vagy valaki más megfenyegette, ha tanúskodna?
11. Fél a vádlottól valami miatt?
12. (Ha a nő vagy más bántalmazott családtag azt állítja, hogy sérüléseket szenvedett, vagy látható sérülései vannak:) Hogyan keletkeztek a sérülések?
13. Szeretné-e, hogy a tárgyalás/tanúságtétel végén a bíróság biztonsági embere a vádlottól megfelelő távolságba kísérje?
14. Szeretné-e, hogy a meghallgatása idején a bántalmazó ne legyen jelen?
15. Szeretné-e, hogy a tárgyalásra érkezéskor és az eltávozáskor a bántalmazóval ne kelljen a folyosón egyedül maradnia?

Az eljárásban való részvétel előtt álló, fent említett akadályokon felül érdemes még figyelembe venni, hogy mikor a bántalmazott nők vagy más bántalmazott személyek az igazságszolgáltatáshoz fordulnak, a bántalmazók az erőszak fokozásán túl az erőszaknak korábban nem alkalmazott formáit is elkezdhetik gyakorolni: az áldozatot zaklatják, tulajdonát megrongálják, fenyegetik, hamis váddal illetik a hatóságok előtt, stb. Tekintettel a bántalmazóknak az átlagosnál lényegesen nagyobb pereskedési kedvére, a bántalmazott azzal is gyakran szembekerül, hogy a bántalmazó az összes erőforrását felőrli. Korábbi elszigeteltsége vagy a konkrét gazdasági erőszak miatt sok bántalmazottnak nincsen elég pénze, önálló vagy elegendő jövedelme, lakhatása, társadalombiztosítása; nem tudja kire bízni a gyereket; nem tud megfelelően közlekedni; a korábbi bántalmazás vagy a folyamatos pereskedés miatt elbocsátották; nincs megfelelő iskolai végzett-

[6] Az amerikai kézikönyv az ottani legelterjedtebb szabályozás (az ügyek végigvitelének elsődlegessége) alapján számos tanáccsal szolgál, hogy a bíróság hogyan veheti le a bántalmazott válláról az igazságszolgáltatás beindításának és működtetésének terhét. A szabályozás alapja az áldozatok biztonságának lehető legnagyobb mértékű párhuzamos garantálása, ezért ezek az ajánlások Magyarországon kevéssé alkalmazhatók. Mindenesetre itt is elmondható, hogy – kezdetben mindenképpen – az igazságszolgáltatásban bízva a legtöbb bántalmazott nő tanúskodik, és igazat mond, ha a hatóság beidézi. Sokan fellélegeznek, ha a bántalmazó látja, hogy a hatóság rendelte el a tanúskodást, vagyis az nem rajtuk múlik. Az amerikai kézikönyv annak az elvnek az alapján, hogy a párkapcsolati erőszakot az amerikai jog a közbiztonság sérelmének tekinti, azokra a megoldásokra helyezi a hangsúlyt, amelyek azt jelzik a vádlott felé, hogy a bíróság, nem pedig a bántalmazott az, akinek érdekében áll az eljárás, és hogy nem érdemes megpróbálni megfélemlíteni vagy manipulálni a bántalmazottat, vagy megpróbálni elkerülni a büntetőjogi felelősségre vonást.

[7] Ez szintén az angolszász rendszer által nyújtott lehetőség, amely módot ad arra, hogy a bíró a saját dolgozószobájában is meghallgathassa a feleket. Ez Magyarországon kiváltható azzal, ha a bíróság a bántalmazó jelenlétét kizárva, vagy az ő érkezése előtt vagy távozása után teszi fel ezeket a kérdéseket.

sége új munkahely szerzésére. A bántalmazottak sajátos gondja továbbá, hogy nagyon sok ügyvéd nem bírja sokáig ezeket az ügyeket, vagy nem elégedett a bántalmazott fizetési képességeivel, vagy a bántalmazó a saját oldalára állítja őket, és így a bántalmazottak egy perfolyam alatt több ügyvédet is kénytelenek alkalmazni. A bántalmazók pontosan tudják, hogy ezt a bíróságok hajlamosak a bántalmazott összeférhetetlenségének betudni (amire ők maguk vagy ügyvédjük általában nem is mulasztják el a bíróság figyelmét felhívni). Ezért kiemelten fontos, hogy az ügyvédváltást a bíróság ne tekintse a bántalmazottnak felróható eseménynek. Fontos tudni, hogy a bántalmazottak általában akkor is igyekeznek kitartani ügyvédjük mellet, ha az nem képviseli érdekeiket a legkiválóbban. Ennek okai részben ugyanazok, mint a bántalmazó mellett kitartás okai: bíztak az ügyvédben, amikor először felfogadták és elmondták neki a történetüket, és úgy érzik, nincs erejük a folyamatot újra és újra megismételni; bíznak abban, hogy a valóságra egyszer csak mégis fény derül; érzékelik, hogy a bíróság nem nézi jó szemmel, ha mégis kénytelenek ügyvédet váltani (jellemzően azért, mert a korábbi ügyvéd feladta); és végül, mert egyszerűen sem pénzük, sem energiájuk nincs újabb ügyvédet keresni.

A fentieket tovább erősítik az intézményi akadályok: Magyarországon nincsenek megfelelő szolgáltatások a bántalmazott nők, illetve egyéb bántalmazotti csoportok számára, nincsenek kifejezetten bántalmazott nőknek vagy leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű, idős, beteg bántalmazottaknak fenntartott menedékházak, hiányos a bölcsődei és óvodai ellátás, nincs együttműködés a családon belüli erőszakkal foglalkozó szakmák között, a szakemberek között is elterjedt az áldozathibáztatás.

8.7. A bántalmazó kapcsolatban élő gyerekek

Kutatások kimutatták, hogy a bántalmazott nők, illetve leszbikus vagy meleg párkapcsolatban élő bántalmazott szülők sokféle módon aktívan védelmezik gyermeküket a bántalmazóval szemben. Az intézmények ezt gyakran kiskorú veszélyeztetésének bélyegzik, mivel elvárásaik gyakran kettős mércét jelenítenek meg: amíg a bántalmazott kapcsolatban van, addig elvárják tőle, hogy segítség nélkül védje meg a gyerekeket, vagy lépjen ki a bántalmazó kapcsolatból, ha pedig kilép és elmenekül, akkor kötelezik őt a kapcsolattartás biztosítására. A két ellentétes elvárásnak való meg nem felelés büntetést von maga után: mindkét esetben kiskorú veszélyeztetése lehet a vád. A gyermek védelmének megkísérlését szolgálhatja számos olyan magatartás is, amelyek azt a látszatot kelthetik a felületes külső szemlélőben, hogy a bántalmazott nők elfogadják az erőszakot. Ilyen például, amikor azért próbálnak megfelelni a bántalmazó követeléseinek, hogy azzal a súlyosabb erőszakot elkerüljék: a fenyegetések hatására nem lépnek ki a kapcsolatból; vagy nem sikoltanak a bántalmazás során; vagy nem próbálnak elmenekülni, ha a gyerekkel a kezükben bántalmazza őket a férjük, mert az még súlyosabb erőszakkal fenyegette meg őket, ha ezt megkísérelnék; vagy ügyvédjük tanácsára nem említik az erőszakot válás során. A bántalmazott nők ezen felül gyakran megtanítják a gyereküknek, hova bújjanak el a férfi erőszakkitörése során, elküldik a gyereket barátokhoz, elmenekülnek otthonról, távoltartást kérnek, stb. – ezeket azonban a hatóságok szinte soha nem ismerik el a gyermeket védő viselkedésként. A veszélyeztető és védő magatartások közti különbségtétel hiánya hibás bírói döntésekhez vezethet, és kiszolgáltathatja a gyereket a további erőszaknak, ezért ezeket a körülményeket a lehető legpontosabban fel kell tárni.

Leszbikus és meleg kapcsolatokban külön akadályozhatja a bántalmazott szülőt a gyerek megvédésében, ha hivatalosan nem hozzátartozója a gyereknek. Magyarországon a leszbikus és meleg párkapcsolatban élők nem fogadhatnak örökbe közösen, illetve nem fogadhatják örökbe a partner biológiai gyerekét sem. Ez oda vezethet, hogy a gyerekek gondozásából ténylegesen nagyobb részt vállaló, a gyerekekkel bensőségesebb kapcsolatot fenntartó bántalmazott szülőnek hivatalosan nincsenek szülői jogai, így nem léphet fel a hatóságoknál a gyerekek védelmében. Attól is okkal félhet az ilyen jogi helyzetben lévő bántalmazott szülő, hogy elveszíti a kapcsolatát a gyerekével, ha akár a saját bántalmazása, akár a kiskorú veszélyeztetése miatt a hatóságokhoz fordul. Ez a helyzet maradásra késztetheti a bántalmazott szülőt.

A bántalmazó kapcsolatnak a családban élő gyerekekre gyakorolt káros hatásaival a *Módszertani útmutató* 9. fejezete foglalkozik. A fejezet ajánlásai a bíróság számára is fontos szempontokat tartalmaznak.

8.8. Hamis vád, szülői elidegenítés és gyerek vagy felnőtt elleni szexuális erőszak vádja

A bíróságok munkájában is megjelenik az a közkeletű felfogás, amely szerint válófélben lévő nők bosszúból vagy hogy előnyhöz jussanak (például nekik ítéljék a gyerek felügyeleti jogát vagy a lakást), gyakran vádaskodnak azzal, hogy a férfi partnerük szexuálisan bántalmazza a gyereküket vagy őket. Az ilyen esetek magyarázataként egyre többet hallani a szülői elidegenítési tünetegyüttesről (angol nevén *parental alienation syndrome* – PAS). E szerint az elképzelés szerint a gyerekek csak azért számolnak be az incesztusról, mert az anya befeketíti előttük az apjukat, és telebeszéli a fejüket a szexuális bántalmazással. Arról is hallani, hogy a partnerkapcsolaton belüli nemi erőszak ügyekben is csak rosszindulatú nőkről lenne szó. Lássuk, milyen tudományos érvek támasztják alá ezeket a feltételezéseket.

Magyarországon nem gyűjtenek adatokat külön a családon belüli erőszakról, így az ilyen esetek nyomon követése nehézkes. Emellett a Patent Egyesület jogsegélyszolgálatának esetei alapján jellemző, hogy az ilyen esetekben a hatóságok nem vagy csak felületesen nyomoznak, és a Patent és a NANE Egyesület által közösen jegyzett 2007-es kutatásból az is kiderül, hogy a nyomozás leginkább azt firtatja, hogy a nemi erőszak sértettje, valamint az incesztus sértettjének gondviselőjeként eljáró anya hazudik-e vagy beteg személyiségű-e, miközben sokkal ritkábban vizsgálják a gyanúsított igazmondását és személyiségét (Wirth, 2009). A kutatási eredmények szerint ráadásul az ilyen vizsgálatokra felkért igazságügyi pszichológus szakértők többségének vannak olyan nézetei, amelyek alapján felmentés jár az incesztus vagy a nemi erőszak elkövetőjének, vagy az áldozatot kell hibáztatni. Ez elfogultságot jelent a gyanúsított pártján. Ezért ha lennének is adatok arról Magyarországon, hogy milyen gyakorisággal használják a magyar nők az incesztus vagy a nemi erőszak hamis vádját, akkor sem lennének megbízhatóak. Legjobb, ha ebben a helyzetben a nemzetközi szakirodalmat vizsgáljuk meg.

8.8.1. Hamis vád incesztusügyekben

Kanadában két reprezentatív mintán alapuló kutatást is végeztek állami megrendelésre az incesztusügyekkel kapcsolatos hamis vádak tárgyában. Egy 2003-as adatokon alapuló kutatásból az derül ki, hogy a bejelentett incesztuseseteknek mindössze 4%-a rosszindulatú hazugság (Trocmé és mtsai, 2005). Hasonló eredményekre jutott egy 1998-as adatokra alapuló, kanadai reprezentatív vizsgálat is, amely kifejezetten a gyerekelhelyezési és láthatási ügyekben vizsgálata az incesztus vádját. Ebből az derül ki, hogy az ilyen ügyeknek csak 12%-ban van csak szó szándékos hamis vádról. A 12%-nyi szándékos hamis vádon belül, a szándékos hamis vád 43%-át a felügyeleti joggal nem rendelkező szülő (aki tipikusan az apa) terjeszti elő, 19%-uk ismerősöktől származik, és csak 12%-uk (az összes eset alig 1,5%-a) származik a felügyeleti joggal rendelkező szülőtől (aki tipikusan az anya), valamint 2%-uk a gyerektől. Vagyis nem igaz, hogy az anyák a gyerek fölötti felügyelet megszerzésére használják az incesztus hamis vádját – a közkeletű felfogással ellentétben épp az apák teszik ezt (Trocmé és Bala, 2005).

8.8.2. Hamis vád partnerkapcsolati szexuális erőszak ügyeiben

Mi a helyzet a partnerkapcsolaton belüli nemi erőszak vádjával? Három amerikai szerző, Lonsway, Archambaut és Lisak (2009) „Hamis vád. Lépjünk túl rajta, hogy sikeresen kinyomozhassuk és üldözhessük a nem ismeretlen által elkövetett szexuális támadást" címmel kiadott tanulmányában arról ír, hogy az összes kutatás a 2–8%-os tartományba teszi az ilyen esetekben a hamis vád arányát. Például az amerikai szerzők idézik a brit belügyminisztérium által a rendőrségi statisztikákból készített nagy, reprezentatív felmérést, amely szerint a rendőrök a partnerkapcsolati szexuális erőszak eseteinek 8%-át nyilvánítják hamis vádnak. Azonban a brit kutatók rámutatnak, hogy a valós szám még ennél is alacsonyabb, mert ez az arány tartalmazza azokat az eseteket is, amelyek csupán a rendőrök benyomásán alapulnak. Ezért a kutatók megvizsgálták az egyes esetekben rendelkezésre álló bizonyítékokat is: ezek fényében a valóban bizonyíthatóan hamis vádak aránya 2,5%-ra esett (Kelly és mtsai., 2005, idézi Lonsway és mtsai, 2009). Egy nagy mintán készített ausztrál kutatásban a hamis vádak aránya 2,1% volt (Heenan és Murray, 2006, idézi Lonsway és mtsai., 2009).

Fontos a bíróságnak észben tartania, hogy bántalmazók előszeretettel állítanak be hamis vádnak olyan történéseket, amelyek nem merítik ki a hamis vád fogalmát: például a gyerek visszavonja korábbi állítását, nem válaszol az igazságügyi pszichológus kérdéseire, vagy azt mondja, hogy tényleg állított valamit, de azt az anyja félreértette (Bancroft és Silverman, 2002). Hasonlóképpen az igazságügyi pszichológus szakértőnek az a kijelentése, hogy a gyerek vizsgálati anyagában nincs nyoma a szexuális erőszaknak, nem jelent hamis vádat, hanem fakadhat abból, hogy a szakértő nem megfelelő módszerekkel vizsgálódik, illetve előítéletes (ami például a magyar igazságügyi pszichológus szakértői gyakorlatot jellemzi, lásd: Kuszing, 2007). Az sem alapozza meg a hamis vádat, ha az apánál nem találni olyan pszichológiai, személyiségjegyet, amely szexuális devianciára utal. A pszichológusok rendre ilyen jegyeket keresnek incesztus vádja esetén (Kuszing, 2007), holott az incesztuselkövető férfiak személyiségtesztjei általában „normális" személyiséget és szexuális érdeklődést mutatnak (a szakirodalom összefoglalóját lásd: Bancroft és Silverman, 2002).

Összességében tehát az incesztusvádak és a partnerkapcsolati szexuális erőszak vádja esetén is igen alacsony a nők által elkövetett hamis vádak aránya, körülbelül akkora, mint más bűncselekmények esetén.

8.8.3. Szülői elidegenítés (PAS)

Egyes jogászok és pszichológusok azzal festenek félrevezető képet a hamis vád gyakoriságáról, hogy a szülői elidegenítési tünetegyüttesről (PAS) beszélnek. E szerint az anyák bosszúvágytól vezérelve készakarva elidegenítik a gyerekeiket az apjuktól, és bebeszélik nekik, hogy mondják azt, hogy az apjuk megerőszakolta őket, vagy bántalmazó. Ezt a tünetegyüttest nem ismeri el semmilyen komoly szakmai szervezet, így a pszichiátriai és lelki megbetegedések világszerte használt statisztikai és diagnosztikai kézikönyvét (DSM) kiadó Amerikai Pszichiátriai Társaság (APA) sem. A legtöbb kutatás szerint a PAS-nak nincs tudományos alapja, és ezért nem ajánlják az amerikai bíróságoknak és hatóságoknak, hogy bizonyítékként elfogadják (lásd pl.: Hoult, 2006; Walker és mtsai, 2004). Bár 2010 folyamán az amerikai apajogi szervezetek erősen lobbiztak, hogy az APA vegye föl a szülői elidegenítést a statisztikai kézikönyv következő, ötödik változatába, az nem került rá a létezőnek tekintett pszichiátriai kórképek listájára.

Fontos tudni a PAS megítéléséhez, hogy azt egy Richard Gardner nevű pszichiáter találta ki, aki többek között úgy gondolta, hogy az incesztuselkövető férfiakat meg kell nyugtatni, hogy a gyermekek szexuális használatát a legtöbb ember elfogadja, és hogy az incesztusról beszámoló és az apjukkal találkozni nem akaró gyerekeket „fenyegetésterápiával" kell kezelni, amelynek során megfenyegetik őket, hogy az anyjuk börtönbe kerül, ha nem engedelmeskednek az apjuknak (Gumbel, 2003). Gardner azt is gondolta, hogy a pedofília előnyös a fajfenntartás szempontjából (Gardner 1992, idézi Dallam, 1998). Gardner nézetei és a fenti tudományos eredmények fényében nem csoda, hogy a pszichológus szakma többsége áltudománynak tartja a PAS-t, amelyet kifejezetten az incesztuselkövetők felmentésére találtak ki és használnak.

Miért van akkor mégis, hogy a bírók úgy tapasztalják, hogy sok nő csak a válóper vagy az egyéb büntetőper kapcsán áll elő „hirtelen" az erőszak vádjával? Először is, nem tudjuk, hogy a bírósági statisztikák valóban azt mutatják-e, hogy a válóperek idején gyakoribbak az incesztus- és egyéb erőszakvádak, és nemcsak a mindenkiben élő előítéletek láttatják így a bírósági dolgozókkal. Azonban ha tényleg így is van, számos más oka is lehet annak, hogy az erőszakvádak a válás körül merülnek föl.

1. Logikus, hogy a szexuális erőszakot vagy incesztust tapasztaló fél el akarjon válni, tehát ha a bántalmazott ezt állítja, könnyen lehet, hogy az erőszak volt előbb, mint a válás kezdeményezése.
2. A jogsegélyszolgálatok és lelkisegély-szolgálatok tapasztalata szerint, legalábbis ami a partnerkapcsolaton belüli fizikai erőszakot illeti, sok bántalmazott nő már az előtt is segítséget kér az erőszak miatt, mielőtt válóperbe kezdene. Azonban nagyon gyakori, hogy nem kap segítséget, és a pszichológusa, az ügyvédje vagy más szakember egyenesen lebeszéli arról, hogy ezt a témát felhozza, mert a szakember úgy véli, hogy azzal a nő csak veszíthetne, hogy a párkapcsolat még megjavítható, vagy hogy a nő maga tehet róla, hogy bántalmazzák. Így állhat elő az a helyzet, hogy bár a nő igazából sokszor segít-

séget kért már az erőszak miatt, az igazságügyi rendszerben csak akkor jelenik meg – látszólag hirtelen – ez a vád, amikor a kapcsolatról világossá válik, hogy menthetetlen, és a nő válást kezdeményez, illetve amikor szembesül azzal, hogy nem lehet megegyezésre jutni a volt partnerével, de ennek oka az erőszak feltárása nélkül nem érthető a bíróság számára, hanem őt vonják felelősségre a megegyezés hiánya miatt. A tapasztalatok szerint a szexuális erőszak esetében is a szakemberek hasonló viselkedése hátráltatja, hogy a nők és más bántalmazott családtagok korán bírósághoz, rendőrséghez forduljanak, illetve hogy az erőszak tényét a hatóságok valóban feltárják.

3. A bántalmazott nők, gyerekek és egyéb családtagok nem merik ezeket a vádakat felhozni, amíg együtt élnek az erőszakos emberrel.
4. A bántalmazás sokszor a válás kapcsán kezdődik vagy erősödik fel. Közismert statisztikai adat, hogy a súlyos fizikai erőszak és a partner elleni emberölések száma akkor ugrik meg, amikor a nő vagy más bántalmazott családtag bejelenti válási, távozási szándékát, és egyes bántalmazók ilyenkor az erősödő elrettentés eszközei között a szexuális erőszakot is felvonultatják.
5. A gyerek elleni szexuális erőszak is felerősödhet a válás kapcsán, vagy épp ekkor jelenhet meg. A partnerüket fizikailag bántalmazó férfiak feljogosítva érzik magukat arra, hogy családfőként párjukat, gyereküket tárgyként saját céljaikra használják, irányítsák, és ebben nagyban hasonlítanak az incesztuselkövetőkre. Ennek megfelelően a partnerüket bántalmazó férfiak gyakrabban követnek el incesztust, mint a partnerüket nem bántalmazók (a szakirodalom összefoglalását lásd: Bancroft és Silverman, 2002). A válás előtt a legtöbb apa nem tölt időt a gyerekével négyszemközt, mivel a legtöbb férfi, de különösen a bántalmazók szerint a gyerekekkel való foglalkozás főként az anya dolga, így nincsen alkalma az apának incesztust elkövetnie. A válás után, a láthatások során felügyelet nélkül találkozik az apa a gyerekkel, ami alkalmat ad a szexuális visszaélésre (Bancroft és Silverman, 2002).

Az incesztusról és partnerkapcsolaton belüli szexuális támadásról beszámoló gyerekek és nők túlnyomó többsége tehát nem hazudik és nem zavarodott. Ezek az erőszakfajták sokkal gyakoribbak, mint ahogy korábban hitték, és nem elsősorban az anyák, hanem az elkövető férfiak hazudnak ezekben az ügyekben.

8.9. A bántalmazás megjelenése a bíróságon

Az alábbi pontok a bántalmazásnak a bíró számára közvetlenül megfigyelhető jellemzőit tartalmazzák.

8.9.1. Partnerkapcsolati erőszak a büntetőügyekben

A kifejezetten partnerkapcsolati erőszak miatt indított ügyek többségében a bántalmazott a tanú vagy magánvádló, a bántalmazó a vádlott. A bántalmazott is lehet büntetőper vádlottja. Például a bántalmazottat általában feljelenti a bántalmazó, amikor az önvédelemből vagy gyerekei védelmében fizikai erőt használ a bántalmazó ellen. Nem ritkák a rágalmazási feljelentések sem, aminek különös erőt ad az a tény, hogy a bántalmazást magát viszonylag rossz felderítési aránnyal vizsgálják ki. Büntetőper vádlottja lehet a bántalmazott nő vagy más bántalmazott családtag, ha a bántalmazó bűncselekmény elkövetésére kényszerítette, vagy az ő neve alatt futtatott céggel követett el gazdasági bűncselekményt. A büntetőeljárás alapján folyó távoltartási ügyben a bántalmazott és a bántalmazó is feltűnhet, mint kérelmező.

A családon belüli erőszak tanújává vált gyerekek is lehetnek büntetőper tanúi, vádlottjai vagy bűncselekmény áldozatai. Gyerekek gyakran tanúi a partnerbántalmazásnak, a partnerüket bántalmazó férfiak nagy arányban a velük egy háztartásban élő gyerekeket is bántalmazzák, és a gyerekek is követhetnek el önvédelmet, vagy védhetik a bántalmazott szülőt, illetve fiatalkorú is lehet áldozata vagy elkövetője partnerbántalmazásnak saját párkapcsolatában.

8.9.2. Partnerkapcsolati erőszak a polgári bíróságokon

A polgári perek rendkívül széles skálája miatt az alábbi lista csak a legjellemzőbb típusokat tartalmazza:

1. A bántalmazott nő a házasság felbontását kezdeményezi, és kártérítést kér az erőszakért.[8]

2. A bántalmazott nő megelőző távoltartást kérelmez.
3. A bántalmazott nő kártérítésért perli a bántalmazót a hosszú házasság alatt elszenvedett bántalmazásért.[9]
4. A bántalmazott nő felügyelt kapcsolattartást szeretne, mert a férfi a gyerekekre is veszélyes.
5. A bántalmazott nő a férfi fenyegetésének hatására aláírt megegyezés megváltoztatását kéri a bíróságtól.
6. A bántalmazott nő gyerekfelügyeleti jogot és elhelyezést kér a bíróságtól, hogy a bántalmazó férfi gyerekekre gyakorolt káros hatását csökkenteni lehessen.
7. A bántalmazó a gyerekelhelyezés, illetve a kapcsolattartás megváltoztatását kérvényezi, hogy a bántalmazott fölött így gyakoroljon továbbra is ellenőrzést.
8. A bántalmazó férfi szülői jogainak felfüggesztését kérik, mert a férfi bántalmazta a gyerekeket.
9. A bántalmazott nő szülői jogainak felfüggesztését kérik, mert nem tudta megvédeni a gyerekeket a bántalmazótól.
10. A bántalmazó kártérítési pert indít a bántalmazott által a védekezésekor neki okozott sérülésért, amelyben az önvédelmet nem állapították meg.
11. A vagyonmegosztási per a felek egyezségének hiányában elhúzódik, a bántalmazó feltűnően nem siet a pert befejezni.
12. A bántalmazott a bántalmazás folytatódása miatt kizárólagos lakáshasználati jogot kér a bontóperben.

8.9.3. A bántalmazó férfi irányító és ellenőrző magatartása a bíróságon

A bántalmazók gyakran megkísérlik elérni, hogy a bírósági eljárást ne a bíró, hanem ők irányítsák, és ily módon is megfélemlíthessék a bántalmazott nőt. A bántalmazók gyakran használják eszközként a jogrendszert arra, hogy azzal is ellenőrizzék, irányítsák, zaklassák a nőt, bántalmazott családtagot. Ez megjelenhet a bíróságon abban, hogy a bántalmazó:

1. fenyegeti a bántalmazottat vagy másokat a bíróságon, a bíróság előtt, a tárgyalóterem előtt a folyosón, hogy a beadvány vagy korábbi tanúvallomása megváltoztatására kényszerítse a bántalmazottat;
2. követi a bántalmazottat a bíróságon és a tárgyalás után;
3. levelezik a bántalmazott nővel, családtaggal, vagy fenyegető, lenéző pillantásokkal félemlíti meg. Ezek ugyan a kívülállók számára nem tartalmazzák mindazt az üzenetet, amelyet a bántalmazott számára (mivel neki konkrét emlékei fűződnek egy-egy kifejezés vagy „nézés" jelentéséről, és az azt követő bántalmazásokról), azonban kívülállók számára is érzékelhetők, és a nőre, bántalmazottra gyakorolt hatásaik megfigyelhetők és értelmezhetők;
4. barátait vagy családtagjait elhozza a bíróságra, hogy megfélemlítse a nőt vagy más bántalmazott családtagot;
5. hosszú előadásokat tart arról, hogy a bántalmazott nő vagy más családtag mit tett, ami miatt meg „kellett" ütnie;
6. kinyilvánítja, hogy nagyon sajnálja a bántalmazást, és fogadkozik, hogy meggyőzze a bántalmazottat és a bíróságot, nincs szükség büntetésre;
7. újra és újra halasztást kér, elhúzza az ügyek befejezését;
8. folyamatosan kifogásokkal él az eljáró személyekkel szemben, elfogultsági indítványokat terjeszt elő, új kirendelt védőt kér, nem tartja be a védővel megbeszélt időpontokat, nem jelenik meg olyan tárgyalásokon, amelyeken nem áll érdekében;
9. megzavarja a bíróság és a bántalmazott kommunikációját (ellopja a nő vagy más bántalmazott családtag levelét, a postai értesítőt, hazudik a nőnek az időpontról, stb.), így a bántalmazott nem tudja, mikor kell megjelennie a tárgyaláson;
10. a bántalmazott távoltartását kérelmezi;

[8] Utóbbi Magyarországon a legritkább esetben fordul elő.

[9] Ez is lényegében ismeretlen a magyar gyakorlatban.

11. folyamatosan teszteli a kapcsolattartás korlátait: nem jelenik meg, késve érkezik, máskor jelenik meg, és ha a kapcsolattartás bármely okból meghiúsul, eljárást kezdeményez a bántalmazottal szemben;
12. gyerekelhelyezési, kapcsolattartási eljárásokat indít vagy ezzel fenyegetőzik, hogy így kényszerítse a nőt, azonos nemű élettársat a válóper vagyonjogi ügyeiben;
13. barátait, ismerőseit, ügyvédjét, illetve az apajogi szervezeteket arra használja, hogy szóbeli erőszakkal megfélemlítsék, megalázzák a bántalmazott nőt vagy egyéb családtagot (és néha a bíróságot);
14. bármilyen a gyereket korábban vagy a válás idején ért ártalmat, problémát (pl. betegség, baleset) vagy a bántalmazott nőről rendelkezésére álló bármilyen „terhelő" adatot (pl. a nő naplója, korábbi öngyilkossági kísérlete, pszichológushoz járása) arra használ, hogy megkísérelje elérni, hogy azt a bíróság a nő szülői alkalmatlanságáról való bizonyítéknak tekintse.

8.9.4. Ajánlások a bántalmazás megakadályozására a bíróságon

1. Biztosítsanak biztonságos várószobát a bántalmazottaknak, hogy ne kelljen a bántalmazó jelenlétében várakozniuk. Végezzenek motozást, fémdetektoros vizsgálatot.
2. Mivel a partnerbántalmazással összefüggő polgári vagy büntetőügyekben az eljárás gyorsasága kulcsfontosságú a bántalmazott és a gyerekek biztonsága érdekében, a bíróságok valóban biztosítsanak elsőbbséget az ilyen ügyeknek a jogszabályok soronkívüliségre vonatkozó előírásai szerint.
3. Az ideiglenes intézkedésre irányuló kérelmet a bíróság valóban sürgősséggel bírálja el.
4. A legjobb gyakorlat az, ha a bíróságok rendelkeznek külön ezzel a témával foglalkozó bírókkal.
5. A bíró minden kijelentésével azt juttassa kifejezésre, hogy a partnerkapcsolati erőszak elítélendő, és hogy az előtte álló ügyet ezt komolyan véve vizsgálja a bíróság.
6. A bíróság biztosítsa a bántalmazott nő vagy egyéb családtag biztonságos érkezését és távozását azzal, hogy a bántalmazót vagy a bántalmazottat kicsit korábbra hívja be és a teremben tartja, amikor a másik fél megérkezik, a tárgyalás végén pedig elrendeli, hogy a bántalmazó a teremben maradjon, amíg a nő vagy más családtag biztonságos távolságra nem jut.
7. A bíró intézkedjen, hogy a bíróság biztonsági alkalmazottja megfelelő távolságra kísérje el a nőt vagy más bántalmazott családtagot.
8. A bíróság lépjen közbe a bántalmazó által gyakorolt gazdasági kényszerítés eseteiben.
9. A bíróság lépjen közbe, amikor a bántalmazó a gyerekeket használja az áldozat bántalmazására.
10. A bíróság a bántalmazót tegye felelőssé erőszakos magatartásáért, ne a bántalmazottat.
11. A látható perhúzást a bíróság a tárgyalási időpontok szorosabb kitűzésével akadályozza meg.
12. A bíróság haladéktalanul tegyen hivatalból feljelentést, ha a perben olyan hivatalból üldözendő bűncselekmény gyanúját észleli, amely nem tárgya a pernek, illetve hívja fel az áldozat figyelmét arra, hogy magánindítványt tehet, ha a cselekmény csak magánindítványra üldözhető, és erre még nyitva áll a határidő.

8.10. További ajánlások

Az alábbi listát elsősorban továbbgondolásra ajánljuk. Bár a forrásanyagokban ezek az ajánlások a bíróságok számára – és így a nemzetközi jó gyakorlatban – rendre megjelennek, vannak köztük olyanok, amelyek a hatályos magyar törvények szerint egyelőre Magyarországon nem vagy nem teljesen valósíthatók meg. Az eltérő jogrendszerek ellenére is vannak azonban olyanok, amelyeket jogszabály nem tesz lehetetlenné, vagy akár egyenesen előír Magyarországon is. Ugyanakkor nem árt megjegyezni, hogy az alábbi ajánlások Amerikában is több államban feszegetik a hatályos jogszabályok adta lehetőségek határait, a washingtoni Legfelsőbb Bíróság mégis kiadta azokat. Azt javasoljuk tehát, hogy az itt található ajánlások közül a bíróságok nyitottságuk és elkötelezettségük mértékében valósítsák meg azokat, amelyeket saját körülményeik és a külső szolgáltatások rendelkezésre állása alapján kivitelezhetőnek tartanak.

1. A tanú-, illetve áldozatvédelem nyújtotta lehetőségeket a legmesszebbmenőkig alkalmazni kell a családon belüli erőszak esetén: az erőszak áldozata tanú és áldozat is, és a védelemre azért van fokozottan szüksége, mert a bántalmazó hozzáférése az ő esetében lényegesen nagyobb fokú, mint az idegen általi erőszak áldozatának esetében.
2. Ha a tanú nem jelenik meg, ne büntessék ezért, viszont folytassák az ügyet. Mielőtt a bíróság ilyen körülmények között lezárna egy ügyet, a bántalmazottat irányítsák bántalmazott nőkkel foglalkozó szolgáltatóhoz, illetve az Áldozatvédelmi Szolgálathoz.
3. A segélyhívás hangfelvételét (rendőrség, mentők, esetleg segélyvonalak) a bíróság tekintse bizonyítéknak: a hívó zaklatott idegállapota, a bejelentő pillanatnyi benyomásának kimondása közvetett bizonyítékként szolgálhat az eljárásban.
4. A visszavont feljelentést vagy tanúvallomást a bíróság vegye figyelembe[10], különösen, ha egyéb bizonyíték az eredeti tanúvallomást támasztja alá.
5. Azért, mert a felek „kibékülnek", a bíró ne állapítson meg enyhébb büntetést, felfüggesztett szabadságvesztést, próbára bocsátást vagy pénzbüntetést, ha a kibékülés hiányában ezt nem tette volna meg. A büntetést az elkövetett cselekmény, annak társadalomra való veszélyessége, a súlyosbító és enyhítő körülmények határozzák meg, nem a felek viszonya. A családon belüli erőszak társadalomra veszélyes volta nem kétséges. Ráadásul a „kibékülés" csak az esetek elhanyagolható hányadában eredménye a bántalmazó őszinte megváltozásának, valójában szinte mindig a bántalmazottat ért fenyegetésre vagy manipulációra történik, és része a bántalmazás folyamatának.
6. Családon belüli erőszak eseteiben a bíróság ne bocsássa próbára a bántalmazót, ne büntesse pénzbírságra, hanem főszabályként letöltendő börtönbüntetést szabjon ki. A nem letöltendő büntetések egyáltalán nem biztosítják a bántalmazottak és gyerekeik biztonságát, hiszen a bántalmazó továbbra is erőszakos lehet velük. A pénzbüntetést gyakran a bántalmazott pénzéből vagy a közös családi kasszából fizetik, így további hátránynak teszik ki a bántalmazottat. A nem letöltendő büntetéseknek az az üzenete a bántalmazó férfi és a bántalmazott nő, illetve a nem heteroszexuális párkapcsolatban élő bántalmazók és bántalmazottak számára, hogy a felelősségre vonás elkerülhető, ami arra biztatja az elkövetőt, hogy tovább folytassa a bántalmazást, és arra biztatja a bántalmazott nőt vagy más családtagot, hogy a jövőben ne keresse az igazságszolgáltatás segítségét. Ezzel szemben a letöltendő büntetésnek az az üzenete még a potenciális bántalmazók és áldozatok számára is, hogy a családon belül elkövetett bűncselekmények esetén az állam garantálja a bántalmazottak biztonságát, és megbünteti a bántalmazókat.
7. A bíróság ítéljen meg kártérítést a bántalmazásért és az azzal kapcsolatban elszenvedett hátrányokért. Kártérítés jár önmagában a bántalmazásért is, akkor is, ha a bántalmazottnak nincsen közvetlenül pénzben kifejezhető kára. Kár éri a bántalmazottat, illetve az ő bántalmazásán keresztül közvetetten vagy közvetlenül a bántalmazott gyerekeket is, akiket gyakran egész életükre traumatizálnak a bántalmazó által elkövetett cselekmények, és ezzel kapcsolatban orvosi, pszichológiai ellátásra vagy folyamatos ápolásra szorulhatnak. A kártérítésnek fedeznie kell ezek költségeit az elszenvedett testi és pszichológiai sérülések nem vagyoni kárban jelentkező értékén túl.
8. A kártérítésnek és a vagyonmegosztásnak ki kell terjednie a nő vagy más bántalmazott családtag által fizetés nélkül éveken keresztül végzett munkára. A nő vagy más családtag házimunkával és gyerekneveléssel töltött idejét azon az áron számítsa a bíróság, amelyen azt a férfi vagy nem heteroszexuális párkapcsolatban élő bántalmazó meg tudta volna vásárolni a piacon (24 órás bébiszitter, szakács, takarító, házvezető órabére). A nő vagy más bántalmazott családtag elszigetelése következtében a bántalmazottakat kár éri, mivel elmarad a házon kívül végzett munkából származó jövedelmük,

[10] Az amerikai szabályozás nem tartalmazza azt a korlátozást, hogy nem vehető utólag figyelembe az a vallomás, amelyet mentességre való hivatkozással vontak vissza. A nem ilyen alapon visszavont vallomás azonban Magyarországon is figyelembe vehető.

egészség- és nyugdíjbiztosításuk, nem szereznek iskolai végzettséget – ezek értékét is ölelje fel a kárpótlás vagy a válóperben a vagyonmegosztás. A bíróság kötelezze a bántalmazót, hogy fizesse a bántalmazott iskoláját és iskolába járása idején a megélhetését, ha a bántalmazott a bántalmazó elszigetelése miatt nem szerzett iskolai végzettséget.

9. A kártérítésnek vagy tartásdíjnak figyelembe kell vennie, ha a bántalmazott nő vagy más bántalmazott családtag továbbra is veszélyben van, és emiatt költözésre, esetleg névváltoztatásra stb. kényszerül. Ekkor ezek költségeit is fedeznie kell a bántalmazónak.
10. Kártérítést vagy tartásdíjat kell nyújtani a nőnek, bántalmazott családtagnak, ha PTSD-től szenved a bántalmazás következtében, és ezért kezelésre van szüksége, illetve ez befolyásolja a munkavégző képességét.
11. Vagyonmegosztásnál abból az erős valószínűségből kell kiindulni, hogy a bántalmazott nőnek vagy azonos nemű bántalmazott partnernek nem volt a bántalmazóval egyenlő befolyása a család pénzügyeire. Így nagy valószínűséggel nem tükrözik a tulajdonviszonyok a két fél tényleges hozzájárulását. Sok bántalmazó gyakorol kizárólagos kontrollt a család pénzügyei fölött. Számos férfi visszatartja fizetésének egy részét – mely eleve a nő kereseténél gyakorta nagyobb – a közös kasszából, és így gyűjt külön vagyont, miközben a bántalmazott nő nem is tudja, mennyit keres a partnere. Sokszor a bántalmazó férfiak manipulálják vagy kényszerítik a nőt, hogy saját nevére kölcsönt vegyen fel, és ennek terheiből a válás során nem kívánják kivenni a részüket. Sok bántalmazó dönt a partnere megkérdezése nélkül vagy a partnerét manipulálva nagyobb, és gyakran a saját kizárólagos használatában álló vagyontárgyak (lakás, autó, számítógép) megvásárlásáról. A vagyonmegosztásról szóló döntésnek figyelembe kell vennie ezeket a tényeket azzal, hogy a bántalmazott nőről, illetve egyéb bántalmazott családtagról nem feltételezik, hogy önálló anyagi döntéseket tudott hozni a bántalmazó mellett (hacsak ő ezt nem állítja). Ennek megfelelően a bántalmazott vállalkozása nevén lévő tartozással, adóelmaradással, adócsalással kapcsolatban vizsgálni kell, hogy az nem a bántalmazó döntésének következtében keletkezett-e, és nem őt illeti-e valójában a teher. Ugyanígy a férfi vagy nem heteroszexuális kapcsolatban élő bántalmazó nevén lévő lakás esetében vizsgálni kell, hogy a nő vagy más bántalmazott családtag mivel járult hozzá annak újjáépítéséhez, felújításához, megvásárlásához. A bántalmazó nevén lévő vagyontárgyak esetében vizsgálni kell, hogy azok nem a nő, illetve más bántalmazott családtag munkájának, öröklésének eredményeként keletkeztek-e.
12. A bíróság rendelje el, hogy a bántalmazó fizesse ki a bántalmazott pereskedéshez kapcsolódó költségeit.
13. A nőnek juttatandó tartásdíj megállapításakor figyelembe kell venni:
    a) hogy a nőnek vagy a vele egy háztartásban élő gyerekeknek van-e hosszú távú kezelést vagy ápolást igénylő fizikai vagy pszichológiai sérülése, és ezzel kapcsolatban milyen mértékben csökkent a nő munkavégző képessége, milyen terápiára, ápolásra szorulnak, és ennek mik a költségei;
    b) azt, ha a bántalmazó férfi manipulációval vagy erőszakkal rábírta a nőt, hogy ne vállaljon pénzkereső munkát a háztartáson kívül, vagy ne szerezzen megfelelő képesítést, és ezért az áldozat több évre kiesett a munkából, karrierje megbicsaklott vagy tönkrement, nyugdíjának várható összege kevesebb lesz, mint folyamatos munkavégzés esetén lett volna, ha egyáltalán el tudja érni a jogosultságot megalapozó időtartamot;
    c) a bántalmazott nő annak következtében csökkent pénzkereseti lehetőségét, hogy a bántalmazó férfi zaklatja vagy zaklatta a munkahelyén, és lehetetlenné teszi vagy tette a munkavégzését;
    d) az azzal kapcsolatos költségeket, hogy a bántalmazott nőnek bujkálnia kell;
    e) hogy érdemes a tartásdíj egy összegben kifizetését elrendelni, hogy csökkentsék annak valószínűségét, hogy a férfi visszatérően ne fizessen, újabb és újabb eljárásokat vonva maga után, és ily módon tovább zaklassa a bántalmazott nőt, és felesleges kiadásokat okozzon az államnak az eljárásokkal;

f) erőszak esetében a bírói gyakorlat szerint szokásos tartásdíjnál magasabb is megállapítható, tekintettel az erőszak körülményére.

14. A bíró hallgassa meg a bántalmazottat, hogy milyen büntetést tartana megfelelőnek, milyen büntetés tudná biztosítani a bántalmazott biztonságát és a bántalmazó felelősségre vonását.
15. Szükség esetén a bíróság állapítsa meg, hogy a válás a bántalmazó hibájából történt.
16. A bírók tartózkodjanak attól, hogy a női ügyfelet vagy kollégát becsmérlő, illetlen kifejezéssel (kedveskémnek, szívemnek, kis hölgynek) szólítsák meg. Tartózkodjanak attól, hogy a női kollégák szakértelmére megjegyzést tegyenek. Tartózkodjanak attól, hogy a női ügyfelek vagy kollégák kinézetére szexuális vagy egyéb jellegű megjegyzést tegyenek. Különösen tartózkodjanak az ügyfelek lenéző, vagy durva kezelésétől (pl. „Na, magának meg ki mondta, hogy kérjen zárt adatkezelést?!"). Az ilyen megjegyzések legjobb esetben azt közvetítik a női alkalmazottak és ügyfelek számára, hogy a jelenlétük nemkívánatos, és hogy a bíró ítéletét az az elfogultság fogja vezérelni, hogy az illető személy nő. Aláássák a női kolléga vagy ügyfél hitelét, és csökkentik annak a lehetőségét, hogy a női kolléga hatékonyan képviselje az ügyfelet a bíróságon.
17. A bírók utasítsák rendre a nőkollégák szakértelmét illető megjegyzéseket tevő, a nőkollégákat és ügyfeleket becsmérlő, lekicsinylő megszólításokat használó kollégákat, tanúkat.
18. A bírók tartózkodjanak attól, hogy a roma, szegény, meleg, biszexuális, leszbikus, transznemű, fogyatékos ügyfélre vagy kollégára, vagy annak kinézetére megjegyzést tegyenek, az ilyen kollégák szakértelmét kétségbe vonják. Utasítsák rendre az ilyen megjegyzést tevő kollégákat, tanúkat.
19. A bírók a terhességgel, szoptatással, anyasággal kapcsolatos egészségi problémákat ugyanolyan súlyú egészségi problémaként vegyék tekintetbe, mint az egyéb egészségi problémákat.
20. Az elkövető ittas vagy bódult állapotát ne tekintsék a bírók enyhítő körülménynek, hanem súlyosbítónak tekintsék. Ahogy az autóbalesetek okozása kapcsán sem enyhítő körülmény az ittas állapot, úgy a partnerkapcsolati erőszak esetén sem. A legtöbb bántalmazó tisztában van az alkoholnak és az egyéb tudatmódosító szereknek azzal a hatásával, hogy csökkent bizonyos társadalmi gátakat, és így kihozza a személyből az addig rejtett vagy csak lehetőségként jelen lévő tendenciákat. Számos bántalmazó férfi használja tudatosan az alkoholt, hogy olyan erőszakos cselekményeket engedjen meg magának a partnerével szemben, amilyeneket józan állapotban nem tenne meg. Ezért helytelen az ittas, bódult állapotot enyhítő körülménynek tekinteni.
21. Ne tekintsék a bírók enyhítő körülménynek az áldozat ittas vagy bódult állapotát, sőt súlyosbító körülményként vegyék figyelembe. A partnerkapcsolati erőszak és nemi erőszak áldozatai áldozatok, függetlenül attól, hogy fogyasztottak-e alkoholt vagy más tudatmódosító szert, vagy nem. Ráadásul a tudatmódosító szer használata csökkentheti a nő védekezési képességét, aki így még kiszolgáltatottabb helyzetben lehet, vagy akár védekezésre képtelen állapotba is kerülhet – ezt az állapotot a bíró ne mulassza el súlyosbító körülményként figyelembe venni, hiszen az elkövető az áldozat védekezésre képtelen állapotát használta ki az erőszakhoz.
22. A gyermektartás megállapításakor is vizsgálja a bíróság, hogy a férfi elszigetelte-e a nőt a munkalehetőségektől és a tanulástól a partnerkapcsolat során, és vegye számításba a háztartással és gyereknevelléssel töltött munkaidőt. Ha a férfi – akár tiltással, akár azzal, hogy nem vette ki a részét a házimunkából és a gyereknevelés munkájából – elszigetelte a nőt az önálló pénzkeresettől és a tanulástól, a bíróság állapítson meg magasabb tartásdíjat, hogy kompenzálja a nő karrierjéből kieső időt, és lehetőséget nyújtson neki, hogy a munkaerő-piacra visszatérjen vagy belépjen. A tartás mértékét és hosszát úgy állapítsák meg, hogy az lehetővé tegye a nő visszatérését a munkaerőpiacra, vagy azt, hogy szakmát tanuljon, és a munkaerőpiacra lépjen.
23. A tartásdíj megállapításakor a bíróság vegye figyelembe a férfi egyéb, hivatalos fizetésén kívül szerzett jövedelmét is.
24. Mivel Magyarországon a leszbikus és meleg kapcsolatokban élők nem fogadhatják örökbe egymás gyerekeit, illetve nem fogadhatnak közösen örökbe, a fenti szempontokat nem lehet érvényesíteni a

tartásdíj kiszabásakor, mivel tartásdíj kiszabására nincs lehetőség. Ugyanakkor a bíróság a vagyonmegosztás, illetve kártérítés esetén vegye figyelembe ugyanezeket a szempontokat, és ítélje meg a bántalmazott kárának megtérítését.

25. Ha a bántalmazott végezte a házimunka és a gyerekekkel való foglalkozás javát, indokolt lehet a közös vagyon több mint 50%-át neki juttatni, vagy a közös vagyonon túl a férfi, azonos nemű partner magánvagyonából kompenzálni.
26. Amikor a bírók a szülői felügyeleti jogról és gyermekelhelyezésről döntenek, ne vegyék figyelembe az alábbi tényezőket:
    a) a férfi nőénél magasabb jövedelme – ha a bíró úgy látja, hogy a nő jövedelme nem elég a gyermek biztonságos ellátásához, megfelelő tartásdíj kiszabásával biztosíthatja a gyerek jólétét ahelyett, hogy a kisebb jövedelmű fél hátrányos helyzetét növelné közvetett diszkriminációval;
    b) ha a nőnek új szexuális partnere van.

Egy amerikai kutatás szerint ezeket a tényezőket rendszeresen a nőkre hátrányos szempontként értékelik a bíróságok (De Silva–de Alwis), holott önmagában egyik tényező sem zárja ki a gyermek megfelelő színvonalú ellátását. Emellett bármelyik tényező figyelembe vétele a nőket közvetetten vagy közvetlenül diszkriminálja.

8.11. A társadalmi nemi szerepekkel kapcsolatos előítéletek megjelenése a bíróságokon

Az amerikai bírósági kutatásban, melynek célja a bírák nemi előítéleteinek feltárása volt (De Silva–de Alwis), az alábbi problémákat azonosították:

1. Férfiaktól azért tagadják meg a gyerekfelügyeleti jogot, mert kényelmetlennek érzik a bírók, hogy férfi lehet az elsődleges gondozó. Nőktől azért, mert a bírók azt gondolják, hogy a jó anyák nem dolgoznak az otthonukon kívül, vagy mert a gyerekükkel anyaotthonba menekülnek.
2. A bírók alulértékelik a háztartásbeli nők hozzájárulását az otthon és a család fenntartásához, és túlértékelik a nők munkaerő-piaci lehetőségeit. Ezért a nők kevesebb tartásdíjat kapnak, míg a volt partnerük azonos vagy magasabb életszínvonalat élvez a válás után.
3. A bírók megkérdik a partnerkapcsolati erőszak áldozatait, hogy mivel provokálták a verést, és kölcsönös távoltartást rendelnek el olyan esetekben is, amikor a férfi nem is kéri azt.
4. A bíróságok nem érvényesítik a tartásdíj fizetésére vonatkozó kötelezettséget olyan férfiakkal szemben sem, akik képesek lennének fizetni.
5. A nemi erőszak elkövetői jelentéktelen büntetést kapnak, mert „csak" megerőszakolták az áldozatukat, nem csonkították meg.
6. Önvédelem esetén azt veszik alapul, mit tett volna a férfi, ha hasonló támadásnak lett volna kitéve.
7. A bírók úgy gondolják, hogy a gyerekelhelyezési perekben sok nő vádolja hamisan a volt partnerét párkapcsolati, vagy a gyerek elleni fizikai vagy szexuális erőszakkal.[11]

8.12. A családon belüli erőszak elleni fellépés egyéb polgári jogi eszközeinek alkalmazása[12]

A családon belüli erőszak elleni jogi fellépésnek a távoltartás csak az egyik, a legfontosabb, de nem kizárólagos, és nem is minden helyzetben a leghatékonyabb eszköze. A polgári jog számos, még a jogalkalmazók számára is kevéssé, sőt a családon belüli erőszak megakadályozásának szempontjából akár egyáltalán nem ismert lehetőséget biztosít, különösen az átlagosnál rugalmasabb, az alkotmányos és az emberi jogi jogelveknek megfelelő jogszabály-értelmezést szem előtt tartó bírák számára.[13]

[11] Az erre vonatkozó kutatások rendre cáfolják ezt a tévhitet. Ld. erről bővebben a hamis vádról és szülői elidegenítésről szóló írásunkat: http://www.nokjoga.hu/alapinformaciok/egyeb-olvasmanyok/hamis-vad-szuloi-elidegenites.

[12] E fejezet szerzője dr. Szepesházi Péter, a Budai Központi Kerületi Bíróság polgári ügyszakos bírája.

[13] A fejezetben szereplő határozatmintákban használt nevek fantázianevek, bármely valós személy nevével való egyezés kizárólag véletlen. Ugyanez áll a tényállásokra is.

8.12.1. Hozzátartozók közötti erőszak kötelező bírói jelzése a gyámhivatal felé

A távoltartásról szóló törvény írja ugyan elő, ám a jelen részben is tárgyalandó a hozzátartozók közötti erőszak veszélyét érintő hatósági, így bírói jelzési kötelezettség (2009. évi LXXII. törvény 2. §-ának (1) bekezdése g.) pontja és (2) bekezdése). A jogintézmény célja ugyanis nem kizárólag és nem feltétlenül a távoltartás esetleges elrendeléséhez vezető folyamat megindítása. A bíróságnak és más hatóságoknak a családon belüli erőszak gyanúját a családvédelmi koordinációért felelős szervnek, a hatályos szabályozás szerint a gyámhatóságnak kell jeleznie. A gyámhatóságnak pedig nem az az egyetlen feladata és lehetősége, hogy a saját vizsgálódás után a rendőrséghez forduljon a megelőző ideiglenes távoltartás elrendelése, az elrendeléshez szükséges nyomozati jellegű cselekmények alkalmazásának kezdeményezése iránt, mellette (ritkábban helyette) számos egyéb intézkedést is tehet (3. §.). Így gyermekvédelmi, gyermekjóléti intézkedéseinél a bántalmazó és a bántalmazott közös vagy legalább is velük egy háztartásban élő kiskorú gyermek testi, lelki, szellemi, erkölcsi fejlődését tartja szem előtt. Szintén a gyermek(ek) érdekében a gyámhatóság szülői felügyeleti jogokat érintő keresetet nyújthat be a bántalmazóval szemben, leginkább szülői felügyeleti jog megszüntetése, gyermekelhelyezés megváltoztatása, közös szülői felügyeleti jog megszüntetése, kapcsolattartás megvonása, szünetelése, lakáshasználat (újra)szabályozása iránti pert indíthat. A gyámhatóság feladata az is, hogy az áldozatot segítse a hatósági és a családon belüli erőszak ellen küzdő szervezetek ügyfélellátási szolgáltatásainak (menedékházak, pszichológiai, jogi segítség stb.) elérésében.

Magyarországon nem létezik a bántalmazó férfiakkal a nemzetközi tapasztalatoknak megfelelő módon foglalkozó program. Ezért a bántalmazó számára terápiát, önismereti vagy kommunikációs tréninget előírni fölösleges, sőt káros lehet, mert a nem megfelelő szakmai háttérrel végzett beavatkozások gyakran csak megerősítik a partnerüket bántalmazó férfiakat, hogy joguk van dühöngeni vagy irreális elvárásokat követelni. Ha a bántalmazó jár pszichológushoz, alkoholisták leszokását segítő programba vagy más hasonló foglalkozásokra, ez nem oka annak, hogy a bántalmazás miatt ne vagy kevésbé vonják felelősségre. A gyámhatóságnak nem szabad automatikusan feltételezni, hogy a bántalmazás megszűnt, mert a bántalmazó bármilyen foglakozáson részt vett. Erről főként a korábbi áldozat (ha már nem él együtt a bántalmazóval), és szükség esetén orvos, rendőrség, pártfogó felügyelő külön vagy együtt tud hiteles információt adni, a pszichoterápiás vagy egyéb foglalkozás vezetőinek általában nincs rálátása az erőszakra.

Mindezek alapján a jelzési kötelezettségnek többirányú jelentősége van, elmulasztásához nem véletlenül fűz személyi és nem pusztán szervezeti fegyelmi felelősséget a törvény. A törvény a veszély jelzését teszi kötelezővé, a szóhasználat, a családon belüli erőszak kiemelkedő súlya és elterjedtsége, és az, hogy szükséges az áldozat testi és lelki épségének megvédése, valamint a magas látencia is azt az értelmezést engedi csak, hogy az erőszak enyhe valószínűségét is jelezni kell, nem szükséges bizonyítottság, sőt még a gyanú alapos mivolta sem feltétel. Fontos arra is felhívni a figyelmet, hogy a bíróságnak nem csak az adott eljárásban résztvevő személyeket (pl.: a feleket, a terheltet, a sértettet, a tanút), hanem bárki mást érintő erőszak veszélyét is jeleznie kell.

A rendőrség felé történő jelzési kötelezettséget (17. §.) részletesebben nem tárgyalja ez a fejezet, mert annak szinte egyedüli célja az ideiglenes megelőző távoltartás rendőri elrendelése, vagy a mellőzés indokoltságának vizsgálata iránti megkeresés. A jelzés feltétele azonban ebben az esetben a családon belüli erőszak erős valószínűsége, alapos gyanúja – az enyhe valószínűség, a puszta gyanú nem elegendő. Ezen jelzési kötelezettség teljesítése esetén a gyámhatóság irányába tett jelzés nem mellőzhető, hiszen a távoltartás indokoltsága magában hordozza a családon belüli erőszak veszélyét. Ugyanakkor a gyámhatóság kötelező megkeresése enyhe gyanú alapján a 2. és 3. §-ok értelmében nem feltétlenül jár a rendőrség 17. §. szerinti értesítésével. Célszerű mindkét címzett szervet a másik felé történő jelzésről is tájékoztatni, hogy eljárásaikban az iratok beszerzése után figyelembe vehessék a másik hatóság előtti eljárás adatait, eredményét.

Kapcsolódó jogszabályok:

A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény 2–3. §, valamint a 17. §.

Határozatminta:

Piripócsi Városi Bíróság
12.P. 31.334/2010/2

Piripócsi Önkormányzat Gyámhivatala
Piripócs, Kossuth u. 1-3.
Fax: 06-91-123-453
V É G Z É S

Gerzson Péterné (szül.: Lovas Katalin) felperesnek Gerzson Péter alperes ellen házasság felbontása és járulékai iránt indított perében a bíróság megkeresi a Tisztelt Gyámhivatalt, mint családvédelmi koordinációért felelős szervet hozzátartozók közötti erőszak veszélyének jelzése végett.

A bíróság csatoltan megküldi az ügy vonatkozó érdemi iratainak másolatát, melyek tartalmazzák a hozzátartozók közötti erőszak veszélye által érintett személyek személyi adatait és elérhetőségeit is.
.
A megkeresés jogalapja:

a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. tv. 2. §-ának (1) bekezdése g.) pontja és (2) bekezdése.

Budapest, 2010.06.11.

dr. Bíró Alfonz
bíró

8.12.2. Ideiglenes intézkedés

A következő részekben (8.11.3.–8.11.7. pontok alatt) felsorolt döntések mindegyike ideiglenes intézkedéssel és ítélettel is meghozható. Az ideiglenes intézkedés hatékonyabb védelmi eszköz, mint az ítélet, mert ez esetben a hosszadalmas bizonyítási eljárás folytán bekövetkező időmúlás hátrányos körülmény.

A családon belüli erőszak veszélyes, káros volta miatt a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) 156. §-ának (1) bekezdése szerinti elvi feltételek fennállnak, ezért egyedül azt a kérdést teheti fel, s egyedül azt a kérdést szabad csak feltennie az eljáró bírónak, hogy a feltárt konkrét tényállási elemek elérik-e legalább a családon belüli erőszak erős valószínűségének szintjét vagy sem. Az erős valószínűség nem azonosítható a bizonyossággal, bizonyosság nem kell a családon belüli erőszak ideiglenes intézkedésbeli megállapításához (ítéletben történő rögzítéshez már igen!). Az ideiglenes intézkedéssel elrendelt gyermekelhelyezés tekintetében a bíróság kettős eljárásjogi felhatalmazással bír az ideiglenes intézkedés meghozatalára, a Pp. 156. §-a mellett a Csjt. 72/A. §-ának (4) bekezdésével.

Az ideiglenes intézkedés mindig előzetesen, azaz jogerőre emelkedéstől függetlenül végrehajtható (Pp. 231–232. §-a, Pp. 156. §-ának (8) bekezdése), azaz a bántalmazó nem tudja még fellebbezéssel sem húzni-halasztani, hogy a családon belüli erőszak áldozata az ideiglenes intézkedésben rögzített védelemhez jusson.

Az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet a bíróságnak a másik fél részére főszabály szerint írásbeli (ala-

csonyabb ügyteherrel megáldott bíróságokon szóbeli) észrevételezésre, rövid határidő (tipikusan 8 nap) tűzésével ki kell adni (B. minta). Ugyanakkor az észrevételezés mellőzhető, és az ideiglenes intézkedést azonnal meg kell hozni „rendkívül sürgős szükség esetében" a Pp. 156. §-ának (4) bekezdése alapján. Az erős valószínűség szintjén igazolt családon belüli erőszak teremthet „rendkívül sürgős szükséget" (élet, testi épség, lelki egészség közvetlen és súlyos veszélyét).

Kapcsolódó jogszabályok:

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) 156. §, a 231–232. §, valamint
A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv. (Csjt.) 72/A. § (4) bek.

Határozatminta:

A. minta:

Az ideiglenes intézkedést tartalmazó végzésminta a 8.11.7. pont alatti végzésminta (az egyéb pontokban jelzett különbségekkel).

B. minta:

Bergengóciai Városi Bíróság
45.P. 30.345/2010/2.

V É G Z É S

Nyékus Zita felperesnek Szigeti Barna alperes ellen házasság felbontása és járulékai iránt indított perében a bíróság felhívja az alperest, hogy 8 napon belül nyilatkozzon arról, hogy felperes csatoltan megküldött 1-es számú, 2010. június 12-én kelt ideiglenes intézkedés iránti kérelméhez (felperesi gyermekelhelyezés, alperesi kapcsolattartás megvonása, alperes által teljesítendő gyermektartásdíj megállapítása, szülői felügyeleti jog megszüntetése, felperesi kizárólagos lakáshasználati jog engedélyezése, alperesnek az utolsó közös lakás kiürítésére kötelezése) hozzájárul-e, vagy sem.

Terjessze elő ugyanezen határidő alatt észrevételeit, nyilatkozatát, bizonyítási indítványait a fenti körben. Figyelmezteti a bíróság az alperest a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) 3., 141., 206., 163., 164. §-aira – a Pp. 156. §-ára figyelemmel.

A fenti határidő elmulasztása esetén a bíróság nyilatkozata bevárása nélkül hoz határozatot és a bíróság a vonatkozó körben (az eljárás során sem cáfolt) felperesi állításokat valósnak tekinti (Pp. 136/B. §-ának (3) bekezdése).

A hivatkozott jogszabályi rendelkezések:
A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) 3. §, a 136/B. § (2)–(3) bek., a 141. § (6) bek., a 156. §, a 163. §, a 164. § és a 206. § (1)–(2) bek.

Budapest, 2010.06.22.

dr. Bíró Alfonz
bíró

8.12.3. A kapcsolattartás megvonása, szünetelése, vagy felügyelt, ellenőrzött kapcsolattartás szabályozása

A kapcsolattartás szabályozásának alapelve nem a szülők gyerekhez való jogainak biztosítása, hanem a gyerek egészséges erkölcsi, szellemi és testi fejlődéséhez való jogának biztosítása. A partnerkapcsolati erőszak összefüggésében ez első sorban azt jelenti, hogy a kapcsolattartásról szóló döntésnek biztonságba kell helyeznie a gyereket a bántalmazótól, és erősítenie kell a nem bántalmazó szülővel való kapcsolatát. Amint lent részletesebben is kifejtésre kerül, a gyermek gondviselőjének bántalmazása egyben gyermekbántalmazást is jelent. Ezért a gyerek sokféle módon sérül, ha félelme vagy akarata ellenére arra kényszerítik, hogy a partnerét bántalmazó szülőjével kapcsolatot tartson. Ráadásul a partnerüket bántalmazó férfiak ezen túl is általában sokféle veszélynek teszik ki a gyereket: a bántalmazó férfiak az átlagosnál gyakrabban aláássák az anya-gyerek kapcsolatot, gyakrabban erőszakosak szóban, fizikailag vagy szexuálisan a gyerekükkel, mint a nem bántalmazók, következetlen, elhanyagoló és autoriter szülő magatartást tanúsítanak, a gyerek könnyen elsajátíthatja társaságukban a partnerbántalmazáshoz vezető nézetrendszert, sokszor a gyerek elrablására és a volt partnerük bántalmazására használják a kapcsolattartást, illetve a gyerek a kapcsolattartás alkalmával tanúja lehet az esetleges új partner bántalmazásának. Ezen veszélyek miatt a bántalmazó kapcsolattartási jogát alapesetben meg kell vonni – bármilyen esetleges kapcsolattartás csak a gyerek kifejezett kérésére történhet, és csak felügyelt formában. Minden olyan kapcsolattartás, amely a gyereket félelemmel tölti el, akarata ellenére történik, vagy szóbeli vagy egyéb erőszak veszélyének teszi ki, kimerítheti a gyerek veszélyeztetését, ezért az a hatóság, amely ilyen kapcsolattartást rendel el, hibát követ el. A kapcsolattartásról szóló döntéshez szükséges tényfeltárásról, a döntés tartalmáról és a kapcsolattartás újraszabályozásáról lásd még a 9. fejezetet.

Amennyiben a bántalmazó szülővel szemben akár a rendőrség, akár a bíróság távoltartást rendelt el, akkor a szülő szülői felügyeleti joga szünetel és a távoltartás hatálya alatt nincs joga a gyermekével kapcsolatot tartani.

A távoltartással érintett időtartam elmúltával azonban a kapcsolattartási jog csorbítatlan, másrészt családon belüli erőszak esetén sem mindig születik távoltartási határozat. Ez utóbbi akkor fordulhat elő, ha hiányzik a hivatalból észlelés, ill. a távoltartás iránti kérelem, és a bíróság (más hatóság) jelzése alapján indult gyámhivatali vizsgálat alapján sem volt igazolható vagy valószínűsíthető a családon belüli erőszak. Ugyanakkor ezekben az esetekben sem kizárt, hogy a bíróság az előtte a kapcsolattartás megvonása, szünetelése vagy felügyelt, ellenőrzött kapcsolattartás szabályozása iránt (akár egyéb tárgyú kérelmek mellett) folyamatban lévő perben bántalmazásról szóló újabb, immár az erős valószínűséget vagy akár a bizonyosság szintjét elérő körülményeket tárjon fel, és ideiglenes intézkedéssel vagy ítélettel megvonja a kapcsolattartást, kevésbé súlyos esetben elrendelje annak szünetelését, enyhe esetben, és ha a gyerek azt kifejezetten igényli, felügyelt, ellenőrzött kapcsolattartást eszközöljön.

Természetesen nincs bagatellizálható, szóra sem érdemes családon belüli erőszak, de fokozatok azért létezhetnek, így a szünetelés lehetőséget adhat a bántalmazónak arra, hogy bántalmazó magatartásán változtasson. Figyelemmel kell lenni azonban arra, hogy a bántalmazók akár hosszabb távon is szoktak elvárt magatartást tanúsítani, ha azt érzékelik, hogy tetteiknek számukra hátrányos következményeik vannak, az ilyen „szankciók" esetleg észlelhető gyors hatásával kapcsolatban tehát nem szabad megalapozatlan reményeket táplálni. A változást hosszabb távon, gyakorlatban kell megvizsgálni, nem pedig ígéretek, rövid távú változás, és különösen nem a bántalmazó által esetleg megfélemlíthető, zsarolható hozzátartozók, vagy az adott családban folyó bántalmazással szemben korábban fel nem lépett szakemberek állításai alapján. Ha nem súlyos, vagy hosszú ideje tartó, a gyermeket közvetlenül kevésbé érintő bántalmazás volt rögzíthető, valamint a tényfeltárás alapján nem állnak fent az apával kapcsolatban a 9. fejezetben leírt veszélyek, valamint a gyermek jól felfogott érdekeinek minden kétséget kizáróan megfelel, szintén szakemberek által felügyelt, illetve ellenőrzött (általában alapítványi vagy gyermekjóléti szolgálatnál eszközölt) kapcsolattartás lehet célszerű.

Rendkívül káros és téves a kapcsolattartás korlátozásának és megvonásának mellőzését azzal a

körülménnyel indokoló szemlélet, amely szerint az elkövető „a gyermeket soha, csak az asszonyt verte, és sose a gyermek előtt". A családon belüli erőszak olyan légkört, lelki abúzust valósít meg, rossz szülői mintát ad a gyermeknek, amely a gyermekre az életközösség fennállása alatt és azt követően – a kapcsolattartásnál is – ártalmas, ha a gyermek azt nem közvetlenül, hanem közvetetten tapasztalja meg. A gyerekek mindig tisztában vannak a bántalmazással, és még ha esetleg a testi vagy szexuális bántalmazást nem is látják, az azzal járó szóbeli, lelki és gyakran gazdasági erőszakot semmiképpen nem kerülhetik el. A tettleges bántalmazás közvetlen gyermeki észlelése tehát nem lehet megkövetelt tényállási elem. A bírói döntéssel elrendelt korlátozott vagy megvont kapcsolattartás a bántalmazás tényleges és ellenőrzött megszűnése esetén nem feltétlenül tart örökké, ám téves az a felfogás, amely szünetelés és korlátozás esetén megjelöli azt a jövőbeni időpontot, amelynél a szokásos, teljes körű, elvitellel és ottalvással járó kapcsolattartás újra elkezdődik. Helyesebb az „előbb bizonyítson a családon belüli erőszak tettese, hogy megváltozott, s neki kelljen pert indítania, ha az áldozat indokolatlanul nem engedi a teljes körű kapcsolattartást" – mondattal jellemezhető megközelítés.

A családon belüli erőszak bizonyításával (valószínűsítésével) kapcsolatos megfelelő bírói magatartást a 8.12.7. pont tárgyalja részletesen.

Kapcsolódó jogszabályok:

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv. (Csjt.) 91. § (1) bek. h.) pontja és a 92. §, valamint
A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és a gyámügyi eljárásról szóló 149/1997 (IX.10.) Kormányrendelet (Gyer.) 31. § (1)–(5) bek.

Határozatminta:

A 7. pont alatti ideiglenes intézkedést tartalmazó végzésminta vonatkozó részei az alábbi esetleges eltérésekkel:
Amennyiben a kapcsolattartás szabályozását követően felmerült családon belüli erőszakról van szó, akkor a 7. pontbeli határozatmintával ellentétben az indokolásban a Csjt. 92. §-ának (4) bekezdése mellett nem a Gyer. 31. §-ának (1) bekezdésére kell hivatkozni, hanem ugyanezen §. (5) bekezdésére. Amennyiben pedig a családon belüli erőszak enyhébb formája folytán nem a kapcsolattartás megvonása, hanem korlátozása, ellenőrzött, felügyelt kapcsolattartás előírása indokolt, akkor a Csjt. 92. §-ának (4) bekezdése mellett a Gyer. 31. §-ának (2) és (3) bekezdésére. Végül, ha nem a kapcsolattartás megvonása, hanem szünetelése indokolt, akkor a Csjt. 92. §-ának (4) bekezdése mellett a Gyer. 31. §-ának (4) bekezdésére kell utalni az indokolásban.

8.12.4. A szülői felügyeleti jog megszüntetése

A családon belüli erőszak lényegében megvalósítja a Csjt. 88. §-ának a.) pontjában, esetleg a c.) pontjában írt magatartást is, és a bíróság a következményt, a szülői felügyeleti jog megszüntetését akár ideiglenes intézkedéssel, akár ítélettel is előírhatja. Nem vitatható, hogy a bántalmazó „szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyezteti".

Az eljáró bírónak nincs nehéz dolga akkor, amikor a testi vagy lelki bántalmazó magatartás egyértelműen a gyermekre irányul, s akkor sem, amikor a gyermek szeme láttára bántalmazza az egyik szülő a másikat. Ugyanakkor a másik szülővel szemben folyamatos, de kevésbé látványos verbális és egyéb metakommunikációs eszközökkel megvalósított családon belüli erőszak esetén is jogos igény a szülői felügyeleti jog megszüntetése. A bántalmazó szülő nemcsak a bántalmazott másik szülőnek, de a gyermekének is árt az erőszakkal – egy életre szóló negatív szülői mintaadással, érzelmi biztonságának veszélyeztetésével mindenképpen.

Amennyiben a per szülői felügyeleti jog megszüntetése iránti keresettel indul, akkor a bíróság a Pp. 302–303. §-ai szerinti eljárási szabályok alapján jár el, de előfordulhat, hogy egy másik, például kapcsolattartás újraszabályozása vagy gyermekelhelyezés (megváltoztatása) iránt indult perben nyújtanak be ilyen keresetet vagy viszontkeresetet. Ideiglenes intézkedés elrendelésének nemcsak kérelemre, hanem hivatalból is helye van. A tárgyalás soron kívüli kitűzése is kötelező.

A családon belüli erőszak bizonyítási (valószínűsítési) eljárással kapcsolatos megfelelő bírói magatartást a 8.12.7. pont fejti ki részletesen.

Kapcsolódó jogszabályok:

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv. (Csjt.) 88–90. § és
A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) 302–303. §

Határozatminta:

A 8.12.7. pont alatti ideiglenes intézkedést tartalmazó végzés vonatkozó részei.

8.12.5. A közös szülői felügyeleti jog megszüntetése

A közös szülői felügyeleti jog (Csjt.) megszüntetését bármelyik szülő kezdeményezheti, a gyermekkel kapcsolatos nem megfelelő együttműködés – melynek természetesen az akár a gyermeket, akár a volt házastársat, élettársat vagy mindkettőt sújtó családon belüli erőszak egyértelmű bizonyítéka – esetén a bíróságnak nincs mérlegelési joga, meg kell szüntetnie a korábban elrendelt közös szülői felügyeletet. A döntés eredményeként az a szülő gyakorolja majd a szülői felügyeleti jogokat (kivéve a gyermek sorsát érintő lényeges kérdéseket), amelyiknél a bíróság a gyermeket korábban, a közös szülői felügyelet engedélyezése mellett elhelyezte. Ebben az esetben tehát a házastársi vagy élettársi életközösség megszakadása, a gyermek sorsának bíróság előtti rendezése után megvalósított erőszakról van szó.

A bíróságnak még azt sem kell vizsgálnia, hogy melyik szülő túlnyomó hibájából nem működött jól a közös szülői felügyelet, elegendő a tény rögzítése, ahhoz pedig természetesen a felek egybehangzó nyilatkozata a nem megfelelő együttműködésről. Ugyanakkor mégis óvnánk attól minden bírót, hogy ne tárja fel a bántalmazás egyes tényállási elemeit, figyelembe véve ennek az útmutatónak a bántalmazó és az áldozat felismerésére és megkülönböztetésére vonatkozó ajánlásait. Hiszen ítéletében vagy az ideiglenes intézkedésben a közös szülői felügyeleti jog megszüntetése esetén is dönthet akár hivatalból is (Csjt. 72/A. §-a) a gyermekelhelyezés megváltoztatásáról – s döntenie is kell természetesen ahhoz, hogy elkerülje, hogy a gyermeket a bántalmazónál helyezze el, vagy otthagyja. Továbbá nyilvánvalóan a kapcsolattartás megvonásáról is, amennyiben nem az a szülő követte el a családon belüli erőszakot, amelyiknél a gyermeket a bíróság elhelyezte.

Partnerbántalmazás esetén helye van a bántalmazó szülői felügyeleti joga megszüntetésének, a közös szülői felügyeleti jog megszüntetése miatt megállapítandó pénzbeni tartásdíjban marasztalásnak, az áldozat kizárólagos lakáshasználati joga engedélyezésének, a bántalmazó kiürítési kötelezettsége előírásának rövid teljesítési határidővel.

A családon belüli erőszak bizonyítási (valószínűsítési) eljárással kapcsolatos megfelelő bírói magatartást a 8.12.7. pont fejti ki részletesen.

Kapcsolódó jogszabályok:

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv. (Csjt.) 70–74. §

Határozatminta:

A 8.12.7. pontbeli végzés vonatkozó részei mellett

a közös szülői felügyeleti jogot megszüntető ideiglenes intézkedésben az alábbiak is szerepelnek:

V É G Z É S

[…] A bíróság a közös szülői felügyeleti jogot a felek vonatkozásában a 2006. március 13-án született Kardos Gizella nevű közös kiskorú gyermek tekintetében ideiglenes intézkedéssel megszünteti. […]

A végzés a közös szülői felügyeleti jog megszüntetése tekintetében is előzetesen (jogerőre emelkedéstől függetlenül) végrehajtható.

A végzés ellen a kézbesítéstől számított 15 napon belül fellebbezésnek van helye, melyet jelen bíróságnál, de a Fővárosi Bírósághoz címezve 3 példányban kell benyújtani.

I N D O K O L Á S:

[…] A bíróság a közös szülői felügyeleti jogot a 2006. március 13-án született Kardos Gizella nevű közös kiskorú gyermek tekintetében megszüntette a Csjt. 72. §-ának (3) bekezdése alapján, mert az alperes által megvalósított, a tényállásban írt családon belüli erőszak igazolja, hogy a szülők már nem tudnak együttműködni és a megszüntetés a gyermek érdekében áll. A felperes és az alperes, továbbá a gyermek és az alperes bármilyen érintkezése bármelyik alperesi szülői felügyeleti jogosítvány (gondozás, nevelés, vagyonkezelés, törvényes képviseleti jog, gyámnevezés, gyámságból való kizárás) gyakorlása ürügyén veszélyt jelenthet a felperesre és a gyermekre. […]

Budapest, 2010.06.11.

dr. Bíró Alfonz
bíró

Továbbá az az eddigiekben írt értelemszerű különbségekre is figyelemmel kell lenni, így pl. gyermekelhelyezés helyett gyermekelhelyezés megváltoztatásáról kell rendelkezni az indokolásban a Csjt. 72/A. §-ának (2) bekezdése alapján. A kapcsolattartási jog megvonásánál a Csjt. 92. §-ának (4) bekezdése mellett a Gyer. 31. §-ának (5) bekezdésére kell hivatkozni az indokolásban (és nem az (1) bekezdésre), hiszen már megállapított kapcsolattartás megvonásáról van szó.

8.12.6. A gyermekelhelyezés és a gyermekelhelyezés megváltoztatása

A gyermekelhelyezés és a gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti perekben a gyermekelhelyezés (megváltoztatása) sok szempont összességében történő mérlegelése alapján dőlhet el. A döntés alapja, hogy mit kíván a gyermek testi, lelki, erkölcsi, szellemi jóléte, fejlődése.

Az ilyen ügyekben ítélkező bírónak, akár ideiglenes intézkedéssel, akár ítélettel határoz, szem előtt kell tartania, hogy a családon belüli erőszak minden területen pokollá teszi az ilyen családban élő gyermekek, és a nem bántalmazó szülő életét. Az ezzel ellentétes látszat tényleg csak látszat, és semmi köze

sincs a valósághoz, így a „jó szülő, a gyermeket sose bántotta", „kicsit erőszakos, de mindent megad a gyereknek" és az ehhez hasonló szemléletet tükröző megközelítés súlyosan téves. Nem lehet összevetni mint azonos rendű fogyatékosságot a bántalmazott szülő gyereknevelésben megmutatkozó hiányosságait – ha ilyenek felmerülnek – és a bántalmazó erőszakos viselkedését. Az utóbbi mentegetése szintén elfogadhatatlan. Az ilyen jogi indokolásba menekülő bíró még arról a nyilvánvaló következtetésről is elfeledkezik, hogy az erőszak megléte nélkül a bántalmazott bizonyosan nem követett volna el (ennyi) hibát. Nyugodtan rögzíthető tehát, hogy a bántalmazó szülőnél a gyermeket nem szabad elhelyezni még a bántalmazott szülő nem elhanyagolható nevelési alkalmatlansága, anyagi nehézségei esetén sem. A bíróságnak a Csjt. 70–74. §-ait és a Legfelsőbb Bíróság 17. számú Irányelvét kell figyelembe venni.

Miközben a többi, közös kiskorú gyermekeket érintő járulékos kérdésben – kapcsolattartás, gyermektartás, szülői felügyelet – csak bontóperben lehet a bíróságnak hivatalból (kérelem nélkül) is ideiglenes intézkedést hozni, a gyermekelhelyezés körében más a helyzet. A Csjt. 72/A. §-ának (4) bekezdése önálló eljárásjogi jogcímet teremt.

A családon belüli erőszak bizonyítási (valószínűsítési) eljárásával kapcsolatos megfelelő bírói magatartást a 8.12.7. pont fejti ki részletesen.

Kapcsolódó jogszabályok:

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv. (Csjt.) 70–74. §, és
A Legfelsőbb Bíróság 17. számú Irányelve a gyermek elhelyezésével kapcsolatos szempontokról

Határozatminta:

A 8.11.7. pontbeli ideiglenes intézkedést tartalmazó végzés vonatkozó részei, azzal, hogy a gyermekelhelyezés megváltoztatása esetén a legfelsőbb bírósági 17. sz. Irányelv mellett a Csjt. 72/A. §-ának (2) bekezdésére kell hivatkozni.

8.12.7. A kizárólagos lakáshasználati jog és a lakás kiürítése

A házastársi lakáshasználati jogról szóló rendelkezéseket eredetileg természetesen nem e jelenség kezelésére találta ki a jogalkotó, ám alkalmazása a törvény szövegéből, a nyelvtani („hétköznapi") értelmezés, a szavak általánosan elfogadott jelentése alapján is indokolt. Az áldozatnak kedvező bírói döntés ilyen mögöttes tényállás esetén tehát semmilyen elvont emberi jogi, alkotmányos, európai megközelítést nem igényel (nem is zárja ki persze azt). Mindezekre tekintettel a kizárólagos lakáshasználati jog engedélyezése az áldozat házastárs részére és a bántalmazó házastársnak a közösen lakott lakás kiürítésére kötelezése az egyik leghatékonyabb védelmet nyújtja a kiszolgáltatott félnek (ezért szerepel ebben, s nem másik részben az egyéb családjogi követelések elbírálására is kiterjedő ideiglenes intézkedést tartalmazó végzésminta).

A Csjt. kifejezetten nevesíti a házastárs elviselhetetlen magatartását, mint a lakáshasználat főszabály szerinti osztott használatát lehetetlenné tévő okot („szubjektív oszthatatlanság"), s ebbe a körbe a bántalmazó magatartás nyilvánvalóan belefér. Természetesen a bántalmazott javára megállapított kizárólagos lakáshasználat az ítéletben is lehetséges, az ideiglenes intézkedés azonban sokkal célravezetőbb az áldozat védelme szempontjából. Házassági bontóperben ráadásául nemcsak kérelemre, hanem hivatalból is lehetséges ilyen tartalmú végzés meghozatala, lakáshasználat utólagos szabályozása iránti perben csak kérelemre. Mivel ideiglenes intézkedés meghozatala nem egyedül az ilyen ítélet meghozatalához szükséges bizonyítottság, hanem erős valószínűség alapján is lehetséges, ezért a bizonyítási eljárás kezdeti szakaszában is helye lehet.

A családon belüli erőszak veszélyes, káros mivolta folytán a Pp. 156. §-ának (1) bekezdése szerinti elvi feltételek a kérelem tárgyára is figyelemmel fennállnak, ezért egyedül azt a kérdést teheti fel, s egyedül azt a kérdést szabad csak feltennie az eljáró bírónak, hogy a feltárt konkrét tényállási elemek

elérik-e az erős valószínűség szintjét vagy sem. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy lelki és verbális bántalmazás esetén is el kell rendelni a kizárólagos lakáshasználatot, a tettleges bántalmazás hiányára vagy nem kellően valószínűsített mivoltára összpontosító bíró súlyosan téves megközelítést alkalmaz. Gyakori hiba e körben a hétköznapi logika szerint nem durva, ám a családon belüli erőszak tüneteit ismerő szakember számára árulkodó jelek bagatellizálása; például a hatalomfitogtató, zsaroló jellegű, a kiszolgáltatottságot erősítő, leminősítő durva szóhasználat és az akár trágár, de a partner egyenrangúságát meg nem kérdőjelező veszekedés közé nem tehető egyenlőségjel. Egy a közös vagyon elégetésére vonatkozó fenyegetés vagy nyugodt hangon előadott öngyilkossággal fenyegetőzés válás esetére egy a jelenséget átfogó jelleggel nem tanulmányozó bíró számára még komikusnak is hathat, miközben e körülmények a testi sértésénél is tipikusabb bizonyítékai a bántalmazásnak. Úgy gondolom, nem sérti a bírói pártatlanságot a másik fél által bántalmazónak minősített személy „trükkös" kikérdezése, hiszen amennyiben a fél nem esik bele a „csapdába", akkor azt a bíró – egyéb bizonyíték (ideiglenes intézkedésénél erős valószínűséget megalapozó körülmény) hiányában – a bántalmazói mivolta ellen szóló körülményként értékeli, és abból a bántalmazás hiányára vonatkozó bírói következtetést von le, a játszma így nem egyesélyes. A kérdezéstechnika lényege, hogy a bíró eljátssza a tipikus bántalmazói, rossz értelemben vett paternalista, tekintélyelvű, szexista szemlélet iránti bizonyos fokú megértését, az ezzel kapcsolatos utalásokat elhelyezi kérdéseiben. A bántalmazók mérlegelnek, és jellemzően a várható reakciók arányában döntik el, hogy a tényleges magatartásukat takargatniuk kell-e vagy sem. Maguk mögött érezve a bíró „szolidaritását", úgy gondolják, hogy a bíró osztja nézetrendszerüket, így nem kell tartaniuk bántalmazó cselekményeik következményeitől, így a meghallgatás nagyobb eséllyel vezethet valós tények feltárásár: a bántalmazó ilyen esetben bevall egyes általa kevésbé súlyosnak gondolt magatartásokat. Így pl. ha a bíró úgy teszi fel a kérdést, hogy megverte-e a feleségét, akkor a válasz nagy valószínűséggel nemleges lesz. Ha azonban a kérdés úgy hangzik, hogy csak akkor verte meg a feleségét, amikor az megérdemelte vagy nem csak akkor, bizony meglepően nagy arányban őszinte választ kapunk.

Sajnos a lakáshasználatra vonatkozó közös jogcím (tulajdon, bérlet, haszonélvezet stb.) hiányában a bántalmazott kizárólagos lakáshasználati joga csak akkor engedélyezhető, ha a közös kiskorú gyermek nála van elhelyezve. Kérdéses lehet, hogy az ingatlan-nyilvántartásban nem szerepelő bántalmazotti jogcím esetén pusztán a házastársi közös vagyoni vélelemre hivatkozással saját jogcímet állító kérelmező részesíthető-e ilyen védelemben. Nézetünk szerint igen, de az ettől eltérő álláspont is védhető.

A kizárólagos lakáshasználati jog megállapítása mellett kötelezni kell a lakásban tartózkodó bántalmazót a lakás kiürítésére is (Ptk. 115. és 193. §-a), hiszen birtokláshoz való jogcímét e döntés felülírja. A szokásosnál rövidebb 1–3 napos határidővel (Pp. 217. §-ának (2) bekezdése) kell kötelezni a bántalmazót a lakás elhagyására, hiszen a családon belüli erőszak eszkalálódásával járhat az ideiglenes intézkedésről szóló tudomásszerzés, s ezt a kritikus időszakot nem szabad elnyújtania a védelmet adó bírónak. Azért sem egyébként, mert a javára szóló döntés utáni napokat túlélése érdekében a bántalmazott gyakran a közösen lakott lakáson kívül tölti.

Lakáshasználati jog ellenértéke a bántalmazó részére is járhat, de egyrészt erről az összegszerűségében is további bizonyítást igénylő kérdésről az ideiglenes intézkedésben nem kell rendelkezni (a végzés indokolásában persze érdemes utalni arra, hogy az ítéletben már igen), másrészt a bántalmazó kötelezését a lakás kiürítésére, így a lakáselhagyás időpontját nem lehet függővé tenni az ellenérték kifizetésétől, az ellenérték teljesítésének időpontjától. Maga a családon belüli erőszak a lakáshasználati jog ellenértékét csökkentő tényező, sőt kirívóan súlyos esetben az ellenérték mellőzésére is okot ad.

Az utolsó két bekezdésben foglaltakat egyébként akkor is meg kell fogadnia a döntésre jogosult bírónak, amikor a bántalmazott részére a családon belüli erőszak valószínűsítése nélkül is kizárólagos lakáshasználatot kell engedélyeznie azon az alapon, hogy a lakás a bántalmazott egyedüli tulajdona, haszonélvezete vagy bérleménye. A családon belüli erőszakkal összefüggő körülmények alapos feltárása, jegyzőkönyvezése, értékelése tehát ilyenkor sem haszontalan a kiürítési kötelezettség rövid(ebb) határidejének, az ellenérték leszállításának, elenyészésének alátámasztására.

Kapcsolódó jogszabályok:

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv. (Csjt.) 31/A–31/D §, a70–74. §, a 88–90. §, 91. § (1) bek. h.) pontja és a 92. §, valamint
A polgári törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. tv. (Ptk.) 115. § és a 193. § (1) bek., illetve
A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és a gyámügyi eljárásról szóló 149/1997 (IX.10.) Korm.r. (Gyer.) 31. § (1)–(5) bek., továbbá
A Legfelsőbb Bíróság 17. számú Irányelve a gyermek elhelyezésével kapcsolatos szempontokról

Határozatminta:

Bergengóciai Városi Bíróság
10.P. 30.076/2010/6.

V É G Z É S

Kardos Istvánné (szül.: Székely Beáta) felperesnek Kardos István alperes ellen házasság felbontása és járulékai iránt indított perében a bíróság meghozta a

V É G Z É S T :

A bíróság a 4-es számú, 2010.05.03-án a bírósághoz érkezett ideiglenes intézkedés iránti kérelmének a következők szerint helyt ad:

A bíróság a felek 2006. március 13-án született, Kardos Gizella nevű közös kiskorú gyermekét a felperesnél helyezi el.

Kötelezi a bíróság az alperest, hogy fizessen meg a fenti gyermeke tartásra a felperes részére 2010. július hó 1. napjától kezdődően minden hónap 10. napjáig előre esedékesen havi 25.000.- (Huszonötezer) Ft gyermektartásdíjat.

A bíróság az alperes szülői felügyeleti jogát a fenti gyermek tekintetében megszünteti.

A bíróság az alperes kapcsolattartási jogát a fenti gyermek vonatkozásában megvonja.

A bíróság megállapítja, hogy a Bergengócia belterület, 123/A/6 helyrajzi számú, 9876 Bergengócia, Petőfi út 54. III. emelet 10-es ajtó szám alatti ingatlan kizárólagos használatára házastársi lakáshasználat jogcímén a felperes jogosult.

Kötelezi a bíróság az alperest, hogy 3 napon belül a fenti ingatlant ingóságaitól kiürítve, az ingatlan összes kulcsai felperes részére történő átadásával hagyja el és bocsássa a felperes kizárólagos rendelkezésére.

A végzés előzetesen (jogerőre emelkedéstől függetlenül) végrehajtható.

A bíróság az alperes 5-ös számú, 2010.05.25-én a bírósághoz érkezett kérelmét elutasítja (alperesnél történő gyermekelhelyezés, közös szülői felügyeleti jog engedélyezése, kapcsolattartás szabályozása, osztott lakáshasználat szabályozása, lakáshasználati jog ellenértéke).

A végzés ellen jelen végzés kézbesítéstől számított 15 napon belül fellebbezésnek van helye, melyet jelen bíróságnál, de a Tombor Megyei Bírósághoz címezve 3 példányban kell benyújtani.

I n d o k o l á s:

Felperes 2010.02.28-án indított pert házasság felbontása és járulékai iránt alperes ellen.
A felek 2003. február 23-án kötöttek házasságot.
A házasságukból 2004. március 13-án Kardos Gizella nevű közös kiskorú gyermekük született.
A felek között a házastársi életközösség 2008. október 25-én mindenre kiterjedően megszakadt (érzelmi, szexuális, gazdálkodási életközösség), azóta a felek egy lakásban, de különváltan éltek és élnek. Ezen utolsó közös lakás a Bergengócia belterület, 123/A/6 helyrajzi számú, 9876 Bergengócia, Petőfi út 54. III. emelet 10-es ajtó szám alatti ingatlan a felek _-ed - _-ed arányú tulajdona.
Már az életközösség fennállása alatt, de azt követően is az alperes a felperes és a gyermek sérelmére családon belüli erőszakot valósított meg rendszeres fenyegetőzéssel, becsmérléssel lelki, szóbeli és ún. gazdasági erőszakot alkalmazott. Több esetben becsmérlő, lekicsinylő megjegyzéseket tett a felperesre és a gyermekre, öngyilkossággal is fenyegetőzött. A felperes pénzbeosztását kifogásolva 2007-ben erőszakkal elvette az alperes bankkártyáját, s azóta ő használja azt. Amikor egy hétvégén el kellett utaznia a munkatársaival, féltékenységében a felperes mobiltelefonját összetörte, a vezetékes telefon kábelzsinórját is elvágta. Egy másik alkalommal a felperes „túlzottan jókedvű" e-mailezését tapasztalva dühös lett, s tajtékozva követelte a felperestől, hogy törölje a postafiókját. 2010 februárjában a gyermek aznap az anyai nagymama által vásárolt szoknyájával büszkélkedett az alperesnek, az alperes azonban „Most megverjelek Gizi, mit vered magad ebben a göncben? Már megint mit vett az az állat nagyanyád, hogy te legyél az óvoda kurvája!?"– felkiáltással reagált. 2009. november 27-én ebéd közben, egy vita során a felek ismerőse, Báni Péter szeme láttára szitkozódva ököllel megütötte a felperest, a felperes 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett, feljelentést nem tett.
A felperes kérte a közös kiskorú gyermek nála történő elhelyezést, az alperesi szülői felügyeleti jog és kapcsolattartási jog megvonását, kizárólagos lakáshasználati jog megállapítását a fenti ingatlan tekintetében, azzal, hogy lakáshasználati jog ellenérték megfizetésére ne kötelezze őt a bíróság. Kérte továbbá alperesnek a lakás kiürítésére kötelezését.
Az alperes a kérelmeket ellenezte. Kérte a gyermek nála történő elhelyezését, felperessel közös szülői felügyeleti jog megállapítását, erre és az általa ebben az esetben biztosított felperesi „korlátlan" kapcsolattartásra figyelemmel a felperesi kapcsolattartás szabályozásának mellőzését. Másodlagosan felperesi gyermekelhelyezés esetén és közös szülői felügyeleti jog hiányában kérte teljes körű, elvitellel és ottalvással járó, a bírói gyakorlatban szokásos mértékű (minden második hétvégén, a szünetek felében, az ún. páros ünnepek másnapján) kapcsolattartása megállapítását. Továbbá szerinte az ideiglenes intézkedésben legfeljebb a jelenlegi gyakorlat szerinti osztott lakáshasználat szabályozása indokolt, de a bíróság később meghozandó ítéletében is ráér rendelkezni ebben a kérdésben. Másodlagosan, a felperesi kizárólagos lakáshasználat engedélyezése esetén 6.000.000. Ft lakáshasználati jog ellenértéke iránt terjesztett elő igényt, azzal, hogy a lakás alperesi kiürítése az ellenérték megfizetésével egyidejűleg esedékes. A szülői felügyeleti joga megszüntetésére nincs indok, mert nem bántalmazta a gyermeket.
A felperes ellenezte az alperesi elsődleges és másodlagos kérelmeket.
A felperesi ideiglenes intézkedés iránti kérelmek alaposak, az alperesi kérelmek alaptalanok.
A bíróság szerint önmagában a jelen végzésben eldöntendő ideiglenes intézkedések iránti kérelmek tárgya (gyermekelhelyezés, gyermektartás, kapcsolattartás, szülői felügyeleti jog, házastársi lakáshasználat), sőt maga az erősen valószínűsített családon belüli erőszak mint tényállási elem külön vizsgálat nélkül megteremti a Pp. 156. §-ának hangsúlyosan elvi alkalmazhatóságát – a gyermek Csjt. 1. §-a szerinti legjobb érdekei miatt is és a gyermekelhelyezés vonatkozásában a Csjt. 72/A. §-ának (4) bekezdése alapján.

A felperes és a gyermek ellen irányuló alperesi családon belüli erőszakot a bíróság az ítéleti bizonyosságot el nem érő, az ideiglenes intézkedés elrendeléséhez szükséges valószínűségi fokon megállapította. A családon belüli erőszakra tipikusan jellemző összes körülmény fennáll: A bántalmazott feletti hatalmi pozíció fenntartására irányuló törekvések („Te az enyém vagy!" – alperesi elismerés – 6-os jkv. 4. oldal 7. bekezdés második mondata), a bántalmazott önbizalmának lerombolása iránti szándék („Egy senki vagy nélkülem.." – Báni Péter tanúvallomása), a fizikai erőszakot kísérő lelki, szóbeli, gazdasági erőszak (a bankkártya elvétele – alperesi elismerés – 6-os jkv. 3. oldal 2. bekezdés), az áldozat elszigetelése a külvilágtól (a mobiltelefon széttörése, a telefonkábelek elvágása, e-mailes regisztráció megtiltása – alperesi előadás – 4-es jkv. 5. o. 2. bekezdés 3. mondata), a súlyos következményekkel történő fenyegetőzés („ …öngyilkos leszek, ha elhagysz!" – alperesi elismerés – 6-os jkv. 1. o. 2. bekezdés), a tárgyak elleni erőszak kilátásba helyezése („elégetem a közös pénzünket" – alperes által nem cáfolt felperesi előadás – 4-es jkv. 4. o. 1. bekezdés), a felperes becsmérlése („hülye állat vagy, semmit nem tudsz!" – alperesi elismerés – 4-es jkv. 6. o. harmadik bekezdés), a hagyományos nemi szerepnek történő megfelelés iránti igény („Egy nő ne főzzön ilyen szarul, ne járkáljon plázázni, mint egy kurva!"– 3-as beadványbeli alperes által nem vitatott felperesi nyilatkozat), agresszív túlhangsúlyozása, a felperesi rokonok szidalmazása („Most megverjelek, Gizi, mit vered magad ebben a göncben? Már megint mit vett az állat nagyanyád, hogy te legyél az óvoda kurvája!?"– 3-as beadványbeli alperes által elismert felperesi nyilatkozat).

Semmiféle fontossággal nem bír az az alperes által hivatkozott körülmény, mely szerint a felperes a rá háruló bizonyítási teher (Pp. 163. §-a) ellenére csak egyetlen és ráadásul régebbi, egy évnél korábbi tettleges bántalmazást valószínűsített (Báni Péter önellentmondás-mentes, hiteles tanúvallomásával), hiszen a családon belüli erőszak fizikai bántalmazás nélkül is megvalósítható, az nem pusztán tettleges erőszakos cselekmények puszta sorozata, hanem a fenti tünetekkel meghatározható jelenség.

Természetesen a gyermek bántalmazása is megvalósult, s nemcsak a gyermek becsmérlésével az új szoknya megvásárlásának napján, hiszen az alperes a gyermek szeme láttára, füle hallatára követte el a szóbeli és lelki erőszakos cselekmények túlnyomó többségét, és Gizella a 2009. november 27-i fizikai bántalmazásnál is jelen volt.

Ilyen körülmények között a közös kiskorú gyermek és az alperes semmilyen érintkezése nem felel meg a gyermek jól felfogott érdekeinek („child's best interests"), sem az alperesnél történő elhelyezés, sem az alperesi kapcsolattartás, se az osztott vagy kizárólagos alperesi lakáshasználat, s bármely szülői felügyeleti jogosítványa (Csjt. 71. §-ának (2) bekezdése, 72/B. §-ának (2) bekezdése) gyakorlása, közös szülői felügyelet sem.

A bíróság az alperes szülői felügyeleti jogát a Csjt. 88. §-ának (1) bekezdése a.) pontja alapján megszüntette. Teljesen egyértelmű, hogy a gyermeket és a felperest ért családon belüli erőszakkal mint felróható magtartással az alperes „gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan" sértette és veszélyeztette. Megjegyzi a bíróság, hogy a szülői felügyeleti jog megszüntetése családon belüli erőszak esetén megegyezik a jogalkotó akaratával is, mert a legfeljebb 30 napra elrendelt távoltartás időtartama alatt a Csjt. 91. §-ának (1) bekezdése h.) pontja szerint a bántalmazó szülői felügyeleti joga szünetel, ezért alapos következtetéssel juthatunk arra, hogy az erőszak 30 napnál hosszabb, legalább jelen per jogerős befejezéséig fennálló veszélye esetén a szülői felügyeleti jog tartósabb – ideiglenes intézkedéssel elrendelt – megszüntetése is indokolt. Kivételes körülmények között (pl. tevékeny megbánás, melynek valós volta csak hosszabb távon ellenőrizhető) lehet csak mellőzni azt az intézkedést.

Ugyanezen okból a Csjt. 92. §-ának (4) bekezdése és a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és a gyámügyi eljárásról szóló 149/1997 (IX.10.) Korm.r. (Gyer.) 31. §-ának (1) bekezdése alapján az alperesi kapcsolattartási jogot a bíróság megvonta, mert az alperes felróható magtartásával a „a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését súlyosan veszélyeztette". Megjegyzi a bíróság, hogy a kapcsolattartási jog megvonása családon belüli erőszak esetére is megfelel a jogalkotó akaratának is, mert a legfeljebb 30 napra elrendelt távoltartás időtartama alatt a Csjt. 92. §-ának (2) bekezdése szerint a bántalmazó nem gyakorolhatja kapcsolattartási jogát, ezért alapos következtetéssel arra juthatunk, hogy az erőszak 30 napnál hosszabb, legalább jelen per jogerős befejezéséig fennálló veszélye esetén a kapcsolattartási jog tartósabb – ideiglenes intézkedéssel elrendelt – megvonása is indokolt. Kivételes körülmények között (pl. tevékeny megbánás) lehet csak mellőzni azt az intézkedést, olyankor is korlátozott, felügyelet, ellenőrzött kapcsolattartást lehet csak szabályozni.

Nem vitás, hogy az alperes családon belüli erőszakot megvalósító magatartása a felperes és a gyermek érdekeinek súlyos sérelmével jár, ezért a bíróság az utolsó közös (közös tulajdonú és közösen lakott) lakás kizárólagos használatára – a lakás megosztható mivolta ellenére (a vázrajz szerint 3 szobás és egy félszobás a lakás) – a felperest jogosította a Csjt. 31/B. §-ának (1), (2) és (4) bekezdése alapján. A bíróság tehát ún. „szubjektív oszthatatlanságot", azaz az alperes magatartása miatt keletkezett oszthatatlanságot állapított meg.
A felperesi kizárólagos lakáshasználati jog engedélyezése folytán lakáshasználatában jogcím nélkülivé vált (bár természetesen tulajdonjogát el nem vesztő) alperes kiürítési kötelezettségénél (Ptk. 115. §-ának (1), (2) és (3) bekezdése, 193. §-ának (1) bekezdése) a szokásosnál rövidebb teljesítési határidő (3 nap) a felperes és a gyermek testi, lelki egészségének, életének védelme érdekében alapos. A lakáshasználati jog alperest esetleg megillető ellenértéke indokolt összegének mérlegeléséhez további bizonyítás (tanúk meghallgatása, ingatlanforgalmi szakértő kirendelése) szükséges (Csjt. 31/C. és 31/D. §-ok).
A felperesnél nem merült fel egyetlen a gyermeknevelési alkalmasságot kétségbevonó adat sem, a felperes biztosítja Gizella testi, lelki, szellemi, erkölcsi jólétét, fejlődését, ezért a bíróság a gyermeket a felperesnél helyezte el a Csjt. 70–72/A. §-ai és a Legfelsőbb Bíróság 17. számú Irányelve szerint. A gyermek tartás nélkül nem maradhat, a felperesi nettó 80 ezer Ft körüli havi kereset és a 48 ezer Ft lakásfenntartási költség mellett a havi 25 ezer Ft-os alperesi tartásdíj elegendő a gyermek alapvető szükségletei fedezésére és nem ellentétes a havi 154 ezer Ft-ot kereső alperes teljesítőképességével a Csjt. 60–69/D. §-ai alapján.
Mindezek alapján a bíróság a felperesi kérelmeknek a rendelkező részben foglaltak szerint helyt adott, az alperesi kérelmeket elutasította.

A felek nincsenek elzárva a további bizonyítástól.

Az alkalmazott eljárásjogi jogszabályok: a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) 156. §-a, 163. §-a.
Az alkalmazott anyagi jogszabályok: a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv. (Csjt.) 1. §-a, 70–72/A. §-ai, 60–69/D. §-ai, 88. §-a, 91. §-ának (1) bekezdése h.) pontja, 92. §-a., a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és a gyámügyi eljárásról szóló 149/1997 (IX.10.) Korm.r. (Gyer.) 31. §-ának (1) bekezdése, 31/A–31/D. §-ai., a polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. tv. 115. §-ának (1), (2) és (3) bekezdése, 193. §-ának (1) bekezdése.

Budapest, 2010.06.08.

dr. Bíró Alfonz
bíró

8.12.8. A lakás kiürítése jogcím nélküli nem házastárs lakáshasználóval (hozzátartozóval vagy más személlyel) szemben

Az egy háztartásban élő nem házastárs hozzátartozók közötti családon belüli erőszak tekintetében a házastársi lakáshasználati jog értelemszerűen nem áll a bíró rendelkezésére – az élettársak, bejegyzett élettársak tekintetében az egyelőre bizonytalan jövőben hatályba lépő új Ptk. nyújthat segítséget. Jelenleg azonban azt kell rögzítenünk, hogy amennyiben a bántalmazó bármilyen jogcímmel rendelkezik a bántalmazottal közösen használt ingatlan birtoklására, akkor azon az alapon, hogy családon belüli erőszakot valósított meg, nem lehet a lakás elhagyására kötelezni (kivéve természetesen – legfeljebb 30 napra – a távoltartási eljárásban).

Amennyiben azonban a bántalmazó jogcím nélküli, ún. szívességi lakáshasználó (se résztulajdona, se haszonélvezeti joga, se egyéb használati joga, bérleti joga nincs), akkor a bíróság nem a családon belüli erőszakra figyelemmel, hanem birtoklási jogalap hiányára hivatkozással kötelezi a lakás elhagyására. A családon belüli erőszak mégis jelentőséget kaphat az ilyen perben is, hiszen könnyen bizonyítható mivolta – így alperesi elismerés, a felperes által előadottakra a nyilatkozattétel elmulasztása – esetén a kiürítés rövid 1–3 napos határideje indokolt a 7. pontban írtak folytán. Hosszas bizonyítást biztosan nem folytatna le a bíróság az erőszak tekintetében, ez a bántalmazott érdekében sem állna, hiszen még a hosszabb kiürítési határidővel eszközölt kiürítésről szóló ítélet is jobban védené, mint egy időigényes bizonyítást követő rövid teljesítési határidejű. Továbbá egy kiürítésről szóló ideiglenes intézkedés iránti kérelem eredményességét is magával hozhatja a valószínűsített családon belüli erőszak, mert bár ebben az esetben sem szolgálhatna a kiürítés jogalapjául (az a használat jogcím nélküli mivolta lenne), de a Pp. 156. §-ának (1) bekezdése szerinti előfeltételek megállapíthatóságát indokolhatja.

A családon belüli erőszak bizonyításával (valószínűsítésével) kapcsolatos megfelelő bírói magatartást a 8.12.7. pont fejti ki részletesen.

Kapcsolódó jogszabályok:

A polgári törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. tv. (Ptk.) 115. § és a 193. § (1) bek.

Határozatminta:

Az alábbi ítéletmintával lényegében azonos tartalmú ideiglenes intézkedés meghozatala is indokolt lehet, azzal, hogy az ideiglenes intézkedésben a Pp. 156. §-ára is hivatkozni kell és elegendő a családon belüli erőszak erős valószínűsége (nem kell bizonyítottság) is a rövid teljesítési határidő előírásához.

Óperenciai Városi Bíróság
16.P.XI. 30.823/2010/67

A Magyar Köztársaság nevében!

A Budai Központi Kerületi Bíróság dr. Dénes Jenő ügyvéd (1345 Balina, Erzsébet út 12/f.) által képviselt Piroska Mariann (1345 Balina, Major tér 3. I/7.) felperesnek

a dr. Sáregresi Gusztáv Béla ügyvéd (1545 Budapest, Pf. 765465.) által képviselt Soós Péter (9126 Bátorfalva, Libanon u. 33/e.) alperes ellen

lakás kiürítése iránt indított perében meghozta az alábbi

Í T É L E T E T:

Kötelezi a bíróság az alperest, hogy 3 napon belül a Balina belterület, 123/A/6 helyrajzi számú, 1345 Balina, Major tér 3. I/7. szám alatti ingatlant ingóságaitól kiürítve, az ingatlan összes kulcsai felperes részére történő átadásával hagyja el és bocsássa a felperes kizárólagos rendelkezésére.

Kötelezi a bíróság az alperest, hogy fizessen meg a felperes részére 15 napon belül 21.000.- (Huszonegyezer) Ft perköltséget.

Az ítélet – a perköltségről szóló rendelkezések kivételével – előzetesen (jogerőre emelkedéstől függetlenül) végrehajtható.

Az ítélet ellen a kézbesítéstől számított 15 napon belül fellebbezésnek van helye, melyet jelen bíróságnál, de a Fővárosi Bírósághoz címezve 3 példányban kell benyújtani.

A felek kérhetik a fellebbezés tárgyaláson kívüli elbírálását.
Ha a fellebbezés csak a kamatfizetésre, a perköltség viselésére, vagy összegére, illetve a meg nem fizetett illeték, vagy az állam által előlegezett költség megfizetésére vonatkozik; az előzetes végrehajthatósággal, a teljesítési határidővel, vagy a részletfizetés engedélyezésével kapcsolatos, vagy az ítélet indokolása ellen irányul, a fellebbező fél a fellebbezésében kérheti tárgyalás megtartását.

I n d o k o l á s:

A bíróság a felek előadásai, nyilatkozatai és a csatolt iratok, okiratok alapján a következő tényállást állapította meg:

A felek 1995 májusától élettársi kapcsolatban éltek.

Kapcsolatukból gyermekük nem született.
Az alperes rendszeres fenyegetőzéssel, becsmérléssel lelki, szóbeli és ún. gazdasági erőszakot alkalmazott. Több esetben becsmérlő, lekicsinylő megjegyzéseket tett a felperesre, öngyilkossággal is fenyegetőzött. A felperes pénzbeosztását kifogásolva 2007-ben erőszakkal elvette a bankkártyáját, s azóta ő használja azt. Amikor egy hétvégén el kellett utaznia a munkatársaival, féltékenységében a felperes mobiltelefonját összetörte, a vezetékes telefon kábelzsinórját is elvágta. Egy másik alkalommal a felperes „túlzottan jókedvű" e-mailezését tapasztalva dühös lett, s tajtékozva követelte a felperestől, hogy törölje a postafiókját. 2008. februárjában a felperes aznap a családtagjaitól kapott szoknyájával büszkélkedett az alperesnek, az alperes azonban „Most megverjelek? Már megint mit vett az az állat anyád, hogy te legyél a legnagyobb kurva!?"– felkiáltással reagált. A 2009. január 27-én ebéd közben, egy vita során a felek ismerőse, Báni Péter szeme láttára szitkozódva ököllel megütötte a felperest, a felperes 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett, feljelentést nem tett.

Az élettársi kapcsolat véglegesen és teljes körűen megromlott az alperes által az együttélés kezdete óta a felperes sérelmére megvalósított családon belüli erőszak miatt.

Az életközösség 2009 nyarán mindenre kiterjedően (érzelmi, szexuális, gazdálkodási életközösség) megszakadt.

A felek utolsó közösen lakott lakása a felperes 1/1-ed tulajdonában álló Óperencia belterület, 123/A/6 helyrajzi számú, 9876 Óperencia, Petőfi út 54. III. emelet 10-es szám alatti ingatlan.

A felperes felszólította az alperest a jogalap nélküli ottlakása befejezésére, azaz az ún. szívességi lakáshasználatát megvonta.
Felperes keresetében kérte az alperesnek a felperes kizárólagos tulajdonában álló perbeli ingatlan kiürítésére kötelezését. Perköltségigényt – az általa lerótt kereseti illeték megtérítése kivételével – nem terjesztett elő.

Alperes a kereset teljesítését ellenezte. Perköltség-követelése nem volt. A kereseti tényállást az általa eszközölt családon belüli erőszak tényállási elemei tekintetében lényegében nem cáfolta, de mindegyik felperes által felhozott esetben saját magatartását elfogadhatónak és a felperes hibái, a hagyományos nemi szerepeknek meg nem felelő felperesi viselkedés folytán indokolt reakcióként tekintette. Méltánytalannak tartotta, ha el kellene hagynia a lakást, de nem vonta kétségbe, hogy nincs jogcíme a lakáshasználatra.

A kereset megalapozott.

A bíróságnak a tényállás megállapítása körében sem az alperes lakáshasználati jogcíme hiánya, sem az alperes által megvalósított családon belüli erőszak tekintetében nem kellett élnie mérlegelési jogával, mert a felek előadásai, nyilatkozatai és a csatolt iratok, okiratok e körben nem álltak ellentétben egymással. Az már más kérdés, hogy ugyanazon tényállási elemekből gyökeresen eltérő jogi következtetéseket vontak le a felek.

Egyértelmű volt, hogy az élettársi együttélésnek az alperes családon belüli erőszakot megvalósító magatartása folytán történt megromlását követően a felperes felszólította az alperest a jogalap nélküli ottlakása befejezésére, azaz ún. szívességi lakáshasználatát megvonta.

A polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. tv. (Ptk.) 115. §-ának (2) bekezdése szerint a tulajdonos a birtokvédelem szabályai szerint önhatalommal is kizárhat vagy elháríthat minden olyan jogellenes beavatkozást vagy behatást, amely tulajdonjogának gyakorlását akadályozza, korlátozza vagy lehetetlenné teszi.
(3) A tulajdonos követelheti a jogellenes beavatkozás vagy behatás megszüntetését, ha pedig a dolog a birtokából kikerült, követelheti a visszaadását.
A Ptk. 193. §-ának (1) bekezdése szerint aki jogalap nélkül van a dolog birtokában, köteles a dolgot a birtoklásra jogosultnak kiadni.

A bíróság ezen jogszabályi rendelkezések alapján a keresetnek helyt adott és a rendelkező részben foglaltak szerint határozott.

A családon belüli erőszaknak jogi értelemben két vonatkozásban volt jelentősége. Egyrészt a bíróság a teljesítési határidőt jóval rövidebb időtartamban (3 nap) határozta meg a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) 217. §-ának (2) bekezdése alapján, mint a lakás kiürítése iránti perekben szokásos mérték (15 nap). A családon belüli erőszak olyan erős testi és lelki gyötrelmeket okoz az áldozatnak, élete elvesztésének veszélyét is magában hordozza, hogy az alperes méltányos érdekeit csak nagyon szűk körben lehetett figyelembe venni a kiürítés határideje körében. Másrészt a bíróság előzetesen végrehajthatóvá nyilvánította az ítéletet – a perköltségről szóló rendelkezések kivételével –, az előzetes végrehajthatóságot szintén a családon belüli erőszak alapozta meg. A polgári perrendtartásról szóló

1952. évi III. tv. (Pp.) 231. §-ának f.) pontja alapján ugyanis fellebbezésre tekintet nélkül végrehajthatónak kell nyilvánítani a nem pénzbeli marasztalást tartalmazó ítéletet, ha a felperesnek a végrehajtás elhalasztásából aránytalanul súlyos vagy nehezen megállapítható kára származnék, és ha a felperes megfelelő biztosítékot nyújt.
A felperes által lerótt 21.000.- (Huszonegyezer) forint kereseti illeték (illetékekről szóló 1990. évi 93. tv. (Itv.) 42. §-ának (1) bekezdése a.) pontja, 39. §-ának (3) bekezdése a.) pontja) mint perköltség megfizetésére a bíróság a teljes mértékben pervesztes alperest kötelezte a Pp. 78. §-ának (1) bekezdése alapján.

Budapest, 2010. március hó 23. napján.

dr. Bíró Teréz
bíró

8.12.9. A házasság felbontása

Nem a bántalmazott házastárs életének, testi és lelki épségének közvetlen védelmére szolgál a házasság ideiglenes intézkedéssel nem, csak ítélettel eszközölhető felbontása, mégis a „már nincs közöm a bántalmazóhoz" érzete megerősítheti az áldozat önbizalmát. Családon belüli erőszak bizonyítottsága esetén akkor jár el helyesen a bíró, ha nem engedélyez további nem a bántalmazással összefüggő, akár a távoli múltban eredő házasság megromlásához vezető okok feltárását célzó bizonyítási indítványokat. Egyértelmű, hogy a családon belüli erőszak a teljes, helyrehozhatatlan, végleges megromlás (Csjt. 18. §-ának (1) bekezdése) csalhatatlan jele, a bántalmazott házastársat kímélni kell a túlbizonyítással összefüggő további bíróságra járással, a bántalmazó látványával kapcsolatos gyötrelmektől.

Az egyezség alapján történő bontási szándékkal indult perek (Csjt. 18. §-ának (2) bekezdése a.) és b.) pontjai) esetén azonban nagyon oda kell figyelnie a bírónak, ha családon belüli erőszak gyanúját észleli, nem elegendő az 1. pontbeli jelzési kötelezettség teljesítése. Óvatosnak kell lennie abban a körben, hogy a bántalmazott nem az erőszak hatására egyezik-e bele a másik félnek a járulékos kérdésekben (gyermekelhelyezés, közös szülői felügyeleti jog, gyermektartás, kapcsolattartás, vagyonmegosztás, a lakáshasználati jog és ellenértéke, házastársi tartás, perköltség) képviselt követeléseibe. Mivel a házasság felbontása szimbolikusan is a bántalmazó hatalmának elvesztésével jár, nem gyakori, hogy az elkövető indít ilyen pert, kizárni azonban nem lehet, előfordul, hogy a tettes a további hatalomgyakorlás biztos tudatában vagy egy friss kapcsolat hatására kezdeményezi a válást.

A békítést (Pp.) családon belüli erőszak gyanúja esetén mellőzni kell a perben, hiszen a házasság megmentése, az életközösség helyreállítása semmiképpen sem érdeke a bántalmazott házastársnak, fel sem merülhet, hogy az alá-fölérendelt pozícióban lévő felek erről komoly és szabad akaratból eredő megbeszéléseket folytassanak. A mediációs eljárás igénybevételére vonatkozó bírói „jó tanács" ebben az esetben ugyanezen okból szigorúan tilos.

A családon belüli erőszak bizonyításával (valószínűsítésével) kapcsolatos megfelelő bírói magatartást a 8.12.7. pont fejti ki részletesen.

Kapcsolódó jogszabályok:

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 18–20. § és
A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) 285. §

Határozatminta:

Óperenciai Városi Bíróság
6.P.XI. 32.816/2009/7

A Magyar Köztársaság nevében!

A Budai Központi Kerületi Bíróság dr. Dénes Jenő ügyvéd (1345 Balina, Erzsébet út 12/f.) által képviselt Piroska Mariann (1345 Balina, Major tér 3. I/7.) felperesnek

a dr. Sáregresi Gusztáv Béla ügyvéd (1545 Budapest, Pf. 765465.) által képviselt Soós Péter (9126 Bátorfalva, Libanon u. 33/e.) alperes ellen

házasság felbontása és járulékai iránt indított perében meghozta az alábbi

R É S Z Í T É L E T E T:

A bíróság Soós Péter és Piroska Mariann 1995. május 11-én, a balinai anyakönyvvezető előtt kötött és a házassági anyakönyvbe 16/1995. számon bejegyzett házasságát f e l b o n t j a.

A részítélet ellen a kézbesítéstől számított 15 napon belül fellebbezésnek van helye, melyet jelen bíróságnál, de a Fővárosi Bírósághoz címezve 3 példányban kell benyújtani.

I n d o k o l á s:

A bíróság a felek előadásai, nyilatkozatai és a csatolt iratok, okiratok alapján a következő tényállást állapította meg:

A felek 1995. május 11-én, Balinán kötöttek házasságot, mely mindkettőjük első házassága.

Házasságukból 1998. július 24-én Soós Júlia nevű gyermekük született.
Az alperes rendszeres fenyegetőzéssel, becsmérléssel lelki, szóbeli és ún. gazdasági erőszakot alkalmazott. Több esetben becsmérlő, lekicsinylő megjegyzéseket tett a felperesre és a gyermekre, öngyilkossággal is fenyegetőzött. A felperes pénzbeosztását kifogásolva 2007-ben erőszakkal elvette az alperes bankkártyáját, s azóta ő használja azt. Amikor egy hétvégén el kellett utaznia a munkatársaival, indokolatlan féltékenységében a felperes mobiltelefonját összetörte, a vezetékes telefon kábelzsinórját is elvágta. Egy másik alkalommal a felperes „túlzottan jókedvű" e-mailezését tapasztalva dühös lett, s tajtékozva követelte a felperestől, hogy törölje a postafiókját. 2008 februárjában a gyermek aznap az anyai nagymama által vásárolt szoknyájával büszkélkedett az alperesnek, az alperes azonban „Most megverjelek? Már megint mit vett az az állat nagyanyád, hogy te legyél az óvoda kurvája!?"– felkiáltással reagált. A 2009. január 27-én ebéd közben, egy vita során a felek ismerőse, Báni Péter szeme láttára szitkozódva ököllel megütötte a felperest, a felperes 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett, feljelentést nem tett.

A házasság véglegesen, teljes körűen, helyrehozhatatlanul megromlott az alperes által az együttélés kezdete óta a felperes és a gyermek sérelmére megvalósított családon belüli erőszak miatt.
Az életközösség 2009 nyarán mindenre kiterjedően (érzelmi, szexuális, gazdálkodási életközösség) megszakadt.

Felperes keresetében kérte a házasság felbontását.

Alperes a kereset teljesítését ellenezte. Elismerte, hogy a házasság megromlott, de szerinte mindkét fél hibájából, másrészt nem teljes körűen, nem véglegesen és nem helyrehozhatatlanul. A kereseti tényállást az általa eszközölt családon belüli erőszak tényállási elemei tekintetében lényegében nem cáfolta, de mindegyik felperes által felhozott esetben saját magatartását elfogadhatónak és a felperes hibái, a hagyományos családi szerepnek meg nem felelő felperesi viselkedés folytán indokolt reakcióként tekintette.

A kereset megalapozott.

A bíróságnak a tényállás megállapítása körében az alperes által megvalósított családon belüli erőszak, mint a házasság megromlásának oka tekintetében nem kellett élnie mérlegelési jogával, mert a felek előadásai, nyilatkozatai és a csatolt iratok, okiratok e körben nem álltak ellentétben egymással. Az már más kérdés, hogy ugyanazon tényállási elemekből gyökeresen eltérő jogi következtetéseket vontak le a felek.

A bíróság az alperes bizonyítási indítványait elutasította, mert az általa megvalósított családon belüli erőszak és a kitartó felperesi bontási szándék elegendő bizonyítékot jelent a házasság teljes, végleges és helyrehozhatatlan megromlása részítéleti tényállásbeli rögzítéséhez. Minden egyéb a felperes által előadott nem teljes körű megromláshoz, illetve a felperesben rejlő esetleges megromláshoz vezető ok vizsgálata célszerűtlen (és költséges), továbbá a felperes számára gyötrelmes túlbizonyításhoz vezetne. Nincs olyan előírás sem a Csjt.-ben, sem a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv.-ben (Pp.), mely minden vagy akár több a házasság megromlásához vezető ok feltárásához kötné a házasság felbontását.

A bíróság a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 18. §-ának (1) bekezdése alapján a felek házasságát felbontotta, mert megállapította, hogy az teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. Az alperes által alkalmazott családon belüli erőszakból erre vonható le egyértelmű következtetés.

A bíróság a házasság felbontása iránti kereset járulékos kérdéseiben (gyermekelhelyezés, gyermektartás, kapcsolattartás, szülői felügyeleti jog megszüntetése, közös szülői felügyeleti jog, lakáshasználati jog, lakáshasználati jog ellenértéke, házastársi közös vagyon megosztása) további bizonyítást tartott szükségesnek, hiszen az előzetesen végrehajtható ideiglenes intézkedésekben foglalt döntések csak az erős valószínűségen és nem az ítéleti bizonyosságon alapultak.

A bíróság a perköltség tekintetében az eljárást befejező határozatban fog dönteni, jelen részítéletben nem látta célszerűnek a költségigények elbírálását.

Budapest, 2010. március hó 23. napján.

dr. Bíró Teréz
bíró

8.12.10. A gondnoksági perben cselekvőképességgel összefüggő intézkedések

Nem lehet elégszer felhívni a figyelmet a jelen *Módszertani útmutató*ban rögzített azon gondolatra, amely szerint kerülni kell a bántalmazottat még kiszolgáltatottabb helyzetbe hozó intézkedéseket, döntésképtelenné nyilvánítását (cselekvőképesség-korlátozás). A beavatkozásnak mindig olyannak kell lennie, hogy erősítse a nő vagy más bántalmazott családtag önrendelkezését, tehát elsősorban a családon belüli erőszak megszüntetését célozza, és csak végső esetben korlátozza az áldozat cselekvőképességét. Vagyis a bíróság például kezdeményezzen büntető eljárást, tényfeltárást, jelezze az erőszakot a családvédelmi koordinációs szervnek.

Azokban a ritka esetekben, amikor a bántalmazott gondnokság alá helyezési per alperese, és a bíró az alperest sújtó családon belüli erőszakot észlel, végzéssel ideiglenes gondnok, illetve zárgondnok kirendelése és zárlat elrendelése (B. minta) válhat szükségessé vagy (kevésbé sürgős esetben vagy enyhe valószínűség esetén) az ezen intézkedések szükségességének megvizsgálására irányuló gyámhivatali megkeresés (A. minta).

Ilyenkor a cselekvőképesség korlátozottságából vagy hiányából fakadó veszélyek a bántalmazásból eredő károkat fokozhatják, ezért a jogvédelmi eszközök fokozott jelentőséget kaphatnak. Következésképpen, még ha a bíró korlátozza is a bántalmazott cselekvőképességét, az intézkedést akkor is egészítse ki a bántalmazott védelmét erősítő fenti intézkedésekkel.

Ha a gondnokság alá helyezést, beszámítási képesség-korlátozást a bántalmazással akár csak enyhe valószínűség mellett gyanúsítható hozzátartozó terjeszti elő, a bíróságnak figyelembe kell vennie, hogy annak célja – azonos valószínűséggel vagy bizonyossággal – a bántalmazott nő vagy más bántalmazott családtag további korlátozása, még kiszolgáltatottabb helyzetbe hozatala. Ilyenkor a bíróságnak különösen gondos tényfeltáró munkát kell végeznie a tekintetben, hogy a kérelmet megalapozó beterjesztés valóban megfelel-e a valóságnak, illetve ha meg is felel, a bántalmazónak milyen érdeke fűződik a gondnokság alá helyezéshez, a beszámítási képesség korlátozásához. Gyakran a gondnokság alá helyezés a bántalmazás egyik eszköze, és a hatóságnak meg kell akadályoznia azt, hogy a bántalmazó ezzel az eszközzel visszaélhessen. Még ha a bántalmazott fél valóban olyan állapotban és helyzetben van, és úgy cselekszik, ami indokolja a beavatkozást, akkor sem szabad gondnoknak a bántalmazó hozzátartozót, vagy más, a bántalmazó által befolyásolt személyt kijelölni.

Megemlítendő, hogy a gondnokság alá helyezést elrendelő ítélet indokolásában a tényállás részeként kell rögzíteni az alperest sújtó családon belüli erőszakot, hiszen az egészségügyi tekintetben belátási képességét részben vagy egészben elvesztett alperest a Legfelsőbb Bíróság BH. 46/2006-os számú eseti döntése és az Európa Tanács R. (99) 4. számú ajánlása szerint valós veszélyeket hordozó tényállási elemek alapján lehet csak gondnokság alá helyezni. Ilyen valós veszély lehet a családon belüli erőszak, amennyiben a bántalmazó a bántalmazott belátási képességének csökkenését valóban felhasználja erőszakos céljai elérésére. Tehát a megállapításhoz nem elegendő pusztán a cselekvőképesség korlátozására alkalmas betegség megléte, sem önmagában a bántalmazás megléte. Ha már a hatóságok nem szüntették meg a bántalmazást, akkor azt kell vizsgálni, hogy a nő vagy más bántalmazott családtag csökkent belátási képességét ténylegesen kihasználja-e a bántalmazó (tehát a kettő között van-e összefüggés), vagy legalább megvan-e ennek a nem elméleti, de nem is feltétlenül közvetlen kockázata.

Az tehát, hogy a gondnokság alá helyezéshez bizonyos esetekben valós veszélynek számíthat a családon belüli erőszak, nem mentesíti a hatóságokat az erőszakkal szembeni fellépés alól. Elsősorban az a hatóságok dolga, hogy minden hatóság a maga hatáskörében kiküszöbölje a gondnokság alá helyezésre okot adó valós veszélyt, vagyis a bántalmazást.

Még ha nem is a családon belüli erőszak, hanem más valós veszélyhelyzet alapozza meg a gondnokság alá helyezést, értelemszerűen gondnok nem lehet a bántalmazással valószínűleg gyanúsítható személy, annak hozzátartozója, vagy olyan személy, akire a bántalmazónak befolyása lehet, hiszen ebben az esetben a gondnokság maga is olyan valós veszélyt jelentene – a bántalmazónak való kiszolgáltatottságot –, amelyet éppen orvosolnia kell a hatósági beavatkozásnak. Erre a bíróságnak fel kell hívnia az ügyben eljáró

gyámhivatal figyelmét. Családon belüli erőszak esetében a gondnokság alá helyezés felülvizsgálatát hamar el kell rendelni, hogy ha a bántalmazás megszűnik, a gondnokság alá helyezést is minél hamarabb meg lehessen szüntetni.

A családon belüli erőszak bizonyításával (valószínűsítésével) kapcsolatos megfelelő bírói magatartást a 8.12.7. pont fejti ki részletesen.

Kapcsolódó jogszabályok:

A polgári törtvénykönyvről szóló 1959. évi IV. tv. (Ptk.) 11–18/B. §, valamint
A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) 308–308/C. §, a 311. § (1)–(3) bek. és
A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. tv. (Vht.) 185–204/A. §.

Határozatminta:

A. minta:
Üveghegyen Túli Városi Bíróság
8.P. 32.137/2009/6

Üveghegyen Túli XXVI. Kerületi Gyámhivatal

V É G Z É S

Tóth Szabina felperesnek Tóth Lajosné alperes ellen gondnokság alá helyezés iránt indított perében a bíróság megkeresi a Tisztelt Gyámhivatalt, hogy – az alperest ért hozzátartozók közötti erőszak és egészségi állapota, vagyona és érdekei veszélyének (enyhe) valószínűsége folytán soron kívül – vizsgálja meg a csatoltan megküldött iratokban (keresetlevél, orvosi iratok, felperes és harmadik személyek nyilatkozatai) foglaltakra is tekintettel ideiglenes gondnok, illetve zárgondnok kirendelése, zárlat elrendelése szükségességét.

Az alperes személyi adatai:
Tóth Lajosné (sz. Károlyi Ilona, sz.: Siófok, 1943.05.21., a.n.: Szabó Jolán, lakik: 7653 Üveghegyen Túli XXVI. kerület, Sándor u. 34. fszt. 5.).

Az alperesnek a bíróság által ismert vagyona:
Üveghegyen Túli XXVI. kerület belterület 6245/1/A/5. hrsz.-ú, 7653 Üveghegyen Túli XXVI. kerület, Sándor u. 34. fszt. 5. szám alatti ingatlan tekintetében alperes _-ed tulajdoni illetősége zárlatát.

Utal arra a bíróság, hogy a bíróság rendelkezésére álló perbeli adatok alapján a zárgondnok, illetve az ideiglenes gondnok kirendelése szükségessége csak az enyhe valószínűség szintjén áll fent, ezért a bíróság nem hozott erről döntést. Ugyanakkor a per jelen szakaszában a több hónappal későbbi határnapra kitűzött tárgyalásig a bíróság nem tud a megfelelő gyorsasággal bizonyítást lefolytatni e körben, a gyámhivatal azonban jogosult és köteles is erre.

E tekintetben a bíróság felhívja a gyámhivatal figyelmét, hogy az alperes és a felperes egybehangzó állítása szerint az alperes férje, Tóth Lajos hozzátartozók közötti erőszakot követ el az alperes ellen, ezért felhívom a tisztelt gyámhivatal figyelmét, hogy amennyiben indokoltnak tartja gondnok kirendelését, az ne legyen a bántalmazást nagy valószínűséggel elkövető hozzátartozó, annak hozzátartozója, illetve a befolyása alatt álló személy.

A megkeresés jogalapja:

A Polgári Törtvénykönyvről szóló 1959. évi IV. tv. (Ptk.) 18. §-a, 18/A. §-a, 18/B. §-a, polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) 308. §-a, 308/A. §-a, 308/B. §-a, a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. tv. (Vht.) 185–204/A. §-ai.

A bíróság tájékoztatja Tóth Szabina felperest, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 171. § (2) alapján a jelen határozattal egy időben feljelentést tesz Tóth Lajos ellen, és a felperes kezdeményezheti az alperes ellen távoltartás elrendelését a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. tv alapján, illetve, amennyiben a büntetőeljárás megindul, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 138/B. § (2) alapján.

Továbbá a bíróság a fenti gyámhivatalt mint családvédelmi koordinációért felelős szervet is megkeresi jelen végzésével a hozzátartozók közötti erőszak veszélyének jelzése végett.

A bíróság tájékoztatja továbbá a gyámhivatalt, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 171. § (2) alapján a jelen határozattal egy időben feljelentést tesz Tóth Lajos ellen

A megkeresés jogalapja:
a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. 2. §-ának (1) bekezdése g.) pontja és (2) bekezdése.

Budapest, 2009.02.20.

dr. Bíró Alfonz
bíró

B. minta:

Üveghegyen Túli Városi Bíróság
8.P. I. 33.132/2008/8
V É G Z É S

Üveghegyen Túli XXVI. Kerületi Gyámhivatal felperesnek Tóth Lajosné alperes ellen gondnokság alá helyezés iránt indított perében a bíróság alperes részére zárgondnok kirendelését rendeli el az illetékes gyámhivatal által, egyben elrendeli az Üveghegyen Túli XXVI. kerület belterület 6245/1/A/5. hrsz.-ú, 7653 Üveghegyen Túli XXVI. kerület, Sándor u. 34. fszt. 5. szám alatti ingatlan tekintetében alperes Tóth Lajosné (sz. Károlyi Ilona, sz.: Siófok, 1943.05.21., a.n.: Szabó Jolán, lakik: 7653 Üveghegyen Túli XXVI. kerület, Sándor u. 34. fszt. 5.) _-ed tulajdoni illetősége zárlatát.

Megkeresi a bíróság a Üveghegyen Túli XXVI. Kerületi 1. számú Körzeti Földhivatalt (7651 Üveghegyen Túli XXVI. kerület, Pf. 234.), hogy e végzés jogerőre emelkedése bevárása nélkül a fenti ingatlan tekintetében a zárlat tényét jegyezze be.

Továbbá a bíróság az alperes tekintetében ideiglenes gondnok kirendelését rendeli el a per jogerős befejezéséig.

A bíróság tájékoztatja Tóth Szabina felperest, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 171. § (2) alapján a jelen határozattal egy időben feljelentést tesz Tóth Lajos ellen, és a felperes kezdeményezheti az alperes ellen távoltartás elrendelését a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkal-

mazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. tv alapján, illetve, amennyiben a büntetőeljárás megindul, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 138/B. § (2) alapján.

Megkeresi a bíróság az Üveghegyen Túli XXVI. Kerületi Gyámhivatalt, hogy e végzés jogerőre emelkedése bevárása nélkül ideiglenes gondnokot és zárgondnokot rendeljen ki és e körben a további szükséges intézkedéseket tegye meg.

E tekintetben a bíróság felhívja a gyámhivatal figyelmét, hogy az alperes és a felperes egybehangzó állítása szerint az alperes férje, Tóth Lajos hozzátartozók közötti erőszakot követ el az alperes ellen, ezért felhívom a tisztelt gyámhivatal figyelmét, hogy amennyiben indokoltnak tartja gondnok kirendelését, az ne legyen a bántalmazást nagy valószínűséggel elkövető hozzátartozó, annak hozzátartozója, illetve a befolyása alatt álló személy.

Továbbá a bíróság a fenti gyámhivatalt mint családvédelmi koordinációért felelős szervet is megkeresi jelen végzésével a hozzátartozók közötti erőszak veszélyének jelzése végett. A bíróság tájékoztatja továbbá a gyámhivatalt, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 171. § (2) alapján a jelen határozattal egy időben feljelentést tesz Tóth Lajos ellen.

A végzés (jogerőre emelkedéstől függetlenül) előzetesen végrehajtható.

A végzés ellen a kézbesítéstől számított 15 napon belül van helye fellebbezésnek, melyet 3 példányban a Fővárosi Bírósághoz címezve jelen bíróságon lehet benyújtani.

I n d o k o l á s:

Az Üveghegyen Túli XXVI. kerület belterület 6245/1/A/5. hrsz.-ú, 7653 Üveghegyen Túli XXVI. kerület, Sándor u. 34. fszt. 5. szám alatti ingatlan az alperes 1/1-ed arányú tulajdona.

A felperes 2009. január 27-én érkezett keresetlevelében kérte az alperes gondnokság alá helyezését és a fenti ingatlan zárlatát. Hivatkozott arra, hogy az alperes alkoholizmusa és játékszenvedélye, pszichiátriai problémái, szellemi leépülése folytán keletkezett tetemes adósságai (közös költség, hitelek) alapján megmaradt vagyona (ingatlana) elvesztésének veszélye reális.

A zárlat elrendelése iránti felperesi kérelem alapos.
A polgári törtvénykönyvről szóló 1959. évi IV. tv. (Ptk.) 18. §-ának (1) bekezdése szerint ha cselekvőképességet korlátozó vagy kizáró gondnokság alá helyezés iránti perindítás indokolt, és az érintett személy vagyonának védelme sürgős intézkedést igényel, a gyámhatóság a vagyonra zárlatot rendel el, és ezzel egyidejűleg zárgondnokot rendel ki. A zárlatot elrendelő határozat ellen nincs helye fellebbezésnek.
(2) A zárlatra, illetve a zárgondnok működésére a bírósági végrehajtásról szóló törvény biztosítási intézkedések végrehajtására vonatkozó fejezetének a rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.
18/A. § (1) A gyámhatóság kivételesen, azonnali intézkedést igénylő esetben ideiglenes gondnokot rendelhet annak a nagykorú személynek, akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – pszichés állapota vagy szellemi fogyatkozása miatt – tartósan teljes mértékben hiányzik, és az érdekeinek védelme más módon – elsősorban zárlat elrendelésével – nem lehetséges. Az ideiglenes gondnokot kirendelő határozat ellen nincs helye fellebbezésnek.
(2) A gyámhatóság az ideiglenes gondnokot kirendelő határozatában megjelöli, hogy az ideiglenes gondnok a 14. § (6) bekezdésében meghatározott ügycsoportok közül melyekben járhat el az érintett személy helyett.

18/B. § A gyámhatóságnak a zárlat elrendelését, illetve az ideiglenes gondnokrendelést követő 8 napon belül a gondnokság alá helyezési pert meg kell indítania, a bíróságnak pedig legkésőbb a keresetlevél benyújtásától számított 30 napon belül a zárlatot, illetve az ideiglenes gondnokrendelést hivatalból felül kell vizsgálnia.

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) 308. § (2) Ha a gyámhatóság a felperes és a perindítást megelőzően az alperes vagyonára zárlatot rendelt el, vagy az alperes számára ideiglenes gondnokot rendelt (Ptk. 18–18/A. §-ok), a bíróság a keresetlevél kézhezvételétől számított 30 napon belül megvizsgálja a gyámhatóság által hozott intézkedések fenntartásának szükségességét.
(4) A (2) bekezdés szerinti vizsgálat eredményeként a bíróság a zárlatot, illetve ideiglenes gondnokrendelést a per jogerős befejezéséig hatályában fenntartja, vagy a gyámhatóság döntését megváltoztatva a zárlatot, illetve ideiglenes gondnokságot megszünteti és erről a feleket haladéktalanul értesíti.
308/A. §-a alapján ha a gondnokság alá helyezés szükségessége valószínű és az alperes érdekének védelme ezt indokolja, a Ptk. 18. §-ában és 18/A. §-ában meghatározott zárlatot, illetve ideiglenes gondnokrendelést a bíróság is elrendelheti ideiglenes intézkedéssel a tárgyalást megelőzően, a 308. § (2) bekezdés előzetes bizonyításra vonatkozó rendelkezésének megfelelő alkalmazásával, illetve a tárgyalás elhalasztása esetén. Az ideiglenes intézkedésre hivatalból is sor kerülhet. A zárlatra, illetve az ideiglenes gondnokrendelésre vonatkozó végzését a bíróság a szükséges intézkedések megtétele, így az ideiglenes gondnok kirendelése érdekében megküldi a gyámhatóságnak.
308/B. § A zárlat, illetve az ideiglenes gondnokrendelés fenntartására, valamint elrendelésére vonatkozó határozat ellen külön fellebbezésnek van helye, de azt a bíróság előzetesen végrehajthatónak nyilváníthatja.
A bíróság megkeresésére az illetékes Gyámhivatal által lefolytatott környezettanulmány (Kis Károlyné, Sáros Szimeonné, Polgár Jánosné meghallgatása) messzemenően igazolta a kérelemben írtakat. Ráadásul az ezzel egybehangzó más gyámhivatali előadások és az alperes gyámhivatali jegyzőkönyvben rögzítettek szerint az alperes volt élettársa mintegy fél éve ismételten látogatja az alperest, több napot, időnként hetet az alperessel tölt, bántalmazza, a pénzét elszedi, és állítólag néhány hete a perbeli lakás jó áron történő eladását is javasolta azzal, hogy tud vevőt hozni. Az alperes szociális, illetve gyógyintézménybeli elhelyezésének sürgős szükségessége is felmerült.
A sürgős intézkedés igénye alperes vagyonának védelme és tartózkodási helye megválasztása, adott esetben a bántalmazótól távoli tartózkodása érdekében a valószínűség szintjén tehát fennáll a Ptk. 18. §-a és 18/A. §-a alkalmazásában, ezért a bíróság a Pp. 308/A és 308/B. §-ai szerinti eljárásban, a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. tv. (Vht.) 185–204/A. §-aira (ingatlantulajdon zárlata és bejegyzése) is figyelemmel a rendelkező részben foglaltak szerint határozott.

A gyámhivatal megkeresésének jogalapja: a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. 2. §-ának (1) bekezdése g.) pontja és (2) bekezdése.

Budapest, 2009.03.14.

dr. Bíró Alfonz
bíró

9 Gyermekvédelmi szervek – gyermekelhelyezés, szülői felügyeleti jog és kapcsolattartás[1]

A fejezet azokról a helyzetekről szól, amelyekben felmerült a bántalmazás gyanúja vagy lehetősége – akár az anya vagy a gyermek beszámolójában vagy tünetei miatt, akár a gyermekvédelmi jelzőrendszer vagy hatóság észlelése alapján.

9.1. A tényfeltárás szempontjai

1. A gyermekelhelyezésre, szülői felügyeleti jogra és kapcsolattartásra vonatkozó eljárásokban a szülői képességek felmérése körében az elsődleges feladat az alapos tényfeltárás. Ennek forrásai:
   a) a felek és szükség esetén a gyerekek előadása;
   b) barátok, rokonok, pedagógusok, és egyéb tanúk előadása;
   c) rendőrségi, gyerekvédelmi, bírósági és egészségügyi iratok;
   d) a volt partnerek, új partnerek – elsősorban az állítólagos bántalmazó nem vele élő partnereinek – előadása;
   e) a szülők büntetett előéletének vizsgálata;
   f) kép- és hangfelvételek, fényképek, levelezések, naplók, sms-ek és egyéb anyagok;
   g) a kutatás során felmerülő egyéb források.
2. A bántalmazókról figyelmes és körültekintő vizsgálódás esetén gyakran az derül ki, hogy manipulálják, megtévesztik a környezetüket, hazudnak, információkat tartanak vissza.
3. A rendőrségi vagy egészségügyi dokumentáció hiánya önmagában nem jelenti azt, hogy az erőszak nem történt meg. Gyakran más forrásokból alá lehet támasztani az eseményeket.
4. Az értékelést végző személy benyomása arról, hogy melyik fél tűnik szavahihetőbbnek, félrevezető lehet, mivel a bántalmazó férfiak mások előtt közismerten megnyerők tudnak lenni, és jól tettetnek.
5. A klinikai pszichológiai tesztek nem alkalmasak annak eldöntésére, melyik fél hazudik az erőszakról, a férfi bántalmazó, incesztuselkövető-e[2], vagy a nő, illetve gyerek áldozat-e. Ezeket a teszteket nem erre a célra fejlesztették ki, hanem súlyos lelki betegségek felmérésére. A bántalmazó férfiak és az incesztuselkövetők személyiségprofilja általában semmilyen „kóros" jegyet nem mutat. Emellett a pszichés problémáktól szenvedő nők ugyanúgy lehetnek bántalmazás áldozatai, mint az egészséges

[1] Ez a fejezet nagyrészt Lundy Bancroft és Jay G. Silverman *The Batterer as Parent* (2002) című művén alapul. Ebben a fejezetben a nyelvezet tükrözi, hogy jelenleg Magyarországon csak heteroszexuális párkapcsolatban merülnek fel a címben jelzett jogi kérdések, mert a leszbikus és meleg párkapcsolatban élők számára a törvények tiltják a tényszerűen közösen nevelt gyerekeikhez fűződő jogaik hivatalos rendezését. Így a fejezet bántalmazó férfiakról és bántalmazott nőkről szól. Azonban a jog esetleges fejlődése esetén ugyanezeket az ajánlásokat kell majd alkalmazni a leszbikus és meleg párok között zajló jogvitákban.

[2] A *Módszertani útmutató* a nemzetközi szakirodalmat követve a gyerekekkel szembeni, a gyerekkel bizalmi viszonyban álló felnőtt által elkövetett szexuális visszaélést nevezi incesztusnak. Ez a meghatározás nem egyezik a büntető törvénykönyvi „vérfertőzés" meghatározással, mivel az a vér szerinti kapcsolatot tekinti alapvetőnek, ami azonban nem az áldozattá vált gyermek, hanem a patriarchális értékrend érdekeit tartja csupán szem előtt.

nők: (1) a pszichés probléma lehet a bántalmazás következménye; (2) a lelki problémával küszködő nők kiszolgáltatottságuk folytán gyakrabban esnek bántalmazók áldozatául. Így akár súlyos pszichés probléma megléte sem alapja a nőnél, hogy szavahihetősége megkérdőjelezhető legyen, ilyen esetekben is el kell végezni a teljes körű tényfeltárást.

6. A gyerekek kijelentéseivel kapcsolatban két dologra kell figyelni:
   a) A gyerekek gyakran tagadják az erőszakot olyan esetekben is, amikor az más forrásból bizonyított. Sok gyereknek rosszabb a véleménye a bántalmazottról, mint a bántalmazóról, aminek több oka is lehet (például mert a nőnek a bántalmazás következtében lelki sérülései vannak, míg a bántalmazó magabiztos és erőt sugároz, vagy mert mérges rá, hogy nem lép ki a kapcsolatból), illetve mert a bántalmazók rendszerint módszeresen aláássák a nő és a gyerek közötti kapcsolatot, a nő szülői kompetenciáját.
   b) Amennyiben a gyermek beszámol valamilyen erőszakról (főként, ha konkrét esetről számol be), akkor azt a lehető legkomolyabban kell venni, és nem szabad figyelmen kívül hagyni csak azért, mert a gyerek kicsi, vagy mert az a szakember benyomása, hogy egyik szülőjére haragszik.
7. A felek és a gyerekek interakciójának megfigyelését is érdemes óvatosan kezelni, ugyanis pár órára mindenki képes megfelelően viselkedni. Főszabály szerint a gyermeket (és anyját) meg kell kímélni attól, hogy kénytelen legyen a bántalmazóval közös helyzetben megjelenni. Ilyen megfigyelések eredményét kizárólag akkor szabad felhasználni, ha a felmérést végző személy kifejezetten képzett arra, hogy a bántalmazó technikákat, a manipuláció jeleit, a bántalmazottaknak az ilyen interakciók során tanúsított rendkívül finom fizikai tüneteit észlelje, és ha az adott bántalmazó szokásos módszereiről elegendő információ áll rendelkezésére a bántalmazottól. A megfigyelésből tehát nem szabad túlzó és általános következtetéseket levonni, és figyelembe kell venni, hogy a bántalmazók általában hogyan befolyásolják a családi interakciókat.

Hogyan befolyásolják a partnerüket bántalmazó férfiak a családi interakciókat?
A bántalmazás önmagában aláássa a nő megbecsülését, tiszteletét és tekintélyét a gyerekek előtt, hiszen a gyerekek azt látják, hogy nem kell tisztelni az anya fizikai integritását, meg lehet őt alázni. Ezen túlmenően a bántalmazók gyakran célzottan is aláássák az anya-gyerek kapcsolatot, például azzal, hogy amikor a nő határt szab (lefekvés, házi feladat, édesség), ők engedékenyek. Nem ritkán közvetlenül büntetik a gyereket, ha közel van az anyához (szóbeli vagy fizikai erőszakkal; például.: „anyámasszony katonája"), illetve jutalmazzák, ha eltávolodik tőle. Ezért sok gyerek érzelmileg eltávolítja magát a bántalmazott szülőtől, lenézi, megjegyzéseket tesz rá.

Bántalmazó férfiak gyakran közvetlenül akadályozzák a nő gondoskodását, például azzal, hogy megengedik a gyereknek, hogy elhanyagolja a kötelességeit, pluszmunkát okoznak az anyának, aláássák a nő határszabását, terveit, akadályozzák nevelési elvei érvényesítésében (például iskolaválasztáskor), vagy fizikailag megakadályozzák, hogy a nő például megvigasztalja síró gyerekét, megvédje őt az apai erőszaktól.

A bántalmazás következtében a nő depressziós, szorongó lehet, rémálmai, síró- illetve dührohamai lehetnek, önértékelése csökkenhet, alkoholizmus vagy drogfüggőség alakulhat ki nála – ezek mind a gondviselői képességére is hatással vannak. Sok bántalmazott nő a bántalmazó jelenlétében a férfi (engedékenyebb vagy szigorúbb) nevelési elveihez igazítja a saját viselkedését. Ezek pozitív változása várható, ha a nő nem kényszerül a bántalmazóval együtt nevelni a gyerekeket, így a bántalmazott nő nevelési, gondozási képességeiről kialakítható kép mindaddig nem feltétlenül pontos, amíg nem kerül biztonságba.

Nem ritkán a gyerekek a nőre mérgesek, mert félnek a férfi felé kifejezni a dühüket, illetve mert a férfi a nő hibájának állítja be a határszabást. Mérgesek lehetnek a gyerekek akkor is a nőre, ha elválik, és akkor is, ha marad. Váláskor általában először megkönnyebbülnek a gyerekek, de később gyakran úgy gondolják, egyesíteni kellene a családot, nem ritkán a férfi sugallatára, de nem zárható ki a környezetükben levő többi felnőtt, a velük kapcsolatba kerülő szakemberek és a kulturális mítoszok hatása sem. És ilyenkor – szintén gyakran a férfi sugallatára – a nőt okolják a család szétszakításáért. Ha a nő nem válik, akkor pedig azért lehetnek rá mérgesek a gyerekek, mert kiteszi őket az erőszaknak.

Tudományos kutatások kimutatták, hogy a bántalmazó férfi mellett felnövő gyerekek gyakrabban erőszakosak az anyjukkal, főleg a tizenéves és valamivel fiatalabb fiúk. Általában ilyenkor pontosan a bántalmazó apát utánozzák.

A bántalmazó férfiak gyakran eszköznek használják a gyerekeket annak elérésére, hogy a nő azt tegye, amit ők akarnak. Ha például a bántalmazó nem akarja, hogy a nő dolgozzon vagy elváljon, akkor ha a nő dolgozni megy és nincs otthon, vagy a láthatások során, bántalmazza, veszélyezteti vagy elhanyagolja a gyereket, illetve ezekkel fenyegeti a nőt. Sokszor előfordul, hogy a bántalmazó férfi önkényesen magához veszi a gyereket, feljelenti a nőt a gyermekvédelemnél, vagy a gyereket használja kémnek, hogy megtudja, kivel találkozik a nő, amikor távol van. Ezek a manőverek arra késztethetik a nőt, hogy megváltoztassa a válási, munkavállalási vagy egyéb szándékát, amellett, hogy a gyereknek is nyilvánvaló kárt okoznak. Különélés esetén a bántalmazók gyakran üzenetküldőnek használják a gyereket vagy arra, hogy rajta keresztül gyakoroljanak nyomást a nőre, hogy az visszatérjen a kapcsolatba. Például egy nőnek, akit korábban azzal fenyegetett meg a partnere, hogy „szeretlek, nem fogom hagyni, hogy más szeressen, ha meg kell ölnöm, akkor se", azt üzeni a gyerekkel a bántalmazó, hogy „szeretlek". Az üzenet teljes tartalmával, ami valójában fenyegetés, csak a nő van tisztában, mindenki más számára az a ragaszkodás kifejezésének tűnik.

A bántalmazók az „oszd meg és uralkodj" jegyében gyakran megosztják a családot: például favorizálják valamelyik (általában a fiú vagy elsőszülött fiú) gyereket, hazudnak az egyik családtagnak, hogy a másik ellen fordítsák, készakarva elárulják valamelyik családtag titkát a másiknak, erősítik a családtagok egymással szemben érzett sérelmeit. Szintén gyakori, hogy az egyik gyereket bűnbaknak kiáltja ki a bántalmazó. Maga a bántalmazás is megoszthatja a testvéreket: az egyik gyerek az apa oldalára áll, a másik az anyát védelmezi.

A bántalmazás krónikus félelemben és érzelmi deprivációban tartja a nőt és a gyerekeket. A folytonos veszélyérzetben élő gyerekek azon igyekeznek, hogy mindent úgy csináljanak, az iránt érdeklődjenek, mint az apjuk – ezért nem ritkán úgy érzik, ők maguk nem is léteznek. A krónikus félelem miatt minden apró történésnek, és még a „kisebb" fenyegetéseknek is nagy jelentőséget tulajdoníthatnak a bántalmazott családtagok. A kivételezés és bűnbakkeltés mellett az érzelmi szükségletek kielégítetlensége miatt a gyerekek úgy érezhetik, hogy versengeniük kell a kevés jóért, és ez megint csak megosztja a családot.

A bántalmazó férfiak gyakran megzavarják a traumát átélt gyerek terápiáját, például azzal, hogy szükségtelennek állítják be, vagy gyalázzák a pszichológust.

8. Mérjék fel, hogy a bántalmazó mennyire képes a gyerekek érdekeit a sajátjai elé helyezni. A vizsgálat terjedjen ki a múltbeli és a jelenbeli viselkedésére is. A bántalmazó múltbeli magatartása a kutatások szerint jól jelzi, mire lehet számítani a jövőben. A jelenbeli kevésbé, mivel az jobbára a vizsgálatot folytató hatóságnak szól.
9. A bántalmazó férfiak gyakran a szakembert is félrevezető módon képesek magukat beállítani. Ezért a feltárás során nem szabad latba esnie annak, hogy kölcsönös kedvességről, egyenlőségről és a gyerekek érdekeinek előtérbe helyezéséről beszél, vagy hogy – abban a rövid időben, amit a szakemberrel tölt – képes nyugodtnak, belátásra képesnek, vagy a válástól érzelmileg sebzettnek mutatkozni (nem ritka, hogy a bántalmazó férfiak a kapcsolat esetleges megszakadásáról beszélve elsírják magukat, vagy akár a televízió nyilvánossága előtt zokogva kérnek segítséget partnerük megtalálásához – akiről utóbb általában kiderül, hogy súlyos bántalmazás elől menekült el). Ehelyett – más forrásból – azokat a viselkedéseket, jeleket kell felmérni, amelyek bántalmazásra utalnak.
10. A felmérés terjedjen ki a bántalmazó értékrendszerére.
11. Ne kritizálják a bántalmazott szülőt azért, ha azt gondolja, hogy a bántalmazó férfi úgy fogja bántalmazni a gyerekeket, ahogy őt – ezt ugyanis a szakirodalom alátámasztja.
12. A kapcsolatok és válások számos elmélete nem érvényes a partnerkapcsolati erőszak esetén. Erőszak esetén a kényszerítés az, ami meghatározza a kapcsolatot. Nem alkalmazhatók többek között a következő elméletek és gyakorlatok: játszmaelmélet, konfliktusos válás elmélete, szülői elidegenítés, rendszerszemléletű családterápiás megközelítés, mediáció, családterápia, családi csoportkonferencia. A családot felmérő szakembernek téves abból az előfeltevésből kiindulnia, hogy az erőszakot a felek kölcsönösen vagy közösen hozzák létre, vagy hogy a nő és a férfi egyenlő lenne a párkapcsolatban. Ennek megfelelően szakmai hiba a bántalmazott nőt arra bátorítani, hogy legyen megbocsátóbb, javítson a kommunikációs képességein, támogassa a gyerekeinek a bántalmazóval való kapcsolatát, menjen vissza.

9.2. Ha a bántalmazó nem közvetlenül a gyereket bántja, hogyan veszélyezteti?

A partnerüket bántalmazó férfiak számos módon veszélyeztetik a gyerekeiket akkor is, ha közvetlen fizikai erőszakot nem alkalmaznak ellenük. Ezért ha a szakember úgy látja, hogy partnerkapcsolati erőszakról van szó, körültekintően mérje fel a férfi veszélyességét, és ennek fényében döntsön arról, javasolja-e az ellenőrzött kapcsolattartást. Az alábbi veszélyeket a vizsgálatot végző személynek fel kell mérnie, hogy a veszélyesség fényében lehessen dönteni arról, egyáltalán megengedhető-e a kapcsolattartás, illetve hogy a kapcsolattartást felügyelő személy tisztában legyen azokkal a viselkedési formákkal, amelyeket figyelnie kell.

1. **Az anya-gyerek kapcsolat további aláásásának veszélye.** Az anya kompetenciájának módszeres kritizálásán túl az anya és a gyerek kapcsolatát aláássa az anya (jelenlétében vagy távollétében való) becsmérlése, és a bántalmazásnak az anyára gyakorolt folyamatos hatása is. Ezért még az anya esetleges hiányosságai esetén is fel kell mérni, hogy ezeket milyen mértékben okozza az ellene irányuló bántalmazás, és ki kell próbálni (távoltartással, anyaotthonba segítéssel stb.), hogy ha egy ideig nincs kitéve annak, akkor jobban el tudja-e látni a gyermeket.
2. **A merev, tekintélyelvű szülői magatartás veszélye.** A legtöbb bántalmazót ez jellemzi, a traumatizált gyerekeknek azonban megértő, szeretetteljes, támogató és empatikus környezetre van szükségük érzelmi életük helyreállításához. A bántalmazó férfiak által alkalmazott szóbeli erőszak, megfélemlítő magatartás további ártalomnak teszi ki a gyerekeket amellett, hogy traumatikus emlékeket hozhat fel bennük. A bántalmazó apák által gyakran közvetített értékrend (például a nők és gyerekek másodrendűek a férfiakhoz, felnőttekhez képest; a nőknek és gyerekeknek azt kell csinálniuk, amit a családfő mond; a gyerekek rosszak, a rosszaságot ki kell venni belőlük, és jósággal kell helyettesíteni) nem teszi lehetővé, hogy a gyerekek megtalálják saját hangjukat, és önbecsülésük javuljon.

3. **Az elhanyagolás és felelőtlen szülői viselkedés veszélye.** Több kutatás kimutatta, hogy mivel a bántalmazók általában a saját maguk igényeit, szükségleteit tartják szem előtt, nem képesek hosszú távon a gyerekeik szükségleteire koncentrálni, és kiszámítható szülői viselkedést tanúsítani. Ez a tendencia csak erősödik a válás után, mivel a bántalmazókra jellemző, hogy meg akarják bosszulni azt, hogy hatalomgyakorlásuk ellen a partnerük fellépett. Sok bántalmazó készakarva hanyagol el a gyerek jólléte szempontjából fontosnak tartott, de a gyerek számára esetleg frusztráló szabályokat vagy kevéssé érdekes, kihívást jelentő tevékenységeket (például nem segít a gyereknek házi feladatot írni, hanem helyette tévéznek; nem tornázik vagy sportol a gyerekkel, és ezért a gyerek sem végez testmozgást; nem főz a gyerekre, hanem egészségtelen ételt esznek), hogy ezzel „cinkosává" váljon a gyereknek, és elérje, hogy őt a gyermek „előnyösebbnek" lássa a másik szülővel szemben. Olyan magatartásokról van szó, amelyek a gyerekre káros hatást gyakorolnak, és ezeket a bántalmazó azért csinálja, mert nem a gyerek érdekét tekinti, hanem azt, hogy mivel tudja az anyát bosszantani, nehézségeket okozni neki, rombolni a gyerekkel való kapcsolatát. Így ez csak látszólag „engedékenység", valójában bántalmazás. Ezek a viselkedések nem tévesztendők össze azzal, amikor azért úgymond „engedékenyek" a gyerekkel (például hagyják lefeküdni akkor, amikor álmos; nem kell olyan ételt ennie, ami nem ízlik), mert tiszteletben tartják.

Ezen okokból a bántalmazó férfiak sokszor nem teremtenek olyan következetes környezetet, ami a gyerekek fejlődéséhez szükséges, sőt saját hanyag viselkedésükkel hátráltatják az anyának ezt a törekvését, hiszen hatásukra a gyerekek gyakran már az anyától sem fogadják el határok kijelölését. Egyes bántalmazók magatartása kimeríti a veszélyeztetést: a gyerekeket egyedül hagyják, nem megfelelő gondozóra bízzák, erőszakos vagy szexuális tartalmú újságokat, filmeket nézetnek velük, erőszakos vagy szexuális tartalmú számítógépes játékoknak teszik ki őket, a biztonságos közlekedés szabályait rendszeresen figyelmen kívül hagyják (például nagy sebességgel, gyerekülés nélkül, biztonsági öv nélkül utaztatják a gyerekeket a kocsiban) – amitől a gyerekek gyakran hetekig nem tudnak megnyugodni.

4. **Az anya elleni újabb támadások veszélye, és annak veszélye, hogy a gyerek ennek tanúja lesz.** A partnerkapcsolati erőszak nagy hányadát a válás után követik el a bántalmazók, az erőszak valószínűsége növekszik a válás bejelentése, lefolyása alatt és után, és a statisztikák szerint évekkel a válás után is magas marad. Egyes kutatások szerint válás után megnő a (volt) partner elleni nemi erőszak valószínűsége. A partnergyilkosságoknak mintegy felét a válás után követik el. A kapcsolattartás alkalmat ad a bántalmazó férfinak, hogy újra bántalmazza a nőt, és a gyerekek ennek gyakran tanúi, ami a gyerek elleni pszichológiai erőszakot jelent.
5. **A gyerek elleni pszichológiai bántalmazás és a manipuláció veszélye.** Sok bántalmazó szóbeli erőszakot követ el a gyerekei ellen, és fegyverként használja őket az anya ellen.
6. **A gyerek elleni fizikai vagy szexuális erőszak veszélye.** Számos kutatás kimutatta, hogy a partnerüket bántalmazó férfiak gyakrabban erőszakosak fizikailag és szexuálisan is a gyerekükkel, mint a partnerbántalmazást nem elkövető férfiak. Nincs bizonyíték arra, hogy a bántalmazó férfiak a válás után kevésbé lennének erőszakosak a gyerekeikkel, sőt elképzelhető, hogy növekszik az erőszak előfordulása a kapcsolattartás során, miután a nő már nincs jelen, és nem tud beavatkozni. Nem zárható ki az sem, hogy a gyerekbántalmazás éppen a válás után kezdődik. Egy kutatásban az incesztuselkövetők 10%-a azt állította, hogy a nő elleni bosszú motiválta az abúzus elkövetésére. Ráadásul a bántalmazásból kikerülő gyerekek általában erősebben szállnak szembe a bántalmazóval, mint korábban, ami megnövelheti a fizikai támadás valószínűségét.
7. **A következetlenség veszélye.** Visszatérő megfigyelés a partnerüket bántalmazó férfiakkal kapcsolatban, hogy ki-be járkálnak a gyerekük életébe. Gyakori, hogy hónapokig, évekig nem élnek kapcsolattartási jogukkal, majd hirtelen követelik a kapcsolattartás kiterjesztését, a szünidőre, ünnepre, születésnapra eső vagy ottalvást magába foglaló kapcsolattartást. Ez érzelmileg manipulálja a gyere-

keket (akik azt hihetik, apjuk megváltozott), és folytatása lehet a válás előtti következetlen, elhanyagoló viselkedésnek. Ha a hatóság teljesíti ezt a kérést, azzal azt az értéket közvetíti az apa és a gyerek felé is, hogy a férfiaknak joguk van a gyereküket saját változó igényeiknek alárendelni, és nem a gyerek érdekei az elsődlegesek.

8. **A partnerkapcsolati erőszakhoz vezető nézetrendszer elsajátításának veszélye.** A partnerbántalmazást elkövető apa mellett felnövő fiúk sokkal nagyobb valószínűséggel bántalmazzák később maguk is a partnerüket, mint azok, akiknek az apja nem bántalmazó. Egyes kutatások alapján elképzelhető, hogy a partnerbántalmazásban felnövő lánygyermekek később nagyobb valószínűséggel lesznek partnerbántalmazás áldozatai. A hatóság azon döntését például, hogy egy fiút az apjánál helyeznek el, úgy értelmezheti a gyerek, hogy a hatóság támogatja az apa bántalmazó viselkedését, és az anyát tartja felelősnek. Ezért olyan döntést kell hozni, amely a bántalmazó apát nem kínálja szerepmodellként a gyerek számára.
9. **A gyerekrablás veszélye.** A legtöbb gyerekrablást a partnerüket bántalmazó férfiak követik el, legtöbbször maga az apa vagy annak megbízottja. Tipikusan nem azonnal a válás után történik, hanem vagy a válás előtt, vagy két-három évvel a különköltözés után. A gyerekrablások fele úgy történik, hogy az apa nem hozza vissza a gyereket a jogszerű kapcsolattartási alkalom végén. A gyerekrablások 90%-át az erőszakos partner követi el, és az esetek felében ezt az ezzel való fenyegetés előzi meg (vagyis ha a fenyegetőzést felmérik és komolyan veszik, meg lehet védeni a gyereket és a gyereket gondozó szülőt).
10. **Annak veszélye, hogy a gyerek tanúja lesz az apa új kapcsolatában előforduló partnerbántalmazásnak.** Kutatások és megfigyelések igazolják, hogy sok bántalmazó erőszakos több egymást követő kapcsolatában is. Nem valószínű, hogy az új partner ezt felfedné a vizsgálatot végző személy előtt, mert lehet, hogy fél, vagy esetleg reménykedik, hogy a férfi megváltozik, mivel a férfi az előző partnerét kedvezőtlen színben tüntette fel előtte, azaz őt tette felelőssé a saját bántalmazó magatartásáért. A gyermek számára az apa erőszakos magatartása új partnerével szemben ugyanolyan félelmetes, mint korábban a saját anyjával szembeni erőszak volt.

9.3. Hogyan mérjük fel, milyen hatással van a partnerbántalmazó a gyerekekre?

A már felsorolt veszélyek felmérését[3] az alább ismertetett tényezők és kérdések vizsgálata segítheti. Nem szabad kizárólag a bántalmazó férfi által nyújtott információra alapozni, mivel kutatások bizonyítják, hogy a bántalmazók nem írják le megbízhatóan saját nézeteiket és viselkedésüket. Az itt leírt szempontokat mindig az 1. pontban felsorolt forrásokra támaszkodva kell vizsgálni!

1. **Erőszakos volt-e a bántalmazó férfi korábban a gyerekekkel szemben?** Meg kell kérdezni az anyát, a gyerekeket és az egyéb tanúkat, hogy az apának milyen nézetei voltak a fegyelemmel kapcsolatban; hogyan reagál, ha mérges a gyerekekre, milyen büntetéseket alkalmaz, illetve milyen következményekre lehet számítani. Át kell tekinteni a gyerekvédelem dokumentációját. További kérdések: Veri-e a gyereket? Maradt-e külsérelmi nyoma a verésnek? Előfordult-e, hogy erősen megragadta, megszorította a gyereket? Verekedett-e valaha a gyerekkel (még ha ez kölcsönösnek is tűnt)? Lekicsinyli-e az általa elkövetett erőszakot, vagy keres-e rá igazolást?

   Annak felmérésekor, hogy a partnerét bántalmazó férfi erőszakos-e a gyerekekkel, a felmérést végző személynek figyelnie kell arra, hogy a bántalmazó férfi kényszeríti-e a gyereket arra, hogy a vizsgálatot végző személy vagy az anya előtt titkot tartson az ő viselkedésével kapcsolatban. Ez ugyanis ez erőszak meglétére utal.
2. **Milyen mértékben vett részt korábban a bántalmazó a gyermekgondozásban?** Fel kell mérni, hogy a bántalmazó férfinek az adott partnerrel való vagy korábbi kapcsolataiban

[3] Ld. a kockázatfelmérő kérdőíveket a függelékben.

a) Előfordult-e, hogy órákra, napokra, hetekre, hónapokra vagy évekre eltűnt a gyereke életéből?
b) Előfordult-e, hogy visszautasította a gyerek egészségi állapotával való törődést, például nem vitte el az anyát a gyerekorvoshoz?
c) Fenyegette-e a családot azzal, hogy támogatás nélkül elhagyja őket?
d) Krónikusan elhanyagolta-e a gyerekeket?
Pár kérdés és szempont, amely segíthet ennek felmérésében:
• Megmondaná az ebből vagy más kapcsolatból származó gyereke tanárainak és korábbi tanárainak a nevét?
• Le tudná-e írni a gyerekei első életévét?
• Hogy alakult a szobatisztaságra szoktatás?
• Melyek az egyes gyerekei erősségei és gyengéi?
• Milyen készségek fejlesztésére van szükség?
• Meg kell kérdezni a tanúkat, hogy a férfi gyerekgondozása konkrétan miben állt.

3. **Követett-e el a bántalmazó korábban szexuális erőszakot gyerekekkel szemben, vagy megsértette-e gyermek integritását, határait?** Egyes szakemberek között elterjedt az a tévhit, hogy ha az incesztust felfedik, az többet nem fordul elő, mert a férfi fél a felelősségre vonástól. Azonban a szakirodalom nem támasztja alá ezt a nézetet; az incesztus esetében is igaz, hogy a múltban elkövetett erőszak megjósolja a jövőbelit. Így a korábbi incesztust komolyan kell venni, és a férfi kapcsolattartási jogát meg kell vonni.

Fontos felmérni azokat a szexuális határátlépéseket, melyek a szexuális erőszak bűncselekményi szintjét nem érik el. Ezek önmagukban is rombolóak lehetnek a gyerek lelki életére, de jelei lehetnek a fel nem tárt szexuális bántalmazásnak. A következő kérdéseket lehet feltenni:
a) Tiszteli-e a bántalmazó a gyereke jogát ahhoz, hogy ne kelljen meztelenül mutatkoznia, egyedül lehessen, titkai legyenek?
b) Ő maga megfelelően viselkedik-e ezen a téren?
c) Kiteszi-e a gyerekeit pornográfiának, vagy megengedi-e nekik a pornográfia használatát?
d) Van-e szerelmi vagy szexuális színezetű kapcsolata bármelyik gyerekével?
e) Nyomást gyakorol-e a gyerekre, hogy az akarata ellenére testi kifejezését adja a szeretetének?
f) Folytat-e nem megfelelő, szexuális tartalmú beszélgetést a gyerekeivel?
g) Van-e jele, hogy a gyerekeknek titkot kell tartaniuk?
h) Féltékeny-e a gyerekére, amikor az baráti- vagy párkapcsolatba kezd?

4. **Mennyire volt erőszakos korábban a bántalmazó (volt) partnerével szemben?** Kutatások szerint ez jól jelzi, mennyire várható, hogy erőszakos lesz a gyerekeivel vagy a (volt) partnerével a jövőben. A nő becslése a férfi erőszakosságáról és a férfi kijelentései, hogy mit tervez, jól jelzik a várható erőszakot (lásd még a minden szakmának szóló részt a kockázatfelmérésről és a kockázatfelmérő kérdőíveket a függelékben).
5. **Milyen mértékben kegyetlen a bántalmazó felnőtt áldozatával szemben?** Megfigyelések szerint ez jól megjósolja azt, mennyi kegyetlenségre képes a gyerekeivel szemben.
a) Milyen cselekedeteivel okozta a legnagyobb érzelmi sérülést az anyának? Továbbra is kifogásokat keres-e rá és mit?
b) Melyek voltak a gyerekeinek a legnagyobb sérülést okozó cselekedetei? Milyen cselekedetei okozták a gyerekeknek a legnagyobb stresszt?
c) Előfordult-e, hogy szándékosnak tűnő módon gyötörte a gyerekeket?
6. **Használta-e a bántalmazó a múltban eszközként a gyerekeket, aláásta-e az anya és a gyerekek kapcsolatát?**
a) Megváltoztatta-e a bántalmazó a gyerekekkel kapcsolatos viselkedését, ha mérges volt az anyára?
b) Bátorította-e őket, hogy rosszat gondoljanak az anyjukról?
c) Akadályozta-e vagy megpróbálta-e lebeszélni az anyát arról, hogy gondoskodjon a gyerekekről?

d) Szisztematikusan aláássa-e a nő tekintélyét (szülői kompetenciáját)?
e) Fenyegetőzött-e a gyerekek sérelmére (hogy elrabolja, bántja, elpereli őket)?
f) Fenyegetőzött-e a gyerekeknek az anya bántalmazásával, tönkretételével, halálával, börtönbe, „bolondok házába" záratásával?
g) Amikor a nő kifogásolta a gyerekekkel kapcsolatos viselkedését, válaszul folytatta-e még inkább?
h) Favorizálja-e valamelyik gyereket, vagy megosztja-e a családot máshogy?
i) Használta-e a gyerekeket a nő megfélemlítésére (például gyorsan vezetett a gyerekekkel a kocsiban)?
j) Fenyegette-e azzal a nőt, hogy kilép a munkahelyéről csak azért, hogy ne kelljen tartásdíjat fizetnie?
k) A kapcsolattartás során megenged-e olyan dolgokat a gyerekeknek, amelyekről tudja, hogy otthon nem szabad?

7. **Meddig megy el a gyerekek érzelmi és testi biztonságának veszélyeztetésében a bántalmazó azért, hogy az anyát bántalmazza?** Ha ez előfordult a múltban, annak alapján megjósolható, hogy hasonlóan fog viselkedni a bántalmazó férfi a jövőben is.
   a) Tettleg vagy szóban követett-e el erőszakot a nő bármelyik terhessége alatt?
   b) Volt-e erőszakos a gyerekek jelenlétében?
   c) Megtámadta-e a nőt, miközben a gyerek a nő kezében volt?
   d) Dobált-e tárgyakat úgy, hogy veszélyeztette a gyereket?
   e) Előfordult-e, hogy ellökte a gyereket, hogy a nő közelébe jusson?
   f) Megalázta-e a nőt a gyerekek előtt?
   g) Hajlamos-e elhanyagolni a szülői kötelességeit, amikor mérges a nőre, vagy hogy a gyereknek bizonyítsa, hogy ő „jobb barát"?
8. **Milyen mértékben ellenőrizte, kontrollálta a bántalmazó a nőt?** Minél inkább, annál valószínűbb, hogy a férfi a gyereket is belekeveri a bántalmazásba, és annál valószínűbb, hogy autoriter szülőként viselkedik. Az autoriter szülői magatartás a kutatások szerint összefügg a testi és szexuális erőszak valószínűségével. Kérdések ennek feltárásához:
   a) Próbálta-e korlátozni a nőt munkavállalásban, családjával, barátaival való találkozásban, megtiltotta-e vagy lehetetlenné tette-e, hogy a nő barátokat fogadjon az otthonukban?
   b) Ő intézi-e a pénzügyeket a nő kívánsága ellenére, kizárja-e a nőt a fontos pénzügyi döntésekből?
   c) Megpróbálta-e elhallgattatni a partnerét vitákban, döntésekkor?
   d) Lenézi-e a nő véleményét?
   e) Társaságban, nyilvánosan megalázza-e a nőt mások előtt?
   f) Be kell-e számolnia a nőnek arról, hol és kivel tölti az idejét?
   g) Minden apró részletet ellenőriz-e a gyerekek életében?

   Gyakran az ellenőrzést és kontrollt nem nyilvánvaló módon, hanem rejtett, manipulatív formában gyakorolja a bántalmazó. A manipulatív bántalmazók esetében gyakran nagyobb a pszichológiai károsodás, mivel ha nincs kimondva (és általában nincs), a gyerekek nem látják azt át, és nagyobb valószínűséggel vádolják az anyát saját nehéz helyzetéért. Kérdések a manipulatív kontroll feltárásához:
   a) Sikerül-e meggyőznie másokat, hogy valójában ő az áldozat?
   b) Szokása-e, hogy kiforgatja a partnere szavait, cselekedeteit?
   c) Szélsőségesen ingadozik a kedvesség és a bántalmazás között?
   d) Előfordult-e, hogy sikerült megosztania a családot?
   e) Van-e jel arra, hogy gyakran nem becsületes, és nem esik nehezére hazudni?
   f) Úgy írják-e le a partnerei és gyerekei, hogy megőrjíti őket?
9. **A bántalmazó mennyire önző, egocentrikus, milyen erős benne az ún. jogosultságérzés?** Szinte minden bántalmazóra jellemző, hogy úgy gondolja, bizonyos előjogok és különleges bánásmód illeti meg. Ez általában kettős mérce alkalmazásában nyilvánul meg, és abban, hogy a férfi képtelen mások

szükségleteit a sajátja elé helyezni. A magát sok mindenre eleve feljogosítottnak gondoló bántalmazóval többnyire lehetetlen a megegyezés. Illetve a nagy jogosultságtudatú bántalmazó azt hiheti, hogy a gyerekei léte első sorban tőle függ (például az általa biztosított javaktól, az ő hozzájárulásától a gyerekek ellátásoz), és alábecsülheti a nő szerepét (például házi- vagy pénzkereső munkáját, szülői képességeit). Valójában a bántalmazó férfiakra még inkább jellemző az a legtöbb férfinál megfigyelhető viselkedés, hogy hajlamosak elhanyagolni a gyerekek gondozását, legfeljebb az azonnali érzelmi kielégülést nyújtó tevékenységekbe (játék, fektetés) „segítenek be". Az előjogokban való hit magas mértéke a tapasztalatok szerint összefügg azzal, hogy a férfi képes-e incesztust elkövetni a gyereke ellen. Az ilyen gondolkodást a következő kérdésekkel lehet felmérni:

a) A bántalmazó gyakran áll-e elő a partnerére vonatkozó követelményekkel, és ezek ésszerűtlenek-e?
b) Milyen mértékben dühödik fel, vagy bünteti meg a családtagjait, ha az igényei nem teljesülnek? Például bosszús lett-e, mikor a partnere teherbe esett, vagy amikor az újszülött gyerek elvonta az anya energiáit az ő szükségleteitől? Mérges-e, ha a nő nem áldozza fel saját vagy a gyereke szükségleteit az ő kedvéért?
c) Erőszaknak nevezi-e, amikor az áldozat védeni próbálja magát?
d) Van-e kimondott kettős mércéje, vagy felismerhető-e a kettős mérce a szavaiból, viselkedéséből (kettős mércére utaló jel, ha véleménye szerint eltérő szabályok vonatkoznak rá és másokra)?
e) Dolga-e a gyerekeknek, hogy a férfi érzéseivel vagy a szükségleteivel foglalkozzanak?
f) Van-e jele annak, hogy a gyerekeket saját tulajdonának tekinti?

10. **Volt-e a bántalmazónak alkohol- és kábítószer-problémája a múltban?** Az alkohol és a kábítószer önmagában nem okoz erőszakot. A bántalmazók 75%-a mindenféle szer hatása nélkül bántalmaz, sok alkoholista pedig nem erőszakos. A szerhasználat nem úgy függ össze a bántalmazással, hogy a bántalmazók alkohol vagy kábítószer nélkül egyáltalán nem erőszakosak, hanem – mint mindenki másnál – ezek a szerek csak a személyben már meglévő tendenciákat erősítik fel. Nem az alkohol vagy a kábítószer hatására alakul ki az erőszak, a bántalmazó férfiak egyébként is uralkodásra törekszenek. Ráadásul egyes bántalmazók tudatosan használják az alkoholt vagy kábítószert, mert tudják, hogy azok hatására megengednek maguknak olyan erőszakos cselekedeteket, amelyeket józan állapotban nem tennének meg, és később még felmentést is találnak az alkohol- vagy kábítószer-használatban. Ezért van az, hogy bár a szerhasználat önmagában nem oka az erőszaknak, az alkoholt és kábítószert használó bántalmazók a statisztikai adatok szerint durvábbak a tudatmódosító szereket nem használó bántalmazóknál. Így gyakrabban követnek el gyilkosságot és nemi erőszakot a partnerük ellen, mint a szereket nem használó bántalmazó férfiak. Ezért a bántalmazás szempontjából is fontos felmérni az alkohol- és kábítószer-használatot.

Ha az értékelés folyamán az derül ki, hogy a férfi már nem használ alkoholt vagy kábítószert, az értékelő tudja meg, mi volt a szerhasználat elhagyásának folyamata, milyen belátásokra jutott a férfi a függőségével kapcsolatban, és milyen kezelésre jár vagy milyen önsegítő programban vesz részt jelenleg. Ezen információk nélkül nem lehet biztos benne, hogy valóban leszokott-e a férfi. További felderítendő területek:

a) Magát vagy másokat (esetleg a partnerét) teszi-e felelőssé az alkoholizmusért?
b) Megbüntették-e az utóbbi egy évben ittas vezetésért?
c) Tagadja-e vagy lekicsinyli-e a függőségét vagy annak következményeit?

Emellett érdemes felmérni, hogy a bántalmazó mutatja-e az alkoholizmus, kábítószer-függőség kritériumait. Az alábbiak közül kettő megléte esetén a személy függ az adott szertől:

a) rendszeres szerhasználat;
b) fontos tevékenységekhez szüksége van rá (például társasági élethez, alkotáshoz, dolgok kimondásához, munkához);
c) szüksége van a szerre, hogy meg tudjon tenni bizonyos dolgokat, amelyekre egyébként képtelen lenne;

d) előrehaladott formájában: elszakad az eredeti társas kontextustól, a személy egyedül is iszik;
e) „elviselhetetlen" dolog elviseléséhez van rá szüksége.

Ha a szakember meg is bizonyosodik róla, hogy a bántalmazó már nem alkoholizál vagy használ kábítószert, ez nem jelenti azt, hogy a bántalmazás abbamaradt, mivel – ahogy a fentiekben szerepel – az erőszakot nem a tudatmódosító szer okozza. Ezért a szerhasználat elmaradásának megállapítása nem vezethet automatikusan ahhoz a feltételezéshez, hogy akkor a bántalmazás is biztosan megszűnt. Ezt külön kell megvizsgálni.

11. **El tudja-e fogadni a bántalmazó, hogy vége a kapcsolatnak, illetve hogy a volt partnerének új partnere van?** A kapcsolat végét vagy az új partner létezését elfogadni képtelen bántalmazók a statisztikák szerint sokkal veszélyesebbek (ezért például a válás kapcsán követik el a partnergyilkosságok többségét), valamint gyakrabban használják a gyerekeiket fegyverként a nő ellen. A felmérést végző személynek fel kell mérnie, hogy a férfi mennyire akarja „sérelmeit" a nőn megbosszulni. Egyes bántalmazó férfiak akkor haragszanak meg és válnak veszélyessé, amikor a gyerekeik elkezdenek kötődni egy másik férfihoz. Mindez még olyan válások esetén is igaz lehet, amit a bántalmazó kezdeményezett. Kérdések, amelyek segíthetnek ennek felmérésében:
    a) Akkor kezdeményezte-e hirtelen a férfi a gyerek nála történő elhelyezését vagy a hosszabb és gyakoribb kapcsolattartást, amikor a nő végleg eldöntötte, nem megy vissza hozzá, vagy amikor a nőnek új partnere lett?
    b) Depressziós vagy elkeseredett-e a férfi a válás miatt, és milyen mértékben? A súlyos depresszió vagy elkeseredettség abból táplálkozik-e, hogy a férfi nem tudja elfogadni a kapcsolat felbomlását?
    c) Érzékelhető-e erőteljes féltékenység a nővel szemben? A károsan „szerelemféltésnek" nevezett jelenség sok szakembert megtéveszt: a bántalmazók nem hajlandóak tudomásul venni, hogy partnerük önállóan dönthet egy kapcsolat fenntartásáról vagy megszüntetéséről, és felháborítónak tartják, hogy megszűnik az ellenőrzésük és a meghatározó szerepük a kapcsolat létét illetően. A féltékenység általában megfigyelhető, gyakran a bántalmazók maguk is készséggel elismerik, mivel hisznek abban a mítoszban, hogy a féltékenység kimutatása a szerelem bizonyítéka. A gyakorlott szakembert azonban ez nem téveszti meg, mivel tudja, hogy a féltékeny viselkedés a kontroll jele, így akár a bántalmazó, akár a bántalmazott értelmezése ellenében világos számára, hogy bántalmazó magatartásról van szó.
    d) Hajlandó-e tudomásul venni a férfi a szakítást vagy azt kommunikálja-e a nő és a külvilág felé, hogy ez csak átmeneti állapot, és a nő hamarosan visszatér hozzá?
    e) Figyelmeztette-e a volt partnerét, hogy ne merjen új kapcsolatba kezdeni?
    f) Megfenyegette vagy megtámadta-e a nő bármelyik udvarlóját, férfiismerősét? Megrongálta-e a nő vagy új partnere javait?
    g) Ha a nőnek új partnere van, a férfi próbált-e félelmet kelteni a gyerekekben a férfival kapcsolatban?
    h) Próbál-e bűntudatot kelteni a gyerekekben, mert azok kötődnek a nő új partneréhez?
12. **Mennyire veszélyes a bántalmazó férfi gyerekrablás szempontjából?** A gyerekrablások fele partnerkapcsolati erőszakhoz köthető, és az esetek többségében az apa vagy annak megbízottja követi el. Ha nem is hangzott el nyílt fenyegetés, akkor is fontos figyelni a figyelmeztető jelekre, mint amilyen a gyerek útlevelének hirtelen megújítása, a gyerekek útlevelének elkérése az anyától, indokolatlan utazás, hirtelen megváltoztatott útiterv, az apa hirtelen feltűnése az óvodában vagy az iskolában, vagy azok környékén, hogy elvigye a gyerekeket.
13. **Milyen mértékben utasítja vissza a bántalmazó, hogy felelősséget vállaljon a korábban elkövetett erőszakért?** Egyes esetekben a bántalmazó sok erőszakos cselekedetet beismer, de azt állítja, hogy megváltozott. Egyidejűleg megtörténhet, hogy provokatívnak, erőszakosnak írja le a partnerét – vagyis továbbra is őt okolja. Egyes bántalmazók azt állítják, hogy az alkoholizmusuk leküzdése vagy a gyerekkoruk terápiában történő feldolgozása miatt változtak meg.

A bántalmazónak a saját megváltozásával kapcsolatos kijelentéseit érdemes óvatosan kezelni. Az 1970-es évek óta felhalmozott nemzetközi tapasztalat azt mutatja, hogy az alkoholizmus kezelése, a gyerekkor feldolgozása, a párterápia, a mediáció, a dühmenedzsment és az egyéb viselkedésterápiás beavatkozások, a bántalmazónak nyújtott egyéb terápia nem szünteti meg a partnerkapcsolati erőszakot. A partnerük ellen fizikai erőszakot elkövető férfiaknak a párkapcsolatokra vonatkozó gondolkodásmódja, uralomra törekvése nem változik ezektől a beavatkozásoktól.

Átmenetileg vagy az adott partnerrel kapcsolatban kontrollálhatják erőszakos viselkedésüket, ha és amíg határozott és erőteljes büntetőjogi beavatkozást tapasztalnak, vagy attól kell tartaniuk. Büntetőjogi beavatkozás hiányában nem lehet változás. Ezért a szakember legyen óvatos, ha a férfi azt állítja, megváltozott, és tudja meg a bántalmazott féltől, hogy a férfi valóban felhagyott-e a kevésbé nyilvánvalóan erőszakos, inkább manipulatív cselekményekkel is. Az alábbiak azt jelzik, hogy a bántalmazó nem változott meg:

a) ha továbbra is az áldozatot okolja az erőszakért;
b) ha tagadja vagy lekicsinyli a dokumentált bántalmazást, vagy lekicsinyli annak az áldozat által jelzett mértékét;
c) ha a viselkedéséért az alkoholt vagy a gyerekkori problémáit teszi felelőssé;
d) ha nem akarja vállalni a felelősséget az erőszak partnerére vagy gyerekeire gyakorolt hatásáért;
e) ha egyáltalán be sem látja ezt a hatást, vagy azt lekicsinyli.

14. **Lelki beteg-e a bántalmazó?** Bár a lelki betegségek nem okai az erőszaknak, hozzájárulhatnak a bántalmazó robbanékonyságához és kezelhetetlenségéhez, ezért fontos tudni róluk. Az, hogy a bántalmazó pszichológushoz vagy pszichiáterhez jár, nem jelenti, hogy a probléma kezelve van. Egyes esetekben a pszichológus még ronthat is a helyzeten, mert további kifogásokat szolgáltathat a bántalmazónak. Fontos tudni, hogy a pszichológiai tesztek nem jelzik, ki bántalmazó, mennyire veszélyes, vagy fog-e incesztust elkövetni. A pszichiátria betegséggel diagnosztizált bántalmazók gyakran nem szedik gyógyszereiket, és megelégedve tapasztalják, hogy környezetük ennek tudja be bántalmazó magatartásukat, és ezzel felmentést kapnak a bántalmazásért való felelősségvállalás alól.
15. **Néhány egyéb szempont:**
    a) Azok a gyerekek, akik maguk hívtak rendőrséget vagy külső segítséget, különösen nagy veszélynek vannak kitéve, hogy a bántalmazó bosszút áll rajtuk.
    b) Külföldi statisztikák szerint a bántalmazók gyakrabban követelik a gyerekek náluk történő elhelyezését, mint a partnerüket nem bántalmazó apák, így nagyon fontos megvizsgálni, miért akarja egy férfi a szülői felügyeleti jogot.
    c) A szakemberek néha azt remélik, hogy a szélesebb szülői jogok hatására megenyhülnek a bántalmazók, azonban ennek ellenkezőjét támasztják alá megfigyelések.
    d) Vannak olyan szakemberek, akik úgy gondolják, hogy minden ellenséges válás során mindkét szülő eszközként használja a gyerekeket. Ez nincs így, de még ha egyes bántalmazott nők használják is eszközként a gyerekeket, a bántalmazó férfiak ezt sokkal gyakrabban teszik.
    e) A szakemberek néha alábecsülik a bántalmazók veszélyességét annak társadalmi osztálya és etnikuma alapján – különösen a fehér (nem roma), középosztálybeli, magasan iskolázott és nagy szakmai előmenetelt elért férfiak gyerekekre való veszélyességét hajlamosak alábecsülni.

9.4. Mi legyen a szakértői javaslat vagy döntés tartalma?

1. A szülői felügyeletre és kapcsolattartásra vonatkozó szakmai javaslatnak vagy a döntésnek a gyerekek és az anyjuk fizikai és érzelmi biztonságát kell szavatolnia. A bántalmazott nők tudása a partnerükről és a gyerekeikről jó iránytű abban, hogy milyen kapcsolattartás szolgálja leginkább a gyerekek traumából való felépülését, illetve jövőbeli biztonságát, így a bántalmazott nő véleményének nagy súllyal kell latba esnie a döntés során. A legfontosabb cél a gyerekek és a nem bántalmazó szülő kap-

csolatának erősítése, mivel kutatások kimutatták, hogy a különböző lehetséges tényezők közül ennek erőssége függ össze legszorosabban a gyerekek későbbi felépülésével.

2. Nem szabad a partnerét bántalmazó férfinál elhelyezni a gyereket.
3. Abban a ritka esetben, ha az anya lakóhelye szélsőségesen veszélyes lenne a gyerek számára, meg kell oldani az anya támogatását, és az anyának és a gyereknek megfelelő közös lakóhelyet kell biztosítani. Ha az anya személye teszi lehetetlenné az anyánál való elhelyezést, támogatást kell nyújtani az anyának, hogy a bántalmazás hatásait vagy egyéb problémáit leküzdje, és alkalmassá váljon a gyerek gondozására. Fel kell mérni, hogy hol lehet átmenetileg elhelyezni a gyereket, ami biztonságos számára, ahol nem érik a fent felsorolt káros hatások, és ahol biztosítható az anya-gyerek kapcsolat fenntartása (például az anya rokonai, barátai). A nem az anyánál történő elhelyezést rendszeresen felül kell vizsgálni, és amint elhárulnak az anyánál való elhelyezés akadályai, a gyereket nála kell elhelyezni.
4. Nem javasolt a közös szülői felügyelet és a gyakori láthatás, mivel kimutatták, hogy ez még nem bántalmazó kapcsolatok esetén is káros hatással van a gyerekekre. A közös felügyelet még a nem bántalmazó, illetve bántalmazott partnerek közt is fenntartja a feszültséget, ami még erősebben igaz, ha a férfi bántalmazó.
5. Szintén nem javasolt a felügyelet nélküli kapcsolattartás, mivel ekkor az összes fent felsorolt veszélynek ellenőrzés nélkül van kitéve a gyermek.
6. Kapcsolattartás csak a gyerek kifejezett kérése alapján történhet, de csak felügyelt formában. Semmilyen kapcsolattartás nem történhet a gyerek igénye, kérése, akarata ellenére, mivel:
   a) A bántalmazó férfival korábban egy háztartásban élő gyereket támogatni kell abban, hogy megkérdőjelezze a szülő erőszakos viselkedését és tekintélyét, és ne kelljen követnie a bántalmazó férfi akaratát és példáját.
   b) A gyerek akarata ellenére történő láthatás azt az üzenetet közvetítheti, hogy a társadalom támogatja a partnerbántalmazást és az apa gyerekek fölötti hatalmát bármilyen megnyilvánulási formájában. Az üzenet a gyerek felé az, hogy a társadalom szemében az apai hatalom biztosítása fontosabb, mint az ő élete, ezért ő feláldozható.
   c) Az erőszakolt kapcsolattartás az anya ellen fordíthatja a gyereket, mivel a gyerek úgy gondolhatja, hogy az anyja elhagyta és kiszolgáltatta az erőszakos apának. Ezért a gyerek az anyát okolhatja a kapcsolattartások során elszenvedett erőszakért. A gyerek valószínűleg nem fogja megérteni, milyen jogi és (a bírságok miatt) anyagi következményei lehetnek annak, ha az anya nem tartja be a kapcsolattartást elrendelő határozatot. Ez ellentétes azzal a céllal, hogy erősödjön a nem bántalmazó szülő és a gyerek kapcsolata, és a nem bántalmazó szülői minta hatása.

   A gyerek igényének figyelembe vételéhez a vizsgálatot végző és eljáró hatóságnak fontos észben tartania, hogy elenyészően ritka az apa elleni nevelés és hamis vád. Az előbbivel kapcsolatos pszichológiai elméletet nem sikerült tudományosan alátámasztani. Ugyanakkor gyakori, hogy a gyerekek nem akarnak kapcsolatot tartani az anyjukat bántalmazó, és az esetek többségében őket is tekintélyelvűen nevelő férfival.
7. A bántalmazó szülő már önmagában olyan, a gyerek érdekét veszélyeztető körülmény, mely megalapozza az elvitel jogának megvonását. Tilos az elvitelt, a bántalmazónál való ottalvást is magába foglaló kapcsolattartás – még akkor is, ha azt a gyerek kifejezetten kéri. Általában a gyerekek ezt nem szokták kérni, csak a szülő igényli, ezért fontos megvizsgálni, kinek az igénye ez eredetileg.
   a) A gyerekek általában nem érzik magukat biztonságban éjszaka olyan apával, aki az anyjukat bántalmazta.
   b) Az ottalvást is magába foglaló kapcsolattartás általában hosszabb, így a fent leírt veszélyek (elhanyagolás, erőszak, következetlen gondozás, anya-gyerek kapcsolat aláásása, stb.) nagyobb valószínűséggel állnak fenn. Elvitelt magába foglaló kapcsolattartás esetén különösen megnő a gyerekrablás veszélye.
   c) A kapcsolattartás hossza egyenes arányban van azzal is, hogy az apának mennyi lehetősége van

a gyerek észleléseinek befolyásolására, így az anyával való kapcsolat aláásására és a saját értékrendje átadására.

d) A partnerkapcsolati erőszaknak kitett gyerekek későbbi felépüléséről kimutatták, hogy egyenes arányban áll azzal, mennyi családon kívüli forrásra támaszkodhat a gyerek. Az ottalvás és a hosszú ideig tartó kapcsolattartás elvágja a gyereket ezektől a családon kívüli forrásoktól.

8. Nem javasolt az apai nagyszülők és rokonok felügyelet nélküli kapcsolattartása, mivel ők gyakran osztják a partnerét bántalmazó férfi nézeteit, hasonlóan viselkedhetnek, illetve ellenőrizhetetlen, hogy kiszolgáltatják-e a gyereket az apának.
9. Mielőtt az értékelést végző szakember benyújtja a szakvéleményét, nézze át még egyszer abból a szempontból, hogy az egyes ajánlásoknak milyen hatása lehet az anya-gyerek és a testvérek közötti kapcsolatra.

9.5. A felügyelt kapcsolattartás körülményei és esetleges újraszabályozása

1. Ha a gyerek nem kíván részt venni a korábban megítélt kapcsolattartáson, erre nem szabad kényszeríteni, illetve a megkezdett kapcsolattartási alkalmat be kell fejezni a gyerek kérésére. Elfogadhatatlan az a gyakorlat, mely az erőszakot elszenvedett gyerek kapcsolattartási problémáit kizárólag az anyának rója fel, annak meghiúsulásáért az anyát vonja felelősségre. Ez nem csak azért kerülendő el, mert a gyereket kiteszi a különélő szülő bántalmazásának, hanem, mert a nevelő szülőt is arra kényszeríti, hogy figyelmen kívül hagyja gyermeke akaratát, érdekeit, ne nyújtson számára biztonságot, segítséget. Ez súlyosan rombolja a gyerek mindkét szülővel való kapcsolatát, fejlődését éppen e jogalkalmazási gyakorlat veszélyezteti, és természetesen ellentmond a gyermekvédelmi törvénynek.
2. A gyerek számára biztosítani kell, hogy a felügyelt kapcsolattartás során a nem bántalmazó szülővel – ha az távozott a kapcsolattartást biztosító intézményből – telefonon vagy más módon korlátlanul kapcsolatot tartson. Amennyiben a láthatást gyakorló szülő ezt mégis ellehetetleníti, a kapcsolattartást be kell szüntetni.
3. Amennyiben a gyermek mégis igényli a bántalmazó szülővel való kapcsolattartást, ellenőrzött, rövid ideig tartó (1–2 óra) és ritka (1–3 havonta) kapcsolattartás javasolt, felügyeletet biztosító intézményben. A felügyeletet a partnerkapcsolati erőszak területén képzett szakembernek kell nyújtania, aki képes az erőszak és a bántalmazó általi manipulációk felismerésére és megállítására. Az intézménynek biztosítania kell, hogy a bántalmazó ne maradjon a gyerekkel felügyelet nélkül külön helyiségben.
4. A felügyelet során tegyék világossá a férfi számára, milyen kritériumok alapján értékelik a viselkedését. Az a tapasztalat, hogy a bántalmazó férfiak akkor képesek viselkedési szabályokat betartani, ha azok nagyon konkrétak. Így tiltsák meg, hogy a férfi a gyerekkel szóban vagy tettleg erőszakos legyen, hogy az anyát, annak tárgyait, lakóhelyét stb. becsmérelje, hogy a gyerek kérése ellenére akadályozza a kapcsolattartás befejezését, vagy az anyával való kontaktust.
5. A felügyeletet végzők legyenek nagyon következetesek – ne nézzék el a kisebb kihágásokat sem. A bántalmazó férfiak általában addig feszegetik a határokat, ameddig hagyják őket, legjobb a legkisebb kihágásnál megállítani ezt a folyamatot.
6. Amennyiben a férfi alkoholizál, szabják a kapcsolattartás feltételéül, hogy a férfi egyáltalán nem fogyaszthat alkoholt, nemcsak a kapcsolattartások előtt. Ilyen esetben nem szokott elég lenni a közvetlenül a kapcsolattartás előtti és alatti alkoholfogyasztás tilalma, mivel a férfi jóval a kapcsolattartást megelőző alkoholfogyasztás hatása alatt állhat. Ugyanez igaz az egyéb tudatmódosító szerekre is.
7. Legyenek világos következményei annak, ha a férfi megszegi a kapcsolattartás feltételeit. Szabják meg a kapcsolattartást megállapító végzésben, hogy a feltételek megszegése esetén az adott kapcsolattartási alkalmat azonnal berekesztik, meghatározott számú rendellenesen lezajlott kapcsolattartási alkalom után pedig megvonják a kapcsolattartási jogot.
8. A telefonon történő megfélemlítés és manipuláció elkerülése és dokumentálása érdekében a felügyelt

kapcsolattartás mellett felügyeljék az apának a gyerekkel folytatott esetleges telefonbeszélgetéseit – készüljön róluk hangfelvétel.

9. A kapcsolattartással párhuzamosan kövessék nyomon a gyerek traumából való felépülésének folyamatát. Bármilyen visszaesés esetén vizsgálják meg, hogy ez lehet-e az apai kapcsolattartás következménye, és ha feltételezhető a káros hatás, akkor szüntessék be a kapcsolattartást.
10. Rendszeresen értékeljék, mi a kapcsolattartás hatása az anya-gyerek kapcsolatra és a gyerek traumából való felépülésére. A bántalmazó kapcsolattartások rövid távú hatása gyakran az, hogy a gyerekek anyjukkal kapcsolatos viselkedése a korábbiakhoz képest feltűnően megváltozik, s pár napba kerül, mire visszaáll az eredeti állapot. Vagy feltűnően ellenségesek, gyanakvóak, vagy abnormális mértékben ragaszkodnak anyjukhoz, például nem hajlandóak elereszteni az anyát, vele alszanak. Ugyanakkor ezek a hatások az ismételt kapcsolattartások miatt hosszú távon állandósulhatnak, tehát ilyenkor vissza kell keresni, hogyan és mikor kezdődtek. Negatív hatások esetén azonnal függesszék fel a kapcsolattartást. Az értékelés terjedjen ki az alábbiakra:
    a) Hogyan változik meg rövid távon a gyerekek viselkedése az anyával közvetlenül a bántalmazó férfival töltött kapcsolattartás után?
    b) Erősödik-e a gyerekek kapcsolata az anyjukkal? Ezzel egy időben kevésbé aggódnak-e érte, például csökken-e a „túlzott kötődés”?
    c) Hogyan változnak az egyéb traumához kapcsolódó tüneteik (például alvászavar, rémálmok, figyelemzavar, kóros készenléti állapot, azaz hipervigilancia)?
    d) Kritikusan kezdenek-e gondolkodni a megtapasztalt erőszakkal kapcsolatban?
    e) Erősödik-e az általános lelki erejük?
    f) Erősödik-e az a képességük, hogy ne értsenek egyet a bántalmazással? Kevésbé foglalkoztatja-e őket, hogy elkerüljék a bántalmazó egyet nem értését?
    g) Támogatja-e (anyagilag, szóban) a bántalmazó a gyerekek terápiáját?
11. A bántalmazó férfi által az ellenőrzött kapcsolattartás során mutatott viselkedés semmilyen információt nem tartalmaz arról, hogyan viselkedne a férfi nem felügyelt helyzetben: minden bántalmazó képes mások jelenlétében pár órára felhagyni az erőszakossággal és a manipulációval. Ezért az itt mutatott viselkedésének semmilyen módon nem szabad befolyásolnia a kapcsolattartás esetleges újraszabályozását. Ugyanígy a férfi jó magaviselete láttán a felügyeletet végző személy vagy szervezet sem dönthet úgy házon belül, hogy nem vagy csak részben felügyeli a kapcsolattartásokat.
12. A partnerkapcsolati erőszakot elkövető férfiak nem válnak kevésbé erőszakossá csupán az idő múlásával, jövőbeli viselkedésüket minden kutatás szerint a múltbeli viselkedésük alapján lehet a legjobban megjósolni. A partnerkapcsolati erőszaknak kitett gyerekek pusztán az idő múlásával és azzal, hogy idősebbek lesznek, nem szereznek nagyobb védettséget a bántalmazó férfival szemben, nem tudnak magukért jobban kiállni. Ezért összességében több év elteltével is a korábbi viselkedés várható, és a fenti megfontolások akkor is igazak, ha a férfinak már több éve nem volt alkalma bántalmaznia a nőt, illetve a gyerekeket.
13. A kapcsolattartást úgy kell megszervezni, hogy az biztonságos legyen a bántalmazott nő és a gyerekek számára. Biztosítani kell, hogy a nőnek ne kelljen találkoznia a férfival, a nő és a gyerekek ne vele egy időben érkezzenek, és egy elkülönített helyiségben várhassák meg, amíg a férfi távozik. Illetve az intézmény dolgozói ellenőrizzék, hogy a férfi távozott-e, és szükség esetén kísérjék el a nőt és a gyerekeket a megállóig, autóig.

10 Pszichológusok

10.1. Bántalmazottakkal való foglalkozás az általános pszichológiai praxis keretében

E fejezet elsősorban a családon belüli erőszak, illetve párkapcsolati erőszak áldozatává vált nőkkel és gyermekekkel foglalkozó pszichológusnak fogalmaz meg ajánlásokat. A pszichológus a gyermek áldozattal akár hatósági eljárás miatt, akár a gyermek szülőjének, oktatási intézményének, orvosának kezdeményezésére, míg a felnőtt áldozattal általában annak kezdeményezésére, esetleg orvosa tanácsára, vagy az áldozat kórházi elhelyezése miatt találkozhat egyéni üléseken, illetve vizsgálaton, nem egyéni terápiás ülésen pedig családterápiás, párterápiás vagy mediációs keretben. Gyakori azonban az is, hogy a pszichológus a felnőtt áldozattal is hatósági eljárás keretében kerül kapcsolatba, például bírósági vagy rendőrségi szakértői kirendelés esetén. E fejezeten kívül a pszichológus számára a *Módszertani útmutató* minden szakmának szóló általános ajánlásai, valamint a bíróságoknak szóló ajánlások szolgálhatnak fontos információkkal és jó iránytűként ahhoz, hogy megfelelő kapcsolatot alakítson ki a bántalmazás áldozatával.

10.1.1. Képzés, szupervízió

A pszichológus végezzen el a nők elleni és a párkapcsolati erőszakról szóló speciális képzést a bántalmazott nők és gyerekek, illetve egyéb családtagok ellátásához. Az ilyen ügyfelekkel foglalkozó pszichológus a kifejezetten az ebben a témában jártas szakemberhez járjon szupervízióba. A javasolt képzésről, szupervízióról érdeklődhet a NANE Egyesületnél vagy a Patent Egyesületnél, illetve szupervizor választásához is használhatja útmutatóul e fejezetet.

10.1.2. Szűrés

1. A pszichológus minden ügyfelétől kérdezze meg, hogy családjában, partnerkapcsolatában bántalmazzák-e. Külön kérdezzen rá a szóbeli, lelki, testi, szexuális és gazdasági erőszakra, részletesen mérje fel, hogyan bántalmazzák vagy bántalmazták. Akár vállal a pszichológus bántalmazott nőkkel való foglalkozást az e fejezetben leírtak ismeretében, akár nem, irányítsa a bántalmazott nőt a NANE Egyesület segélyvonalához vagy központi e-mailcíméhez is, hogy ügyfele tájékozódhasson további segítségekről is.
2. A partnerkapcsolati vagy családon belüli erőszak áldozataival készítsen veszélyfelmérést és biztonsági tervet.[1]
3. Mérje fel az erőszak testi és lelki következményeit, különös tekintettel a traumatizáltság (PTSD) tüneteire, a depresszióra, testi panaszokra.

10.1.3. Munkamódszer

1. A pszichológus a partnerkapcsolati erőszakra ne alkalmazza a rendszerelméletű családterápiás megközelítést, a játszmaelméletet, a társfüggőség, a konfliktusos válás elméletét, a mediációt és a családi csoportkonferenciát. Ezek az elméletek, illetve módszerek azt feltételezik, hogy a beavatkozást kívánó interakciók nagyjából egyenlő felek között folynak, azonban ez nem igaz a partnerkapcsolati erőszakra. Különösen ne alkalmazza a szülői elidegenítés elméletét, melyről legjobb esetben az mondható el, hogy létezése kétséges, rosszabb esetben pedig az, hogy a bántalmazó és gyermekeket szexuálisan ki-

[1] Lásd az általános ajánlásokat, és a függelékben található kockázatfelmérő kérdőíveket.

használó férfiak védelmére létrehozott áldiagnózis.[2] Az esetek 95%-ában a férfi az, aki módszeresen először aláássa a nő önértékelését és kezdeményezőkészségét, kezdetben manipulációval, majd megfélemlítéssel elszigeteli a nőt származási családjától, barátaitól, szomszédaitól, önálló munkavégzési lehetőségétől, és ezáltal, illetve egyoldalú információadagolással lelkileg és anyagilag is függővé teszi. A heteroszexuális kapcsolat későbbi szakaszában túlnyomó részt és egyoldalúan férfiak használnak fizikai és szexuális erőszakot női partnerük ellen, és a leszbikus és meleg párkapcsolati erőszak is egyoldalú. Ha a nő önvédelemből vagy ellenállva a férfi erőszakának és előjogai érvényesítésének maga is használ erőszakot, ennek következtében többnyire neki keletkezik súlyos sérülése. A félelem mértéke szintén alkalmas mérőeszköz lehet: általában a nők félnek a partnerüktől, nem a férfiak.[3] Emellett a bántalmazott nők a szélesebb társadalomban is hátrányban vannak női mivoltuknak köszönhetően. A nők Magyarországon és a világon mindenütt gazdaságilag és társadalmilag a férfiakénál csekélyebb érdekérvényesítési lehetőséggel rendelkeznek: egyenlő munkáért kevesebbet keresnek; kisebb az esélyük a szakmai karrierre vagy arra, hogy döntéshozónak válasszák őket; kudarcaikat nekik, sikereiket a véletlennek tulajdonítja a környezetük (szemben a férfiakkal, akiknél ez pont fordítva van); és szociálpszichológiai kutatások szerint vegyes társaságban a férfiak határozzák meg, ki beszélhet, és miről szól a beszélgetés. Ugyanígy már a bántalmazást megelőzően is hátrányosabb, kiszolgáltatott helyzetben vannak a családon belül erőszakot elszenvedő gyerekek, betegek, idősek, fogyatékosok, illetve általában az azonos nemű párok bántalmazott tagjai is. Vagyis a bántalmazott nő vagy más családtag semmilyen értelemben nem tekinthető a bántalmazó férfival egyenlő félnek, így alapvető jogai érvényesítésének lehetősége sem egyenlő.

2. Mutasson rá a pszichológus és nevezze meg erőszakként a nem testi erőszakot is, így a szóbeli, érzelmi bántalmazást, a gazdasági erőszakot. Nevezze meg erőszakként a fizikai és a szexuális erőszak ritkábban felismert fajtáit, például amikor a bántalmazottat szexuálisan zaklatják, bámulják, közvetett fenyegetéssel nem kívánt szexre veszik rá, szexualizált légkört teremtenek körülötte, stb.; illetve a fizikai erőszak alvásmegvonással, éheztetéssel, kizárással, bezárással stb. megvalósított formáit is.
3. A pszichológus semmiféle olyan kijelentést ne tegyen, amely a felelősséget részben vagy egészben a bántalmazottra hárítja. Ne okolja a nőt vagy más családtagot az őt ért erőszakért, és ne keressen kifogásokat, hogy a bántalmazó által elkövetett erőszak miért megbocsátható. Így ne firtassa, hogy a bántalmazott személyiségzavara, függő személyisége vagy más személyiségjegye, kommunikációs hibái, provokatív viselkedése, játszmái, hogyan járultak hozzá az ellene elkövetett erőszakhoz. Ugyanígy ne hozza föl a bántalmazó mentségére annak feltételezett biológiai hajlamát, alkoholproblémáját, személyiségét, vélt vagy valós érzelmi analfabétizmusát, dühkezelési hiányosságait, a férfiszerepben való elbizonytalanodását, a napi stresszt, hogy „nem volt tudatában" annak, mit tesz, hogy a bántalmazót gyerekkorában bántalmazták, vagy hogy bármilyen más értelemben „ő is áldozat". Különösen tartózkodjék a pszichológus az olyan kijelentésektől, hogy az elkövető „még jobban szenved", mint az áldozat. Ezek a nézetek egyrészt szakmaiatlanok, mert áldozathibáztatóak és mert az empátiát az erőszak elkövetője, nem pedig annak áldozata felé sugározzák, másrészt etikátlanok, mert visszaélnek az áldozat bizalmával.
4. A pszichológus foglaljon állást, hogy az erőszakért kizárólag a bántalmazó a felelős. Abban az esetben is ragaszkodjon ehhez az állásfoglaláshoz, ha a bántalmazott azt fejezi ki, hogy ő maga is úgy gondolja, hozzájárult az erőszakhoz, vagy mentő körülményeket hoz fel a férfi mellett. A bántalmazottnak számos oka lehet arra, hogy az elkövető nézeteit ismételje, míg a pszichológusnak erre nincs oka. Ilyenkor a pszichológus mondhatja például az alábbiakat:

[2] Lásd erről részletesen: http://nokjoga.hu/alapinformaciok/egyeb-olvasmanyok/hamis-vad-szuloi-elidegenites, valamint Bruch (2001), Hoult (2006).

[3] A partnerbántalmazás és a nők elleni hátrányos megkülönböztetés összefüggéseiről lásd: http://nokjoga.hu/alapinformaciok/egyeb-olvasmanyok/partnerbantalmazas.

a) Nincs jogos pofon.
b) Az erőszakért csak és kizárólag annak elkövetője felelős.
c) Mindig van alternatívája az erőszaknak.
d. A haragból nem következik az erőszak, az erőszak döntés eredménye.
e) A bántalmazók tudatosan döntenek arról, hogy erőszakot fognak alkalmazni egy cél elérése érdekében, vagy hogy erejüket demonstrálják a bántalmazottnak.
f) Ön nem provokál, hanem egyenlőséget követel: például, hogy a partnere is vegye ki a részét a házi munkából, a gyerekek ellátásából, stb.
g) Sok ember, aki alkoholista, akit bántalmaztak gyerekkorában, vagy aki nehezen fejezi ki az érzelmeit, stb. nem bántalmazó. Még ha igaz is lenne, hogy emiatt bántalmazza önt a partnere, akkor sem lenne igazságos, és akkor sem lenne hozzá joga.

5. A pszichológus foglaljon állást abban, hogy a bántalmazott nőnek (egynemű kapcsolat esetén a bántalmazott félnek) nem dolga a kapcsolat megjavítása. Az, hogy a bántalmazó viselkedése megváltozzon, kizárólag a bántalmazótól függ. A bántalmazott saját helyzetén tud változtatni, például azzal, ha kilép a kapcsolatból.
6. A pszichológus semmiféle olyan kijelentést ne tegyen, amely arra késztetheti a bántalmazottat, hogy folytassa a kapcsolatot, vagy újra kapcsolatra lépjen a bántalmazóval. Erre biztatni a bántalmazottat veszélyes, mert a bántalmazók külső segítséggel is csak hosszú idő alatt és viszonylag ritkán változnak meg, és így a bántalmazott újra erőszaknak teszi ki magát, gyerekeit. A pszichológus többek között
   a) ne bátorítsa a bántalmazottat a bántalmazónak való megbocsátásra, a sérelmek „elengedésére";
   b) ne bátorítsa a bántalmazottat az önvizsgálatra, hogy miben hibázott, hol rontotta el, hogyan javíthatná meg a kapcsolatot;
   c) ne bátorítsa arra, hogy a gyerekek érdekében maradjon.
7. A pszichológus foglaljon állást az ellen a tévhit ellen, hogy a gyerekeknek „egy erőszakos apa is jobb, mintha nincs apjuk". A bántalmazottal közösen mérje fel a kapcsolatot abból a szempontból, hogy a bántalmazó milyen hatással van a gyerekekre, illetve hogyan használja a gyerekeket a bántalmazásra.[4]
8. A pszichológus ne hibáztassa a bántalmazottat, ha az a kapcsolatban marad, visszamegy a bántalmazóhoz, vagy visszafogadja őt. Erre számos oka van kezdve az anyagi és érzelmi függéstől, a férfi vagy azonos nemű partner zsarolásán és fenyegetésén át egészen a megfelelő támogató intézményrendszer és a hatóságok fellépésének hiányáig.[5] A pszichológus tekintse ezeket az okokat túlélési taktikának, és ismerje el, ha a kapcsolatban maradás a legjobb taktika, például mert a nő hajléktalanná válna. Ugyanakkor képviselje, hogy a bántalmazás elfogadhatatlan, és a nőnek az a hosszú távú érdeke, hogy kilépjen a kapcsolatból. Tudja meg, mi készteti a bántalmazottat maradásra, újbóli kapcsolatfelvételre, foglalkozzanak az őt erre késztető problémák megoldásával. A bántalmazott nők átlagosan hatszornyolcszor hagyják el a bántalmazó férfit, mire véglegesen szakítanak vele, így a pszichológus legyen türelmes, ha a bántalmazott visszatér a bántalmazóhoz.
9. A pszichológusnak foglalkoznia kell nemcsak a belső, de külső tényezőkkel is, melyek a bántalmazott nőt vagy más bántalmazott családtagot a kapcsolatban tartják. Pszichológusok gyakran elkövetik azt a hibát, hogy a bántalmazott érzelmi függésére, alacsony önértékelésére koncentrálnak, míg elhanyagolják a bántalmazott függőségéhez hozzájáruló külsődleges tényezőket. A pszichológus foglalkozzon a bántalmazó félreinformáló tevékenységének tényszerű információkkal való ellensúlyozásával, önálló kereseti lehetőség, megfelelő jogi képviselet és lakhatás találásával, a bántalmazott társas támogató közegének újjáépítésével stb.

[4] Erről lásd a jelen útmutató gyermekelhelyezés, szülői felügyeleti jog és kapcsolattartás szabályozása ügyében eljáró szakembereknek szóló 9. fejezetét.

[5] Ezekről a tényezőkről a pszichológus tájékozódjon a NANE Egyesület *Miért marad?* című kiadványából.

10. A pszichológus enyhítse a bántalmazott a fölött érzett bűntudatát, illetve szégyenét, hogy választott partnere később bántalmazónak bizonyult. Oszlassa el az azzal kapcsolatos félelmét, hogy esetleg ő „vonzza be" az ilyen férfiakat.
11. Magyarázza el a bántalmazottnak, hogy jól ismert jelenség, hogy a bántalmazók a kapcsolat elején titkolják, hogy uralkodni akarnak. Tekintsék át közösen, hogy az adott kapcsolat elején a bántalmazó hogyan titkolta el erőszakos szándékát, és milyen manipulációkkal vette rá lassanként a nőt, hogy behódoljon neki.
12. Tájékoztassa a bántalmazottat arról, hogy a később nagy valószínűséggel bántalmazóvá váló férfiak felismerhetők, és tekintsék át a korai figyelmeztető jeleket.
13. Csökkentse a bántalmazott bűntudatát azzal, hogy elmagyarázza, a társadalom romantikusnak, szexinek tünteti fel az erőszakos férfiakat és az általuk alkalmazott manipulációkat, és amíg ezekre fel nem hívják a nők figyelmét, addig nem tehetnek arról, ha nem veszik észre a figyelmeztető jeleket.[6]
14. Tekintse át az ügyféllel együtt, hogy a bántalmazottat támogatta-e a környezete saját önállósága megteremtésében, vagy épp ellenkezőleg, elvárták, hogy megházasodjon, menekülnie kellett a származási családjából, előző kapcsolatából, elvárják-e, hogy minden körülmények között tartson ki a partnere mellett, stb.
15. A bántalmazók nagyon gyakran elszigetelik a bántalmazottat. A bántalmazott nő elszigeteltségének leküzdésére sokkal alkalmasabb a bántalmazott nők önsegítő csoportja, mint az egyéni ülések. Ennek érdekében a pszichológus indíthat olyan önsegítő csoportot, amelyben bántalmazott nők egymást támogatják. Ha a pszichológusnak több bántalmazott ügyfele van, de nem akar csoportot indítani, kérjen engedélyt arra, hogy ügyfeleinek megadja egymás elérhetőségeit, így segítve a bántalmazott nők közötti szolidaritás és segítői háló kiépülését.

10.1.4. Dokumentáció és tanúskodás

1. A pszichológus készítsen részletes dokumentációt az erőszakról szóló beszámolóról, beszélgetésről, tünetekről.
2. A bántalmazott ügyfél kérésére tanúskodjon és állítson ki szakvéleményt arról, hogy a hozzá járó ügyfél valóban elszenvedte a partnerkapcsolaton belüli vagy családon belüli erőszakot, ennek milyen következményei, tünetei álltak vagy állnak fenn.
3. A pszichológus ügyeljen a bántalmazott személyek adatainak, közléseinek és bármely diagnózisnak a titokban tartására, mivel még az olyan bántalmazóknak is szokása az ilyen adatokat felhasználni a bántalmazott nő vagy más bántalmazott családtag ellen, akik nem alkalmaznak testi, hanem „csak" lelki, szóbeli és gazdasági erőszakot. Fizikai erőszak esetén pedig egyenesen a nő vagy családtag élete, testi épsége függhet attól, hogy a férfi vagy azonos nemű partner ne ismerje a bántalmazott lakhelyét, telefonszámát, adatait.

10.1.5. Továbbirányítás

4. Ha a pszichológus úgy gondolja, hogy a fentiekben leírtak meghaladják a szakmai kompetenciáját, fordulhat szakmai támogatásért a NANE Egyesülethez, illetve adja meg az ügyfélnek a nokjoga.hu honlap címét, amelyről az ügyfél sok információt maga is beszerezhet.

[6] A bántalmazó férfiak manipulációs taktikáiról és a korai figyelmeztető jelekről pl. Dina McMillan *De hiszen azt mondja, hogy szeret!* című önsegítő könyvéből, valamint a jelen útmutató 4.1. pontjából tájékozódhat a bántalmazott nő és a pszichológus.

10.2. Bántalmazó férfiakkal való foglalkozás[7]

A bántalmazó férfiakkal világszerte elsősorban csoportokban foglalkoznak. Amint azt alább részletesen ki fogjuk fejteni, ennek oka az, hogy az egyéni terápia nem biztosítja a bántalmazás nyilvánosságát, az továbbra is a férfi és a pszichológus között zajló magánügy marad, és így nagyobb az esélye annak, hogy elmarad a férfi felelősségre vonása, vagy akár felelősségvállalása. A csoportban azonban közösség előtt történik a felelősségre vonás és felelősségvállalás. A bántalmazókkal való foglalkozás elméleti kereteit, a programokban alkalmazható módszereket, a kivitelezés gyakori buktatóit és a szükséges képzettség ismérveit tárgyalja ez a rész.

10.2.1. Szűrés

A pszichológus szűrje férfi ügyfeleit abból a szempontból, hogy azok bántalmazzák-e a partnerüket, akár fizikailag, szexuálisan, szóban, lelkileg vagy gazdaságilag. A felmérés terjedjen ki arra, hogy a kifejezett bántalmazáson kívül megvalósítja-e a férfi a nővel szemben az uralom kevésbé észrevehető, hétköznapi kommunikációba beépült formáit.[8]

A férfierőszakkal való foglalkozás nem korlátozódhat annak szélsőséges formáira. A hétköznapi hímsovinizmus – ahogy neve is jelzi – az erőszak és a hatalommal való visszaélés mindennapos és rejtett alakja, amely szintén nagyfokú szenvedéshez, védekező-támadó kapcsolatokhoz és egyenlőtlen hatalmi viszonyokhoz vezet, és akadályozza a személyek teljes kibontakozását.

Míg az erőszak durva formái specifikus terápiás kontextust igényelnek, a hétköznapi hímsovinizmus felfedésére, megnevezésére, semlegesítésére és felszámolására bármilyen, a párkapcsolatokkal foglalkozó, segítő kontextusban lehetőség nyílik.

A pár- vagy családterápiában a hétköznapi hímsovinizmus és annak hatása közvetlenül jelenik meg a terapeuta előtt. A kimondottan férfiakkal foglalkozó terápiákban a terapeutának kell behoznia ezt az elemet, mivel a manővereket elszenvedő nő nincs jelen, és a férfiak általában nem akarják, illetve nem képesek felismerni saját hétköznapi hímsovinizmusukat, és nem vállalnak felelősséget érte. (Ez utóbbi felmérésére hasznos szempont, hogy egy férfi mennyire tekinti magát ártatlannak párja rossz közérzetében, illetve mennyire állítja be önmagát áldozatnak.) A nőket támogató terápiák feladata, hogy az áldozatok felismerjék, mely panaszaikra ok az ismételten elszenvedett hétköznapi hímsovinizmus. Így képesek lesznek megkülönböztetni saját lelki bajaikat a manipuláció okozta problémáktól. A pszichológusnak, aki feladatai közé kívánja sorolni a hétköznapi hímsovinizmus gyakorlatának átalakítását, a következő feltételeknek kell megfelelnie:

Személyes téren

1. Tegye a saját életében kritikus vizsgálat tárgyává azt, ami eddig természetesnek tűnt számára.
2. Tegye vizsgálat tárgyává saját szexista előítéleteit, fedje fel saját társadalmi nemi helyzetével kapcsolatos vakfoltjait, beleértve a másik nemmel való kapcsolatában előforduló egyenlőtlenségeket, saját hiedelmeit a házimunkával, dolgok, kapcsolatok és személyek gondozásával kapcsolatban.
3. Tegye kritika tárgyává saját gondolatait és viselkedését a személyek közötti kölcsönösség, igazságosság és demokratizmus tekintetében.
4. Vizsgálja felül saját hiedelmeit az uralomra törő viselkedésformák okairól, és azok esetleges mentségeiről. Vizsgálja ugyancsak felül saját reakcióit ezekkel szemben (elfogadás, félelem, lebénulás vagy konfrontáció).

Elméleti-gyakorlati szinten

1. Tegye munkája elméleti keretének részévé a hétköznapi életben előforduló kölcsönös gondoskodás

[7] Ez a szakasz nagyrészt Szil P. *Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat?* című könyvén alapul.

[8] Erről részletesen lásd: Bonino, L. és Szil P. *Hétköznapi hímsovinizmus.*

és demokrácia etikáját, így a konfliktusok kölcsönös tiszteleten és párbeszéden alapuló megoldásának előtérbe helyezését. Csak így tudja segíteni a férfiakat abban, hogy felelősséget vállaljanak saját viselkedésük következményeiért, és a nőket abban, hogy felelősséget vállaljanak a kölcsönösség megkövetelésééért. (Ez utóbbi alatt nem azt értjük, hogy a pszichológus a nőt megkülönböztetés nélkül bíztassa a veszélyes bántalmazóval szembeni önérvényesítésre.)

2. Szerezzen gyakorlatot abban, hogyan tudja felismerni mások viselkedését a vele szemben ülő személy elbeszélése alapján, és abban, hogy ne tévessze össze e személyek saját patológiáját a külső manipuláció következményeivel.
3. Szerezzen ismereteket és gyakorlati eszközöket annak ellensúlyozására, hogy a női szerepre való nevelés milyen gátlásokat hoz létre a nőkben, és hogy ezek hogyan akadályozzák meg őket abban, hogy felismerjék a hétköznapi hímsovinizmust, vagy ellenálljanak neki. E szocializációnak egyik legfőbb eleme a befelé figyelésre való nevelés a külső tényezők felmérése helyett, és az ebből következő bűntudatérzés.
4. Szerezzen ismereteket a férfiszerep és a férfi előjogok létrejöttének módozatairól és azok következményeiről, hogy ily módon segíteni tudjon a párnak és a férfinak a hagyományos férfiszerep uralkodó aspektusainak leépítésében.
5. A kliensek ellátása során legyen mindig éber, hogy időben felismerje és láthatóvá tegye a férfiak kontrolláló manővereit. Ehhez hasznos eszköz lehet számára a hétköznapi hímsovinizmus megnyilvánulásainak katalógusa.[9]
6. Legyen tudatában annak, hogy a férfi minden bizonnyal kontrolláló, hétköznapi hímsoviniszta manővereket próbál majd gyakorolni a segítő szakemberrel szemben is, különösen, ha az nő. Ha a szakember férfi, különösen ügyelnie kell a férfi kliens azon igyekezetére, hogy szövetségre lépjen vele a nő lejáratására.
7. Legyen képes konfrontálni, elviselni a konfrontációt, és ő maga gyakorolni az asszertív önmegerősítést.
8. Legyen képes olyan intervenciók végrehajtására, amelyek hatásos módon befolyásolják a személyek közötti hatalmi egyensúlyt, és ne fogadja el az egyenlőtlenségnek azokat a sztereotípiáit, amelyek fenntartják a rosszul működő *status quót*. Ilyen intervenciók: a háztartással járó felelősségek újraelosztása; a megállapodások újratárgyalása; a hétköznapi hímsoviniszta manőverek leleplezése; a női „provokációk" újradefiniálása; határszabás a hatalommal való visszaélésnek; annak támogatása, hogy a nő személyes hatalma növekedjen; a férfi ösztönzése, hogy képes legyen szembenézni a kihívással, amit előnyei elvesztése jelent.

10.2.2. Felfogásmódok

A pszichológus, aki nőkkel szemben erőszakot elkövető férfiakkal foglalkozik, feminista megközelítést alkalmazzon, ne rendszerszemléletű családterápiás vagy pszichodinamikus megközelítést. A terápiás beavatkozások keretéül szolgáló felfogásmódok tekintetében nagy vonalakban három megközelítést lehet megkülönböztetni:

1. **A feminista megközelítés.** Ennek központi témája a társadalmi nemi szerepeken alapuló hatalmi kérdések elemzése, és célja a nők és férfiak egyenlősége. Kiindulópontja az, hogy a családon belüli erőszak a patriarchális társadalmi berendezkedés egyik megjelenési formája, amennyiben az erőszak funkciója a nő feletti uralom fenntartása a családon belül. A feminista elemzés legkézenfekvőbb támpontja az a tény, hogy a bántalmazó férfiak többsége képes uralkodni önmagán és elkerülni az erőszakot, amennyiben olyasvalaki „provokálja" őket, aki erősebb vagy nagyobb hatalommal rendelkezik.
2. **A rendszerszemléletű családterápiás megközelítés.** Ez a modell az egyes személyek problematikus viselkedését a nem jól működő család megnyilvánulásának tekinti. Inkább azt tekinti feladatának, hogy a kommunikációs és konfliktuskezelési képességek mindkét félnél történő javítása révén

[9] Bonino–Szil (2006), McMillan (2009), Forward (2004).

megoldja a feltételezett problémát, semmint azt, hogy feltárja annak okait. Abból indul ki, hogy mindegyik családtagnak része van a probléma létrejöttében, mindkét fél hozzájárul a konfliktus növekedéséhez, illetve mindketten arra törekszenek, hogy uralkodjanak a másik felett. E szemlélet szerint bármelyikük használhat erőszakot. Ilyen módon alapvetően különbözik a feminista látásmódtól, amely azonosítja az erőszakot használó felet, és megállapítja, hogy az a felelős az erőszakért, aki azt alkalmazza.

3. **Pszichoterápiás megközelítések.** Ezek az egyénre összpontosítják figyelmüket, és abból indulnak ki, hogy a személyiség torzulásai vagy a gyermekkorban előfordult traumatikus élmények növelik az erőszakra való hajlamot bizonyos személyeknél. E szemlélet szerint az abuzív magatartás valamely, a háttérben meghúzódó emocionális probléma tünete. (Összefügghet például a gyermek szükségleteinek ellátására képtelen szülők részéről elszenvedett abúzussal vagy elutasítással.) A pszichoterápiás megközelítés két fő irányzata az egyéni vagy csoportos pszichodinamikus terápia és a csoportos kognitív-behaviorista terápia.
   a) **A pszichodinamikus terápia** a bántalmazó tudattalan késztetéseit igyekszik felszínre hozni, hogy ilyen módon lehetővé váljék azok tudatos feldolgozása. A rendelkezésre álló statisztikák szerint ez a fajta terápia nagyobb vonzerőt gyakorol a férfiakra, mint a feminista szemléletű terápiák, amelyeket több férfi hagy el menet közben. A pszichodinamikus terápia ugyanakkor nem ad semmiféle választ arra, mit lehet tenni az erőszakos magatartás leállítására (tehát megengedi, hogy az folytatódjék a tudattalan probléma feloldásáig). Egyáltalán nem foglalkozik a férfiuralom kulturális elfogadottságával, amely a terápia alatt épp úgy, mint előtte és utána, támogatja az erőszakos férfiviselkedést, így nagyban csökkenti az egyéni terápián megfogalmazott cél megvalósulásának lehetőségét.
   b) **A kognitív-behaviorista terápia** – amely inkább a tudattal és a jelennel foglalkozik, mint a tudattalannal és a múlttal – a bántalmazók gondolatainak és viselkedésének módosítása révén igyekszik megváltoztatni azok magatartását. Ez a megközelítés kerül leggyakrabban alkalmazásra a büntetés-végrehajtással összefüggő programokban, mivel csakis az erőszakos viselkedés módosításával foglalkozik, és nem merül bele sem a nagyobb, társadalmi méretű kérdésekbe (mint például a nemek közötti egyenlőtlenség), sem mélyebb, pszichológiai jellegű problémákba. E szemlélet nem ad semmiféle magyarázatot arra, hogy a partnereiket bántalmazó férfiak miért nem erőszakosak más kapcsolatokban.

10.2.3. Módszerek

A bántalmazó férfiakkal foglalkozó programok elsősorban képességfejlesztéssel, kognitív módszerekkel, a tanult társadalmi nemi szerepek átértékelésével és az új ismeretek beépítésével (ezt röviden áttanulásnak nevezzük majd), valamint az uralmi taktikák tudatosításával valósítják meg a feminista szemléletet, melynek célja a férfiak és nők egyenjogúsága. A kölcsönös kommunikációs sémák elemzéséből és a traumatikus élményekből kiinduló módszert ne alkalmazza a pszichológus.

A bántalmazó férfiakkal foglalkozó programokban előforduló intervenciókat módszertanilag hat különböző csoportba sorolhatjuk:

1. **A képességfejlesztés** (*skill training*) alapja az a feltételezés, hogy az elkövetők magatartásából hiányzó, illetve az abban túltengő elemek társadalmi tanulási folyamat (szocializáció) eredményei. A csoport vezetői által felkínált pozitív viselkedési modellek gyakorlása révén a csoporttagok közreműködésével a destruktív viselkedésformák helyét a kapcsolatokat fejlesztő kommunikációs eszközök veszik át.
2. **A kognitív módszerek** abból indulnak ki, hogy hibás gondolkodási alakulatok negatív érzelmi reakciókat váltanak ki, és ezek aztán abuzív magatartásba csapnak át. E feltételezés szerint ezeknek a gondolatoknak az átstrukturálása csökkentheti az azok hátterében meghúzódó dühöt, félelmet és megbántottságot. Ez a megközelítés szolgálhat arra is, hogy tudatosítsa férfiakban azokat a gyermek-

korukban létrejött hiedelmeket, amelyek alapvetően meghatározzák a kapcsolatokról (például a nemi szerepekről) alkotott merev elképzeléseiket.

3. **A tanult (társadalmi) nemi szerepek áttanulása** (re-szocializáció) segít a férfiaknak abban, hogy belássák a megcsontosodott férfiszerep negatív hatásait és a nemek közötti egyenlőség előnyeit. Ez a megközelítés a férfiuralmat az említett merev szocializációnak tudja be.
4. **Az uralmi taktikák tudatosítását szolgáló módszerek** arra törekszenek, hogy a férfiak felelősséget vállaljanak a mások ellenőrzésére irányuló szándékaikért. Ebben a megközelítésben különös hangsúlyt kap a bántalmazás fogalmának kiszélesítése olyan módon, hogy magába foglalja az elszigetelést, a szóbeli bántalmazást, a gazdasági vagy bármilyen más módon gyakorolt ellenőrzést. Ugyancsak hangsúlyt kap a bántalmazás hatásának tudatosítása és az áldozatokkal való empátia megteremtése.
5. **A kölcsönös kommunikációs sémák elemzésére** és módosítására elsősorban a rendszerszemléletű családterápiás megközelítés helyezi a hangsúlyt, mivel ez abból indul ki, hogy a partnerek tudattalanul olyan interakciók ciklikusan ismétlődő sorozatain mennek keresztül, amelyek bántalmazásban kulminálhatnak.
6. **A traumatikus élményekből kiinduló módszer** szerint a bántalmazó férfiaknak fel kell dolgozniuk az őket gyermekkorukban ért megrázkódtatásokat, elsősorban azokat, amelyek révén a szülők által gyakorolt erőszak szemtanúivá vagy fizikailag szenvedői alanyaivá váltak. E megközelítés feltételezi, hogy ezek a férfiak azért nem képesek empatikusan nyilvánulni másokhoz, mert el kellett fojtaniuk saját fájdalmas emlékeiket.

Bántalmazó férfiakkal foglalkozó programok az 1980-as évek eleje óta léteznek az Egyesült Államokban és Kanadában, és körülbelül egy évtizeddel később megjelentek több más angolszász és európai, illetve latin-amerikai országban is (Ausztrália, Skandinávia, Franciaország, Nagy-Britannia, Argentína, Mexikó, Nicaragua, Costa Rica stb.).

A fent leírt módszertani megközelítésekből az első négy akár egyidejűleg is használható ugyanabban a programban. Az 1977-ben Massachusetts-ben alapított *Emerge* nevű program például kognitív átstrukturálással kombinálja a bántalmazó magatartások tudatosítását. (Az *Emerge* úttörő szerepet játszott az említett programok kialakításában, mivel először fogalmazta meg a profeminista elméleti alap szükségességét ahhoz, hogy a program ne csak a probléma felszínét érintse.) A Duluth-modell, amely szintúgy egyik forrása a ma használatos programok sok alapvető elemének, az erőszakos és nem erőszakos uralkodási taktikák tudatosítására és – kisebb mértékben – a képességfejlesztő tréningre fektet nagy súlyt.

A rendszerszemléletű családterápiás megközelítés ellenben ellenjavallt minden programban. A párterápia, illetve a mediáció alkalmazása bántalmazás esetén nemcsak a bántalmazott személyre hárítja – közvetve vagy közvetlenül – a felelősséget a bántalmazás előfordulásáért, de még nagyobb veszélynek teszi ki őt, amennyiben valóban kifejezné panaszait.[10]

A felfogásmódok és a módszerek kölcsönviszonyának elemzéséből kiderül, hogy miben különbözik egy kizárólag módszertani szempontokon alapuló program egy feminista alapszemléletű programtól. Míg az előző csak az agresszív magatartás szabályozására szorítkozik, az utóbbi mélyenszántó revízió alá veszi a szexista elképzeléseket és a tanult, társadalmi nemi szerepeken alapuló sztereotípiákat: ezeken alapul a nők feletti uralkodás.

10.2.4. A programok kivitelezése

A programok kivitelezése alapuljon azon az ismereten, hogy a nők elleni erőszak különbözik az erőszaktól általában, amennyiben úgynevezett strukturális erőszak, vagyis egybecseng a közfelfogás alapjául szol-

[10] Erről részletesen lásd a Patent Egyesület *Miért nem javasolt a mediáció alkalmazása párkapcsolaton belüli erőszak esetén?* című háttéranyagát, amely elérhető a Nők Joga honlap segítőknek és döntéshozóknak szóló menüpontja alatt: http://nokjoga.hu/segitoknek-donteshozoknak/segites-alapszabalyai/ne-medialjon.

gáló társadalmi és kulturális normákkal és értékrenddel. A több évtizedes nemzetközi tapasztalat azt mutatja, hogy a programok hatékonysága nagymértékben függ attól, milyen etikai, ideológiai és elméleti alapokból indulnak ki.

Több veszéllyel is jár, ha a bántalmazó férfiakkal foglalkozó programok a hagyományos lélektani kezelések modelljeit követik:

1. **A bántalmazás pszichopatológiaként való felfogása és kezelése.** A nők elleni erőszak sokféle megjelenési formájában számunkra gyakran már láthatatlanná vált történelmi, kulturális, társadalmi, intézményi és családi gyökerekből táplálkozik. A családon belüli erőszak csak e tényezők összetett kombinációjaként válik értelmezhetővé, és nem mint pszichopatológiás jelenség. Visszájára kell fordítani az elmegyógyászat szokásos ok-okozati gondolatmenetét. A bántalmazás és a hatalommal való visszaélés nem pszichopatológiai elváltozások következménye, hanem gyakran éppen annak forrása.
2. **A társadalmi nemi szerepek szempontjának figyelmen kívül hagyása a probléma diagnosztizálásakor.** Azoknak a helyzeteknek a megértéséhez, ahol akármilyen formában előfordul bántalmazás, illetve hatalommal való visszaélés, elengedhetetlen két tényező ismerete: a hatalomé és a társadalmi nemi szerepeké. Ha a terápiás folyamatnak nem képezi részét annak ismerete, hogy férfiak és nők miként sajátítják el a társadalmi nemi szerepeket, és ezek mi módon függenek össze az abuzív kapcsolatokkal, fennáll a veszélye, hogy a terapeuta komoly hibákat fog elkövetni, amelyeknek ismét az áldozat látja majd kárát.
3. **A „semlegesség", a „titoktartás" és a „magánélet" fogalmai.** A bántalmazás és a hatalommal való visszaélés éppen a környezet semlegessége és a magánélet biztosította titkolódzás következtében tud huzamosabb ideig büntetlenül folyni. Ez a folyamat csak akkor tud megfordulni, ha mások betekintést nyernek az eseményekbe, leleplezik és semmilyen módon sem igazolják azokat. Egy a semlegességen, titoktartáson és a magánélet szentségén alapuló terápia valójában nem tesz mást, mint szimbolikusan újrateremti azokat a feltételeket, amelyek az erőszak legjobb táptalaját képezik. A semlegesség ráadásul itt látszólagos és hamis: a bántalmazást néven nem nevező, fel nem táró, és el nem ítélő magatartás valójában az erőszak elkövetője mellett foglal állást, tehát nem nevezhető ténylegesen semlegesnek.
4. **A programok és az abban résztvevő férfiak helytelen megnevezése.** Az említett programok és az abban résztvevő férfiak megnevezése több problémát is felvet. Ha például „bántalmazó férfiak kezeléséről" beszélünk, hallgatólagosan elfogadjuk azt, amit éppen fentebb cáfoltunk, miszerint a bántalmazás egyfajta betegség, valamiféle pszichopatológia lenne. Ha a „bántalmazó férfiak rehabilitációjáról" beszélünk, nyelvi csapdába esünk, hiszen a rehabilitáció egy előző állapot helyreállítását jelenti, ami pedig nagyon is távol áll a programok céljától. Sőt, már maguknak a programban résztvevő férfiaknak „bántalmazókként" vagy „erőszakos férfiakként" való emlegetése is kétes, mivel azt sugallhatják, hogy az identitás részeként és következésképpen nem a saját felelősség függvényeként fogalmazzuk meg a kérdést. Nehézkesebb, de talán pontosabb lenne „erőszakot elkövető", „bántalmazó magatartást tanúsító" férfiakról beszélni, és ily módon az identitásról a cselekvésre helyezni át a hangsúlyt, amivel rögtön azt sugalljuk, ez a viselkedés abbahagyható. Ez lenne összhangban a programok célját képező felelősségvállalással.

A fentiekkel összhangban a nők ellen erőszakot elkövető férfiakkal foglalkozó programoknak következetesen tükrözniük kell a bántalmazás igazságtalan, káros, emberi jogokat sértő és kriminális jellegét. Minden ilyen program elsődleges szempontja az áldozatok biztonsága kell, hogy legyen. Éppen ezért az azokban való részvétel nem lehet alternatíva a bíróság által kirótt büntetés helyett, mivel ez a bántalmazó felmentésével vagy tetteinek igazolásával lenne egyenértékű. Az elítélt, de nem bebörtönzött bántalmazóknak maguknak kell fedezniük a program költségeit, csakúgy, mint azoknak a férfiaknak, akik bűncselekménynek nem minősülő bántalmazás miatt vesznek részt benne. Ezek a programok csak akkor tudják valóban részét képezni az össztársadalmi fellépésnek a nők elleni erőszak megszüntetésére, ha

1. hozzájárulnak az áldozatokat fenyegető veszélyek elhárításához,
2. nem vonnak el anyagi eszközöket a bántalmazott nők helyzetének javításától,
3. nem keltenek hamis reményeket az áldozatokban, illetve nem késztetik őket számukra létfontosságú döntések elhalasztására,
4. nem a bántalmazott nők áldozatkészségének és tűrésének rovására próbálnak eredményt felmutatni, és nem tekintik céljuknak a férfi megóvását a büntetlen előélettől,
5. nem a válás – akár a bántalmazás fenntartása árán való – elkerülését, illetve a párkapcsolat minden áron való fenntartását tekintik feladatuknak (ezeknek a szemléleteknek jellemzője, hogy a bántalmazás ténye és az áldozatokra gyakorolt hatása nem kap elismerést, míg a bántalmazottnak a bántalmazóval való együtt maradását a „családi béke megőrzése", a „családi élet helyreállítása" kifejezésekkel illetik, valamint a családot a bántalmazó nélkül nem ismerik el családnak).

10.2.5. A programok eredményessége

A már létező programok tapasztalata, hogy a férfiak 20–60%-a hagyja el azokat a program befejezése előtt, különösen, ha ezt szankciók nélkül megtehetik. Ez az arány csökken, mihelyt a program egy koordinált háló részét képezi, ahol mind a programba való bekerülés, mind annak elhagyása ellenőrzött.

A nemzetközi tapasztalatok szerint e programok korlátozott, de látható sikerének legfőbb ismérve, hogy az abban résztvevő férfiak felhagynak a súlyos fizikai és lelki erőszakkal, elsősorban a zaklatással és a megfélemlítéssel. Tehát megfelelő programok esetén a résztvevő férfiak 30–60%-ánál érhető el jó eredmény. Ez nem vonatkozik az egyébként is erőszakos viselkedésű vagy pszichopata férfiakra, akiknél csak az esetek 5–10%-ában érhető el pozitív eredmény. Ha a visszaesés arányát vesszük mércéül (4 évenkénti mérésekkel) ennek mértéke 15–20%-os a programokat befejezésükig követő férfiaknál, míg a programot el sem kezdő vagy azokat be nem fejező férfiaknál 40–70%-ra növekszik ez a szám. A lelki erőszak csökkenése és a tiszteletteljes, egyenlőségre törekvő magatartás növekedése nehezebben mérhető. Ha a bántalmazásnak korábban áldozatául esett nő biztonságérzetét és bizalmát vesszük alapul, az eredmények kevésbé pozitívak. Ezek aránya azonban növekszik, ha a program hosszabb (minimum egy év), és ha a férfi önszántából lépett be a programba.

A programok akkor hozzák a legjobb eredményt, ha más társadalmi kezdeményezésekkel együttműködve valósulnak meg. Ilyen kezdeményezések a rendőri és jogalkalmazási fellépés, az erőszak minden formájának teljes és gyakorlati elutasítása a társadalom részéről, az áldozatok megsegítését szolgáló tevékenységek elsőbbséghez juttatása, a bántalmazás felismerése és megnevezése a társadalmi háló minden szintjén (például az egészségügyben), a megelőzés, a gyerekek és fiatalok egyenlőségre való nevelése, a férfiak bevonása, bevonódása úgy az otthonról és másokról való gondoskodás feladataiba, mint a nők elleni erőszak elleni aktív tevékenységbe stb.

10.2.6. A szakemberek képzettsége

Ahhoz, hogy a nőkkel szemben erőszakot elkövető férfiakkal foglalkozó programok meg tudjanak felelni a fentebb leírt ismérveknek, elengedhetetlen, hogy a közreműködő szakemberek képzettsége összhangban álljon a kezelendő probléma specifikus voltával. Az egyetemi végzettség önmagában nem elegendő erre. Nem specifikusan képzett szakemberek gyakran rosszul mérik fel az áldozatokat fenyegető veszélyeket és a nemi szerepek súlyát a probléma létrejöttében. Éppen ezért egy program beindítása előtt az alábbiak elengedhetetlenek:

1. A programban közreműködő szakemberek megfelelő kiválasztása, nemcsak akadémiai érdemek, hanem a nők elleni erőszak problémája iránti érzékenységük és személyes hozzáállásuk alapján.
2. A férfiakkal való foglalkozás etikai, elméleti és módszertani aspektusainak ismerete és figyelembevétele, amelynek fókuszában az áldozat(ok) biztonsága áll.
3. Folyamatos szupervízió a program beindulásakor, annak kezdeti és középső szakaszában, csakúgy mint

a szakemberek specifikus munkájára vonatkozóan a program egész lefolyása alatt, amellyel nemcsak a nemi sztereotípiákba való „visszacsúszás", hanem a szakmai kiégés (burn out) is elkerülhető.

10.2.7. Dokumentáció és tanúskodás

1. A pszichológus készítsen részletes dokumentációt az erőszakról szóló beszámolóról, beszélgetésről.
2. A bántalmazó férfival foglalkozó pszichológus a bántalmazott személy vagy a hatóság kérésére tanúskodjon, illetve készítsen szakvéleményt arról, hogy a bántalmazás megtörtént, és a közlés terjedjen ki azokra az információkra is, amelyeket a bántalmazó férfitól tudott meg. A Magyar Pszichológiai Társaság Etikai kódexe 5.4.b) pontja szerint nem terjed ki a titoktartási kötelezettség azokra az adatokra, amelyek kiadására mások védelme miatt van szükség: „Az érintett kliens pszichológiai adatait a kliens hozzájárulása hiányában is közölni kell, amennyiben ezt [...] mások védelme szükségessé teszi", márpedig a partnerkapcsolati erőszak ilyen helyzet.
3. A pszichológus ügyeljen a bántalmazott személyek adatainak és közléseinek titokban tartására, mivel még az olyan bántalmazóknak is szokása az ilyen adatokat felhasználni a bántalmazott nő ellen, aki nem alkalmaznak testi, hanem „csak" lelki, szóbeli és gazdasági erőszakot. Fizikai erőszak esetén pedig egyenesen a nő élete, testi épsége függhet attól, hogy a férfi ne ismerje a nő lakhelyét, telefonszámát, adatait.

10.2.8. Továbbirányítás

Ha a pszichológus úgy találja, hogy a fenti követelmények meghaladják szakmai kompetenciáját, irányítsa a bántalmazó férfit a Stop-Férfierőszak Információs Telefonszolgálathoz.[11]

10.3. Igazságügyi pszichológus

Általánosan bevett gyakorlat, hogy a hatóság lényegében nem nyomoz a partnerkapcsolati erőszak, a gyerekek elleni erőszak és a szexuális erőszak ügyeiben, hanem elsősorban a sértett-tanú (ritkábban az elkövető) vizsgálatára igazságügyi pszichológus szakértőt rendel ki. Valójában a pszichológus felé az az elvárás, hogy eldöntse, megtörtént-e a cselekmény, habár a kirendelés általában azt kéri eldönteni, hogy a sértett-tanú elmondása „élményszerű-e". Az igazságügyi pszichológusok vissza is utasítják annak eldöntését, hogy valami megtörtént-e vagy sem, elmondásuk szerint ők csak arról nyilatkoznak, hogy olyan-e a beszámoló, mint amilyen elvárható, ha valakivel erőszak történt. Így könnyen előáll az az állapot, hogy míg a kirendelő hatóságok általában úgy tekintenek a szakértőre, hogy az ő véleményén áll vagy bukik az ügy, és ezáltal rá hárítják a döntés felelősségét, a szakértők tagadják, hogy ők döntenének: ők csak az „élményszerűséget" vizsgálják. Az igazság azonban az, hogy az igazságügyi szakértő válaszát lényegében úgy veszik, mintha arra a kérdésre válaszolna, megtörtént-e a bűncselekmény, miközben sem a rendőrség sem a pszichológus nem vállalja annak felelősségét, hogy kiderítse, mi történt.

A magyar igazságügyi pszichológus szakértők valójában nem használják azokat az eszközöket amelyekkel kideríthető lenne, hogy egy olyan esemény, amelynél nem voltak jelen, megtörtént-e. Kutatások szerint a partnerkapcsolaton belüli erőszak, a nemi erőszak, sőt még az incesztus elkövetőinek sincs semmilyen különleges személyiségjegye, és a pszichológusnak nincsen olyan tesztje, amellyel azonosítani tudná őket. Ezért teljességgel fölösleges az elkövetőkkel pszichológiai teszteket felvenni. Ugyanígy a pszichológus nem tudja beszélgetésből sem megállapítani, hogy valaki erőszakos-e, hiszen alig lelhető fel olyan (akár súlyos) bántalmazó, aki nem képes egy vagy másfél órára megnyerően viselkedni, és az egyenlőségről és közös célokról beszélni. Vagyis az igazságügyi pszichológus szakértők klasszikus pszichológiai eszközeivel nem lehet feltárni a partnerkapcsolati, családon belüli erőszakot.

Mivel sem a pszichológiai teszt, sem elbeszélgetés nem mutat semmiféle személyiségproblémát a bántalmazással gyanúsított személynél, a pszichológusok figyelme a nőre vagy a bántalmazott családtagra

[11] Lásd: http://stop-ferfieroszak.hu/

irányul. A bántalmazás következtében a nőnél, családtagnál esetleg tényleg kialakultak lelki problémák. Illetve – bár az esetek túlnyomó többségében a férfi a gyanúsított – nagyon gyakran csak a bántalmazott nő vizsgálatára kerül sor, vagyis csak a bántalmazott nő esetleges pszichopatológiáját mérik fel a pszichológusok.[12] Ráadásul a bántalmazott partner a vizsgálat során zaklatott lehet, vagy kifejezheti a férfival, bántalmazóval szembeni haragját, vagy hogy meg akarja tiltani neki a gyerekekhez való hozzáférést. Ezek alapján – amik az erőszak könnyen megjósolható következményei – a pszichológusok gyakran úgy gondolják, hogy a nő vagy más bántalmazott személy csak bosszúból indított eljárást, vagyis a kérdéses bűncselekményeket a férfi vagy azonos nemű partner nem követte el.

E gyakorlat helyett az igazságügyi pszichológus végezzen tényfeltárást. Eltérően az igazságügyi pszichológusi vizsgálatok módszertanától, a pszichológus elsősorban ne a bántalmazottat, a bántalmazót vagy a gyerekeket vizsgálja, hanem harmadik forrásból szerezzen információt arról, hogy valószínűsíthető-e a kérdéses cselekmény. Ennek módszereiről, és hogy az ilyen tényfeltárás során mire kell tekintettel lenni, jelen útmutató ad bővebb tájékoztatást a gyermekelhelyezés, szülői felügyeleti jog és kapcsolattartás szabályozása ügyében eljáró szakembereknek írott 9. fejezetben. Emellett az igazságügyi pszichológus vegye figyelembe az alábbi ajánlásokat.

1. Az igazságügyi pszichológus utasítsa vissza annak vizsgálatát, hogy a bántalmazott személyek elmondása élményszerű-e, és ne vonjon le ilyen következtetéseket a szakvéleményében. Az igazságügyi pszichológus szakértő magyarázza el a kirendelő hatóságnak, hogy a pszichológiai módszerek (anamnézis, tesztek) nem alkalmasak annak megállapítására, hogy a gyanúsított elkövette-e, elkövethette-e a kérdéses bűncselekményt (pl. van-e hajlama arra), vagy a sértett-tanú igazat mond-e, elmondása élményszerű-e. Ehelyett végezzen tényfeltárást.
2. A pszichológus nyilatkozhat arról, hogy alátámasztottnak látja-e az események megtörténtét, ha alapos tényfeltárást végez. Ugyanakkor jelezheti a kirendelő hatóság felé, hogy az ilyen ügyekben nem pszichológiai vizsgálatra, hanem nyomozásra van szükség.
3. Az igazságügyi pszichológus szakértők tartózkodjanak a Szondi-teszt és a Rorschach-teszt használatától, ugyanis a Szondi nem állja ki a tudományos megbízhatóság számos próbáját, a Rorschachhal kapcsolatban pedig több mint egy évtizede gyűlnek azok a tudományos eredmények, amelyek szerint pontatlan, betegnek tüntet fel egészséges embereket, és pontatlanabbá teszi a pszichológus egyéb forrásokon alapuló diagnózisát.[13]
4. Az igazságügyi pszichológus szakértők jelezzék a kirendelő hatóság felé, hogy szükségtelen a sértett-tanú szavahihetőségének vizsgálata, és ettől tekintsenek el. A bántalmazott, megerőszakolt nők, illetve a válás során a férfit incesztussal vádoló nők a közfelfogással ellentétben nagyon ritkán élnek tudatos, rosszindulatú hamis váddal. Egy kanadai kutatás szerint a válás során a partnerüket incesztussal megvádoló nők az esetek 1,5%-ában alkalmaztak rosszindulatú hamis vádat, míg a válófélben lévő férfiak négyszer gyakrabban; a nemi erőszak vagy partnerbántalmazás hamis vádja sem haladja meg az egyéb bűncselekmények esetén tapasztalható hamis vádak arányát.[14] Így teljesen fölösleges az ilyen női áldozatok és tanúk szavahihetőségének rutinszerű vizsgálata, csak azért, mert incesztussal vádolják a partnerüket, vagy mert a válás során merült fel a nemi erőszak, a kiskorú veszélyeztetése vagy a partnerbántalmazás a vádja. Ráadásul a pszichológusnak eszköze sincs ennek megállapítására. Ez az eredmény nagy valószínűséggel általánosítható az azonos nemű párkapcsolatokra is.
5. Mindenfajta családon vagy párkapcsolaton belüli erőszak, szexuális bűncselekmény, illetve veszélyeztetés ügyében, valamint minden gyermekelhelyezési, láthatási ügyben rutinszenűen kérdezze ki a szakértő a sértett-tanút az ügy során addig fel nem merült erőszakfajták előfordulásáról is a család-

[12] Az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlatának hiányosságairól lásd részletesebben: Kuszing (2007:59–108).

[13] Részletesebben lásd: Kuszing (2007).

[14] Erről bővebben lásd: Kuszing (2010).

ban, párkapcsolatban, és dokumentálja a bántalmazott elmondását. Ha új bűncselekmények merülnek fel, hívja fel a hatóság figyelmét arra, hogy ezekben az ügyekben járjon el.

6. Az igazságügyi pszichológus szakértő ne rendelje be egyszerre a bűncselekmények felételezett elkövetőjét és sértettjét, mivel ezzel veszélynek teszi ki a sértettet, illetve a gyanúsított jelenléte megfélemlítheti a sértettet, ami befolyásolhatja a vizsgálat eredményét. Ha a pszichológus a gyanúsítottat és a sértett-tanút is vizsgálni akarja, tegye ezt eltérő napokon. Különösen etikátlan, sőt akár kegyetlennek is minősíthető gyakorlat a bántalmazásgyanús esetekben egyszerre berendelni mindkét felnőtt felet és a gyermek(ek)et, hiszen ily módon a szülő meghallgatásakor a gyerekeket, a gyermek meghallgatásakor a felnőtteket kényszerítik arra, hogy a bántalmazóval együtt várakozzanak az előszobában. Ráadásul ha a szakértő még azt is megtiltja – egyébként jogtalanul –, hogy a bántalmazottat és a gyerekeket segítő kísérje el, akkor gyakorlatilag kiszolgáltatja őket a bántalmazónak anélkül, hogy ez ellen az áldozatok bármit tehetnének. Az ilyen eljárás etikátlan, jogszerűtlen és veszélyeztető is egyben.
7. Az igazságügyi pszichológus szakértők tájékozódjanak a rendelkezésre álló szakirodalomból a társadalmi nemi egyenlőtlenségekről, a férfi és női szexualitásról és az abban jelentkező hatalmi egyenlőtlenségekről, az elhúzódó, alacsony intenzitású helyzetek által okozott traumatizáltságról. Tájékozódjanak különösen a PTSD, a súlyos depresszió és az érzelmi átélést csökkentő egyéb pszichés állapotokról, illetve a PTSD érzelmi állapotokban megnyilvánuló egyéb tüneteiről.
8. Az igazságügyi pszichológus szakértő a 7. pontban felsorolt tünetek, tünetegyüttesek alapján nyilatkozzon szakvéleményében arról, hogy milyen hatással volt az erőszak a bántalmazottra.

11 Egészségügy

Az egészségügyi szakemberek különösen előnyös helyzetben vannak ahhoz, hogy segítséget és támogatást nyújtsanak azoknak a nőknek, akik párkapcsolati erőszakot szenvedtek el. A kutatások szerint a párkapcsolati erőszak áldozatai korábban fordulnak orvoshoz, mint hatósághoz. A későbbiekben is valószínűbb, hogy inkább egészségügyi szolgáltatásokat keresnek fel, mint hogy hatósági beavatkozást kezdeményeznének, sőt, sok áldozat egyáltalán nem fordul hatósághoz, míg valamely a bántalmazáshoz kapcsolódó egészségügyi szolgáltatást (fogorvos, sebészet, belgyógyászat, sürgősségi ellátás, fülészet, pszichiátria stb.) szinte mindig igénybe vesz. Az ENSZ Egészségügyi Világszervezete megállapította (WHO, 2005), hogy a párkapcsolati erőszak a nők egészségügyi problémáinak jelentős részéért három területen is felelős (a fizikai-, lelki-, valamint a szexuális- és reprodukciós egészség területén), így a párkapcsolati erőszak elleni fellépést közegészségügyi feladatnak tekinti.

11.1. A párkapcsolati erőszak áldozatainak felismerése és hatékony ellátása az egészségügyben

Az egészségügy bizonyos értelemben előnyben van a többi szakmával szemben, mivel képes arra, hogy az áldozat ellátása során átmeneti biztonságot nyújtson (pl. kórházi beutalással, orvosi vizittel) anélkül, hogy hatósági (pl. büntető–) eljárás indulna. Ennek előnye, hogy nem olyan fenyegető, mint a hatósági eljárás: az áldozat kevésbé van kitéve az elkövető bosszújának, ha orvoshoz fordul, mint ha hatósághoz. Az egészségügyi dolgozó felelőssége azonban, hogy az orvoshoz fordulás ne jelentsen később hátrányt az áldozat számára (pl. azért mert pszichiátriai tünetei alapján megbélyegzik, ugyanakkor a bántalmazás ténye eltűnik a kórtörténetéből); ne szolgálja az elkövető érdekeit (pl. azzal, hogy az áldozatot az elkövető felelősségre vonása nélkül hosszas kórházi kezeléseknek vetik alá akár jó szándékból, mondván „addig sem szenved otthon"). Fontos az is, hogy; és az áldozat ne a pszichés vagy fizikai tüneteinek hátterében álló bántalmazás feltárása nélkül kapjon kezeléseket, mivel ezek így nem hatékonyak. A háttérben álló bántalmazás fel nem tárása tehát etikai és emberi jogi szempontból az elkövető támogatásával és az áldozat(ok) magára hagyásával egyenértékű, orvosi szempontból pedig szakmaiatlan.

A párkapcsolati erőszak áldozatai hatékony felismerésének, rutinszűrésének és helyes kezelésének módszertana a munkatársak erre irányuló speciális képzésével kezdődik. A rutinszűrés (11.1.1) a nemzetközi tapasztalatok szerint az elsődleges ajánlott eljárás. Azokban az intézményekben is el lehet érni az áldozatok hatékonyabb ellátását, amelyekben a képzést és a rutinszűrést – a vezetőség vagy a munkatársak ellenállása, illetve az elkötelezettség hiánya miatt – nem sikerül bevezetni. Ehhez nem kell mást tenni, mint megtanulni a párkapcsolati erőszak jeleinek felismerését (11.1.2), elhinni, hogy az egészségügyi dolgozónak joga van azokat komolyan venni (11.1.3), megtanulni, milyen kérdésekkel és válaszokkal lehet hatékonyan továbbsegíteni az áldozatot a biztonsága felé vezető úton (11.1.4), és megfelelően dokumentálni az eseményt (11.2).

Az alábbiakban ezt a négy módszert ismertetjük, melyek közül az utóbbi három mindenki által önállóan is elsajátítható. Bár annak az egészségügyi dolgozónak, aki az intézményében egyedül próbálja meg érvényesíteni az áldozatokat elvileg egyetemlegesen megillető jó eljárást nehezebb dolga van, mint ha az intézményben a rutinszűrés és a jó eljárás protokollá vált volna, a tapasztalatok szerint mégis érdemes elkezdeni, mivel az ilyen eljárással elérhető hatékonyság gyakran odavezet, hogy az intézmény fontolóra veszi a rutinszűrés és a protokoll általános bevezetését.

11.1.1. A rutinszűrés

A rutin egészségügyi vizsgálatok kiváló alkalmat jelentenek arra, hogy a bántalmazás áldozatait felismerjék. Ezen kívül az egészségügyi szakemberek titoktartási kötelezettsége az áldozat számára biztonságot nyújthat ahhoz, hogy beszélhessen az átélt erőszakról. Ugyanakkor fontos, hogy a szakember kezdeményezze a beszélgetést az erőszakról, mivel a nőknek általában nagy nehézséget okoz beszélni ezekről az élményeikről.

A rutinbeszélgetés, amelyet rutinszűrésnek is hívnak, azt a beszélgetést jelenti, amelyet minden egyénnél vagy egyének valamilyen objektív oknál fogva indikált (tehát nem diszkriminatív, vagy előítéletek alapján kiválasztott) csoportjánál szoktak alkalmazni egy bizonyos helyzetben. Ez minden páciens megkérdezését jelenti a családon belül erőszakkal kapcsolatban, függetlenül attól, hogy milyen orvosi vagy egészséget érintő problémával jelentkezik. A rutinszerű szűrés előnye, hogy már a bevezetőjéből kiderül, nem valamilyen speciális oknál fogva kérdezik éppen az adott pácienst: így elkerülhető annak veszélye, hogy a kérdezett megbélyegezve érezze magát. Egyben az is elkerülhető, hogy a kérdező bármely előítélete, sztereotípiája, előfeltételezése, vagy a kérdezéssel kapcsolatos gátlásai valóban befolyásolják, kitől mit kérdez, és ezzel ténylegesen okot is adjon a kérdezettnek az előbbiek feltételezésére.

A párkapcsolati erőszakra vonatkozó rutinbeszélgetések bevezetése azért szükséges tehát, mert bár az egészségügyi szakemberek az erőszak áldozatait segítő rendszernek csak az egyik csoportját alkotják, különleges szerepük van abban, hogy felismerhetik az erőszak áldozatait és kezdeményezhetik az erőszak megállításához vezető folyamatot. Fontos, hogy az egészségügyi dolgozók együttműködjenek más segítő szakmabeliekkel és a hatóságokkal. A rendelőintézetekben és az orvosi rendelőkben információs plakátokat, szórólapokat és információs kártyákat kell elhelyezni (Perttu és Kaselitz, 2006), mert ezekkel nemcsak információt nyújtunk, hanem egyben jelezzük is az áldozatok felé, hogy az intézmény tudatában van a párkapcsolati erőszak létezésének, és nyitott rá, hogy foglalkozzon azzal. A szakembereknek lehetőségük nyílik arra, hogy beavatkozzanak és segítségével így a páciensek megismerhetik lehetőségeiket akár ahhoz, hogy nagyobb biztonságban éljenek a kapcsolatukban, vagy hogy biztonságban kilépjenek abból.

Fontos szem előtt tartani, hogy a legtöbb nő nem kezdeményez beszélgetést az egészségügyi dolgozókkal arról, hogy párkapcsolati erőszak áldozata lett, bár leggyakrabban ezektől a szakemberektől kérnek segítséget. Ha az egészségügyi szakemberek többsége nem tesz fel a párkapcsolati erőszakra vonatkozó kérdéseket, akkor az a legtöbb eset észrevétlen marad (Bacchus és mtsai., 2002). A szűrő-kérdőívek az egészségügyi szakemberek tapasztalataira és kutatásokra épülnek, és segítséget jelenthetnek a párkapcsolati erőszakról, illetve a gyerekek elleni erőszakról való kérdezéshez. Az alábbi minta az egyik ilyen, egészségügyi intézményekben használt kérdőív:

Rutinszűrés-kérdőív – Minta egészségügyi dolgozók számára[1]

Párkapcsolati erőszak szűrése (használható pl. terhesgondozást nyújtó intézményekben, anya- és gyermekegészségügyi rendelésen, háziorvosi rendelésen, sürgősségi betegellátáskor) akkor a leghatékonyabb, ha az egészségügyi intézmény egészében bevezetik, és bevezetését képzés előzi meg. Az erőszak kiszűrésében és a további erőszak megelőzésében az általánosan bevezetett szűrés több európai kórházban rendkívül hatékonynak bizonyult. A beavatkozás lényege, hogy az egészségügyi szakember rutinszerűen minden 14 évnél idősebb nő betegét megkérdezi, hogy családon belüli vagy párkapcsolati erőszak áldozata-e. A kérdés rutinjellegét a beteggel is közli, ezzel elkerülve, hogy a beteg megbélyegezve érezze magát. Mivel a felmérés célja végső soron az, hogy a bántalmazás áldozatai valóban megfelelő ellátást kaphassanak, és ez az eljárás - a megbélyegzés elkerülésével - növeli a válaszadók hajlandóságát arra, hogy valóban feltárják, ha erőszak áldozatai voltak, az áldozatokat éppen úgy segíti, mint az intézményt a megfelelő ellátás nyújtásában. Természetesen mindennek akkor van értelme, ha az áldozatot semmilyen hátrány nem éri akkor, ha őszinte. Hátránynak tekinthető, ha például a beteg rokonait akarata ellenére tájékoztatják a

[1] Pro Train Kézikönyv (2009) egészségügyi dolgozóknak szóló 2. modulja, 22. oldal.

helyzetéről, esetleg akár tiltakozása ellenére, vagy a vele való egyeztetés nélkül konfrontálják az elkövetőt, vagy akár ha a későbbi eljárásban az egészségügyi munkatárs nem hajlandó tanúskodni, vagy tanúvallomásában bagatellizálja az általa valójában tapasztaltakat. A kérdőív a függelékben megtalálható, és szabadon sokszorosítható. Amennyiben a kérdőív kitöltése alapján erőszakra derül fény, az elkövető veszélyességének felmérésére szolgáló kockázatfelmérő kérdőívek kitöltése[2], ennek eredményétől függően pedig további lépések (pl. a biztonsági tervre[3]) vonatkozó ajánlások áttekintése és alkalmazása is ajánlott.

11.1.2. A párkapcsolati erőszak felismerése

A rutinszűréssel ellentétben a jelzésen alapuló vagy szelektív szűrés arra utal, hogy bizonyos tünetekkel rendelkező pácienseket kérdezünk meg, akikkel kapcsolatban a párkapcsolati erőszak gyanúja felmerül, például azokat a nőket, akik a rendelésen depresszióról számolnak be, vagy akik szexuális úton terjedő fertőzésekkel vagy megmagyarázatlan sérülésekkel keresik fel a rendelést, stb. (Family Violence Prevention Fund, 1999). Ehhez azonban az egészségügyi dolgozónak tisztában kell lennie azzal, hogy mi számít a párkapcsolati erőszak indikátorának, melyek azok a közvetett vagy közvetlen figyelmeztető jelek, amelyek esetén okkal gyanakodhat a háttérben meghúzódó erőszakra. Ezek közül a leggyakoribbakat az alábbiakban ismertetjük.

A párkapcsolati erőszak figyelmeztető jelei

Az alábbi lista olyan közvetett figyelmeztető jeleket tartalmaz, amelyeknek esetleg párkapcsolati erőszak állhat a hátterében. Ezek egy részéről egészségügyi dolgozóként általában akkor értesülhetünk, ha tartósabb kapcsolatban vagyunk az áldozattal (pl. háziorvosi, védőnői, fogorvosi, pszichológusi, pszichiátriai, fül-orr-gégészeti praxisban). Más részük azonban akár egyszeri vizsgálat során is észlelhető.

1. A páciens túlterheltnek és nyugtalannak látszik.
2. Elhalaszt/elfelejt megbeszélt találkozókat, rendszeresen nem jelenik meg a rendelésen.
3. Rendezetlenül néz ki.
4. Az élete, családi élete szociálisan izolált, csak nagyon kevés rokonnal és baráttal tartja a kapcsolatot.
5. Arról panaszkodik, hogy ingerlékeny, türelmetlen és fáradt (akkor is, amikor a gyerekeiről gondoskodik).
6. Dohányzik, vagy többet dohányzik, mint előtte.
7. Alkoholt fogyaszt, vagy növelte az alkoholfogyasztását.
8. Kábítószereket fogyaszt.
9. Altató vagy antidepresszáns gyógyszereket, nyugtatókat használ.
10. Testi sérülései vannak (általában kiütések, karcolások, sebek, horzsolások, zúzódások, dobhártyarepedés, égések vagy törések).
11. Sérülések és balesetek sorozata fordult elő nála (esés, megcsúszás, megbotlás, lépcsőről, létráról való leesés stb.).
12. A sérülések a ruhával fedett testfelületeken vagy más módon kívülről nem látható testrészen találhatóak: a felsőtesten, a karokon, a fejen (különösképpen a hajas fejbőrön), a lábakon, a hason, vagy nyelési nehézségek (fojtogatás tünete).
13. Olyan pszichoszomatikus tüneteket mutat, mint pl. különböző fájdalmak, álmatlanság, rémálmok, evési rendellenességek, szokatlan testsúlyváltozások.
14. Megváltozik a viselkedése, amikor a férje/partnere jelen van.

[2] A kockázatfelmérő kérdőíveket az Útmutató függeléke tartalmazza, a hozzájuk fűzött részletesebb magyarázat a 4. fejezetben található.

[3] A biztonsági tervre vonatkozó ajánlások szintén a 4. fejezetben találhatóak.

15. A férje/partnere túlzottan figyelmesnek mutatkozik, vagy éppen olyan, mintha ott se lenne, irritált vagy türelmetlenül viselkedik a feleségével/partnerével és/vagy a gyerekekkel.
16. A férje/partnere teljesen be akar vonódni, és egyáltalán nem hajlandó egyedül hagyni a nőt.
17. A páciens a további kezelésekről nem dönt a férje/partnere nélkül, vagy azokat ő vagy férje/partnere mereven visszautasítja.
18. Orvosi segítséget kér a partnere dühkitöréseinek megszüntetésére abban a hitben, hogy annak hátterében pszichés okok állnak.

Terhesgondozáson észlelhető további jelek, illetve a szexuális és reproduktív egészséggel kapcsolatos árulkodó jelek:
19. A nő a terhességének későbbi szakaszában jelentkezik terhesrendelésen, mint az általában szokásos.
20. Nem tervezett vagy nem kívánt terhessége, terhességei vannak.
21. Vetélései/művi abortuszai voltak.
22. A terhesség alatt olyan komplikációk adódnak nála, mint vese- és húgyúti fertőzések, nőgyógyászati fertőzések, korai méhösszehúzódások vagy koraszülés.
23. Szexuális úton terjedő betegségei vannak.

A partnerbántalmazás vészjelei
Az egészségügyi szakember feladata, hogy észlelje, és megfelelő komolysággal kezelje a partnerbántalmazás közvetlen vészjeleit. Ezek nem jeleznek automatikusan partnerbántalmazást. Ám ha előfordulnak, fel kell, hogy merüljön a bántalmazás gyanúja, és az egészségügyi szakembernek mindent el kell követnie, hogy a nőt vagy más bántalmazott családtagot négyszemközt és biztonságban megkérdezhesse arról, hogy bántalmazzák-e. Még ha a nő vagy családtag úgy is dönt, hogy ezt nem osztja meg ebben az esetben, akkor is tudja, hogy a szakember tudatában van az ügynek, és lehet, hogy majd úgy határoz, egy későbbi alkalommal felkeresi emiatt.

1. Olyan sérülései vannak, amelyek nem egyeztethetőek össze a keletkezésük okára adott magyarázattal.
2. A nő vagy más bántalmazott családtag megpróbálja elrejteni a sérüléseit vagy bagatellizálni jelentőségüket.
3. Korábbi sérüléseiről világosan látszik, hogy keletkezésük után nem részesültek megfelelő orvosi ellátásban.
4. A nőt, azonos nemű partnert mindig szükségtelenül elkíséri a partnere.
5. A nő, partner vonakodik, vagy láthatóan egyenesen fél a partnere előtt beszélni, megalázkodó módon viselkedik.
6. Öngyilkossági kísérlete(i) volt(ak), vagy a partnere öngyilkossági kísérlettel fenyegetőzik.
7. Többször jelent már meg depresszió, szorongás, önbántalmazás, öncsonkítás vagy pszichoszomatikus tünetek miatt.
8. A kezeléseket nem tartja be.
9. A megbeszélt vizsgálati időpontokat ismétlődően elmulasztja.
10. Több különböző sérülése van a gyógyulás különböző fázisaiban.
11. A páciens ijedtnek, túlzottan szorongónak vagy depressziósnak tűnik.
12. Sérülései vannak a mellen vagy a hason.
13. A kórházat nyilvánvalóan korán (gyógyulás előtt) hagyja el saját felelősségére.
14. Külön figyelni kell a nyelési illetve légzési nehézségekre (együtt járhat köhögéssel rekedtséggel, szembevérzéssel), amely a fojtogatás tünete lehet, és ez esetben különösen veszélyes bántalmazásra utal.

A szexuális és reproduktív egészséggel kapcsolatos jelek:
15. Az anamnézisben szerepelnek ismételt spontán vetélések, abortuszok, halvaszületések vagy koraszülés.

16. Tudható, hogy annak ellenére esik újra és újra teherbe, hogy (még, már vagy egyáltalán) nem szeretne gyermeket.
17. A terhességi szakrendeléseket csak részlegesen vagy egyáltalán nem látogatja.
18. Visszatérő szexuális úton terjedő fertőzései vagy húgyúti fertőzései vannak.

A bántalmazó magatartás figyelmeztető jelei

Ezek nem mindig figyelhetők meg közvetlenül az orvosnál tett látogatás idején, azonban előfordulhat, hogy az áldozat megemlít néhányat közülük. Ez arra kell ösztönözze a szakembert, hogy a többi, közvetlenül észrevehető figyelmeztető jelre is fokozottan ügyeljen.

1. Féltékenység (féltékenységéért a partnert hibáztatja és elvárja, hogy beszűkült életet folytasson).
2. A partnert kontrolláló magatartás (az élet bármely területén: pénz, szabadidő, öltözködés, evés, ürítkezés, alvás).
3. Elszigetelés (családtól, barátoktól, hobbitól, kereseti lehetőségtől).
4. Saját problémáinak forrását másokban keresi (nem vállal felelősséget a cselekedeteiért).
5. Saját érzéseiért másokat okol (nem vállal felelősséget az érzéseiért).
6. Támadó-védekező reakciók (apró ingerre is támadóan reagál, mindig az ő érzéseivel, problémáival kell foglalkozni).
7. Durva gyerekekkel és állatokkal.
8. Sérteget, megalázó módon beszél a partneréhez, vagy a partneréről, megalázó gesztusai vannak.
9. A nemi erőszak és nők elleni erőszak témáit viccesnek vagy szórakoztatónak tartja.
10. Női és férfi szerepek merev elkülönítése (úgy gondolja, joga van a nők és gyerekek „megnevelésére" vagy megbüntetésére, szerinte a nők csak háztartásvezetésre, gyerekszülésre és szexre valók, stb.), és abból származó irreális elvárások (pl. a nő ne dolgozzon házon kívül, mindig legyen tökéletes anya, szerető, ne hibázzon, stb.).
11. Dr. Jeckyll és Mr. Hyde (idegenek előtt szélsőségesen más – kedves vagy goromba –, mint kettesben).
12. Korábbi kapcsolataiban is követett el erőszakot a partnereivel szemben.

Kifejezetten az egészségügyi ellátással kapcsolatos bántalmazó magatartás:

13. A partner agresszív vagy domináns, a nő, családtag helyett beszél, vagy nem hajlandó elhagyni a helyiséget a vizsgálat alatt, vagy amíg a nő vagy családtag az egészségügyi dolgozóval beszélget.
14. A nő, családtag sérüléseire ő ad magyarázatot.
15. A magyarázat burkolt vagy nyílt megalázást is tartalmaz (pl. „a feleségem olyan ügyetlen, örökké elesik; állandóan leforrázza magát; mindennek nekimegy").
16. Erősködik, hogy a nőnek, családtagnak mentális problémái vannak.
17. Rendszeresen beszállíttatja pszichiátriai kezelésre.
18. Nem engedi orvoshoz, amikor annak szüksége volna rá (pl. egy bántalmazás után, vagy krónikus betegség során).
19. Korlátozza a gyógyszerhasználatát.

Amennyiben a partnerről tudni lehet, hogy szokása a testi erőszakkal való fenyegetőzés; hogy „dühében" rendszeresen összetör, megrongál, tönkretesz tárgyakat (jellemzően a partnere tárgyait, vagy azokat, melyek neki fontosak); hogy a vitákat erővel vagy fenyegetéssel zárja le; hogy (fizikai vagy lelki ráhatással) kierőszakolja a szexuális együttlétet, akkor viselkedése egyértelműen bántalmazónak minősül. Ez esetben már nem figyelmeztető jelekről, hanem nyilvánvaló erőszakról beszélhetünk, és ennek megfelelően kell felvilágosítást adnunk a páciensnek.

11.1.3. Az egészségügyi dolgozónak joga van a figyelmeztető jeleket komolyan venni

Az egészségügyi dolgozók gyakran szembesülnek azzal a dilemmával, hogy bár ők maguk tisztában vannak azzal, hogy erőszak áldozatával van dolguk, az áldozat nem együttműködő. Túlterheltségük miatt az egészségügyi dolgozók maguk is úgy érzik, hogy nem akarnak vagy tudnak felvállalni olyan eljárásokat, melyben például tanúskodniuk kell. További dilemmát jelenthet az egészségügyi dolgozó számára, hogy hol vannak a titoktartási kötelezettség határai. A jogszabályi válasz erre elég szegényes, hiszen igen kevés olyan bűncselekmény van, amelyekre nézve feljelentési kötelezettség áll fenn. Az egészségügyi dolgozók számára ilyenek például a súlyos sérüléseket, vagy életveszélyt okozó cselekmények, illetve a kiskorú veszélyeztetése. A jelzési és együttműködési kötelezettség azonban minden esetben fennáll, amelyre a gyermekvédelmi törvény kiterjed, így minden olyan esetre, amelyben gyermeknek a biztonsághoz való joga sérül – akár az anyját érő bántalmazás miatt is. Ennek ellenére viszonylag ritka a bántalmazóval szembeni egészségügyi fellépés, aminek elsődleges oka valószínűleg az, hogy az egészségügyi dolgozók nem elég magabiztosak, a hatóságok pedig nem elég határozottak a bántalmazó és a bántalmazott szülők megkülönböztetésében. Ez oda vezet, hogy a szakemberek attól tartanak, hogy feljelentés esetén a nem bántalmazó szülőtől is elszakítják a gyermeket – nem ritkán ez valóban jogos aggodalom –, vagy ők maguk javasolnak ilyen megoldást hiányos készségeik és ismereteik miatt.

A párkapcsolati erőszaknak a bántalmazott egészségére való súlyosan káros hatásaiból[4] következően azonban alapelvvé kell válnia annak, hogy az egészségügyi dolgozónak joga és felelőssége a felismert erőszakot megfelelő súllyal kezelni. A fenti dilemmák elkerülhetők, ha az egészségügyi dolgozó megfelelően képzett bántalmazottak felismerésében, valamint a kompetenciahatárait és a további segítő szervezeteket, intézményeket illetően. A tanúskodás kérdésében az egyetlen valódi iránytű az emberség és a páciensek iránti elkötelezettség: az erőszak áldozatának joga van a biztonsághoz és ezzel az egészséghez, ezért az az egészségügyi dolgozó, aki ehhez a pácienst hozzásegíti, jogosan és helyesen cselekszik.

11.1.4. Az erőszak áldozatainak hatékony segítése az egészségügyben

Tekintettel arra, hogy az egészségügyi szakembereknek sem könnyű rákérdezniük az erőszakra, és pozitív válasz esetén fontos, hogy az áldozatot megfelelően tudják tájékoztatni, javasolt, hogy a szakemberek végezzenek el a párkapcsolati erőszak dinamikájáról, a bántalmazott páciensek biztonságáról és autonómiájáról szóló képzést. Az alábbiakban – ideális esetben a képzést kiegészítendő – a legfontosabb attitűd-, készség- és tudáselemeket ismertetjük, melyek egyúttal intervenciós előírások a párkapcsolati erőszak áldozatát ellátó egészségügyi dolgozó számára.[5]

[4] Erről bővebben ld. az Egészségügyi Világszervezet legutóbbi jelentését a nők egészsége és a nők elleni családon belüli erőszak kapcsolatáról (WHO, 2005). A leggyakoribb egészségügyi következmények a közvetlen sérülések (melyek a karcolástól a törésig terjednek, és lehetnek vágás, lövés, szúrás, égetés, szorítás, lökés, ütés, rúgás, fojtogatás stb. következményei) a test különböző részein (gyakoriak a szem, a fül, a fogak, a száj, a nemi szervek, a végtagok és belső szervek sérülései). Szintén közvetlen sérülésnek számítanak a bántalmazó kapcsolatban a szexuális úton terjedő betegségek (szexuális erőszak, illetve a partner külső kapcsolatai miatt). Ezeken túl az áldozatok jelentős része szenved krónikus fájdalmaktól, szédüléstől, szorongástól, visszatérő fejfájástól (Angliában pl. ez a leggyakoribb ok, amiért a bántalmazottak háziorvoshoz fordulnak), memóriazavaroktól, öngyilkossági gondolatoktól, illetve kísérletektől, érzelmi distressztől. A bántalmazott nők körében magasabb a nem kívánt, vagy nem tervezett terhességek és a vetélések száma is, ez utóbbiak egy része kifejezetten fizikai bántalmazás következménye. A depresszióval és egyéb pszichés zavarokkal diagnosztizált nők jelentős része bántalmazott. Az Európa Tanács tanulmánya (Hagemann–White, 2006) szerint egy 10 millió lakosú ország családon belüli erőszakkal kapcsolatos rendőri, egészségügyi ellátási és egyéb költségei mintegy évi 400 millió eurót tesznek ki, mely költségek nagyságrendileg csökkenthetők a korai felismeréssel.

Alapszabályok

1. Ne utasítsa a nőt vagy bántalmazott partnert, hogy hagyja el a partnerét, ahogyan arra sem, hogy maradjon mellette. A bántalmazott a bántalmazó partnere ismeretében folyamatosan próbálja eldönteni, melyik utat tekinti biztonságosabbnak. Még ha téved, akkor sem lehet garantálni, hogy ha külső tanácsra másképp cselekszik, nagyobb biztonságban lenne. Általában véve: ne adjon olyan tanácsokat, amelyek elvárásként, vagy utasításként is értelmezhetők, maradjon inkább a minél szélesebb körű információátadásnál! Az egyetlen biztonságos állapot a bántalmazott számára, ha bántalmazója nem fér hozzá. Tekintettel arra, hogy ezt hosszú távon a magyar szabályozás és jogalkalmazás nem garantálja, a páciensnek joga van ahhoz, hogy pontos információk birtokában ő maga hozhassa meg az életével kapcsolatos döntéseit.
2. Tudassa a bántalmazott nővel vagy partnerrel, hogy hisz neki. A párkapcsolati erőszak áldozatának általános tapasztalata, hogy megkérdőjelezik valóságát. A bántalmazás terjedelme, tényei és módszerei sokszor annyira felháborítóak, hogy az emberek (az áldozat és a szakemberek is) igyekeznek azokat figyelmen kívül hagyni, lekicsinyelni, vagy hárítani, csak hogy ne kelljen szembenézni a valósággal. Önnek szakemberként az a feladata, hogy ezekkel merjen szembenézni, és megtenni az ön által megtehető szükséges lépéseket a páciens testi és lelki egészsége érdekében.
3. Soha ne engedjen a kísértésnek, hogy a közvetítő szerepét játssza: ön nem ismeri annyira a bántalmazót, mint páciense, és jó esély van rá, hogy nem minden manipulatív technikáját ismeri fel (ha egyáltalán bármelyiket felismeri), mivel ezek mélyen beépülnek a kapcsolat korábbi eseményeibe, melyekről önnek nem lehet tudomása.
4. Ne próbáljon az áldozat helyett döntéseket meghozni: nem önnek kell majd ezeknek a következményeit viselnie. Az ön feladata pusztán az, hogy teljes körű tájékoztatást nyújtson, felhívja a figyelmet a bántalmazás egészségügyi következményeire, és az áldozat döntéseit tiszteletben tartva megtegye, amit megtehet (pl. tanúskodjék, szakértői véleményt adjon, pontos és részletes látleletet állítson ki, erkölcsi állást foglaljon az erőszakkal szemben, stb.).
5. Ne diagnosztizálja a bántalmazottat a partnere leírása, elmondása alapján, ne végezze el az orvosi vizsgálatot addig, amíg nem tud egyedül maradni a páciensével, ha annak partnere, kísérője láthatólag igyekszik mindent elkövetni, hogy ne kelljen a pácienst egyedül hagynia önnel. Akkor is ragaszkodjon a páciens egyedül történő megvizsgálásához, ha a pácienst nem a partnere kíséri, vagy kísérője vele azonos nemű. A páciensének lehet azonos nemű partnere, illetve más jelen lévő családtagok is ellenőrizhetik és befolyásolhatják, hogy a bántalmazott mit mer elmondani önnek.
6. A bántalmazottak egyik leggyakoribb diagnózisa a depresszió. Míg a bántalmazásnak valóban lehet következménye depressziós állapot, a probléma elsősorban a bántalmazás maga. Így önnek tisztában kell lennie azzal, hogy a depressziót (és az egyéb testi és lelki tüneteket[6]) nem lehet hosszú távon sikeresen kezelni akkor, ha a páciens rendszeres erőszak áldozata. Fontos, hogy ezt az információt vele is megossza úgy, hogy ugyanakkor ne őt tegye felelőssé sem a bántalmazásért, amit elszenved, sem azért, hogy az abbamaradjon. Azt is világossá kell tennie, hogy nem támaszt vele szemben elvárásokat arra vonatkozóan, hogyan oldja meg a helyzetét.
7. Jelezze a páciensnek, hogy a bántalmazásból lehetséges sikeresen kilépni, és biztassa arra, hogy elhiggye, van élet a bántalmazás után.

[5] Az egészségügyben is és egyéb szakellátási, vagy segítői helyzetekben is használható helyes eljárásokról lásd még: NANE Egyesület (2006) *Miért marad?* 5., *A hatékony segítségnyújtás eszközei* című fejezetét (69–91. oldal); Spronz és Wirth (2006). *Az integrált ügyfélellátás speciális szabályai* című fejezetét (45–52. oldal); és a Pro Train Kézikönyv, 2009, 4., multiprofesszionális képzési modulját *Kommunikációs készség és útmutató az áldozatok megfelelő támogatásáról* címmel.

[6] A testi és lelki tünetekről lásd bővebben a *Miért marad?* c. kézikönyv (NANE Egyesület, 2006) 60–68. oldalát, valamint a PTSD szakirodalmát.

Nehéz helyzetek

Még ha a szakemberek rendelkeznek is a megfelelő eszközökkel az erőszakról való kérdezést illetően, adódhatnak nehéz helyzetek a páciens megkérdezése közben. Előfordulhat, hogy mindent letagad, vagy lehet, hogy ittas, ellenséges, vagy hallucinál. Lehet, hogy egyszerűen el akar menni, mielőtt ön beszélni tudna vele, vagy hogy nem beszélik ugyanazt a nyelvet. További nehézséget jelenthet az egészségügyi titoktartási kötelezettség és az esetleges feljelentési kötelezettség közötti dilemma.

Az alábbi információk javaslatokkal szolgálnak a pácienssel való megbeszélés közben esetleg felmerülő nehéz helyzetekre, illetve a további teendőkre.

A nő vagy más bántalmazott családtag tagadja, hogy megtámadták:

1. Ne ragaszkodjon a saját verziójához, és ne gyakoroljon rá nyomást.
2. Mondja el neki, mi miatt gondolt erőszakra.
3. Tudassa vele, hogy vissza tud jönni további segítségért, ha valaha hasonló helyzetben találja magát.
4. Ne gondolja, hogy az ügy ezzel megoldódott és lezárult; ön megtette a kötelességét, de térjen vissza a témára később (például a következő megbeszélt találkozón).
5. Beszéljen a kételyeiről kollégáival.
6. Dokumentálja a kétségeit és azt, milyen bizonyítékon alapulnak – vegyen fel pontos és mindenre kiterjedő dokumentációt a sérülésekről akkor is, ha a nő nem kért látleletet.

A nő vagy más bántalmazott családtag alkohol vagy kábítószer hatása alatt áll:

7. Beszéljen a lehető legkevesebbet.
8. Nyújtson neki támogatást és adjon neki időt ahhoz, hogy jobban legyen az önök osztályán, illetve kórházában, mielőtt megpróbál beszélni vele.
9. Győződjön meg róla, hogy a telefonszáma szerepel az iratai között: ön vagy egy szociális munkás később felhívhatja (a következő 1–3 napban).

A nő vagy más bántalmazott családtag ellenséges, vagy gorombáskodik:

10. Tartsa tiszteletben a dühét, és jelezze, megérti, hogy mérges. A bántalmazottak dühének hátterében általában az erőszak miatti trauma és kiégés áll. A nőknél előfordulhat az is, hogy nem sikerült eddig segítséget kapniuk, pl. mivel a szakemberek nem tették meg a megfelelő válaszlépéseket a problémáikra.
11. Ne vegye át a hangulatát.
12. Ajánlja fel a támogatását, illetve az elérhető szolgáltatásokat, de ne erőltesse, vagy gyakoroljon nyomást rá.

A bántalmazott a lehető leggyorsabban el akar menni:

13. Győződjön meg róla, hogy a telefonszáma szerepel az iratai között: ön vagy egy szociális munkás később felhívhatja (lehetőleg a következő 1–3 napban)[7].
14. Jelezze neki, hogy tudomásul veszi/megérti, hogy mihamarabb el akar menni, és hogy bármikor visszajöhet.

A nő vagy más bántalmazott családtag súlyos beteg vagy hallucinál:

15. Hagyjon időt, hogy az állapota stabilizálódjon, mielőtt kérdéseket tesz fel neki és elbeszélget vele.

[7] Ennek során mind az áldozat, mind a saját biztonságára vonatkozó szabályokat be kell tartani. A párkapcsolati erőszak áldozatai gyakran nem rendelkeznek szabadon az idejükkel, telefonbeszélgetéseiket ellenőrzik, el kell számolniuk azzal, hogy ki és miért kereste őket. Ezeket a lehetséges tényezőket figyelembe kell venni! Hasonlóképpen figyelni kell arra, hogy ön se kerüljön veszélybe.

Nem érti őt nyelvi akadályok miatt:
16. Kérje hivatalos tolmács segítségét (a beszélgetést telefonon is lefolytathatják).
17. A tolmács nem lehet a nő férje/partnere, gyereke, más rokona, barátja stb.
18. Csak női tolmáccsal dolgozzon.

Titoktartás és jelentési kötelezettség
Azok a szakemberek, akik párkapcsolati erőszak áldozataival találkoznak munkájuk során, nehéz dilemma elé kerülnek: egyrészt eleget kell tenniük annak a kötelezettségüknek, hogy védjék az áldozat egészségét, másrészt titoktartási kötelezettségüket is komolyan kell venniük. Súlyosabb esetekben a jogszabályok előírják a feljelentési kötelezettséget, a legtöbb esetben azonban a kérdés etikai kérdésként merül fel. Az egészségügyi dolgozóknak lelkiismeretük és szakmai felelősségük alapján kell meghozniuk az ezzel kapcsolatos döntéseket.

Az orvosetikai alapszabály: szakmai titoktartás
1. Az orvosnak minden körülmények között tiszteletben kell tartania az orvosi szakma gyakorlásához elengedhetetlen erkölcsi, a beteg önrendelkezését és saját elkötelezettségét elismerő alapelveket.
2. Minden orvosnak kötelessége segíteni a jelenlétében levő bármely személyt, aki beteg, fizikai sérülést szenvedett, vagy ilyen veszélynek van kitéve, illetve biztosítani, hogy az illető megfelelő orvosi segítséget kaphasson.
3. Ha az orvos felismeri, hogy a jelenlétében levő személy bántalmazás vagy erőszak áldozatává vált, az illető hozzájárulásával értesítheti a hatóságokat.
4. Ha egy orvos arra gyanakszik, hogy a személy, akihez kihívták, vagy aki a rendelésén megjelent bántalmazás vagy elhanyagolás áldozata, minden rendelkezésére álló eszközzel, ám megfelelő körültekintés mellett, meg kell kísérelnie megvédeni, miközben tiszteletben tartja igényeit, és maximális diszkréciót tanúsít.
5. Szakmai ok nélkül az orvosnak sincs joga beavatkozni páciensei magánéletébe.
6. Ha egy beteget több orvos együttműködésben kezel, vizsgál, vagy vele kapcsolatban konzíliumot tart, meg kell osztaniuk egymással a beteggel kapcsolatos releváns információkat. A beteget tájékoztatni kell erről, és figyelemmel kell lenni arra, hogy a releváns információk átadása mellett is minden orvos felelős marad a saját szakterületén történtekért.
7. Az orvosnak joga van lelkiismereti okra hivatkozva elhárítani vagy abbahagyni egy beteg kezelését, azonban köteles gondoskodni arról, hogy a beteg ne maradjon kezelőorvos nélkül, és emiatt ne érje ártalom. Ilyen döntéséről az orvos köteles tájékoztatni a kollégáit is.

Ahogy fentebb már volt szó róla, az ún. nyolc napon túl gyógyuló sérülések esetén az egészségügyi dolgozónak bejelentési kötelezettsége van. A gyermekvédelmi törvény jelzési és együttműködési kötelezettséget ír elő gyermekbántalmazás esetén is.

A fő dilemma elsősorban akkor merül fel, amikor a páciens nem kíván feljelentést tenni az erőszak elkövetőjével szemben. Nem ritka azonban az sem, hogy az áldozat örömmel veszi, ha valaki más képes és hajlandó az eljárás beindítására. Mivel az elkövető azzal fenyegeti, hogy megtorolja, ha feljelentést tesz ellene, számára kiutat jelenthet, ha az eljárást kívülálló indítja meg. Ennek felmérése a pácienssel folytatott vizsgálat során lehetséges.

Az orvosnak képesnek kell lennie felmérni a helyzet súlyosságát és veszélyességét (ehhez a jelen *Módszertani útmutató* is számos eszközzel segítséget nyújt), és ennek fényében megtenni a további lépéseket. Amennyiben az áldozat közvetlen és súlyos veszélyben van, vagy helyzete annyira ellehetetlenült (pl. oly mértékben retteg), hogy cselekvésre teljesen képtelen, az orvosnak inkább a hatóságok értesítése vagy egyéb intézkedés (pl. az áldozat haladéktalan kórházi beutalása vagy kórházba szállíttatása) mellett kell döntenie. Ilyen esetekben a gyors döntés éppen úgy életet menthet, mint egy súlyos sérülés vagy betegség

sürgős kezelése Az orvosnak meg kell kérdezni az áldozatot arról is, hogy a gyerekekre milyen közvetett vagy közvetlen hatással van az erőszak.

11.2. A megfelelő dokumentáció

A bántalmazás dokumentálása az áldozat számára életmentő lehet, az egészségügyi dolgozónak pedig kötelessége. Az alább ismertetendő látleletre és a fényképekre is igaz, hogy a vizsgálatot bántalmazás gyanúja esetén 1–3 napon belül meg kell ismételni, és az újabb eredményeket is dokumentálni kell, mivel számos sérülés a keletkezése idején nem vagy nem teljes terjedelmében látható, míg pár nap múlva igen.

11.2.1. Látlelet fizikai erőszak esetén[8]

A látlelet orvosi nyilatkozat, melyben az orvos leírja a páciens vizsgálata során általa közvetlenül megfigyelt fizikai és pszichés tüneteket, vagy azok hiányát.

Ez az irat a későbbiekben a páciens számára igen fontos lehet, mivel annak alapján eljárást tud – illetve annak hiányában esetleg nem tud – indítani az ellene erőszakot elkövetővel szemben. Míg a látlelet felhasználása nem kötelező (sőt, nem is feltétlenül szükséges) feltétele az eljárás indításának, nagyon sok erőszaktúlélő találkozik azzal a hatósági gyakorlattal, hogy látlelet hiányában még feljelentését/bejelentését sem veszik fel. A látlelet objektív bizonyítási eszköz, melynek ismeretében a hatóságok eldönthetik a további lépéseket.

A látlelet felvehető az érintett kérésére vagy kötelező módon, ha a sérülés súlyos.

Mindkét esetben kiadható az áldozatnak, vagy az eljárás során a hatósághoz továbbítható közvetlenül a kórházból.

Amennyiben az áldozat a látleletet szeretné megkapni, az Magyarországon pénzbe kerül. Ezt az áldozatok gyakran nem tudják kifizetni. Fontos, hogy a vizsgálatot ez esetben is alaposan végezze az orvos, hogy a látleletet pontosan ki tudja állítani, ha a későbbiekben az áldozat eljárást indít, és a rendőrség, vagy más nyomozó hatóság a látleletet hivatalból kikéri. Feltétlenül tájékoztassa az áldozatot annak lehetőségéről, hogy a látleletet a hatóság is ki tudja kérni, nem kötelező neki kifizetni és magával vinni. A látleletnek olvashatónak, pontosnak, részletesnek és nem egészségügyi dolgozó számára is érthetőnek kell lennie, különben az erőszak elleni fellépés céljának nem felel meg. A kiadott látleletről a kórháznak másolatot kell őriznie. A látleletnek kellően részletesnek kell lennie ahhoz, hogy feladatát betöltse. Ez a feladat nem más, mint a tények és a sérülések teljes körű és alapos dokumentálása, ami hozzájárulhat, hogy az erőszak áldozata jogorvoslatban részesüljön, és ezzel biztonsága a továbbiakban garantálható legyen. Az interperszonális erőszak esetén hasznosnak tartott látleletre a függelékben nyújtunk mintát.

11.2.2. Látlelet szexuális abúzus esetén

Annak ellenére, hogy a szexuális erőszak elkövetőinek nagy része az áldozat partnere (vagy volt partnere), a házasságon vagy párkapcsolaton belüli szexuális erőszak szinte egészen mostanáig teljes tabu volt, létezését nemcsak tagadták, de sok országban a jog fogalmilag is kizárta. (Magyarországon 1997 óta büntethető a házastársa ellen nemi erőszakot elkövető személy.) A párkapcsolati erőszak áldozatainak jelentős hányada szexuális erőszakot is elszenved a partnerétől. Az ilyen erőszak feltárása különösen nehéz lehet, ha – és ez az esetek többsége – a páciens nem nemi erőszak miatt fordul az orvoshoz.

Ha a szexuális erőszak kivizsgálásához nincsenek meg a szükséges ismeretek és feltételek az adott rendelőben, intézményben, helyesebb az áldozatot a megfelelő felszereléssel, és igazságügyi jogosítványokkal ellátott intézménybe irányítani, megadva számára a szükséges felvilágosítást azzal kapcsolatban is, mire figyeljen oda a bizonyítékok megőrzése végett. A helytelenül felvett látlelet nemi erőszak esetén ellehetetlenítheti a sikeres eljárást.[9]

[8] A látleletre vonatkozó ismeretekről bővebben lásd: NANE Egyesület és Patent Egyesület: http://nokjoga.hu/erintetteknek/latlelet.

A pácienssel folytatott beszélgetést minden esetben türelmesen, tisztelettel, hibáztatása nélkül és szavainak hitelt adva kell lefolytatni. Ehhez a jelen útmutató ajánlásain kívül további ajánlások olvashatók például az Egészségügyi Világszervezet által kiadott protokollban[10].

11.2.3. Fényképes dokumentáció

A fényképes dokumentáció egyelőre sajnos csak ritkán szokta részét képezni a dokumentációnak. Ezért az alábbi ismertető a jobb gyakorlat kialakítását szolgálja:

1. Kérje a beteg írásos hozzájárulását fényképek készítéséhez (ehhez használhatja például a függelékben található formanyomtatványt), és magyarázza el, hogy a képek fontos bizonyítékként szolgálhatnak.
2. Emlékeztesse, hogy a képek felhasználásáról később ő maga fog dönteni.
3. Amennyiben a képek elkészítése után visszavonja a hozzájárulását, az elkészült képeket oda kell neki adni, az eredetiket pedig törölni kell bármely adathordozóról.
4. A fényképeket a vizsgálat megkezdése előtt kell elkészíteni.
5. Színes képeket kell készíteni, amelyeket lehetőleg azonnal a dokumentációhoz kell csatolni.
6. Amennyiben a sérült maga hoz képeket, akkor azokat kell a dokumentációhoz csatolni, ha nyilvánvaló, hogy a képek róla készültek.
7. A test nagyobb területét és a sérült tesztrészeket is le kell fényképezni a sérülések helyének és kiterjedésének azonosíthatósága érdekében.
8. A sérülések mellé helyezett tárgy segíti a sérülés kiterjedésének bemutatását.
9. Az arc sérüléseiről is készüljön kép.
10. A fontosabb, súlyosabb sérülésekről legalább két kép készüljön.
11. A képeken tüntesse fel a kép készítésének dátumát, a beteg nevét, a sérülés helyét, a kép készítőjének nevét, és a tanúk nevét. Mindezt a kép elkészülte után a lehető leghamarabb el kell végezni.
12. Helyezze a képeket biztonságos helyre, és biztosítsa, hogy illetéktelenek nem férhetnek hozzá.

11.2.4. Testtérképek

A testtérképek szintén a pontos dokumentációt szolgálják. Segítségükkel a sérülések helye és típusa pontosan jelölhető, valamint keletkezésük eltérő ideje is jelezhető. A sérülések dokumentálásakor fel kell tüntetni minden sérülést, és lehetőleg meg kell adni, milyen jellegűek (pl. harapás, szorítás, égetés stb.). Különös figyelmet kell fordítani a fojtogatás nyomaira. Ezt a sérülésfajtát annak ellenére ritkán tünteti fel az egészségügyi munkatárs, hogy a családon belüli erőszak során rendkívül gyakori, és potenciálisan minden esetben halálos, illetve további súlyos károsodásokat okozhat (PTSD, gége-, légcső-, nyelőcső-károsodás stb.). Nem szabad megfeledkezni a haj által takart fejsérülésekről, valamint az intim testrészeken okozott sérülésekről sem. (Ez utóbbiak a bántalmazásnak gyakran éppen azért célpontjai, mert a bántalmazó számít rá, az áldozat szeméremérzetből nem számol be az e testrészeit ért erőszakról, és azok mindig ruhával takartak.) A bántalmazás rendkívül gyakran károsítja a fogat, fület, dobhártyát, gerincet, és a melleket. Az Egészségügyi Világszervezet felmérése szerint a nők elleni párkapcsolati erőszak a nők körében világszerte a vezető halálozási ok a gyilkosságok és a bántalmazás által elszenvedett sérülések okozta testi és lelki megbetegedések miatt (pl. daganatos megbetegedések a rendszeres ütlegelések következtében, öngyilkosság a bántalmazás okozta lelki betegségek, illetve a menekülés lehetetlensége miatt stb.). A rokkanttá válásnak is gyakran bántalmazás az oka (pl. a gerincsérülések jellemzően vezetnek ide). Mindezek miatt az egészségügyi intézmény felelőssége rendkívül nagy a pontos és részletes dokumentálásban, melynek nagy szerepe van a további sérülések, megbetegedések megelőzésében, és abban, hogy az áldozat mielőbb biztonságba kerülhessen.

A függelékben található testtérképek és szájüregtérképek segíthetik a pontos dokumentálást.

[9] Lásd erről részletesebben http://nokjoga.hu látleletről szóló ismertetőjének 4. pontját.

[10] WHO (2003).

12 Zárszó

A *Módszertani útmutató*ban összegyűjtött és megfogalmazott ajánlások természetesen nem bírnak kötelező erővel. Minél szélesebb körű felhasználásukban azonban bízunk, mivel meggyőződésünk, hogy az ellátórendszerben és az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek nagy részének célja egyezik az útmutató kidolgozóinak céljával. Ez a cél a bántalmazottak jogvédelmének és biztonságának fokozása, legyenek az áldozatok felnőttek vagy gyermekek.

Az útmutató oldalai, dokumentummintái szabadon fénymásolhatók. Kérjük a felhasználókat, hogy felhasználás esetén a forrást jelezzék. Visszajelzéseket örömmel veszünk az info@nane.hu címen.

Amennyiben szeretne bekapcsolódni a *Módszertani útmutató*t kidolgozó szakmai munkacsoport munkájába, szívesen vesszük jelentkezését az info@nane.hu e-mail címen. Ha a *Módszertani útmutató* által képviselt, az áldozatok biztonságát szem előtt tartó elveket megvalósító képzésre vagy szakmai segítségre van szüksége, szintén fordulhat hozzánk bizalommal.

Munkájához sok sikert kívánunk!

A Szakmai Munkacsoport tagjai,
NANE Egyesület,
Patent Egyesület

Budapest, 2012. április

Függelék

1. Az elkövető veszélyességének felmérése 158
   „A NAGY 26” 158
   Dél-walesi biztonsági keretterv 159
2. Egyéni biztonsági keretterv – eszköz a segítő számára 162
3. Rutinszűrés-kérdőív (formanyomtatvány-minta egészségügyi dolgozók számára) 163
4. Látlelet fizikai erőszak esetén (formanyomtatvány-minta) 164
5. Minimumkövetelmények a szexuális erőszak igazságügyi orvosi vizsgálatához 165
6. Írásos hozzájárulás az egészségügyi dokumentációhoz csatolandó fényképek készítéséhez (formanyomtatvány-minta) 167
7. Testtérképek (minta) 168
8. A fojtogatás a párkapcsolati erőszakban 172
9. A nem halálos kimenetelű fojtogatás vizsgálata 175

1. Az elkövető veszélyességének felmérése: „A NAGY 26”

	igen	*nem*	*nem tudom*	
1.	☐	☐	☐	Az elkövető az idő múlásával egyre veszélyesebbé, erőszakosabbá, brutálisabbá vált?
2.	☐	☐	☐	Előfordult-e már, hogy a bántalmazás miatt orvosi segítségre volt szüksége?
3.	☐	☐	☐	Megpróbálta- e valaha fojtogatni Önt?
4.	☐	☐	☐	Bántalmazott vagy ölt-e meg valaha állatot?
5.	☐	☐	☐	Fenyegetőzött valaha azzal, hogy megfojtja Önt?
6.	☐	☐	☐	Bántalmazta-e már Önt szexuálisan?
7.	☐	☐	☐	Fenyegette-e Önt valaha fegyverrel? (Ha igen, milyennel?)
8.	☐	☐	☐	Gyanakvó, vagy túlzottan féltékeny a partnere, illetve figyeli és ellenőrzi-e Önt?
9.	☐	☐	☐	Egyre gyakoribbá válnak támadásai?
10.	☐	☐	☐	Fenyegetőzött-e már valaha azzal, hogy öngyilkosságot követ el, vagy próbált-e már öngyilkosságot elkövetni?
11.	☐	☐	☐	Bántalmazta, fenyegette Önt terhesség alatt?
12.	☐	☐	☐	Szakított-e vagy megpróbált-e szakítani az elkövetővel az elmúlt 24 hónapban?
13.	☐	☐	☐	Próbált-e segítséget kérni vagy kapni az elmúlt 12 hónapban? (rendőrség, tanácsadás, női menhelyek stb.)
14.	☐	☐	☐	Elszigetelte vagy akadályozta Önt a segítségkérésben? (telefon, autó, család, barátok stb.)
15.	☐	☐	☐	Érte-e az elkövetőt kivételesen nagy stresszhatás az elmúlt 12 hónapban? (állás elvesztése, közeli hozzátartozó halála, pénzügyi nehézségek stb.)
16.	☐	☐	☐	Vannak alkohol- és/vagy drogproblémái, vagy egyéb függősége az elkövetőnek?
17.	☐	☐	☐	Voltak-e valaha elvonási tünetei, vagy részt vett-e alkohol vagy drogelvonón?
18.	☐	☐	☐	Van fegyvere az elkövetőnek? Magánál hordja? Van lehetősége, hogy fegyverhez jusson? (Ha igen, milyenhez?)
19.	☐	☐	☐	Tart Ön attól, hogy komoly sérülést tudna Önnek okozni, vagy esetleg megölné Önt?
20.	☐	☐	☐	Próbálta-e Ön valaha bármilyen formában védelmezni az elkövetőt (pl. tanúvallomás megváltoztatása a rendőrségnél, „feljelentés visszavonása” stb.)?
21.	☐	☐	☐	Bántalmazta-e az elkövetőt valamely családtagja gyerekkorában?
22.	☐	☐	☐	Tanúja volt-e az elkövető a saját anyja bántalmazásának?
23.	☐	☐	☐	Jogosnak érzi-e az elkövető az erőszakot tette elkövetése után?
24.	☐	☐	☐	Követett-e el az elkövető egyéb bűncselekményeket (az erőszakon kívül)?
25.	☐	☐	☐	Bántalmazott-e az elkövető más embereket is (a családon kívül)?
26.	☐	☐	☐	Használ-e kábítószert az elkövető? (speed, kokain, crack stb.)?

Minél több kérdésre válaszolt „igen”-nel, annál nagyobb a súlyos bántalmazás kockázata. A fegyverekre vonatkozó kiegészítő kérdések a veszély pontosabb mértékének és módjának felmérésére szolgálnak. (A fegyverrel nem rendelkező, de pl. harcművészeti technikákban jártas elkövetők a fegyvertartókkal azonos mértékben lehetnek veszélyesek!)

Dél-walesi biztonsági keretterv

Az elmúlt pár évtizedben a kutatás és a gyakorlat során különböző eszközöket fejlesztettek ki, amelyekkel fel lehet mérni, hogy mennyire veszélyes a párkapcsolati erőszak egy adott elkövetője és mekkora veszély fenyegeti az áldozatot. Ezek az eszközök természetesen nem tudják pontosan mérni vagy előre jelezni a veszély kockázatát, ez nem is lehet a céljuk. Inkább szisztematikus információgyűjtésre, valamint az információnak a korábbi tapasztalatokkal és ismeretekkel való összehasonlítására használjuk őket, annak érdekében, hogy felbecsüljük, fenyegeti-e áldozatot komoly veszély.

Az integrált, több intézmény együttműködésén alapuló munka során fontos az információ megosztása, és az együttműködés a kockázat felmérésére is kiterjed. A kockázatfelmérést az erőszak áldozatával közösen kell elvégezni – de csak akkor, ha bizalom és támogatás jellemzi az áldozat és a szakember kapcsolatát. A veszély felmérésének mindig együtt kell járnia a biztonsági terv elkészítésével!

KOCKÁZATFELMÉRŐ KÉRDŐÍV[1] INTÉZMÉNYEK SZÁMÁRA

(Az alábbi ellenőrző lista a dél-walesi rendőrség kérdőíve alapján készült, a rendőrségi szaknyelv elhagyásával. A kérdőívet szakembernek kell felvennie az ügyféllel.)

Kérdések (A BESATÍROZOTT RÉSZEKET NE TÖLTSE KI.)	**Igen**	**Nem/ Nem tudja**	**Komoly aggodalomra ad okot**
1. Volt-e a partner/volt partner büntetve erőszakos bűncselek mény vagy kábítószerrel való visszaélés miatt?			
Ha az előző kérdésre „igen" a válasz, volt-e köze a büntetésnek párkapcsolati erőszakhoz?			
2. Okozott-e a jelenlegi eset testi sérülést?			
Ha az előző kérdésre „igen" a válasz, ad-e ez okot komoly aggodalomra?			
3. Sor került-e az eset során fegyverhasználatra?			
Ha az előző kérdésre „igen" a válasz, ad-e ez okot komoly aggodalomra?			

[1] Ezt a kérdőívet sok helyen használják az Egyesült Királyságban, különösen a párkapcsolati erőszakkal foglalkozó független tanácsadók (Independent Domestic Violence Advisers) a komoly veszélynek kitett áldozatok és túlélők eseteiben, amikor intézmények közötti együttműködés keretében történik a kockázatfelmérés. A kérdőív természetesen más kontextusban is hatékony, és a kockázatfelmérés minden fontos tényezőjével foglalkozik.

Kérdések (A BESATÍROZOTT RÉSZEKET NE TÖLTSE KI.)	**Igen**	**Nem/ Nem tudja**	**Komoly aggodalomra ad okot**
4. Partnere/volt partnere fenyegetőzött-e azzal, hogy megöl valakit? Ha az előző kérdésre „igen" a válasz, az alábbiak közül kit? *(több válasz lehetséges)* Ügyfél ❑ Gyerekek ❑ Más intim partner ❑ Mások ❑			
Ha az előző kérdésre „igen" a válasz, ad-e ez okot komoly aggodalomra?			
5. A partner/volt partner mutatott-e féltékenységet, viselkedett-e féltékenyen, illetve mutatott-e kontrolláló viselkedést vagy kényszeres tendenciákat? **Ha az előző kérdésre „igen" a válasz, foglalja össze, hogy mi történik:**			
Ha az előző kérdésre „igen" a válasz, ad-e ez okot komoly aggodalomra? Részletezze:			
6. Megszakadt vagy várható-e a kapcsolat megszakadása Ön és partnere/ex-partnere között?			
7. Észlelte-e, hogy a bántalmazás rosszabbodik és/vagy gyakoribbá válik?			
8. Mennyire fél? *Írja le, ahogy az ügyfél látja a helyzetet, jelezve, hogy az ügyfél szerint mit fog tenni a partner/volt partner.*			
9. Vannak vagy voltak mostanában a partnerének/volt partnerének anyagi problémái?			
10. Vannak/voltak-e a partnerének/volt partnerének problémái a következőkkel: Alkohol ❑ Mentális problémák ❑ Kábítószerek ❑			
11. Terhes-e jelenleg, vagy volt-e terhes az elmúlt 12 hónapban?			

Kérdések (A BESATÍROZOTT RÉSZEKET NE TÖLTSE KI.)	**Igen**	**Nem/ Nem tudja**	**Komoly aggodalomra ad okot**
12. Van-e konfliktusa a partnerével/volt partnerével a gyerekekkel való kapcsolattartás miatt? **Foglalja össze, hogy mi történik:**			
13. Megkísérelte-e a partnere/volt partnere fojtogatni/megfojtani Önt vagy egy korábbi partnerét?			
14. Fenyegetőzött-e Ön vagy partnere/volt partnere valaha is öngyilkossággal? **Ha igen, melyikük?** Ügyfél ❑ Partner/volt partner ❑			
15. Mondott-e vagy tett-e a partnere/ex-partnere olyan szexuális természetű dolgokat, amelyek miatt rosszul érezte magát, vagy ami fizikai fájdalmat okozott? **Részletezze:**			
16. Fél a további bántalmazástól vagy erőszaktól?			
17. Fél attól, hogy a partnere/volt partnere meg fogja ölni?			
18. Fél attól, hogy a partnere/volt partnere ártani fog a gyerekeinek?			
19. Gyanakszik-e arra, hogy valaki figyeli Önt?			
20. Úgy érzi, hogy elszigetelődött a családjától/barátaitól? **Részletezze:**			
A felmérést végző szakember észlelései (Megfigyelései alapján jellemezze az ügyfelet fenyegető kockázatot. Ez különösen fontos, ha kevés „igen" választ kapott.)	**Összesen**		**Összes komoly aggodalomra okot adó körülmény az 1–5. kérdésekből**

2. Egyéni biztonsági keretterv – eszköz a segítő számára

Az egyéni biztonsági keretterv A. részét a bántalmazottnak az alábbi magyarázattal kell átadni: „Kérem, hogy az alábbiakat részletesen válaszolja meg biztonsága kialakítása érdekében. A listát a segítőjével együtt tekintse át, és lehetőleg a találkozó során válaszolják meg a kérdéseket, de semmit ne ugorjon át, mindenre próbáljon meg minél konkrétabban válaszolni. Segítőn akár szakembert (pl. családsegítő munkatársat, pszichológust, jogászt, rendőrt, gyámhatósági munkatársat) akár laikus segítőket (pl. megbízható barát, munkatárs, családtag) értünk." A lista kitöltéséhez mindketten figyeljenek arra, hogy figyelembe vegyék a kockázatfelmérő kérdőívekre (ld. 1. függelék) adott válaszokat is.

A.

1. Mire van szüksége ahhoz, hogy nagyobb biztonságban érezze magát?
2. Milyen korlátai vannak a kidolgozott biztonsági intézkedéseknek?
3. Hová/kihez fordulhat, ha el kell hagynia az otthonát?
4. Ha gyerekei vannak, hogyan lehet fokozni a gyerekek biztonságát?
5. Mire lenne szüksége ahhoz, érzelmi és fizikai jólléte javuljon?
6. Hogyan növelheti biztonságát a munkahelyén?
7. Hogyan növelheti biztonságát közterületeken?
8. Hogyan tudja óvni magánszféráját, pl. adatok megváltoztatásával (mobiltelefon, számítógép, e-mail stb.)?
9. Hogyan növelheti a biztonságát, ha még együtt él a bántalmazó partnerrel?
10. Hogyan növelheti a biztonságát, ha már külön él a bántalmazótól?
11. Van-e bármi más, amire most szüksége lenne?

A lista B. része elsősorban Önnek, mint segítő szakembernek szól. Ebben olyan elemek szerepelnek, amelyekről elsősorban a segítő tud felvilágosítást adni, vagy elsősorban az Önnel, mint segítővel való kapcsolattartást érintik, illetve azokat a lehetőségeket, amelyek Önnek rendelkezésére állnak ahhoz, hogy a bántalmazottat hatékonyabban és jobban segíthesse. Fontos, hogy a B. részben szereplő kérdések esetében is a bántalmazottal együtt tekintsék át a kérdéseket, és hogy nála maradjon a döntés joga.

B.

12. Milyen jogi lehetőségei vannak a jelentkezőnek arra, hogy védelemben részesüljön (pl. távoltartás)?
13. Milyen más támogatás érhető el illetve megfelelő a jelentkező nő számára?
14. Állítsanak össze válságtervet (a kockázatfelmérés alapján, ld. 1. függelék) az azonnali cselekvéshez.
15. Vitassák meg az egymással való kapcsolattartás legjobb formáját, a legbiztonságosabb időpontokat a következő kapcsolatfelvételhez és azt, hogy miképp tudja Önt elérni általános kérdésekben vagy vészhelyzetben.
16. Együtt döntsenek a következő lépésekről – mit tesz Ön és/vagy a szervezete más szolgáltatásai, mit tesz a jelentkező, mikor találkoznak legközelebb.
17. Együtt döntsenek arról, hogy milyen egyéb támogatásra van szüksége az Önnel való együttműködés időtartama alatt.
18. Kapcsolatba kell-e lépni más szervezetekkel a jelentkező nő érdekében? Ha igen, magyarázza el a jelentkezőnek, hogy ez esetben előfordulhat, hogy sok információt meg kell osztani más, külső szervezetekkel.
19. Adja át a jelentkezőnek a fontos telefonszámok listáját és magyarázza el, hogyan tarthatja biztonságban a listát.
20. Emlékeztesse őt, hogy szükséghelyzetben mindig hívja a rendőrséget, és magyarázza el, hogyan tudja növelni annak esélyeit, hogy sürgősséggel reagáljanak a hívásra.
21. Készítsen akciótervet, hogy egyénre szabott támogatást tudjon nyújtani a csoport tagjainak.

3. Rutinszűrés-kérdőív (formanyomtatvány-minta egészségügyi dolgozók számára)

A kérdőív végigkérdezése közben senki más nem lehet jelen a kérdezőn és a megkérdezetten kívül.

Karikázza be a kapott válaszokat!

1. Szokott-e partnere időnként úgy viselkedni, hogy az félelmet vált ki Önből?

Igen	Nem
1	2

2. Szokott-e partnere lekicsinylő, megalázó vagy kontrolláló módon viselkedni Önnel szemben?

Igen	Nem
1	2

3. Előfordult-e, hogy jelenlegi partnere

Igen	Nem	
1	2	azzal fenyegette, hogy erőszakot követ el Ön ellen (beleértve a fegyverrel vagy valamely tárggyal való fenyegetést)?
1	2	megragadta, magához rántotta, eltaszította, megpofozta, megrúgta, fojtogatta, szándékosan megégette Önt?
1	2	a testi erőszak valamilyen más formáját használta Ön ellen? (Ha igen, mit?)
1	2	szexuális téren nyomást gyakorolt Önre, szexuális tevékenységre kényszerítette, vagy ezt megpróbálta?

4. Mikor viselkedett erőszakosan jelenlegi partnere?

Igen	Nem	
1	2	Az elmúlt 12 hónap alatt
1	2	A terhesség alatt
1	2	A terhesség előtt
1	2	A gyerek születése után

5. Jelenlegi partnere volt-e erőszakos a gyerekével/gyerekeivel szemben?

Igen	Nem
1	2

6. A gyerekei közül bármelyik hallotta vagy látta-e azt, amikor az Ön partnere erőszakosan viselkedett?

Igen	Nem
1	2

7. Milyen jellegű támogatásra/segítségre lenne szüksége?

4. Látlelet fizikai erőszak esetén (formanyomtatvány-minta)[1]

Alulírott dr. ..... a ..... kórház/rendelőintézet dolgozója igazolom, hogy ..... (név) ..... napon ..... órakor a kórházban/rendelőintézetben vizsgálatra jelent meg.

A beteg kora (születési helye, ideje): ..... Állampolgársága: .....

Lakóhelye: .....

A beteg elmondta, hogy az alábbi cselekmény áldozatává vált/az alábbi esemény történt vele:

.....

.....

Az esemény időpontja, helye és időtartama a beteg elmondása szerint:

.....

.....

A beteg elmondása szerint sérüléseit ..... okozta.

A beteg elmondása szerint az alábbi panaszoktól szenved: .....

.....

.....

Az orvos megállapításai:

Fizikai vizsgálat: .....

.....

.....

Pszichés állapot: .....

.....

.....

A sérülések összeegyeztethetőek/nem egyeztethetőek össze a beteg által elmondott eseményekkel. A sérülések más módon is létrejöhettek/valószínűleg nem jöhettek létre.

Az alábbi kiegészítő vizsgálatokat írom elő:

.....

.....

A dokumentumot a beteg kérésére állítottam ki, és neki átadtam / a megkereső hatóság kérésére állítottam ki, és megküldtem.

A látlelethez az alábbi mellékleteket csatolom:

Fényképes dokumentáció: ..... db fénykép, készült: ..... (év/hó/nap)

Testtérkép: ..... db (készült a jelen vizsgálattal egyidejűleg, kmf.)

Pecsét, aláírás

[1] Az itt javasolt változat a nyomtatvány szövegét megállapító rendelet 2008-as hatályon kívül helyezése miatt átvehető, illetve kiegészíthető az intézmény által fontosnak tartott vagy jogszabály által megkövetelt további kérdésekkel és adatokkal.

5. Minimumkövetelmények a szexuális erőszak igazságügyi orvosi vizsgálatához

Az alábbi ismertető amerikai forrásból származik, és célja, hogy felhívja az egészségügyi szolgáltatók figyelmét arra, hogy a szexuális erőszak alapos, igazságügyi kritériumokat is kielégítő vizsgálatát bármely egészségügyi intézményben el lehet és el is érdemes végezni. Az amerikai Igazságügyi Minisztérium 2004-ben szövetségi protokollt hozott létre ennek elősegítésére, melynek kivonatát az alábbiakban azzal a céllal mutatjuk be, hogy abból a magyar egészségügyi intézmények ötleteket merítsenek a szexuális erőszak vizsgálatára vonatkozó speciális eljárási rend kialakításához. A dokumentumban az egyes vizsgálati eljárásokra vonatkozó hivatkozások természetesen amerikai protokollokra utalnak, így ezeket nem foglaltuk bele a kiadványba, azonban javasoljuk, hogy a megfelelő magyar orvosi protokollok, illetve szakmai módszertani levelek figyelembe vételével az egészségügyi intézmények kezdjék meg az eljárás kialakítását, illetve implementálását.

Kivonat az amerikai Igazságügyi Minisztérium Nők elleni erőszak elleni osztálya által a szexuális erőszak kezelésére kiadott szövetségi protokollból (2004)[1]

Csak olyan „szexuális erőszak vizsgálására szolgáló csomag" használható, amely megfelel a jelen minimumkövetelmények. Amennyiben az egészségügyi szolgáltató már meglévő csomagot használ (akár saját fejlesztésű, akár vásárolt csomagról van szó), ellenőrizni kell, hogy az abban leírt eljárások és az abban található eszközök megfelelnek-e a jelen minimumkövetelményeknek, vagy meghaladják-e azokat.[2]

1. A csomag biztonságos tartására szolgáló tároló
   Lehetőleg el kell látni címkével, amelyre felkerülhet az azonosító, valamint a bizonyítékok sorsát, útvonalát dokumentáló információ. A megfelelő eljárásokat (mintavétel, szárítás, csomagolás, címkézés, lezárás stb.) követően a bizonyítékok maguk is ebbe a tárolóba kerüljenek elhelyezésre. A csomag tartalmazzon nagyobb tasakokat a nagyobb terjedelmű bizonyítékok (pl. ruházat) tárolására.

2. Instrukciólista vagy jegyzék az elvégzendő feladatokról
   A lista a vizsgálatot végző személyzetet irányítja abban, hogy milyen vizsgálatokat kell elvégezni (az elvégzett feladatok kipipálhatók), és hogy a bizonyítékok kezelésének rendjét, útvonalát betartsák, illetve hogy azt követni lehessen.

3. Formanyomtatványok
   Ezek a bizonyítékgyűjtést és -értékelést segítik. Szerepelniük kell köztük azoknak a felhatalmazó és beleegyező nyilatkozatoknak, amelyekkel a páciens engedélyt ad, a bizonyítékok begyűjtésére és a bűnüldöző szervek számára való kiadásra. További nyomtatványok pl.: a látletek, igazságügyi orvosi előzmények.

[1] A protokoll része az úgynevezett „szexuális erőszak vizsgálására szolgáló csomag" használata, melynek bevezetése államonként egységes és kötelező. A minimumkövetelmények eredetije megtalálható: DNA Initiative: Sexual Assault Medical Forensic Examinations, é.n.b.

[2] A lista összeállításhoz az alábbiakra támaszkodott az Igazságügyi Minisztérium: *Sexual Assault Evidence Collection Kit*, *VEC100*, Sirchie Finger Print Laboratories; the *Texas Customized Sexual Assault Evidence Collect Kit*, Tri-Tech, Inc.; the Commonwealth of Virginia's *Physical Evidence Recovery Kit*; the State of California's *Medical Forensic Report: Adult/Adolescent Sexual Assault Examination, Less than 72 Hours (OCJP 923)*; the *Ohio Department of Health's Sexual Assault/Abuse Evidence Collection Kit* (protokolljuknak megfelelően), *Detailed Instructions; Connecticut's Sexual Assault Evidence Collection Kit* (protokolljuknak megfelelően); és American College of Emergency Physicians (1999).

4. Bizonyos állami eltérésekkel a következő bizonyítékok gyűjtése kötelező:
   - a páciens ruházata, alsóneműje és a ruházatban található esetleges idegen tárgy;
   - a páciens testén található idegen tárgy vagy anyag, pl. vér, száradt váladék, szövet, haj, növény-nyomok, földmaradványok, köröm által okozott sérülések maradványa, összekuszált hajból kivágott minta, fogak között található idegen anyag, ha az íny sérülése illetve vérzés okozása nélkül eltávolítható[3], a feltételezett elkövető ondó- és nyálmintájának kenete akkor is, ha azokat a speciális lámpák a nem nyilvánvaló testterületeken mutatják ki;
   - hajzatból származó illetve szeméremszőrzetből kifésüléssel nyerhető minták;
   - hüvely- illetve méhnyakkenet
   - péniszről származó kenet
   - végbélnyílásról és környékéről vett kenet (az eset körülményeitől függően)
   - szájüregből és a szájkörnyékéről vett kenet (az eset körülményeitől függően)
   - egyéb testtájékról vett kenet (az eset körülményeitől függően)
   - ismert vér vagy nyálminta csatolása, illetve szájüregi mintavétel a DNS azonosításhoz és összehasonlításhoz

5. A protokoll C.6. fejezete[4] tartalmazza a bizonyítékok begyűjtésének, a minták vételének, valamint a bizonyítékok tárolásának előírt módját is.

A formanyomtatványokból mindig elegendő példánynak kell rendelkezésre állni, hogy a protokollt abban az esetben is követni lehessen, és a protokoll betartását bizonyítani lehessen, ha az egészségügyi szolgáltató nem rendelkezik „szexuális erőszak vizsgálati csomag"-gal. A formanyomtatványoknak azt a célt kell szolgálni, hogy maximálisan elősegítsék az igazságügyi bizonyítékok gyűjtését, ezek elemzését és azt, hogy a vizsgálatot végző személy tanúvallomást tegyen. A csomagtól függetlenül rendelkezésre kell állnia a toxikológiai mintavételhez szükséges eszközöknek és formanyomtatványoknak is.[5]

[3] A bizonyíték ilyen gyűjtése kizárólag akkor végezhető, ha az íny sérülése, az esetleges vérzés, és ezzel pl. a HIV-fertőzés veszélye elkerülhető.

[4] angolul lásd: Presindent's DNA Initiative: Sexual Assault Medical Forensic Examinations, é.n.a.

[5] A lábjegyzetek közül kihagytuk azokat, amelyeknek kizárólag az amerikai szövetségi rendszerben van jelentőségük (a szerk.).

6. Írásos hozzájárulás az egészségügyi dokumentációhoz csatolandó fényképek készítéséhez (formanyomtatvány-minta)

Alulírott ..... engedélyezem, hogy sérüléseimről ..... (fénykép készítőjének neve), a ..... (kórház/rendelőintézet neve) dolgozója/orvosa, a nekem nyújtott egészségügyi ellátás keretében fényképeket készítsen. Hozzájárulok, hogy az elkészült képek negatívjait, illetve másolati példányát a hozzáférést minden illetéktelen számára korlátozó biztonsági előírások betartása mellett zárt borítékban az intézmény, mint bizonyítékot megőrizze.

Ezeket a képeket rajtam kívül kizárólag az eljárásra illetékes hatóságok használhatják fel, és kizárólag a jelen felhatalmazás aláírójának további engedélyével.

A fényképek bármely további felhasználását (akár oktatási célokra, akár bármely más célra) a jelen engedély aláírója megtiltja.

Dátum:

A páciens aláírása:

A páciens címe: .....

.....

Tanúk (név, cím, aláírás):

7. Testtérképek (minta)

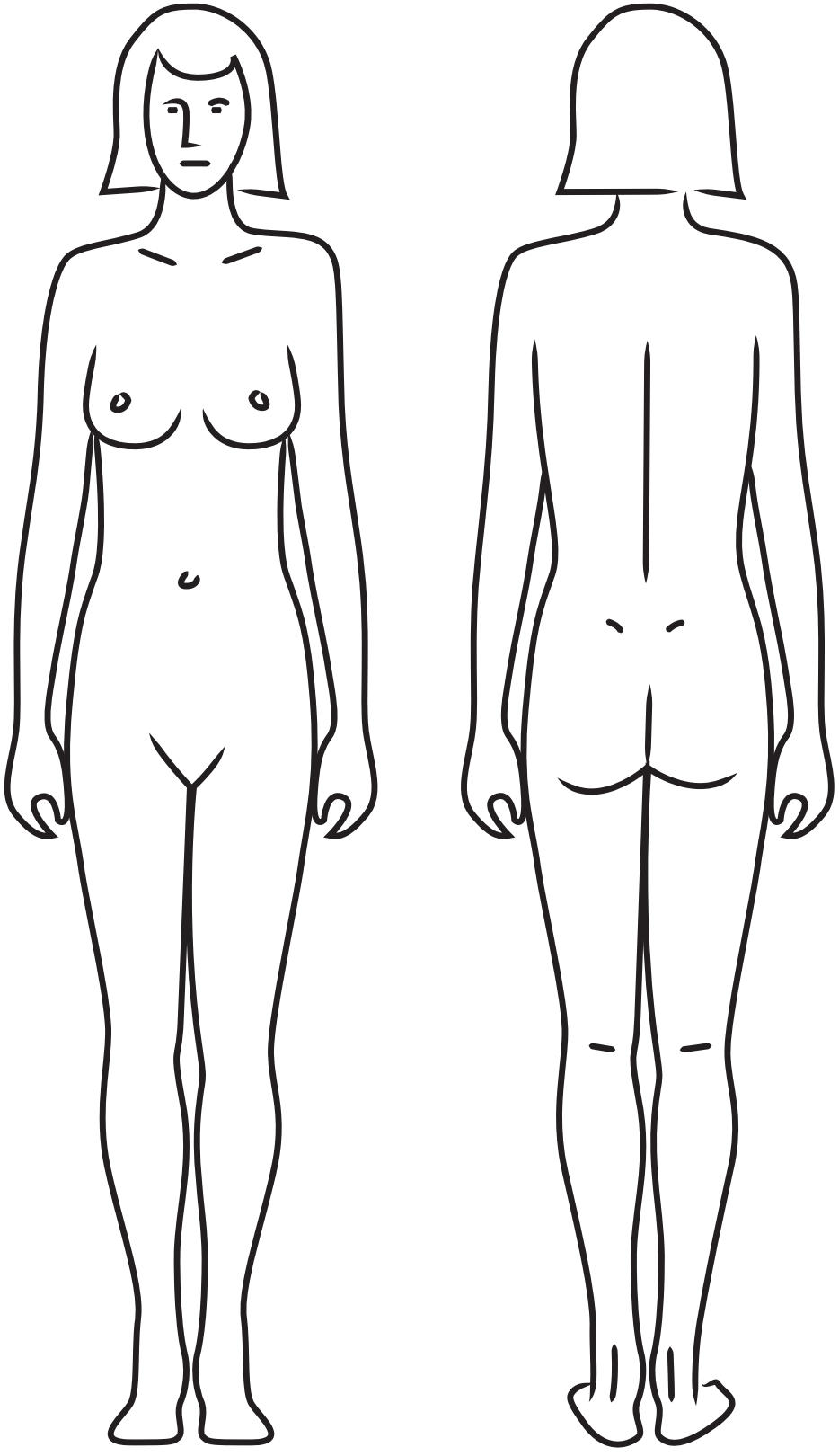

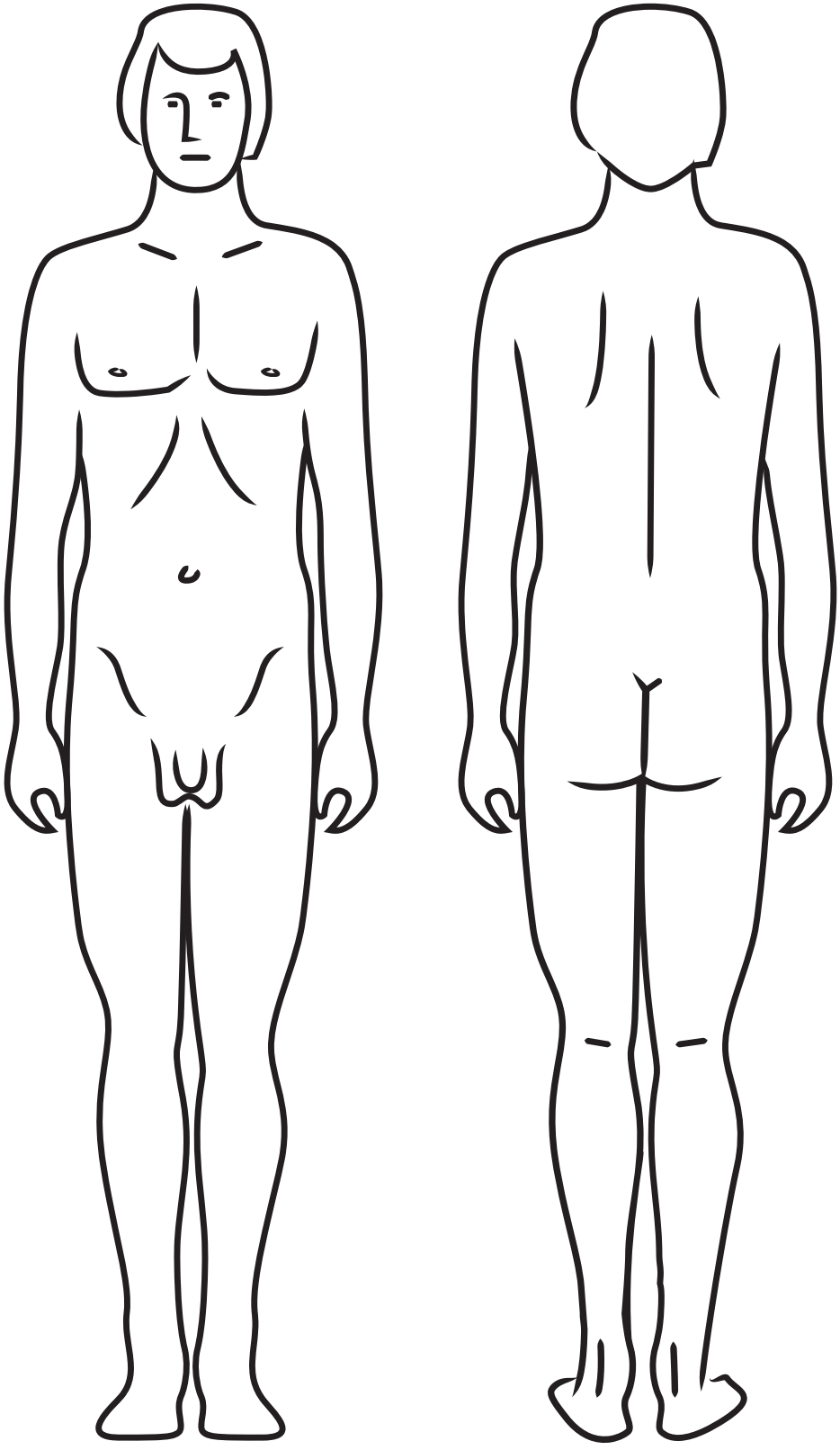

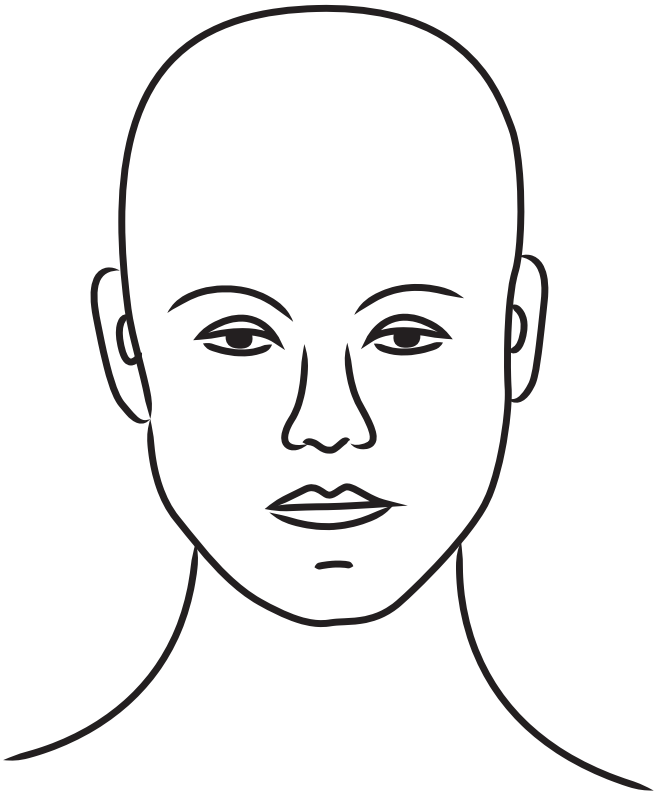

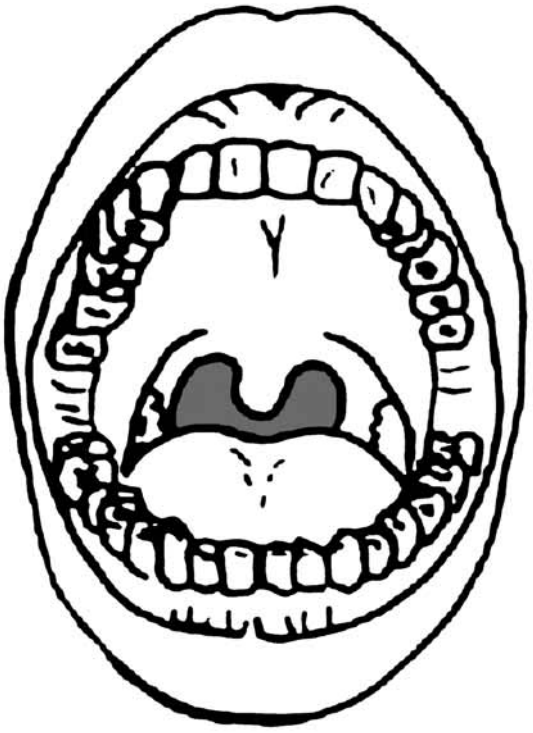

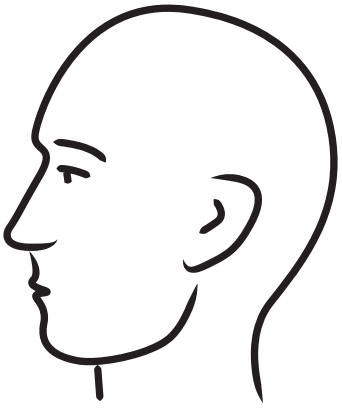

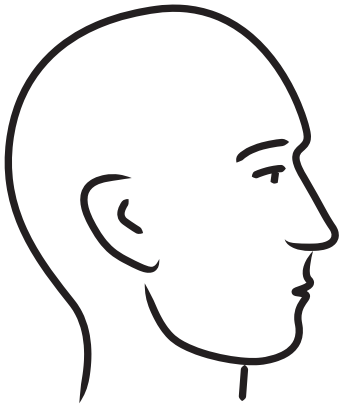

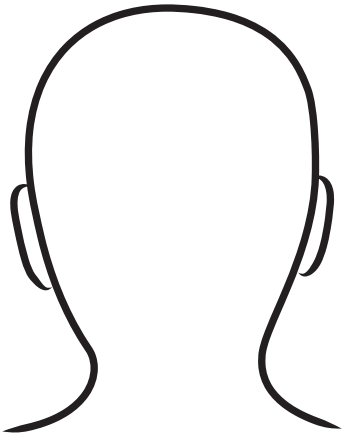

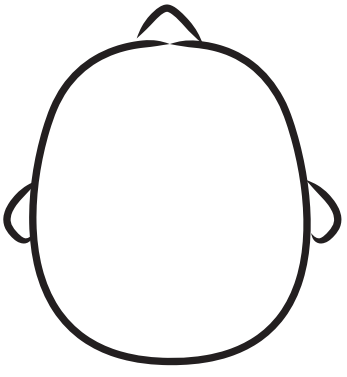

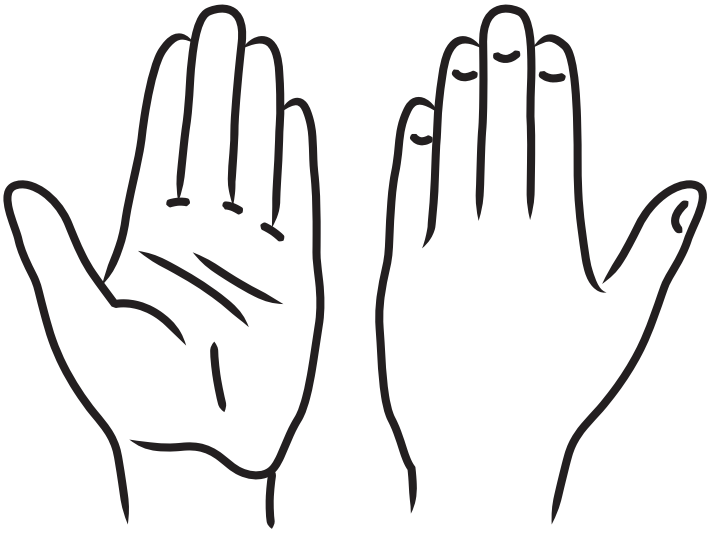

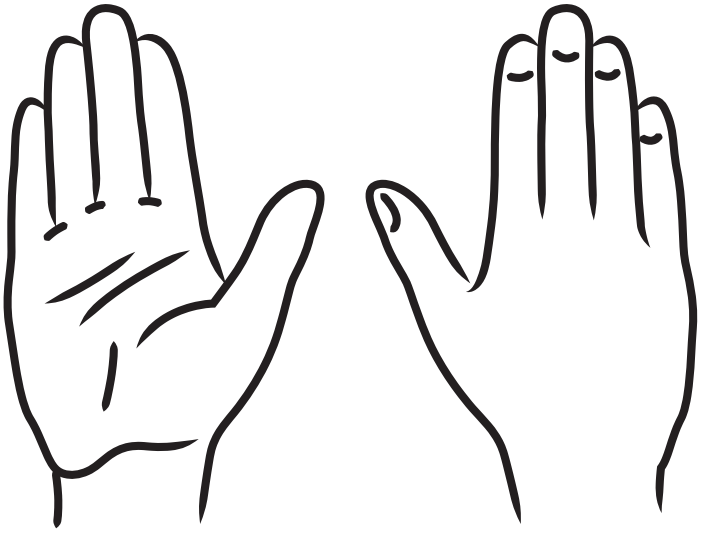

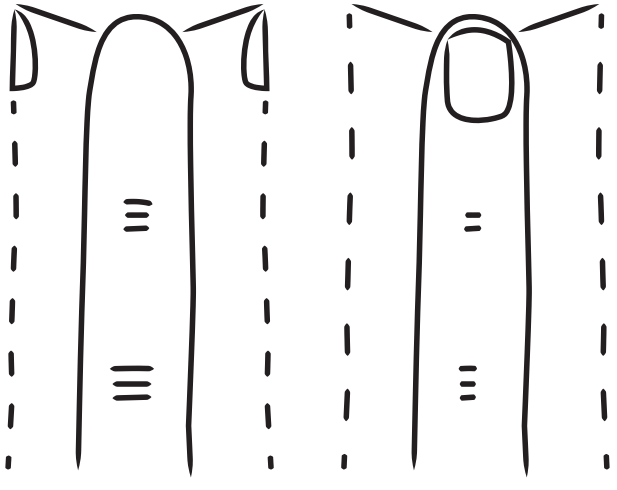

8. A fojtogatás a párkapcsolati erőszakban

Tájékoztató szakmai háttéranyag[1]

Fred Karasov a Hennepin megyei ügyészi hivatal főügyésze, az erőszakos bűncselekmények osztályának szexuális bántalmazásokkal foglalkozó minneapolisi (Minnesota állam, USA) csoportjában dolgozik. Karasov a párkapcsolaton belüli erőszakkal kapcsolatos büntetőeljárások szakértője, korábban az erőszakos bűncselekmények osztályának családon belüli bántalmazásokkal foglalkozó csoportjának volt felügyelő ügyésze, és a Hennepin megyei családon belüli erőszakos haláleseteket felülvizsgáló minnesotai csoportnak volt tagja. Az alábbiakban kifejti a párkapcsolaton belüli erőszak körében elkövetett fojtogatási kísérletek súlyosságát, valamint azt, hogy miért támogatja az új jogszabály meghozatalát, amely ezekre az esetekre emelt büntetéseket írna elő.

Az áldozatát fojtogató bántalmazó szó szerint az áldozat életét tartja kezében és ezt mindketten tudják. Az áldozatok a fojtogatást életük egyik legrémisztőbb eseményének tartják. Több alkalommal bizonyítást nyert, hogy a fojtogatás rendkívül magas helyet foglal el a letalitásértékelő skálán, ami azt jelenti, hogy egy fojtogatásos bántalmazást átélt nő esetében igen nagy a veszélye annak, hogy gyilkosság áldozatává válik. Tehát a fojtogatás sokkal súlyosabb cselekmény, mint egy más módon elkövetett bántalmazás. Ennek ellenére a 2004. októberi állapotok szerint csak három állam – Missouri, Oregon és Észak-Karolina – rendelkezik kifejezetten a fojtogatás cselekményére vonatkozó jogszabályokkal.

Egyesek azzal érvelhetnének, hogy a bántalmazással foglalkozó jelenlegi minnesotai törvények elégségesek a fojtogatás kezeléséhez, mivel jelentős vagy komoly testi sértés okozása ezeket a bántalmazásokat a súlyosabb büntetésekkel sújtandó büntettek közé emeli. A probléma abban áll, hogy szinte soha nem találhatók jelentős vagy komoly testi sértésre utaló jelek, valójában gyakran SEMMIFÉLE látható sérülés sincs. A fojtogatás okozta külső nyaki sérülések a jelenlegi jogszabályok alapján nem elégségesek a bűncselekmény vádjának alátámasztásához. Nem biztos, hogy a belső sérülések – ha egyáltalán vannak ilyenek – megállapítására irányuló orvosi vizsgálatok olyan orvosi bizonyítékokat tárnak fel, amelyek a jelenlegi törvények alapján alátámasztják a minősített eset vádját. Annak ellenére, hogy a bántalmazásra vonatkozó hatályos jogszabályok alapján az orvosi bizonyíték megléte (például gége- vagy hangszálsérülés) alapvető követelmény ahhoz, hogy ezekben az esetekben sikeresen lehessen bűnvádi eljárást indítani, az orvosi bizonyíték hiánya nem csökkenti a cselekmény súlyosságát és az áldozat által érzett rettegést, amikor éppen fojtogatják, és azt hiszi, hogy meg fog halni.

Jelenleg a vádak súlyosságának meghatározásakor semmilyen kötelező megfontolás nincs a sérülések helye vonatkozásában. A karon látható zúzódás pontosan annyira tekintendő súlyosnak, mint a fojtogatás okozta nyaki zúzódás. A minnesotai törvényhozó testület felismerte, hogy a sérülések helye igen fontos szerepet játszik a bántalmazás súlyosságának megítélésénél, ezért módosította a törvényt a gyermekbántalmazások vonatkozásában. Új önálló bűncselekményt hoztak létre arra az esetre, amikor egy négy év alatti gyermek fején, szemén vagy nyakán zúzódások találhatók, vagy testén többszörös zúzódások láthatók, mivel e területek sérülései komoly veszélyt jelentenek a gyermek számára. Ugyanezt a megkülönböztetés kell megtenni a fojtogatás eseteiben is.

[1] Az írás az amerikai Hennepin megyei főügyész, valamint Ramsey megyei kollégája (Karasov és Gaertner, 2005) állásfoglalása arról, hogy a családon belüli erőszak körében elkövetett fojtogatás önálló tényállássá tételére és büntetésének emelésére van szükség. Az anyagot a rendőrségnek és az ügyészségnek az ilyen esetekben végzett nyomozási munkájának, illetve a bíróságoknak az ilyen esetek elbírásának segítése céljából tettük a Függelékbe. Tekintettel arra, hogy Magyarországon mereven tartja magát az a szakértői álláspont, hogy a fojtogatás minden esetben nyomot hagy, valamint a fojtogatás ténye a bántalmazási esetek jelentős részében figyelmen kívül marad, ezt és a *A nem halálos kimenetelű fojtás, fojtogatás vizsgálata* c. függeléket fokozottan ajánljuk a jogalkalmazók figyelmébe. (A szerkesztő.)

Elérkezett az idő annak elismerésére, hogy a fojtogatás nagy veszélyt jelent az áldozat számára és súlyos bűncselekményt testesít meg, ezért erre vonatkozóan külön jogszabályt kell alkotni.

Susan Gaertner Ramsey megye megyei ügyésze (Saint Paul, Minnesota állam) és a családon belüli erőszak büntetőeljárási szakértője. Megyei ügyészként ő irányította a párkapcsolati erőszak együttes nyomozói egységének létrehozását: ez a különleges nyomozóegység azokra a családon belüli erőszak keretében elkövetett bántalmazásokra fókuszál, amelyeknél gyermekek vannak jelen.

„Molly egész testében reszketett, amikor a rendőrség megérkezett St. Paul-i lakására. Nyakán és torkán csúf vörös karmolások és ujjnyomok éktelenkedtek. A 25 éves nő könnyeivel küszködve mondta el a rendőrségnek, hogy barátja dühbe gurult, megragadta a nyakát és addig fojtogatta, amíg el nem ájult. Amikor magához tért, a férfi ráborította a szemetet és megfenyegette. Molly valahogy kijutott a lakásból és segítségért kiáltott. Szerencsére az egyik szomszéd közbeavatkozott és kihívta a rendőrséget. A nőnek szerencséje volt, hogy túlélte a támadást. A fojtogatott személy másodpercek alatt eszméletét vesztheti és néhány percen belül meghalhat. Molly valószínűleg veszélyesen közel került ahhoz, hogy átlépje az élet és halál közti keskeny vonalat."

Nagyon súlyos esetről volt szó, az ügyészek mégis csak ötöd rangú bántalmazással – vétség elkövetésével – tudták megvádolni az elkövetőt.

A minnesotai törvényhozó testület jelenleg egy olyan törvényjavaslatot tanulmányoz, amely létrehozná a családon belüli bántalmazás keretében elkövetett fojtogatás bűncselekményét. Egyetlen elsődleges ok miatt van kétségbeejtően szükségünk erre az új törvényre: az emberölés megelőzése miatt. Szomorú tény, hogy a fenti eset nem szokatlan. A rendőrség és az ügyészek számtalan olyan családon belüli bántalmazással találkoznak, ahol fojtogatás is történt. A kutatási eredményekből és saját tapasztalatainkból tudjuk, hogy a családon belüli bántalmazók, akik fojtogatják áldozataikat, gyakran megölik őket. Tehát a fojtogatás nagyon komoly figyelmeztetés, gyakran az emberölés előrejelzője.

A családon belüli bántalmazás eseteiben a fojtogatás az egyik legborzalmasabb és leghatékonyabb mód arra, hogy a bántalmazó hatalmát gyakorolja áldozata felett. Az a személy, aki kezében tartja áldozata nyakát, egyenesen a szemébe néz és figyeli, hogy csak egy hajszál választja el a haláltól vagy – sajnos nagyon sok esetben – ahogy valóban meghal. „Teljesen hatalmamban tartalak"– mondja a támadó áldozatának. „Én döntöm el, hogy élsz-e vagy meghalsz." Az áldozat számára ez rettenetes élmény – nagyon fájdalmas, rémisztő és embertelen – és gyakran halálos.[2]

A fojtogatásról szóló törvény segítségével életeket tudunk majd megmenteni azáltal, hogy beavatkozunk a legdurvább, legerőszakosabb kapcsolatokba, és a jogsértőknek komoly következményekkel kell számolniuk. Ez a változás a büntető igazságszolgáltatási rendszert is arra fogja ösztönözni, hogy több figyelmet fordítson a családon belüli erőszak körében elkövetett fojtogatás eseteire. A múltban előfordulhatott, hogy azt a tényt, hogy egy családon belüli bántalmazó fojtogatta áldozatát, meg sem említették a rendőrségi feljelentésben vagy a vádiratban.[3] Egyszerűen nem merült fel a fojtogatás bizonyítása ott, ahol egyéb bántalmazás is megvalósult. Ennek következtében az áldozatoknak nem tettük fel a megfelelő kérdéseket. És így nem vettük észre a későbbi emberölés figyelmeztető jeleit.

A javasolt törvény üzenete a büntető igazságszolgáltatás rendszerében dolgozók számára a következő: „Várjunk csak! Ez nem egyszerű vétség. Ez az eset további vizsgálatot érdemel. Fel kell még tennünk

[2] Minnesotában 1989 és 2004 között legalább 50 nőt és gyermeket fojtottak meg a nők partnerei vagy családtagok (lásd a függeléket a nem halálos kimenetelű fojtogatás kivizsgálásáról). Magyarországon még nem készült felmérés sem arról, hogy mennyi az így elkövetett partner-ölések száma, sem arról, hogy a hatóságok hogyan értékelik a fojtogatást, ami itt is gyakori erőszakfajta a párkapcsolatban. A szerzők szerint nem reprezentatív adatok azt valószínűsítik, hogy a súlyát erősen lekicsinylik. (A szerkesztő)

[3] Ez Magyarországon is előfordul, a Patent Egyesület jogsegélyszolgálata az egyik ilyen ügyet a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság elé vitte. (A szerkesztő)

néhány kérdést." St. Paulban ez már a szemünk előtt játszódik le. Múlt ősszel, a törvényt megelőlegezve hivatalom és a St. Paul-i rendőrség megkezdte a rendőrök képzését a fojtogatás jeleinek felismerésére a családon belüli erőszak eseteiben. Ennek a nagyobb éberségnek a birtokában a rendőrségi jelentések már tökéletesen dokumentálják a fojtogatás tényét. Hosszú távon ez életeket menthet. Törvényeink jelenlegi állapota megengedi, hogy egy családon belüli bántalmazó, akit csak másodpercek választottak el attól, hogy valakit halálra fojtson, megússza egy „fülhúzással". Lényegében azt mondjuk neki: „Szerencséje van. A nő életben maradt. Ezt könnyen megússza – bár legjobb tudomásunk szerint lehet, hogy a következő alkalommal az áldozat már nem éli túl." Fel kell ismernünk a családon belüli erőszak körében elkövetett fojtogatás súlyosságát. A törvényjavaslat erőteljes támogatást érdemel.[4]

[4] A törvényt 2005-ben beiktatták Minnesotában. St. Paul rendőrfőkapitánya – a családon belüli erőszak elleni komplex fellépésen kívül – nagy részben ennek tuladjonítja, hogy 2007-re az összes emberölések közül mindössze egy eset volt párkapcsolati erőszak következménye, míg korábban ez a szám minden évben az összes emberölés mintegy fele volt. St. Paul közel 300 000-es lakosú város, 2007-ben 107 fojtogatás miatti segélyhívás érkezett a rendőrséghez. (Francis, 2008) (A szerkesztő)

9. A nem halálos kimenetelű fojtás, fojtogatás vizsgálata: az amerikai San Diego főügyészhelyettese által kiadott vizsgálati protokoll[1]

A fojtogatás az asphyxia egyik formája a nyaki vérkeringésnek és/vagy az ott áthaladó levegőnek a nyak külső nyomásával végrehajtott blokkolásával. Nem azonos a fulladással, amely a légcső belső elzáródásának következménye.

A fojtás szándékos, az elkövető a másik személy levegőhöz jutását súlyosan vagy halált okozva akadályozza. A fulladás véletlenszerű, amit egy tárgy (pl. étel) légcsőben való váratlan megakadása okoz.

- A fojtogatás elkövetőinek 99%-a férfi.
- A fojtogatási esetek 90%-ában párkapcsolati erőszak van az előtörténetben.
- Az esetek 50%-ában a fojtogatás során jelen van a gyerek.
- A fojtogatás áldozatainak csak 3%-a fordul önkéntesen orvoshoz.
- Az esetek 50%-ában a fojtogatásnak nem marad könnyen észrevehető nyoma.
- Az esetek 35%-ában a helyszínen készített fénykép nem tudná megjeleníteni a sérülést.
- Az esetek 15%-a mutat azonnali súlyos sérülést.
- A fojtogatás kivizsgálásának szigorítása előtt az USÁ-ban az erőszakos halálesetek 10%-a fojtogatás következménye volt, egy férfi áldozatra hat női áldozat jutott.
- A halál (terhesség estén vetélés) bekövetkezhet órákkal napokkal, vagy akár hetekkel a fojtogatás után.

A fojtást leggyakrabban kézzel követik el, de további két módja is ismert: az akasztás, és valamely fojtó eszköz használata (telefonzsinór, melltartó, harisnya stb.).

A fojtás a halált a következő módok egyikével idézi elő: megfosztja az agyat az oxigénellátástól, megakadályozza az oxigénhiányos vér kiáramlását az agyból, vagy a légutak elzárásával megakadályozza, hogy az áldozat levegőhöz jusson.

A fojtogatás hatását négy faktor határozza meg:
- a kifejtett erő mértéke (**11 font 4,98 kg**) nyomás eszméletvesztést okoz);
- a nyomás fenntartásának hossza (10 másodperc eszméletvesztést okoz, 50 másodperc folyamatos oxigénelvonáskor jut el a folyamat a visszafordíthatatlan állapotba, 4–5 perc halálos);
- az erőbehatás alá helyezett terület mérete;
- az erőkifejtés pontos anatómiai helye (nyelvcsont, gége, nyaki erek).

A fojtogatás jelei (objektív megfigyelés) és tünetei (szubjektív leírás):
- hangváltozás: az esetek legalább 50%-ában előfordul, a rekedtségtől a hang teljes elvesztéséig terjedhet;
- változások a nyelési képességben;
- változások a légzésben (hiperventilláció[2], levegő után kapkodás, zihálás, lihegés) és köhögés;

[1] A protokollt Dr. George McClane, traumatológus és Gael B. Strack, a San Diego-i legfőbb ügyész helyettesének ajánlásai alapján adták ki. (Crisis Connection, é.n.)

[2] A magyar mentők blogja (Mentők Blog, é.n.) a hiperventillálás címszó alatt nem említi a fojtogatást, mint okot, hanem azt állítja, hogy leggyakrabban pszichés okai vannak. Említi viszont a hisztériát (amelyet az orvostudomány az 1980-as évek óta nem ismer el mint diagnózist) és a pánikbetegséget (amelynek a jelenlegi ismeretek szerint nagyon gyakran áll a hátterében tényleges trauma, főleg, ha a támadás ismétlődő jellegű, mint a párkapcsolati erőszak során). Tehát míg a blogban felsorolt tüneteket érdemes minden esetben feltárni, a lehetséges okok között – a párkapcsolati erőszak elterjedtségére figyelemmel – életmentő lehet a fojtogatás számításba vétele.

- fájdalom a nyakon vagy a torokban és/vagy duzzanat a nyakon;
- mentális állapot változása (zavartság, nyugtalanság, hirtelen támadó, harcias attitűd, memóriavesztés, súlyos stressz);
- horzsolás, karmolás, kéznyom, specifikus mintájú sérülés (pl. sodrott kötéllel, zsinórral való fojtás nyomán) a nyakon és/vagy az állon (utóbbi a védekezés során az áll önkéntelen leszorítása miatt);
- pirosság, szorításnyomok, horzsolás a nyakon;
- görcsös roham: testfunkciók elvesztése (hányás, bevizelés, önkéntelen székletürítés), illetve kontrollálhatatlan remegés;
- fülzúgás, -csengés;
- megszédülés (vérnyomásesés miatt);
- petechia (apró, pontszerű vérzések a bőrön a szem környékén, illetve a szemfehérjében, a fülben, az arc, illetve a nyak bármely pontján, a vállon, felső mellkason) az elszorítás helye feletti területen.

A tünetek legalább olyan fontosak lehetnek, mint a közvetlen bizonyítékok!

Az elsődleges támadó azonosítása

A fojtogatásnál gyakori a saját tevékenység által okozott sérülés, és az is, hogy mindkét fél azt állítja, hogy a másik megtámadta. Mivel az áldozat az életét félti, előfordulhat, hogy a másik ellökésével, harapással, karmolással, a támadó hajának tépésével próbálja védeni magát. A fojtogatás módszerétől függően előfordulhat, hogy csak a támadón vannak látható sérülések. Ha a támadó hátulról, fojtófogással fojtogatta az áldozatot, az áldozat a támadó karjának vagy kezének megharapásával védekezhetett. Ha elölről, kézzel fojtogatta, az áldozat meglökhette, megkarmolhatta, megragadhatta erősen (ami nyomokat hagyhatott a támadón), illetve a haját húzhatta. Amikor a járőr a helyszínre érkezik, azt találhatja, hogy az állítólagos támadón vannak külsérelmi nyomok, míg az állítólagos áldozaton egyáltalán nincsenek. Ha mindkét fél önvédelemre hivatkozik – és biztosak lehetünk abban, hogy a támadó fog először panaszkodni –, el kell kerülni mindkét fél vagy annak a félnek az automatikus elővezetését, majd előzetesbe helyezését, aki a jelek szerint „megnyerte" a küzdelmet, mivel ez a fent említett esetekben az áldozat, akin nincsenek könnyen észlelhető külsérelmi nyomok.

Az előállítás előtt mérlegelendő tények:
- a felek súlya, magassága (pl. a fojtáshoz használt erőkifejtés, az ellenállás leküzdését segítő magasság stb. valószínűsítésekor lehet hasznos);
- ki az, akiről érzékelhető, hogy fél a másiktól;
- a nyilatkozatot alátámasztó közvetlenül megfigyelhető fenti jelek, tünetek vagy sérülések;
- elkövetett-e korábban párkapcsolati erőszakot az illető, tanúsított-e korábban egyéb erőszakos magatartást, elkövetett-e egyéb bűncselekményt;
- próbára bocsátás, felfüggesztett ítélet vagy távoltartás hatálya alatt áll-e bármely fél;
- nyommintázat (a fojtogatáshoz használt tárgy jellegzetes nyoma), illetve elkövetési mintázat;
- mindkét fél kezét és körmeit meg kell vizsgálni, hogy található-e rajta vagy alatta haj, vér, bőr, illetve hússzövet;
- a fojtogatás nyomainak, jeleinek rendkívül alapos vizsgálata (figyelembe véve, hogy csak az esetek 15%-ában jelentkezik azonnal észrevehető súlyosabb sérülés);
- támadó vagy védekező módon lép fel, nyilatkozik-e valamelyik fél (akár támadó, akár védekező módon, mindkét féltől a támadás lekicsinylésére lehet számítani – a támadó részéről a saját védelmében, az áldozat részéről félelemből).

Az állítólagos támadó kikérdezésekor mindig a következőkre kell számítani:
- hazudni fog,

- lekicsinyli a támadás súlyát és jelentőségét,
- az áldozatot hibáztatja, és
- manipulálni fogja az eljáró rendőrt.

Mikor hazudik a támadó? Amikor mozog a szája.[3]

További vizsgálati kérdések a nem halálos fojtogatásügyekben:

1. Kérdezze meg az áldozatot, hogyan fojtogatták. Írja le a módszert: egy vagy két kézzel, alkarral, tárggyal?
2. Mit mondott az állítólagos elkövető (későbbi stádiumban esetleg gyanúsított) az áldozatnak a fojtogatás alatt?
3. A fojtogatás alatt egyidejűleg rázta-e is őt az elkövető? Ha igen, írja le a körülményeket.
4. Hozzávágta-e az elkövető az áldozatot a falhoz, földhöz, valamilyen tárgyhoz? Írja le a tényeket és a felületet.
5. Mennyi ideig fojtogatta az elkövető az áldozatot?
6. Hányszor fojtogatta? Minden alkalmat írjon le, a módszerrel együtt.
7. Milyen erőt (nyomást) használt az elkövető? Írja le, és azt is, hogy folyamatos volt-e az erőkifejtés, vagy időnként megszakított? Ha utóbbi, mennyi időnként szakította meg az elkövető, és mondott-e valamit közben?
8. Vannak-e a nehézségei a légzéssel az áldozatnak?
9. Van-e panasza a hangjával kapcsolatban (pl. rekedtség, krákogási inger, részleges vagy időleges hangvesztés)?
10. Érez-e fájdalmat a torkában?
11. Van-e bármilyen nyelési nehézsége, köhögési ingere?
12. Hogy érezte magát a támadáskor (pl. szédülés, ájulásközeli állapot, eszméletvesztés)?
13. Hányt, vizelt, ürített-e az áldozat önkéntelenül a támadás következtében?
14. Vizsgálja meg a fülek mögötti részeket, a nyak teljes felületét minden irányból, az állat az egész állkapocs területén, a szemhéjakat, a vállat és a felső mellkast. Készítsen fényképet bármilyen kis sérülésről, és írja is le a sérülést.
15. A sérülések lefényképezése után kérje meg az áldozatot, hogy mutassa meg, hogyan fojtogatták. Dokumentálja, hogy milyen fájdalomról, milyen módszerről számol be az áldozat, és hogy hol ért hozzá az elkövető.
16. Kérje meg az áldozatot, hogy írja le a támadó viselkedését, és arckifejezését.
17. Mit gondolt az áldozat arról, hogy mi fog történni? (Pl. arra számított-e, hogy meg fog halni?)
18. Ha a fojtogatáshoz tárgyat használt az elkövető, azt fényképezze le, írja le a jelentésben, és bizonyítékként foglalja le.
19. Viselt-e gyűrűt az elkövető? Ha igen, külön vizsgálja meg, hogy az hagyott-e nyomot a támadáskor.
20. Volt-e korábbi fojtogatás-esete az elkövetőnek, illetve előfordult-e korábban, hogy fojtogatta ugyanezt az áldozatot (akkor is, ha nem folyt eljárás), vagy vannak-e korábbi sérülések az áldozaton?
21. Próbálta-e védeni magát az áldozat? (Vannak-e az áldozat önvédelme által okozott sérülések az elkövetőn?) Írja le ennek módját, jeleit.
22. Semmiképp ne mulassza el javasolni az áldozatnak, hogy végeztessen orvosi vizsgálatot. Ez életmentő lehet a számára, a nyomozáshoz pedig fontos bizonyítékokkal szolgálhat.
23. A nyomozás időszakában is készítsen fényképeket (a sérülések gyakran csak néhány nap múlva válnak láthatóvá). Kérdezze meg az áldozatot, hogy mutatta-e valakinek a sérüléseit, járt-e orvosnál, készített-e ő maga fényképeket később?

[3] Az eredeti szöveget meghagytuk, mert nagyon plasztikusan érzékelteti, hogy a partnerkapcsolati erőszak elkövetői milyen gyakran ferdítik el a valóságot. Ugyanakkor nem célunk a komolytalanság vagy a bántalmazók sértegetése.

Felhasznált források

Magyarul

Bonino, L. és Szil P. (2006) *Hétköznapi hímsovinizmus. A párkapcsolati erőszak, amit még nem nevezünk annak.* Budapest: Habeas Corpus Munkacsoport–Stop-Férfierőszak Projekt. Letölthető: http://stop-ferfieroszak.hu/hetkoznapi-himsovinizmus

McMillan, D. (2009) *De hiszen azt mondja, hogy szeret! Vagy csak uralkodni akar?* Budapest, Nyitott Könyvműhely–Stop-Férfierőszak Projekt.

Herman, Judith L. (2003) *Trauma és Gyógyulás – Az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig.* Budapest, Háttér Kiadó–Kávé Kiadó–NANE Egyesület.

Kapossyné dr. Czene M. (2007) A távoltartás első két éve a bíróságok gyakorlatában. In Wirth (2007) (109–146. o.).

Kuszing G. (2006a) „Statisztikai adatok a partnerbántalmazásról." In Kuszing G. és Szil P. (szerk.) *Férfierőszak. Írások a nők és gyerekek elleni erőszakról.* (31–47 o.). Budapest, Habeas Corpus Munkacsoport–Stop-Férfierőszak Projekt. Letölthető: http://stop-ferfieroszak.hu/ferfieroszak

Kuszing G. (2006b) A partnerbántalmazás a nők elleni erőszak egy fajtája. Letölthető: http://nokjoga.hu/alapinformaciok/egyeb-olvasmanyok/partnerbantalmazas

Kuszing G. (2007) Az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlata családon belüli erőszak esetén. In Wirth (2007) (59–108. o.).

Kuszing G. (2010) Hamis vád-e a hamis vád? A nők nem vádaskodnak alaptalanul incesztus- és nemi-erőszak-ügyekben. Letölthető: http://nokjoga.hu/alapinformaciok/egyeb-olvasmanyok/hamis-vad-szuloi-elidegenites

Mentők Blog (é.n.) A hiperventilláció és tetániás roham. Mentők Blog. http://mentok.blog.hu/2010/03/18/a_hiperventillacio#more1850631

NANE Egyesület és Patent Egyesület (2010) Az áldozatok ellátásának alapvető szabályai. http://nokjoga.hu/segitoknek-donteshozoknak/segites-alapszabalyai

NANE Egyesület és Patent Egyesület (é.n.) *Nők Joga honlap*. http://nokjoga.hu

NANE Egyesület (2006) *Miért marad? – Feleség- és gyerekbántalmazás a családban. Hogyan segíthetünk?* Budapest. Letölthető: http://nane.hu/kiadvanyok/kezikonyvek/miertmarad/miertmarad.pdf

NANE Egyesület (2011) „Back up the children – Állj mellette!" A traumatizált gyermekek támogatásának alapjai. Segédanyag az oktatófilmhez. Letölthető: http://www.nane.hu/egyesulet/tevekenysegek/allj_mellette.html

Patent Egyesület (2009) *Milyen érvek szólnak a mediáció alkalmazása ellen párkapcsolaton belüli erőszak esetén?* Letölthető: http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/mediacio-parkapcsolati-eroszak-eseten.pdf

Pro Train Projekt (2009) PRO TRAIN: *a vegyes szakmai tréningek és az egészségügyi dolgozóknak nyújtott képzések fejlesztése Európában – Az erőszakmegelőzés jó gyakorlatának megteremtése.* Letölthető: http://www.pro-train.uni-osnabrueck.de/index.php/TrainingProgram/HomePage

Spronz, J. és Wirth J. (2006) *A nők elleni erőszak áldozatainak integrált ellátása.* Buapest, NANE Egyesület–Habeas Corpus Munkacsoport. Letölthető: http://nane.hu/kiadvanyok/kezikonyvek/integralt_magyar_nane_hcm.pdf

Szil P. (2005) *Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat? A családon belüli erőszak: a férfiak felelőssége*. Budapest, Habeas Corpus Munkacsoport. Letölthető: http://stop-ferfieroszak.hu/miert-bantalmaz

Wirth J. szerk. (2009) *Rendszerbe zárva. Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon?* Budapest, Patent Egyesület–NANE Egyesület. Letölthető: http://nane.hu/kiadvanyok/kezikonyvek/rendszerbe_zarva.pdf

Angolul

American College of Emergency Physicians (1999) Evaluation and Management of the Sexually Assaulted or Sexually Abused Patient, 101–107.

Bureau of Justice Statistics (2003) *Crime Data Brief: Intimate Partner Violence, 1993-2001*. http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/ipv01.pdf

Bacchus, L., Mezey, G. & Bewley, S. (2002) Women's perceptions and experiences of routine screening for domestic violence in a maternity service. *British Journal of Obstetrics and Gynaecology, 109*, 9–16.

Bancroft, L. & Silverman, J. G. (2002) *The Batterer as Parent. Addressing the Impact of Domestic Violence on Family Dynamics*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

Bruch, C.S. (2001) Parental alienation syndrome and parental alienation: Getting it wrong in child custody cases. *Family Law Quarterly 527* (Fall 2001). Letölthető: http://new.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/screpol.pdf

Campbell, J.C., Webster, D., Koziol-McLain, J., Block, C., Campbell, D., Curry, M.A., Gary, F., Glass, N., McFarlane, J., Sachs, C., Sharps, P., Ulrich, Y., Wilt S.A., Manganello, J., Xu, X., Schollenberger, J., Frye, V. & Laughon, K. (2003) Risk factors for femicide in abusive relationships: Results from a multisite case control study. *American Journal of Public Health, 93*(7) 1089–97.

Campbell, J.C. (2005) *Assessing Dangerousness. Violence by Sexual Offenders, Batterers and Child Abusers*. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.

Campbell, J. C. (1995) *Assessing Dangerousness*. Newbury Park: Sage Publications.

Crisis Connection (é.n.) Non-Lethal Strangulation. Crisis Connection. http://www.crisisconnectioninc.org/pdf/Nonlethal_strangulation.pdf.

Dallam, S. J. (1998) Dr. Richard Gardner: A review of his theories and opinions on atypical sexuality, pedophilia, and treatment issues. *Treating Abuse Today, 8*(1), 15–23. http://www.leadershipcouncil.org/1/res/dallam/2.html

De Silva–de Alwis, R. (é.n.) [kiadatlan kézirat] *Women and the Law: Gender Bias Task Forces*. Wellesley: Wellesley Centers for Women.

Európa Tanács (2011) Európa Tanácsi Egyezmény a nők elleni családon belüli erőszak elleni fellépésről. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. CETS No.: 210

Európa Tanács/Council of Europe (2002) *Recommendation Rec (2002)5 of the Committee of Ministers to Member States on the Protection of Women Against Violence Adopted on 30 April 2002 and Explanatory Memorandum*. Strasbourg.

Family Violence Prevention Fund (1999) *Preventing Domestic Violence: Clinical Guidelines on Routine Screening*. San Francisco, CA. http://new.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/screpol.pdf

Francis, K. (2008) Minnesota's New Domestic Abuse Strangulation Statute. *Bench and Bar of Minnesota, 65*.(8). Letöltve: http://www.mnbar.org/benchandbar/2008/sept08/strangulation.html

Gardner, R.A. (1992). *True and False Accusations of Child Sex Abuse*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics.

Gondolf, E. W. (2002) *Batterer Intervention Systems: Issues, Outcomes and Recommendations*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Gottman, J. M., Jacobson, N. S., Rushe, R. H., Shortt, J. W., Babcock, J., La Taillade, J. J., & Waltz, J. (1995) The relationship between heart rate reactivity, emotionally aggressive behaviour, and general violence in batterers. *Journal of Family Psychology, 9*(3), 227-248.

Gumbel, A. (2003. május 31.) Dr Richard A. Gardner: Child Psychiatrist Who Developed the Theory of Parental Alienation Syndrome. *The Independent*.

Hagemann–White, C. (2006) *Combating Violence Against Women: Stocktaking Study on the Measures and Actions Taken in Council of Europe member States*. Council of Europe. Letölthető: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/CDEG%282006%293_en.pdf

Heenan, M. és Murray, S. (2006) *Study of Reported Rapes in Victoria, 2000–2003*. Melbourne Australia: Office of Women's Policy: Department of Victorian Communities.

Hirschel, D. (2009) *Making Arrests in Domestic Violence Cases: What Police Should Know.* Washington D.C.: National Institute of Justice. http://www.ojp.usdoj.gov/nij/pubs-sum/225458.htm

Hoating, G.T., & Sugarman, D.B. (1986) An analysis of risk markers in husband to wife violence: The current state of knowledge. *Violence and Victims 1*(2) 101–124, idézi: Washington State Gender and Justice Commission 2007.

Hobart, M. (2002) *Tell the world what happened to me: Findings and Recommendations from the Washington State Domestic Violence Fatality Review.* Seattle: Washington State Coalition Against Domestic Violence, 2002.

Home Office, HM Crown Prosecution Service Inspectorate & HM Inspectorate of Constabulary (2004) *Violence at Home: A Joint Inspection of the Investigation and Prosecution of Cases Involving Domestic Violence – Executive Summary.* London.

Hoult, J. A. (2006) The evidentiary admissibility of parental alienation syndrome: science, law, and policy [Abstract]. *Children's Legal Rights Journal, 26*(1). http://ssrn.com/abstract=910267

Humphreys, C., Thiara, R.K., Regan, L., Lovett, J., Kennedy, L. & Gibson, A. (2005) *Prevention Not Prediction? A Preliminary Evaluation of the Metropolitan Police Domestic Violence Risk Assessment Model (SPECSS), Final Report*. University of Warwick/Centre for the Study of Safety and Wellbeing, London Metropolitan University/Child and Women Abuse Studies Unit.

International Association of Chiefs of Police, National Law Enforcement Policy Center. (2006) *Domestic violence: Concepts and Issues Paper.* (Original work published: 1996).

Karasov, F. és Gaertner, S. (2005) Two Minnesota Prosecutors Explain the Need for Increased Criminal Penalties for Strangulation in Domestic Violence Cases. *Stop Violence Against Women.* http://www.stopvaw.org/expert_s_corner.html#Two+Minnesota+Prosecutors+Explain+the+Need+for+Increased+Criminal+Penalties+for+Strangulation+in+Domestic+Violence+Cases.

Kelly, L., Lovett, J. és Regan L. (2005) *A Gap or a Chasm? Attrition in Reported Rape Cases*. Home Office Research, Development and Stistics Directorate. Elérhető: http:// library.npia.police.uk/docs/hors/hors293.pdf.

Kropp, P.R., Hart, S.D., Webster, C.D., & Eaves, D. (1995) *Manual for the Spousal Assault Risk Assessment Guide* (2nd edition) Vancouver, B.C., Canada: The British Columbia Institute on Family Violence.

Kropp, P.R. & Hart, S.D. (2000): The Spousal Assault Risk Assessment (SARA) Guide: Reliability and Validity in Adult Male Offenders. *Law and Human Behavior, 24*(1), 101–118.

Sherman, L.W. & Berk R.A. (1984) The Minneapolis Domestic Violence Experiment. *Police Foundation Reports*, April, 1984.

Logar, R. (2006) *Bridging Gaps – From good intentions to good cooperation: Manual effective for multi-agency cooperation in tackling domestic violence – publication within the DAPHNE project "Bridging Gaps", carried out by WAVE–Network (Women against Violence Europe)*. WAVE Network. Letölthető: http://www.wave-network.org/start.asp?ID=289&b=15

Lonsway, K. A.; Archambaut, J. és Lisak D. (2009) False Reports: Moving Beyond the Issue to Successfully Investigate and Prosecute Non-stranger Sexual Assault. *The Voice, 3*(1). The National Center for the Prosecution of Violence against Women. Letölthető: http://ndaa.org/pdf/the_voice_vol_3_no_1_2009.pdf

M.C. v Bulgaria, (39272/98) [2003] ECHR 646 (2003. december 4.)

Presindent's DNA Initiative: Sexual Assault Medical Forensic Examinations. (é.n.a) The Examination Process: Exam and Evidence Collection Procedures. http://samfe.dna.gov/examination_process/exam_evidence_collection_procedures/

Presindent's DNA Initiative: Sexual Assault Medical Forensic Examinations. (é.n.b) Operational Issues, Sexual Assault Evidence Collection Kit, Minimum guidelines for contents. http://samfe.dna.gov/operational_issues/evidence_collection_kit/minimumguidelines

Richards, L. (2004) *'Getting Away With It': A Strategic Overview of Domestic Violence Sexual Assault and 'Serious' Incident Analysis.* London: Metropolitan Police.

Richards, L. (2003) *Findings Form the Multi-Agency Domestic Violence Murder Reviews in London.* London: Metropolitan Police.

Robinson, A. L. (2006) Reducing Repeat Victimization Among High-Risk Victims of Domestic Violence: The Benefits of a Coordinated Community Response in Cardiff, Wales. *Violence Against Women, 12*(8): 761–788.

San Diego Association of Governments. (2002) *A Centralized Response to Domestic Violence: San Diego County Sheriff.* San Diego.

Shepard, M. & Pence, E. (Eds.) (1999). *Coordinating Community Response to Domestic Violence: Lessons from Duluth and Beyond.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Sirkka Perttu, Verena Kaselitz (2006) *Addressing Intimate Partner Violence: Guidelines for Health Professionals in Maternity and Child Health Care*. Vantaa: University of Helsinki Palmenia Centre for Continuing Education. Letölthető: http://www.coe.int/t/pace/campaign/stopviolence/Source/guidelines_for_health_professionals_maternity_child_health_care_en.pdf

Starr, K., Hobart, M. & Fawcet, J. (2004) *Findings and Recommendations from the Washington State Domestic Violence Fatality Review.* Seattle: Washington State Coalition Against Domestic Violence.

Stanley, N., Miller, P., Richardson Foster, H. & Thomson, G. (2010) *Children and Families Experiencing Domestic Violence: Police and children's Social Services' Responses. Executive Summary.* London: University of Central Lancashire & National Society for the Prevention of Cruelty to Children. http://www.nspcc.org.uk/research

Trocmé, N., Fallon, B., MacLaurin, B., Daciuk, J., Felstiner, C., Black, T., Tonmyr, L., Blackstock, C., Barter, K., Turcotte, D. & Cloutier, R. (2005) *Canadian Incidence Study of Reported Child Abuse and Neglect – 2003: Major Findings.* Minister of Public Works and Government Services, Canada.

Trocmé, N. & Bala, N. (2005) False Allegations of Abuse and Neglect When Parents Separate. *Child Abuse & Neglect*, *29*, 1333–1345.

Walby, S. & Myhill, A. (2001) Assessing and managing the risk of domestic violence. In Taylor-Browne, J. (Eds.) *What Works in Reducing Domestic Violence?* London. (309—335. o.)

Walker, L. E. A., Brantley, K. L. & Rigsbee, J. A. (2004) A Critical Analysis of Parental Alienation Syndrome and Its Admissibility in the Family Court. *Journal of Child Custody, 1*(2), 47 –74.

Washington State Gender and Justice Commission (2007) *Domestic Violence Manual for Judges. Washington State 2006.* Administrative Office of the Courts, Olympia, WA.

WAVE-Network (Women against Violence Europe) (2004): *Away from Violence. European Guidelines for Setting up and Running a Women's Refuge.* Bécs. Letölthető: http://www.wave-network.org/start.asp?ID=18&b=15

WAVE-Network (Women against Violence Europe) (2006): *Bridging Gaps – From Good Intention to Good Cooperation.* Bécs. Letölthető: http://www.wave-network.org/start.asp?ID=289&b=15

Websdale, N. (2000). *Lethality Assessment Tools: A Critical Analysis.* VAWnet, a project of the National Resource Center on Domestic Violence/Pennsylvania Coalition Against Domestic Violence, Harrisburg, PA Letölthető: http://new.vawnet.org/category/Main_Doc.php?docid=387

Weisz A. N., Tolman, R. M. & Saunders, D. G. (2000) Assessing the risk of severe domestic violence: The importance of survivors' predictions. *Journal of Interpersonal Violence, 15*(1), 75–90.

WHO (2003) *Guidelines for Medico-Legal Care for Victims of Sexual Violence.* Geneva: World Health Organization. http://whqlibdoc.who.int/publications/2004/924154628X.pdf

WHO (2005) *Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women: Summary Report of Initial Results on Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses.* Geneva: World Health Organization. http://www.who.int/gender/violence/who_multicountry_study/summary_report/summary_report_English2.pdf

Jegyzetek

Kiadja a NANE Egyesület és a PATENT Egyesület
www.nane.hu
www.patent.org.hu
Korrektorok:
Szabó Gabriella és Tüdő Petra
Nyomdai előkészítés, tervezés:
Sebők Szilvia (Ambitus Grafikai Stúdió)
Készült a Pátria Nyomda Zrt.-ben.

ISBN 978-963-88116-8-4
ISSN 1788-6546